

เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE NARRATIVES OF THOTSACHAT JATAKAS:
TRANSMISSION IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY

Miss Natthakarn Naknuan

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย
โดย	นางสาวณัฐกาญจน์ นาคนวน
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ก้องกัญญา เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีมาสุข)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประมินทร์ จารุวรรณ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

ณัฐกาญจน์ นาคนวน : เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย (THE NARRATIVES OF THOTSACHAT JATAKAS: TRANSMISSION IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: อ. ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล, 242 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิด กลวิธีการเล่าเรื่องและรูปแบบการนำเสนอ รวมถึงความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นระหว่างพ.ศ. 2500-พ.ศ. 2556

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่มีทั้งที่เล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องหรือเล่าเป็นชุดชาดกทั้งสิบเรื่อง โดยใช้รูปแบบการนำเสนอและกลวิธีเล่าเรื่องหลากหลาย ได้แก่ 1) รูปแบบร้อยกรองขนาดยาว และ 2) รูปแบบร้อยแก้ว ใช้บทพรรณนากับภาษาจินตภาพสร้างอารมณ์สะเทือนใจและสร้างรสทางวรรณคดี 3) รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง มีการดัดแปลงเนื้อหาและการสร้างสรรค์ภาพประกอบ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพจิตรกรรมกับการเล่าทศชาติชาดก และ 4) รูปแบบการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชัน มีการดัดแปลงเนื้อหาและลดรายละเอียดต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มลดตัวละคร เรื่องเล่าทศชาติชาดกทุกรูปแบบแสดงการสืบทอดเรื่องทศชาติชาดก และแนวคิดทศบารมีในสังคมไทย ทั้งในความหมายที่เป็นบารมีของพระโพธิสัตว์และคุณธรรมที่บุคคลทั่วไปสามารถปฏิบัติตามได้ นอกจากนี้ ยังแสดงการสืบทอดขนบวรรณคดีที่สัมพันธ์กับชาดก ได้แก่ การสืบทอดขนบการสร้างงานเพื่อสร้างกุศล การสืบทอดขนบการบูชาครู ขนบการเฉลิมพระเกียรติ ขนบวรรณคดีคำสอน การคงปัจจุบันวัตถุและสโมสรานตามอรรถกถาชาดก การใช้ฉันทลักษณ์ และการใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีการสร้างสรรค์ใหม่เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และกลุ่มผู้อ่านที่หลากหลายมากขึ้น เรื่องเล่าทศชาติชาดกบางเรื่องมีการตีความใหม่ที่ต่างไปจากเดิม แต่ยังคงอยู่ในกรอบของการสร้างอุดมคติหรือการใช้ชาดกเพื่อถ่ายทอดแนวคิดคำสอนทางพระพุทธศาสนา เรื่องเล่าทศชาติชาดกเหล่านี้จึงแสดงให้เห็นว่าทศชาติชาดกเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธศาสนาสมัยใหม่ที่มีบทบาทในการปลูกฝังแนวคิดและคำสอน พลวัตของการสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อให้วรรณคดีชาดกยังคงดำรงคุณค่าอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในฐานะเครื่องอบรมปัญญาอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

5480507822 : MAJOR THAI

KEYWORDS: THOSACHAT JATAKAS NARRATIVES / MODERN JATAKA LITERATURE / CONVENTION / CREATIVITY

NATTHAKARN NAKNUAN: THE NARRATIVES OF THOTSACHAT JATAKAS: TRANSMISSION IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY. ADVISOR: ASSOC. PROF.SUCHITRA CHONGSTITVATANA, Ph.D., CO-ADVISOR: NAMPHUENG PADAMALANGULA, Ph.D., 242 pp.

This dissertation aims at studying content, concept, narrating techniques, forms, and significance of the Thosachat Jatakas narratives (the Ten Jatakas) in contemporary Thai society. The data chosen are such narratives written during 1957-2013.

The study finds that the Thosachat Jatakas narratives are modern jataka literature which are composed both as a separate single story or as a whole set of ten story in various forms with many narrating techniques: 1) long verse and 2) prose in which they use the delineation and imagery to create literary emotions and *rasas*; 3) picture book in which content of the stories is adapted and pictures are combined to narrate the jataka stories, and reflects the relation between murals or paintings and the Thosachat Jatakas narration; 4) cartoon and animation in which content and some details including characters are adapted, added and removed. The Thosachat Jatakas narratives, in any forms, demonstrate the transmission of stories of the Ten Jatakas from the Jataka-atthakatha and the concept of the Ten Paramis, both as the bodhisatta path and as virtues for common people to emulate and practice, in Thai society. Also, the narratives reflect Thai literary convention concerning jataka literature, namely composing literature as meritorious act, venerating classical literature and poets as teachers or *khru*, eulogizing and paying tribute to the monarch, writing didactic literature, using the narrative structure of the Jataka-atthakatha, and using verse forms and literary techniques. Meanwhile, the Thosachat Jatakas narratives also reflect some creativities in order to serve more purposes and various groups of audience. Some narratives maybe re-interpreted but not beyond the border of conveying ideal Buddhist concept and teaching. The Thosachat Jatakas narratives, therefore, demonstrate that the Ten Jatakas are significant source of modern Buddhist literature. They not only has an important didactic function, but also show dynamic process of inheriting traditional literary convention and creating novelties in order to maintain the value of jataka literature as a great ship bringing people in the contemporary society to reach the shore of ultimate wisdom.

Department: Thai

Field of Study: Thai

Academic Year: 2016

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

Co-Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของรองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ “ครู” ผู้จุดประกายความรู้ทั้งด้านกวีนิพนธ์ไทยและวรรณคดี พระพุทธศาสนาให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่ระดับปริญญาโทจนถึงปริญญาเอก ครูชี้แนะประเด็นให้เกิดวิทยานิพนธ์เรื่องนี้และได้กรุณา “อ่าน” ให้คำแนะนำตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ รวมทั้งให้คำปรึกษาด้วยความเมตตาแก่ผู้วิจัยเสมอมา ครูให้ความรู้อันเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางต่อยอดความรู้ทางวิชาการ ทั้งยังอบรมสั่งสอนให้ผู้วิจัยเกิดปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณครูด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ครูถ่ายทอดวิชาความรู้ ให้คำแนะนำและดูแลเอาใจใส่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาตลอดมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีมาสุข ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรมิษฐ์ จารุวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชชกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.ณวัฒน์ พรหมสุทธิรักษ์ กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย คณะกรรมการทุกท่านได้กรุณาอ่านและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ครูได้กรุณาให้ความรู้ด้านวรรณคดีไทย และให้กำลังใจทั้งในระหว่างการศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มอบความรู้อันเป็นพื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมไทยให้ผู้วิจัยทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ทั้งยังคอยถามไถ่และให้กำลังใจตลอดระยะเวลาที่ศึกษาต่อ และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหิดลที่อนุญาตให้ลาศึกษาต่อเต็มเวลา

ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทุกคนที่ได้มอบน้ำใจและคอยให้กำลังใจอันเป็นสิ่งสำคัญในระหว่างการเดินทางอันยากลำบากนี้ ทั้งเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโท รศ.นันทนัย ประสานนาม อ.ดร.วรรณพร พงษ์เพ็ง ผศ.ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชชกุล ผศ.ดร.ธานีรัตน์ จตุทะศรี ผศ.ดร.อภิรักษ์ณัฏฐ์ เกษมผลกุล อ.ดร.ชนกพร พัวพัฒนกุล เพื่อนร่วมเรียนปริญญาเอก อ.ดร.วัชรภรณ์ ดิษฐปาน ผศ.ดร.วรางคณา ศรีกำเหนิด อ.จันทร์สุดา ไชยประเสริฐ อ.ดร.ดิเรก หงษ์ทอง อ.ยรรยงค์ สิกขะฤทธิ ดร.จตุพร เพชรบุรณณ์ ดร.วุกุล มิตรพระพันธ์ อ.ดร.ปัทมา พิฆประเสริฐกุล อ.ดร.เชิดชาติ หิรัญโร อ.สุภัทร แก้วพัตร อ.เสกสันต์ ผลวัฒน์ อ.ดร.สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัฒน์ อ.ดร.นรุตม์ คุปต์ธนโรจน์ อ.ดร.เขมฤทัย บุญวรรณ และกัลยาณมิตรคนอื่น ๆ ที่แม้มิได้เอ่ยนามก็ระลึกถึงความซาบซึ้งใจ ผู้วิจัยขอขอบใจน้องพิมพ์ฟ้าที่ดูแล ช่วยเหลือและให้กำลังใจจนตลอดมา ขอขอบใจน้องนริศรา น้องวิภา และน้องเป้งร่ำที่สละเวลามาช่วยเหลือกันในเวลาสำคัญ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพ่อและแม่ น้องพงษ์พิพัฒน์ ปาจิริยา และญาติ ๆ ในครอบครัว ผู้มีพระคุณ รวมถึงกัลยาณมิตรทางธรรมที่คอยสนับสนุนและเป็นกำลังใจสำคัญยิ่งในความสำเร็จครั้งนี้

การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลและเป็นสิริมงคลของชีวิต ทำให้เกิดศรัทธาและเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กุศลกรรมดีในครั้งนี้ผู้วิจัยขออุทิศให้ผู้แต่ง ผู้สร้างสรรค์ผลงานและผู้เขียนตำราอันถือเป็น “ครู” ที่สร้างปัญญาให้แก่ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญตาราง.....	ต
บทที่ 1	1
บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
1.2 สมมติฐานการวิจัย	12
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	12
1.4 ขอบเขตข้อมูลในการวิจัย.....	12
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	14
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย.....	14
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	21
บทที่ 2	22
ลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่	22
2.1 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว	22
2.1.1 การแต่งฝากฝีมือและแสดงศรัทธาในพระพุทธศาสนา.....	24
2.1.2 การรักษาขนบวรรณคดีและการแต่งเฉลิมพระเกียรติ.....	27
2.1.3 การแต่งเป็นหนังสือประกอบการเรียนและหนังสือสำหรับเด็ก	31

2.2 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้ว	34
2.3 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่อง	41
2.3.1 การสร้างสรรค์ภาพประกอบเรื่อง.....	44
2.3.2 การตัดแปลงเนื้อหาิทานชาดก.....	62
2.3.3 การเล่าเรื่องแบบสารคดี	70
2.3.4 การสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเยาวชน	77
2.4 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน	83
2.4.1 การนำเสนอในรูปแบบการ์ตูน.....	89
2.4.2 การนำเสนอในรูปแบบการ์ตูนแอนิเมชัน	101
2.4.3 การตัดแปลงเพื่อลดความซับซ้อนของเนื้อหา	116
2.4.4 การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มตัวละคร	119
บทที่ 3	124
การสืบทอดแนวคิดและเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดก	124
3.1 การสืบทอดแนวคิดทศบารมี	124
3.2 การสืบทอดเนื้อหาเรื่องทศชาติชาดก	148
บทที่ 4	164
การสืบทอดขนบวรรณคดีในเรื่องเล่าทศชาติชาดก	164
4.1 การสืบทอดขนบการสร้างงานเพื่อสร้างกุศล.....	164
4.2 การสืบทอดขนบการบูชาครู.....	171
4.3 การสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก	176
4.4 การสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอน.....	185
4.5 การสืบทอดและสร้างสรรค์ขนบการเฉลิมพระเกียรติ.....	196
4.6 การสืบทอดขนบการใช้ฉันทลักษณ์	206

4.7 การสืบทอดชนบการพรรณนา.....	209
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	223
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	223
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	227
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	232
รายการอ้างอิง.....	233
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	242

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ภาพพระมหาชนกเรือแตก	46
ภาพที่ 2 ภาพนางอิรันทตีขับเพลงบนยอดเขา	47
ภาพที่ 3 ภาพพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีอุ้มลูกเดินป่า	49
ภาพที่ 4 ภาพมโหสถเกี่ยวนางอมร	49
ภาพที่ 5 ภาพพระเตมีย์ยกถ	50
ภาพที่ 6 พระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทร	50
ภาพที่ 7 ภาพปกนิทานชาดกพระเจ้าลิขชาติ	51
ภาพที่ 8 ภาพเปิดเรื่องพระเนมิราช	52
ภาพที่ 9 ภาพเปิดเรื่องสุวรรณสามกษัตริย์	52
ภาพที่ 10 ภาพปิดเรื่องสุวรรณสามกษัตริย์	53
ภาพที่ 11 ภาพพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา	55
ภาพที่ 12 ภาพสุวรรณสามกษัตริย์ด้วยศรธนู	56
ภาพที่ 13 ภาพเปิดเรื่องพระวิรุณสมบัติ	57
ภาพที่ 14 ภาพพระวิรุณสมบัติกลับเมือง	57
ภาพที่ 15 ภาพรูปแบบการนำเสนอและการจัดวางเนื้อหา	59
ภาพที่ 16 ภาพพระโปลงนกหนี	60
ภาพที่ 17 ภาพพระโพธิสัตว์บังเกิดในครรภ์และภาพพระมารดาขึ้นเกวียน	60
ภาพที่ 18 ภาพพระมหาชนกถวายบังคมลาและภาพพระมหาชนกกับเทวดา	61
ภาพที่ 19 ภาพพระมหาชนกมนสิการถึงนางมณีเมขลา	61
ภาพที่ 20 ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง	61
ภาพที่ 21 ภาพปกหนังสือชุดขบวนการเด็กวัด	78
ภาพที่ 22 ภาพที่คั่นหนังสือชุดขบวนการเด็กวัด	79
ภาพที่ 23 ภาพหลวงตาเล่านิทานชาดกในชุดขบวนการเด็กวัด	79

ภาพที่ 24	ภาพปกนิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี	90
ภาพที่ 25	ภาพการเปิดเรื่องนิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี	90
ภาพที่ 26	ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับภาพขาวดำ)	91
ภาพที่ 27	ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับภาพสี).....	92
ภาพที่ 28	ภาพสารบัญทศชาติอัศจรรย์	94
ภาพที่ 29	ภาพเปิดเรื่องพระเตมีย์ในทศชาติอัศจรรย์	94
ภาพที่ 30	ภาพการ์ตูนประกอบบทร้อยกรองในทศชาติอัศจรรย์.....	95
ภาพที่ 31	ภาพจากปกหลังและภาพประกอบคำอธิบายเรื่องทศบารมี	96
ภาพที่ 32	ภาพจากตอนพระเตมีย์กับพระนารทพรหม	96
ภาพที่ 33	ภาพจากพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้.....	97
ภาพที่ 34	ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้.....	97
ภาพที่ 35	ภาพปกหน้าทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)	99
ภาพที่ 36	ภาพแนะนำตัวละครพระโพธิสัตว์ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)	99
ภาพที่ 37	ภาพตัวละครอื่น ๆ ในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน).....	100
ภาพที่ 38	ภาพการจัดวางภาพและเนื้อหาในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน).....	100
ภาพที่ 39	ภาพเปิดเรื่องภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนก.....	103
ภาพที่ 40	ภาพแผนที่ผีพระหัตถ์ในภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนก	103
ภาพที่ 41	ภาพเปิดเรื่องละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระมหาชนก	106
ภาพที่ 42	ภาพแผนที่เมืองสุวรรณภูมิจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก.....	106
ภาพที่ 43	ภาพแผนที่เมืองมิลิลาจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก	106
ภาพที่ 44	ภาพแผนที่ผีพระหัตถ์จากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก	107
ภาพที่ 45	ภาพการผสมผสานระหว่างละครโทรทัศน์กับแอนิเมชัน (พระมหาชนกกับนักปราชญ์)..	107
ภาพที่ 46	ภาพการผสมผสานระหว่างละครโทรทัศน์กับแอนิเมชัน	107
ภาพที่ 47	ภาพเปิดเรื่องทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี	110

ภาพที่ 48 ภาพเปิดเรื่อง ทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี	110
ภาพที่ 49 ภาพพระมหาชนกกับพระมารดาใน ทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี ...	111
ภาพที่ 50 ภาพการเปิดเรื่องกล่าวถึงพระเจ้าสิบชาติ.....	112
ภาพที่ 51 ภาพการเปิดเรื่องกล่าวถึงบารมีของพระโพธิสัตว์	112
ภาพที่ 52 ภาพการค้นก่อนเริ่มตอนใหม่จาก พระสุวรรณสาม	113
ภาพที่ 53 ภาพเนื้อหาจาก พระเวสสันดร	113
ภาพที่ 54 ภาพเปิดเรื่องพระจันทกุมารจากการ์ตูน ทศชาติชาดก	114
ภาพที่ 55 ภาพพระจันทกุมารจากการ์ตูน ทศชาติชาดก	114
ภาพที่ 56 ภาพตัวละครการ์ตูนธรรมะสำหรับเด็กชุด ครอบครัวตัวป.	116
ภาพที่ 57 ภาพตัวละครที่เพิ่มขึ้นมาในเรื่อง สุวรรณสาม เดินทางไปขอยาจากพญานาค	118
ภาพที่ 58 ภาพตอนจบเรื่องพระมโหสถใน ทศชาติฉบับการ์ตูน	119
ภาพที่ 59 ภาพนางมณีเมขลาถือลูกแก้ว.....	120
ภาพที่ 60 ภาพนางมณีเมขลา นวดสปา.....	121
ภาพที่ 61 ภาพเทวดามองความเป็นไปของโลกมนุษย์	121
ภาพที่ 62 ภาพพระนางสีวลีเทวีในภวาระรัก	121
ภาพที่ 63 ภาพพระมหาชนกในภวาระรัก.....	122
ภาพที่ 64 ภาพตัวละครที่เพิ่มเข้ามาในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา	122
ภาพที่ 65 ภาพมโหสถถือแท่งยาและภาพมโหสถชนะศึก	136
ภาพที่ 66 ภาพพระธิดารุจานมัสการทวยเทพและภาพพระนารทถือหีบทอง	137
ภาพที่ 67 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีใน นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี	140
ภาพที่ 68 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีใน พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้	141
ภาพที่ 69 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีใน ทศชาติฉบับการ์ตูน	141
ภาพที่ 70 ภาพการระบุนามบารมีตอนต้นเรื่องในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา	142
ภาพที่ 71 ภาพการเน้นย้ำบารมีตอนจบเรื่องใน ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)	143

ภาพที่ 72 ภาพพระนารทเหาะจากสวรรค์.....	156
ภาพที่ 73 ภาพพระวิรุทธกะหางม้า	158
ภาพที่ 74 ภาพแผนที่เมืองสุวรรณภูมิ.....	160
ภาพที่ 75 ภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์ (Tropical Cyclone) และภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์ (วันอุโบสถ).....	160
ภาพที่ 76 ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง.....	161
ภาพที่ 77 ภาพเมืองอวิชา.....	162
ภาพที่ 78 ภาพคำนำในการจัดทำจากการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา.....	169
ภาพที่ 79 ภาพ“การจัดพิมพ์และจัดทำ” จากการ์ตูนแอนิเมชัน3 มิติของธรรมสภา	170
ภาพที่ 80 ภาพจากภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง พระมหาชนก	175
ภาพที่ 81 ภาพจากละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง พระมหาชนก	175
ภาพที่ 82 ภาพการใช้สโมธานใน นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี	177
ภาพที่ 83 ภาพสโมธานใน ทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน	180
ภาพที่ 84 ภาพคติธรรมใน ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)	195
ภาพที่ 85 ภาพพุทธศาสนสุภาษิตในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา.....	196
ภาพที่ 86 ภาพเหรียญพระมหาชนก	204

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	บาร์มีประจำเรื่องของเรื่องเล่าแต่ละประเภท.....	144
------------	--	-----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ทศชาติชาดกมีความสำคัญในสังคมไทยมาช้านานด้วยนัยยะของการเป็นสิบพระชาติสุดท้าย ก่อนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคือ **มหานิบาตชาดก** หรือ **ทศชาติชาดก** เป็นชาดกจำนวน 10 เรื่องสุดท้ายในคัมภีร์ชาดก เป็นเรื่องราวการแสดงการบำเพ็ญทศบารมีใน สิบพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ก่อนจะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า มีลักษณะพิเศษกว่าชาดกอีก 537 เรื่อง คือมีคาถาจำนวนมากกว่า 100 คาถาขึ้นไป คาถาเหล่านั้นมีเนื้อเรื่องที่สามารถอ่านเข้าใจได้มากกว่า มีเนื้อเรื่องยาวกว่า (สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, 2533: 13) มหานิบาตชาดก คือชาดกที่มีคาถามาก มี 10 ชาดกเรียกว่า ทศชาติชาดก (พระเจ้า 10 ชาติ) (พัฒน์ เพ็งผลา, 2535: 28) ซึ่งแต่ละพระชาติพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีที่ปรากฏเด่นชัดหนึ่งบารมี ได้แก่

1. เตมียชาดก	เนกขัมมบารมี
2. มหาชนกชาดก	วิริยบารมี
3. สุวณฺณสามชาดก	เมตตบารมี
4. เนมิราชชาดก	อธิษฐานบารมี
5. มโหสถชาดก	ปัญญาบารมี
6. ภูริทัตตชาดก	ศีลบารมี
7. จันทกุมารชาดก	ขันติบารมี
8. พรหมนารถชาดก	อุเบกขาบารมี
9. วิธูรชาดก	สัจจบารมี
10. มหาเวสสันดรชาดก	ทานบารมี

กล่าวได้ว่า ทศชาติชาดกเป็นที่จดจำและรับรู้ด้วยเรื่องราวที่ให้รายละเอียดชัดเจนกว่าชาดกอื่น ๆ และเพื่อการจดจำชื่อพระเจ้า 10 ชาติให้ง่ายขึ้นให้จำจากอักษรย่อตัวหน้า คือ เต ช สุ เน ม ภู จ นา วิ เว ซึ่งการท่องหัวใจทศชาติว่า “เต ช สุ เน ม ภู จ นา วิ เว” ถือว่าเป็นสิริมงคล ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524: 168) ทั้งนี้การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติอาจจะบำเพ็ญบารมีอื่น ๆ ร่วมด้วยก็ได้ แต่บารมีที่ปรากฏเด่นชัดกว่าบารมีอื่น ๆ จะเป็นดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

เนื้อหาของทศชาติชาดกที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นกระบวนการหนึ่งของการสอนธรรมะ และสืบทอดหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสอนให้เข้าใจวิถีแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามตามสมควรได้ ดังที่กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์กล่าวไว้ในคำนำของการแปลทศชาติว่าพระบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างสำหรับสามัญชนทั่วไป “ผู้ประพาศความดีชอบนั้นชื่อว่าบำเพ็ญบารมี แม้บกพร่องได้บ้างเสียบ้าง ทำได้เป็นครั้งคราวก็ตาม ก็ชื่อว่าได้บำเพ็ญบารมีเหมือนกัน” และชาดกนั้นนอกจากจะให้คติแล้ว ยังสัมพันธ์กับพุทธประวัติอันแสดงถึงวิวัฒนาการทางกายและใจของชีวิตหนึ่ง จากความหยาบไปสู่ความประณีต และจากความเป็นผู้มีสติปัญญาน้อยไปสู่ความสุขุมรอบรู้ เรื่องชาดกจึงเป็นประโยชน์แก่การศึกษาหลักและแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง (กิ่งแก้ว อัครถาวร, 2514: 16)

ทศชาติชาดกมีความสำคัญและแพร่หลายในสังคมไทย แต่เดิมคนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับทศชาติชาดกผ่านศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น โดยเฉพาะความนิยมเรื่องพระเวสสันดรชาดกพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังปรากฏผ่านประเพณีเทศน์มหาชาติที่นิยมแพร่หลายในทุกภาคของประเทศไทย รวมถึงการนำเอาเนื้อเรื่องและตัวละครจากเวสสันดรชาดกมาแต่งเป็นวรรณคดีในทุกยุคทุกสมัย อาทิ **มหาชาติคำหลวง ภาพยนตร์มหาชาติ ร่ายยาวเวสสันดรชาดก** รวมถึงมหาชาติฉบับท้องถิ่นของภาคต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ความสำคัญของทศชาติชาดกในสังคมไทยมีปรากฏเป็นหลักฐานผ่านงานศิลปะ การดำรงอยู่ในคติความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตไทย กล่าวคือ ในสังคมไทยทศชาติชาดกมีความสำคัญและแพร่หลายอย่างยิ่ง หากจะดูหลักฐานทางด้านศิลปกรรม จะพบว่าเรื่องราวชาดกในทศชาติชาดกปรากฏในรูปสลักเสมาหินตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยและในสมัยต่อ ๆ มา แม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังพบภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติภายในวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล, 2546: 26) ดังความว่า ในสมัยอยุธยา (พ.ศ.1893 – 2310) นิยมนำเรื่องทศชาติมาแต่งและนำมากล่าวถึงในประเพณีเทศน์มหาชาติ ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา นี้ ชาดกที่ได้รับความนิยมคือเวสสันดรชาดก และทศชาติเรื่องอื่น ๆ ซึ่งปรากฏทั้งในวรรณคดีและภาพจิตรกรรมฝาผนัง (สายวรุณ น้อยนิมิตร, 2542: 31-34)

เนื้อหาของทศชาติชาดกเป็นที่มาของการสร้างสรรค์ศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านวรรณคดีมีการแต่งมหาชาติสำนวนต่าง ๆ จากมหาเวสสันดรชาดกมาตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบต่อจนถึงรัตนโกสินทร์ ปัจจุบันทศชาติชาดกยังคงดำรงอยู่ในกระบวนการรับรู้ของคนไทยหลายลักษณะ อาทิ การแต่งเรื่องทศชาติเป็นร้อยกรองขนาดยาว การนำทศชาติมาถ่ายทอดในรูปแบบนิทานร้อยแก้ว

และร้อยกรอง การใช้ชาติบางเรื่องในทศชาติเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษารายวิชาภาษาไทยและวิชาพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ การสร้างสรรค์ในลักษณะของหนังสือการ์ตูน การทำเป็นหนังสือภาพประกอบ รวมถึงการเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ทั้งในรูปแบบการ์ตูนแอนิเมชัน ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่ออินเทอร์เน็ต

กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทศชาติชาติดั่งดำรงอยู่ในกระบวนการสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมไทยมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ในการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีชาติดั่ง เรื่องเล่าเกี่ยวกับทศชาติชาติดั่ง แสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดและเนื้อหา รวมถึงการสืบทอดขนบวรรณคดี เช่น วรรณกรรมร้อยแก้วขนาดยาวเรื่อง**มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร**ของน.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง ใช้เนื้อหาจากเรื่องพระมหोสถในทศชาติชาติดั่งพระชาติที่ 5 ผู้แต่งใช้วิธีการแปลและแต่งเพิ่มเติมในรูปแบบร้อยแก้วที่มีสัมผัสคล้ายร้อย มีการสรรคำทำให้เกิดความไพเราะของจังหวะเสียง เนื้อหานอกจากจะเน้นให้เห็นปัญญาของพระมหोสถแล้ว ยังแทรกแนวคิดเรื่องธรรมะของผู้ปกครองอยู่ในเนื้อหาด้วย **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร**เริ่มแต่งเมื่อ พ.ศ.2486 ตีพิมพ์ภาคแรกเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2496 และตีพิมพ์รวมเล่มครบทั้ง 4 ภาคหลัง พ.ศ.2500 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลา 20 ปี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย การแทรกแนวคิดเรื่องคุณธรรมของผู้ปกครองจึงสอดคล้องกับสภาพสังคมขณะนั้น

ข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งพบว่าตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมา มีการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาติดั่งอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเรื่องเล่าที่เป็นร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว ละครโทรทัศน์ การ์ตูน และการ์ตูนแอนิเมชัน จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในช่วง พ.ศ.2500-พ.ศ.2538 ผู้แต่งนิยมสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาติดั่งที่เป็นร้อยกรองขนาดยาว อาทิ **มัทรีคำฉันท์** (พ.ศ.2500) และ**มหาชาติคำฉันท์** (พ.ศ.2517) ของฉันทน์ ขำวิไล **พระมหากษัตริย์คำฉันท์** ของพระราชาธิบดีโลก (ก.ศรณรินทร์) (พ.ศ.2524) เป็นต้น ทั้งนี้นอกจากความศรัทธาส่วนตัวของผู้แต่งและการแต่งถวายพระมหากษัตริย์เนื่องในวโรกาสพิเศษแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือการจัดประกวดวรรณกรรมไทยของธนาคารกรุงเทพ ที่เริ่มประกวดตั้งแต่ พ.ศ. 2511 โดยมีเกณฑ์กำหนดความยาวไม่น้อยกว่า 500 บทและกำหนดเนื้อหาว่าอาจอาศัยเรื่องจากศาสนาก็ได้ ผู้แต่งหลายคนจึงนำเนื้อหาจากทศชาติชาติดั่งมาใช้ในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาว

ยุคสมัยที่ต่อเนื่องกัน ความนิยมสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาติดั่งในงานประเภทร้อยแก้วปรากฏอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2539 เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชทานเรื่อง**พระมหากษัตริย์พระชาติที่สอง**ของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาติดั่งตีพิมพ์เผยแพร่และจำหน่าย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องลายเส้นจิตรกรรมไทย

พิมพ์สี่สี และต่อมาในปีพ.ศ. 2542 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนแบบนิยายภาพมีทั้งที่เป็นภาพสี่สีและภาพขาวดำ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับอายุและระดับสติปัญญา ในบทพระราชปรารภ ทรงกล่าวถึงการพระราชนิพนธ์โดยดัดแปลงเนื้อเรื่องตอนท้ายให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแก่สาธุชนทั้งหลาย ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก โดยการนำทศชาติชาตกมา “เล่าใหม่” และนำคำสอนจากเนื้อหาเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการรับสารของผู้เสพในสังคมไทยปัจจุบัน

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นการนำเสนอวรรณคดีชาตกในรูปแบบใหม่ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนำเนื้อหาและคำสอนจากพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ไปเผยแพร่และปรับใช้กับศาสตร์สาขาอื่นๆ เกิดเป็นความนิยมในวงกว้าง เช่น ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนและการสร้างสรรค์กิจกรรมในชั้นเรียน รวมถึงมีการวิจัยพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**โดยใช้ความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นต้น

ในมิติวรรณกรรม การนำเนื้อเรื่องจากวรรณคดีชาตกมาดัดแปลงเป็นหนังสือการ์ตูน หนังสือภาพประกอบเรื่องรวมถึงการ์ตูนแอนิเมชันได้รับความนิยมมากขึ้น ดังปรากฏว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2539 เป็นต้นมามีการนำเรื่องราวจากชาตกเรื่องต่าง ๆ มาสร้างสรรค์เป็นหนังสือการ์ตูน หนังสือภาพประกอบเรื่องรวมถึงการ์ตูนแอนิเมชันเป็นจำนวนมาก ในส่วนของทศชาติชาตกที่สร้างสรรค์เป็นหนังสือการ์ตูนหรือหนังสือภาพประกอบเรื่อง อาทิ **นิทานชาตกพระเจ้าลิขชาติประกอบภาพพร้อมคติธรรม** ของธรรมสภา (พ.ศ.2539) **นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี** ของเจตนมहाเกตุ (พ.ศ.2540) **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรมของอุทอง** ประศาสน์วินิจัย (พ.ศ. 2545) เป็นต้น

ดังนั้นจึงน่าสนใจศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาตกในแง่การนำเรื่องทศชาติชาตกมาสร้างสรรค์ใหม่ โดยการนำขนบวรรณคดีมาปรับใช้ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาว่า เรื่องเล่าทศชาติชาตกในสังคมไทยร่วมสมัยมีการสืบทอด การสร้างสรรค์ การปรับเปลี่ยนวิธีการสืบทอด รวมถึงการเผยแพร่เรื่องเล่าทศชาติชาตกให้ดำรงอยู่อย่างไร และจะศึกษาความสำคัญของทศชาติชาตกในฐานะที่มาของเรื่องเล่าทศชาติชาตกที่มีบทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณคดีชาตก วรรณคดีพระพุทธศาสนา และวรรณคดีคำสอนของไทย

ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาตกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยกำหนดขอบเขตการคัดเลือกและการศึกษาเรื่องเล่ารูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ รูปแบบร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน ทั้งนี้ขอบเขตความหมายของ “สังคมไทยร่วมสมัย”

ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้จะพิจารณาจากระยะเวลาย้อนไปจากปัจจุบันไม่เกิน 60 ปีและพิจารณาจากการสร้างสรรค์และรูปแบบการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดก

เรื่องเล่าทศชาติชาดกจึงเป็นกลุ่มข้อมูลที่นำเสนอมาศึกษา ซึ่งปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทต่าง ๆ คือเนื้อหาของทศชาติชาดกมีลักษณะเป็นนิทานที่เอื้อต่อการจินตนาการ มีเรื่องราวและตัวละครสำคัญในเรื่องที่เอื้อต่อการนำมาสร้างสรรค์ใหม่ ทั้งในลักษณะของการเล่าเรื่องทั้งสิบเรื่องและการแยกเล่าเป็นเรื่อง ๆ ดังจะยกตัวอย่างเรื่องเล่ารูปแบบต่าง ๆ ต่อไปนี้

ร้อยกรองขนาดยาว ด้วยธรรมชาติของงานที่สืบทอดขนบทางวรรณศิลป์ของการแต่งวรรณคดีไทยมายาวนาน ทำให้เรื่องเล่ากลุ่มนี้มองเห็นการสืบทอดขนบของวรรณคดีชาดกได้ชัดเจน โดยเฉพาะการใช้โครงสร้างของชาดกมีส่วนของการปรารภเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุ การเล่าเรื่อง และสโมธานหรือประชุมชาดกอยู่อย่างครบถ้วน มีการอธิบายเหตุอันเป็นที่มาของเรื่องเล่ากับแสดงให้เห็นผลการกระทำของแต่ละบุคคลว่าบุคคลที่กระทำความผิดจะได้รับผลตอบแทนที่ดี ในขณะที่บุคคลทำชั่วก็จะได้รับผลของการกระทำชั่วเช่นเดียวกัน เช่น ตัวอย่างการปรารภเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุอันเป็นสาเหตุของการเล่าเรื่องจากตอนที่ 2 พระสงฆ์ทูลถาม กับตอนที่ 3 เผยความเพรงกาลใน**พระมหาชนก คำฉันท์**ของพระราชารัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) ที่ว่า

ก็เธอสนทนาเรื่อง	อะไรเนื่องนะสังสรรค์
พระสงฆ์ทูลพระจอมธรรม์	ก็เนกขัมมโยคี
.....	
ตถาคต ๘ ตรัสว่า	ฉะนี้ครามิสูงสม
สมัยโน้นและนานนม	ณ ปางโพธิสัตว์ชาติฯ
ก็เคยออกประพฤติพรต	สลัดปลด ณ วงศ์ญาติ
ประกอบคุณภิญโญภาส	และฟอกขันธสันดานฯ
พระตรัสเพียงฉะนี้หยุด	มิเผยพุทธบรรหาร
พระสงฆ์ทูลพระทรงญาณ	กรุณย์เล่า ณ คำความฯ
ครานั้นพระพุทธรญาณ	ปฏิภาณนิพนธ์ผาย
เผยเรื่องอดีตอภิปราย	บูรเริ่มระบิลกรรมฯ

ในแคว้นวิเทหรัฐต์ ดิยรัชประเทืองธรรม
ทรงนามมหาชนกน้า ณ นครมิถิลลา

(พระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์), 2540: 156-157)

ตัวอย่างนี้เป็นตอนที่พระสงฆ์พูดคุยกันเรื่องบารมีของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงตรัสว่าในอดีตพระโพธิสัตว์ก็ได้เคยบำเพ็ญบารมีเช่นนี้มาแล้ว จากนั้นก็หยุดนิ่งอยู่จนบรรดาพระสงฆ์ที่มาชุมนุมกันต้องทูลขอให้เล่าเรื่อง ความตอนนี้อย่างนี้ตรงกับบอรรถกถาหานิบาต **มหาชนกชาดก**ที่ว่า

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระ
ปรารภมหาภิเนกขัมมบารมีตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า โภยัมชฌสมุทฺทสมฺม
ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งพรณนามมหาภิ
เนกขัมมบารมีของพระตถาคต ในโรงธรรมสภา.พระศาสดาเสด็จมาตรัส
ถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายบัดนี้เธอทั้งหลายประชุมเจรจากันถึงเรื่อง
อะไรเมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลายมิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นที่ตถาคตออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ แม้ในกาล
ก่อนเมื่อยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ตถาคตก็ได้ออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่เหมือนกัน
ตรัสดังนี้แล้วทรงดุขณิภาพออยู่. ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลวิงวอนให้ทรงเล่า
เรื่องจึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงดังต่อไปนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายในอดีตกาล พระราชาพระนามว่า มหาชนก
ครองราชสมบัติในกรุงมิถิลลา แคว้นวิเทหะ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 93)

จากนั้นเป็นส่วนของการเล่าเรื่องดังที่ว่า “เผยเรื่องอดีตอภิปราย บุรเริ่มระบิลกรรมฯ”
ซึ่งเนื้อหาต่อไปก็ดำเนินตามเนื้อหาสำคัญจากอรรถกถาชาดก

นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการสร้างสรรค์ใหม่ ทั้งการสร้างสรรค์ด้วยการแบ่งลำดับเรื่อง และการตัดแปลงเนื้อหา เช่นการแบ่งลำดับเรื่องใน**พระมหาชนกคำฉันท์** ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) แบ่งเรื่องทั้งหมดเป็น32 ตอน ดังนี้ **ประณตคุณงาม พระสงฆ์ทูลถาม เผยความเพรงกาล องค์กรอนุชา ปรารภนารำบาย พระชนมชีพลาญ มัชชวานนำจร นับุญติวงศา ถามหาบิดา ลาราช มารดร รักษาชลธิ รอดชีวามรณ ภายไนนคร ชั้นตอนทดลอง เสี่ยงราชรถ ผู้สูงพระยศ หมดสิ้น**

เศร้ามอง รหัสขุมทรัพย์ ลำดับทานกอง ทวยราษฎร์แซ่ซ้อง ทรงมองสมบัติ ประสูติโอรส ประทับคอคช ราษฎร์พจน์สัมพัทธ์ ทรงเปรียบเทียบเมือง ทราบเรื่องกษัตริย์ พระพุทธดำรัส ชี้อัดตักเตือนดาบสที่สอง อาจารย์ชี้อ่อง จอมขวัญพันเพื่อน และจบด้วยขุมนุฆาตก การแบ่งลำดับเรื่องเป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าสมัยใหม่กลวิธีนี้สอดคล้องและเหมาะสมกับกระบวนการสร้างเสพในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะความนิยมอ่านร้อยกรองขนาดสั้นที่มุ่งเสนอแนวคิดแบบกวีนิพนธ์ตะวันตก การแบ่งเรื่องออกเป็นตอน ๆ ในร้อยกรองขนาดยาวจึงช่วยในเรื่องการอ่าน การทำความเข้าใจและการจดจำ แบ่งอ่านเป็นตอนได้เหมือนร้อยกรองขนาดสั้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้แต่งใช้จินตนาการในการสร้างสรรค์ ขยายความเนื้อหาได้อย่างกว้างขวาง

การแทรกหรือปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องปรากฏในลักษณะของการแทรกรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน การแทรกคำสอน รวมถึงการแทรกความคิดเห็นของผู้เล่าเรื่องอาทิ

ตัวอย่างจาก “เตมียกุมารคำฉันท์” ใน **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรรณ ได้แทรกรายละเอียดเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบันไว้ในตอนที่กล่าวชมความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง อันเกิดจากพระปรีชาสามารถของท้าวสิกราชพระบิดาของพระเตมีย์ที่ว่า

ในน้ำก็เนื่องนิกรมัจ-	ฉะชนดอเนกนันต์
ในน้ำก็เนื่องธัญ-	ญอุดมลำดับดี
ฝนร้าง บ แล้งพิรุณหลวง	นรปวงก็เปรมปรีดี
พฤษ์พันธุ์อันมี	ก็ระบัดขจีใบ
น้ำไร้ก็ไขอุทกเขื่อน	ชลเขื่อนมิซ้ำไย
ทันถึงและหลังไหล	กลีเกื้อเกษตรกรรม

(บุญเดือน ศรีวรรณ, 2542: 17)

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงการดูแลทุกข์สุขของประชาชนของท้าวสิกราชพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองเมืองว่า บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว การเกษตรกรรมของประเทศเจริญรุ่งเรือง ถ้าฝนแล้งก็มีฝนหลวงพระราชทาน ไม่มีน้ำสำหรับการเกษตรก็มีการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนล้วนอยู่ดีมีสุข บ้านเมืองเจริญเปรียบได้กับเมืองสวรรค์ ซึ่งจะเห็นว่าในตัวอย่างมีการกล่าวถึงฝนหลวง การสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สอดคล้องกับจุดประสงค์การแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ที่แต่ง

ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ

ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนรวมถึงการ์ตูนแอนิเมชัน เป็นกลุ่มงานที่ได้รับ ความนิยมในสมัยปัจจุบัน งานกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากการสร้างสรรค์งานของตะวันตก การศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มนี้จึงจะทำให้เห็นการปรับเปลี่ยน ดัดแปลง หรือแปรรูปที่ชัดเจนทั้งในกลวิธีการ เล่าเรื่อง กลวิธีการนำเสนอ รวมถึงตัวผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์งาน

หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนรวมถึงการ์ตูนแอนิเมชัน แสดงให้เห็นการเปลี่ยนสื่อหรือ ช่องทางในการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกซึ่งแต่เดิมใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อที่นำไปสู่ปัญญา เปลี่ยนเป็นภาพแบบการ์ตูนและภาพประกอบ ทั้งนี้สามารถแบ่งเรื่องเล่าทศชาติชาดกกลุ่มนี้ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก เรื่องเล่าที่สร้างสรรค์ตามโครงเรื่องเดิม มีทั้งทศชาติที่แต่งเป็นเรื่องราวทั้ง สิบชาติ โดยจัดพิมพ์รวมเล่มเป็นเล่มเดียว หรือแบ่งย่อยเป็นพระชาติต่าง ๆ แต่เป็นหนังสือชุดเดียวกัน ทศชาติที่เลือกแต่งพระชาติใดพระชาติหนึ่ง และทศชาติที่เลือกตัวละครจากทศชาติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นำมาแต่ง ลักษณะที่สอง เป็นการสร้างสรรค์เรื่องขึ้นมาใหม่โดยใช้ทศชาติชาดกเป็นส่วนหนึ่งของ เนื้อหา เช่นตัวอย่างต่อไปนี้

ขบวนการเด็กวัด ตอน เมตต์จี้กูกูเบกขา เมตตาลเวง ครั้นเครงอิฐฐาน ของจันทร์เจ้า เป็นการสร้างสรรค์เรื่องขึ้นมาใหม่โดยใช้ทศชาติชาดกเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา โดยหยิบยกบารมีแต่ละ ข้อจากทศชาติชาดกมาขยายความและผูกเรื่องขึ้นใหม่ สร้างตัวละครใหม่ ใช้ฉากและสภาพแวดล้อม ของสังคมปัจจุบัน โดยแทรกเรื่องเล่าทศชาติชาดกผ่านการเล่าของตัวละครหลวงตาที่ต้องการสอน ธรรมะแก่สามเณรเด่นและเด็กวัดคนอื่น ๆ

หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี ของธีระพันธ์ ลอไพบูลย์และคณะกับ**พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนำภาพจิตรกรรมมาใช้ เป็นภาพประกอบ **หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี** แต่งโดยใช้ร้อยแก้วแบบมีสัมผัสที่มีลักษณะ คล้ายร้อย ส่วน**พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ พลอดุลยเดช มีลักษณะเด่นในด้านการดัดแปลงเนื้อหา ทั้งเนื้อหาในส่วนคาถาและเนื้อหาในส่วน เนื้อความ เช่น การย้ำเน้นเนื้อความส่วนที่ว่าด้วยวิริยบารมี โดยปรากฏผ่านคาถาทั้ง 9 บท ที่ทรงใช้ทั้ง คาถาและไวยากรณ์อธิบายคาถา แต่เพิ่มเติมส่วนต้นของการเริ่มบทสนทนาระหว่างพระมหาชนกกับ นางมณีเมขลา การไม่ย้ำเน้นเนื้อความส่วนที่แสดงปัญหาบารมีของพระมหาชนกในการแก้ปริศนา ธรรมของพระราชโพลชนกจนได้อภิเษกพระนางสิวลี ซึ่งในประเด็นนี้พระมหาชนกในพระไตรปิฎก

ย้ำเน้น รวมถึงการตัดทอนเนื้อความที่กล่าวถึงทานบารมีที่พระมหาชนกโปรดให้ตั้งศาลาโรงทาน 6 หลังหลังงานฉลองอภิเชษและครองเมือง แต่ทรงตัดแปลงเนื้อความตอนท้ายที่กล่าวถึงการฟื้นฟูต้นมะม่วง และการตั้งโพธิyalัย ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในพระราชปรารภที่ว่า พระมหาชนกจะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน

ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม ผลงานของอุ่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2545 ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การใช้ภาพจิตรกรรมที่รวบรวมมาจากวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยทั้งหมด 34 วัด ประกอบการเล่าเรื่องทศชาติชาดกแต่ละพระชาติ แบ่งเนื้อหาเป็น 2 เล่ม คือ เล่ม 1 เต ช สุ เน ม เล่าพระชาติที่ 1-5 และเล่ม 2 ภู จ นา วิ เว เล่าพระชาติที่ 6-10 พิมพ์เป็น 2 เล่มต่อเนื่องกัน โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนต้นเป็นบทนำที่ให้ความรู้เกี่ยวกับทศชาติชาดกและจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลในลักษณะงานวิชาการ ส่วนกลางเป็นเนื้อหาที่เรียบเรียงจากทศชาติชาดก และส่วนท้ายเป็นที่มาของภาพแต่ละภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นเกมสำหรับค้นหาที่มาของภาพ กับคำสั่งท้าย โดยกล่าวถึงแรงบันดาลใจของกลุ่มผู้จัดทำ และกล่าวถึงการทำหนังสือเล่มนี้ว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีครบทั้ง 10 ประการ กล่าวได้ว่า **ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** มีลักษณะเด่นด้านกลวิธีที่น่าสนใจ เช่น การนำรูปแบบของจดหมายมาใช้ในการดำเนินเรื่อง การใช้ภาษาพูดสร้างความเป็นกันเองกับผู้อ่าน การให้ความรู้เรื่องภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก การแทรกแสดงความคิดเห็นของผู้เล่าเรื่อง นอกจากนี้ การใช้รูปแบบจดหมายยังสัมพันธ์กับการเลือกใช้ผู้เล่าเรื่อง เรื่องเล่านี้ใช้ตัวละคร “อุ่ทอง” เป็นผู้เล่าเรื่องหรือผู้เขียนจดหมาย นำเสนอในลักษณะของการสื่อสารทางเดียว โดยให้อู่ทองเขียนจดหมายถึงน้ำรินเพื่อเล่าเรื่องทศชาติชาดกแต่ละพระชาติ พร้อมกันนั้นก็ได้อธิบายและให้ความรู้เกี่ยวกับภาพจิตรกรรมในพระชาติต่าง ๆ รวมเป็นจดหมาย 10 ฉบับเท่ากับจำนวนสิบพระชาติ ใช้คำขึ้นต้นจดหมายว่า *น้ำรินที่รัก* และใช้คำลงท้ายว่า *อุ่ทอง*

นอกจากนี้แล้วกลวิธีการใช้รูปแบบจดหมายใน **ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** ยังผสมผสานเข้ากับเทคโนโลยีการพิมพ์ มีการใช้กระดาษเขียนจดหมาย ของจดหมายและแสตมป์เป็นเทคนิคในนำเสนอภาพตลอดทั้งเล่ม เช่น ใช้ลายเส้นกระดาษเขียนจดหมายเป็นลายเส้นบรรทัด ใช้ตัวอักษรแบบลายมือเขียน ใช้แสตมป์เป็นกรอบภาพจิตรกรรม และใช้ซองจดหมายใส่แผ่นพับบอกที่มาของภาพจิตรกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นเกมท้ายเล่ม ใช้สำหรับการค้นหาว่าภาพจิตรกรรมแต่ละภาพที่ปรากฏในหน้านั้น ๆ มีที่ตั้งอยู่ที่ไหน วัดอะไร ในจังหวัดใด ซึ่งหากไม่ใช้ภาพจิตรกรรมก็จะระบุไว้ว่าเป็นงานศิลปะประเภทใด การใช้สีสันและลูกเล่นเหล่านี้เป็นกลวิธีที่ใช้ดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านยุคปัจจุบัน ทั้งยังแสดงลักษณะเฉพาะของการสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบันที่มีการผสมผสานรูปแบบต่าง ๆ

เข้าด้วยกัน และลักษณะเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลวิธีการนำเสนอใน **ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** คือการใช้ภาพจิตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา ซึ่งผู้เล่าเรื่องได้แทรกทัศนะในการวิพากษ์วิจารณ์และให้ความรู้ด้านจิตรกรรมต่อภาพจิตรกรรมในแต่ละพระชาติ

การ์ตูนแอนิเมชัน แสดงให้เห็นกลวิธีการเล่าเรื่องซ้อนเรื่อง เช่น ในการ์ตูนธรรมะชุด **ครอบครัวตัวป.** ของบริษัทรักลูกแฟมิลี่ สร้างตัวละครพ่อแม่ลูกชายและลูกสาวขึ้น โดยให้พ่อแม่เป็นผู้เล่าเรื่องทศชาติชาติกในแต่ละพระชาติให้ลูก ๆ ฟัง ก่อนเล่าเรื่องจะมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมาเชื่อมโยงนำไปสู่การเล่าทศชาติชาติก เช่น ตอนพระมหาชนก พ่อกับแม่พาลูก 2 คน ไปให้อาหารปลา ลูกสาวซื่อซึ้งบ่นถามขึ้นมาว่า “คุณปลาวายน้ำอยู่ในนั้นทั้งวันไม่เห็นว่ายบ้างหรือไงจ๊ะ” แล้วหันไปถามพ่อกับพี่ชายว่ามีใครที่ว่ายน้ำได้อย่างปลาบ้าง แม่จึงเล่าให้ฟังว่ามีคนที่ใจสู้อดทนพยายามว่ายน้ำเจ็ดวันเจ็ดคืนอยู่ในชาติกเรื่องพระมหาชนก จากนั้นก็เริ่มเล่าเรื่องพระมหาชนก การ์ตูนธรรมะชุด **ครอบครัวตัวป.** นี้นำเสนอเรื่องโดยแบ่งเป็นตอนสั้น ๆ ตอนละ 5 นาที บางพระชาติแบ่งนำเสนอ 2 ครั้ง ซึ่งเมื่อเล่าจบในแต่ละพระชาติ ตัวละครแม่ก็จะเน้นย้ำถึงบารมีของพระพุทธเจ้า และสอนให้ลูกจดจำนำไปปฏิบัติตาม

การดัดแปลงเรื่องเล่า ในการ์ตูนแอนิเมชันเรื่อง **พระสุวรรณสาม** ของธรรมสภาเพิ่มตัวละครและบทบาทตัวละครสัตว์ที่เป็นเพื่อนกับสุวรรณสาม มีการระบุชื่อสัตว์ว่านกน้อย กวางน้อย กระต่ายน้อย และมีเจ้าจุกสุนัขเฝ้าบ้าน สัตว์เหล่านี้มีบทบาทช่วยเหลือสุวรรณสามทั้งช่วยตักน้ำหาอาหารให้พ่อแม่ และช่วยเฝ้าบ้าน รวมถึงช่วยให้สุวรรณสามปลอดภัยจากครุฑพิษของพระเจ้ากบิลยักษ์หลังจากฟื้นคืนชีวิตแล้ว โดยเพิ่มเหตุการณ์พระเจ้ากบิลยักษ์กับสัตว์ต่าง ๆ ต้องเดินทางไปถ้ำพญานาคเพื่อของยาถอนพิษงูเห่าแดงมาให้สุวรรณสาม เหตุการณ์ตอนนี้เป็นการตอกย้ำความผิดของพระเจ้ากบิลยักษ์และการแสดงความรับผิดชอบของพระเจ้ากบิลยักษ์ให้ชัดเจนขึ้น

ละครแอนิเมชันเรื่อง **พระมหาชนก** มีการนำเสนอในลักษณะการผสมผสานระหว่างเทคนิคแอนิเมชันกับละครโทรทัศน์ โดยนำบทพระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** มาสร้างสรรค์เป็นบทโทรทัศน์ ละครแอนิเมชันเรื่องนี้เป็นโครงการที่กรุงเทพมหานครจัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 86 พรรษา 5 ธันวาคม 2556 การสร้างสรรค์เรื่องเล่าในลักษณะนี้นอกจากจะแสดงการผสมผสานรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอแล้ว ยังแสดงให้เห็นการสร้างสรรคและเผยแพร่ซ้ำผ่านสื่อสมัยใหม่อันแสดงถึงความสำคัญของเรื่อง **พระมหาชนก** ในฐานะทศชาติชาติกประจำรัชกาลที่ 9 แสดงให้เห็นความสำคัญของตัวบทพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** ในฐานะต้นเค้าของการสร้างสรรค์งาน

จากตัวอย่างดังกล่าวผู้วิจัยยกมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยมีความหลากหลายและมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาศึกษา โดยเฉพาะประเด็นการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องและการนำเสนอ อันจะแสดงให้เห็นพัฒนาการของวรรณคดีชาดกและความสำคัญของชนบววรรณคดีที่ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย และจะนำไปสู่ความเข้าใจการดำรงอยู่ของทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน

ขอบเขตการวิจัย ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่ตีพิมพ์หรือเผยแพร่ครั้งแรก ตั้งแต่ พ.ศ.2500-พ.ศ.2556 เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏเรื่องเล่าทศชาติชาดกจำนวนมาก และหลากหลายประเภททั้งร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนรวมถึงการ์ตูนแอนิเมชัน

ในช่วงปีที่เลือกศึกษาเป็นยุคสมัยที่สำคัญของการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก เนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครองเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองราชย์ยาวนานและบ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน สถานภาพและความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ต่างจากการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่งผลต่อความหลากหลายด้านวัตถุประสงค์การแต่งเรื่องเล่าทศชาติชาดก เช่น การสร้างงานถวายพระมหากษัตริย์ในโอกาสเฉลิมฉลองที่เป็นมงคล การสร้างงานไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การสร้างงานเพื่ออานิสงส์และสร้างบุญกุศลของผู้แต่ง การสร้างงานเพื่อสืบทอดแนวคิด คำสอนและคุณธรรมจากเรื่องเพื่อให้มีการนำคำสอนไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ประกอบกับเป็นยุคเทคโนโลยีการพิมพ์ การเผยแพร่และการขายส่งผลต่อการสร้างสรรค์และการนำเสนอทศชาติชาดกในรูปแบบที่หลากหลาย

นอกจากนี้ พ.ศ.2500 เป็นปีที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาคือครบรอบ 25 พุทธศตวรรษ ด้วยความสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้แต่งหลายคนรังสรรค์งานจากพระพุทธศาสนาขึ้น หลังจากนั้นเมื่อธนาคารกรุงเทพจัดประกวดวรรณกรรมใน พ.ศ.2511 ก็เกิดการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบร้อยกรองขนาดยาวอีกหลายเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มข้อมูลเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2500 จนถึงปัจจุบันคือ พ.ศ.2556 เป็นกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจที่จะสามารถนำมาอธิบายการดำรงอยู่ของทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยได้

กล่าวได้ว่า การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งในช่วง พ.ศ.2500-พ.ศ.2556 จะแสดงให้เห็นพันธกิจของวรรณคดีชาดกในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งในกระบวนการทำให้ความรู้

การอบรมสั่งสอน การปลูกฝังแนวคิดทางพระพุทธศาสนาผ่านการสืบทอดและสร้างสรรค์ รวมถึงการผลิตซ้ำของสื่อและสถาบันทางสังคม อันจะสร้างปัญญาต่อผู้เสพ เป็นเครื่องอบรมปัญญาและนำสู่อุดมคติสูงสุดของสังคมได้ ทั้งยังจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีชาดกกับจิตรกรรม วรรณคดีชาดกกับสื่อสมัยใหม่ รวมถึงคุณูปการในแง่ของการเก็บรักษาและส่งต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นพัฒนาการที่สำคัญยิ่งในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย ทั้งยังเป็นการเก็บรักษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวรรณคดีให้เป็นสมบัติสำคัญของชาติ ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานและวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1.2 สมมติฐานการวิจัย

1.2.1 เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยมีบทบาทความสำคัญในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ทั้งการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดจากวรรณคดีชาดก กับการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องและการนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย

1.2.2 การสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยมีพันธกิจสำคัญคือ การสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบารมีอันนำไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 ศึกษาการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดในเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.3.2 ศึกษาวิธีการเล่าเรื่องและรูปแบบการนำเสนอในเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.3.3 ศึกษาความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.4 ขอบเขตข้อมูลในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.2500-พ.ศ.2556 ทั้งรูปแบบร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน ดังนี้

1.4.1 ร้อยกรองขนาดยาวจำนวน 8 เรื่อง จัดลำดับตามปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ได้แก่

มัทรีคำฉันท์ ของฉันทน์ ขำวิไล (พ.ศ.2500)

ขุนทัพแห่งมิลินทร ของพระราชาธรรมกวี (พ.ศ.2516)

มหาชาติคำฉันท์ ของฉันทน์ ขำวิไล (พ.ศ.2517)
 วิจารณ์พิทิต ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) (พ.ศ.2519)
 นิทานทศชาติคำกาพย์ ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ (พ.ศ.2521)
 พระมหากษัตริย์คำฉันท์ ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) (พ.ศ.2524)
 เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร ของอภัย จันทวิมล (พ.ศ.2532)
 ทศชาติคำฉันท์ ของบุญเดือน ศรวิรรพจน์ (พ.ศ.2542)

1.4.2 ร้อยแก้ว จำนวน 2 เรื่อง จัดลำดับตามปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ได้แก่

สุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นพระราชา ของหลวงตา แพร่เยื่อไม้ (พ.ศ.2500)
 มหาบัณฑิตแห่งมิลินทนคร ของน.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง (หลังพ.ศ.2500)

1.4.3 หนังสือภาพประกอบเรื่องจำนวน 8 เรื่อง จัดลำดับตามปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ได้แก่

บารมีสิบทิศ ของสุวรรณมา เกรียงไกรเพ็ชร (พ.ศ.2530)
 นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติประกอบภาพพร้อมคติธรรม ของธรรมสภา (พ.ศ.2539)
 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ.2539)
 ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม ของอุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย (พ.ศ. 2545)
 หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี ของธีระพันธ์ โลไพบูลย์และคณะ (พ.ศ.2545)
 ขบวนการเด็กวัด ตอนเมตต์จี้กูกูเบกขา ของจันทร์เจ้า (พ.ศ.2549)
 ขบวนการเด็กวัด ตอนเมตตาอลเวง ของจันทร์เจ้า (พ.ศ.2555)
 ขบวนการเด็กวัด ตอนครั้นเครงอธิษฐาน ของจันทร์เจ้า (พ.ศ.2555)

1.4.4 การ์ตูนจำนวน 5 เรื่อง จัดลำดับตามปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ได้แก่

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ของเจตน์ มหาเกตุ (พ.ศ.2540)
 พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ (ฉบับการ์ตูน) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ.2542)
 ทศชาติอัศจรรย์ ของสายฝน ศิลปพรหม (พ.ศ.2547)
 ทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน ของชลลดา ชะบางบอน (พ.ศ.2548)
 ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ (พ.ศ.2550)
 พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ ของว.วชิรเมธี (พ.ศ.2552)

1.4.5 **การ์ตูนแอนิเมชัน** จำนวน 6 ชุด โดยเลือกศึกษาจากแอนิเมชันที่มีการจำหน่ายหรือเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์ ทั้งนี้ไม่รวมกลุ่มข้อมูลที่เผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จัดลำดับตามปีที่ระบุว่าเผยแพร่หรือจำหน่ายครั้งแรก ได้แก่

ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี) ของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ.2542)

การ์ตูน**ทศชาติชาดก** ของบริษัทโฮมอเนชัน (พ.ศ.2547)

การ์ตูน**ทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** ของบริษัทอโยธยาครีเอชัน (พ.ศ.2550)

การ์ตูน**ธรรมะชุดครอบครัวตัวป.** ตอนทศชาติชาดก ของบริษัทรักลูกแพมิลี่เผยแพร่ใน PSI ช่อง 100 (พ.ศ.2555)

การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง**พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมหोสถและพระเวสสันดร** ของธรรมสภา (พ.ศ.2555)

ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร เผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี (พ.ศ.2556)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้เข้าใจการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.5.2 ทำให้เข้าใจกลวิธีการเล่าเรื่องและรูปแบบการนำเสนอในเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.5.3 ทำให้เข้าใจความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 รวบรวมและศึกษากลุ่มข้อมูลที่คัดเลือกมาใช้ในการวิจัย

1.6.2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.6.3 วิเคราะห์และสังเคราะห์กลุ่มข้อมูล

1.6.4 สรุปผลการวิจัย เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยด้านวรรณคดีและวรรณกรรม ช่วยให้มองเห็นแนวทางของการศึกษาทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีการนำเสนอของวรรณคดีชาดกและวรรณคดีพระพุทธรศาสนาในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่ศึกษาเรื่องบารมี พระโพธิสัตว์ และทศชาติชาดก ดังนี้

วิทยานิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ศึกษาเรื่อง**ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท** (2524) งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางความหมายของศัพท์ว่า บารมี ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทยุคต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของคำว่า บารมีเปลี่ยนแปลงจากเป้าหมายไปเป็นวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย

งานวิจัยของประพจน์ อัสววิรุฬหการ ศึกษาเรื่อง **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน** (2546) งานวิจัยนี้ศึกษาความเป็นมาของคติพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทบาลีและคัมภีร์มหายานผลการศึกษาแสดงให้เห็นพัฒนาของความคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์

วิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องข้างต้นแสดงให้เห็นพัฒนาการและการประมวลความคิดเรื่อง “บารมี” และ “พระโพธิสัตว์” การศึกษาดังกล่าวนี้นำให้เข้าใจความหมาย ความเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการแนวคิดเรื่อง “บารมี” และ “พระโพธิสัตว์” อย่างชัดเจน

นอกจากนี้แล้วยังมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและความสำคัญของวรรณคดีชาดกและทศชาติชาดก ทั้งที่ศึกษาแบบภาพรวมและศึกษาแยกเป็นเรื่อง เช่น วิทยานิพนธ์ของสายวรุณ น้อยนิมิต เรื่อง **อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น** (2542) ศึกษาภูมิหลัง เนื้อหาแนวคิด กลวิธี คุณค่าและความสำคัญของอรรถกถาชาดกที่มีต่อวรรณคดีคำสอนของไทย วิทยานิพนธ์ของสุภัค มหาวรรการ เรื่อง**ความเปรียบเกี่ยวกับน้ำกับมรรคาสูนิพพานในอรรถกถาชาดก** (2552) ศึกษาความเปรียบเกี่ยวกับน้ำในฐานะที่เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สำคัญที่สื่อแนวคิดสำคัญเรื่องนิพพาน วิทยานิพนธ์ของอาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล เรื่อง **ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา** (2552) ศึกษาแนวคิดและการนำเสนอเรื่องทานและทานบารมีในวรรณคดีไทยพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญและบทบาทที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมพุทธศาสนาไทย

วิทยานิพนธ์ที่เลือกศึกษามหาเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ของศิริพร เศรษฐพฤทธิ เรื่อง**ลักษณะเด่นของมหาชาติกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน)** (2551) วิทยานิพนธ์ของอุมาวรรณ รุยาพร ศึกษาเรื่อง**ลักษณะเด่นของมหาชาติพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (2551) การศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อน

สังคมและวัฒนธรรมในมหาชาติไทลื้อ ในวิทยานิพนธ์ของวกุล มิตรพระพันธ์ (2553) และจตุพร เพชรบุรณ์ (2553) เป็นต้น

บทความเรื่อง “พระมหาชนก: โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย” ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ตีพิมพ์ในวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ 16 ธันวาคม 2542 ศึกษาบทพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชโดยละเอียดเพื่อให้เข้าใจสารและการดัดแปลง พบว่าบทพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” มีลักษณะเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาร่วมสมัยที่สื่อสารแตกต่างไปจากวรรณคดีพระพุทธศาสนาในชนบเดิม คือเน้นวิริยบารมีให้ชัดเจนเหมาะสมแก่ยุคสมัย บทความเรื่อง “ทศชาติชาดก: ‘ปัญญา’ และ ‘ศรัทธา’ สุ่มรรคาแห่งความหลุดพ้น” ของอาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล ตีพิมพ์ในวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ 20 ธันวาคม 2546 ศึกษาทศชาติชาดก เพื่อแสดงให้เห็นว่าจริยาของพระโพธิสัตว์ในชาดกแต่ละเรื่องเน้นแสดงให้เห็นความหมายและความสำคัญของทศบารมี การอ่านและเข้าใจทศชาติชาดกจึงเป็นกระบวนการสร้างปัญญาและศรัทธาอันนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น

งานวิจัยด้านวรรณคดีท้องถิ่น มีทั้งศึกษาจากต้นฉบับปฐมภูมิ ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ ทั้งตัวต้นฉบับ เนื้อหาและภาษา รวมถึงศึกษาในเชิงความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น โดยเลือกศึกษาจากมหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นต่าง ๆ แสดงให้เห็นความนิยมแต่งและการแพร่กระจายของมหาเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติในท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนี้

วิทยานิพนธ์ของวิสิทธิ์ศักดิ์ สัตพันธ์ ศึกษาเรื่อง**การศึกษาเปรียบเทียบมหาเวสสันดรชาดกกับทศกัณฐกฉบับภาคอีสานและฉบับภาษาเขมร** (2549) ศึกษาจากเอกสารโบราณ โดยเปรียบเทียบที่มา จุดมุ่งหมายในการแต่งที่พบว่าแต่งเพื่ออานิสงส์ในการสร้างคัมภีร์พระธรรมไว้ในพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 ฉบับ ด้านเนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง โครงเรื่องแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ส่วนการใช้คำศัพท์ที่เป็นศัพท์ศาสนาใช้คำเดียวกัน

วิทยานิพนธ์ของอนุภา อัสวปิยายนนท์ ศึกษาเรื่อง**การศึกษามหาเวสสันดรฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับวัดกลางโคกคือ จังหวัดกาฬสินธุ์** (2528) เน้นศึกษาลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธี

วิทยานิพนธ์ของประทุม สุวรรณคังคะ ศึกษาเรื่อง**การศึกษามหาเวสสันดรฉบับถิ่นใต้ จากต้นฉบับวัดมณีมาวาส จังหวัดสงขลา** (2526) ศึกษาที่มาและลักษณะของต้นฉบับ ลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธี รวมถึงคุณค่าในด้านสังคม

วิทยานิพนธ์ของพระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร ศึกษาเรื่อง**การศึกษามหาเวสสันดรฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** (2536) ศึกษา

เปรียบเทียบกับมหาชาติกลอนเทศน์ ฉบับกระทรวงศึกษาธิการของไทย ศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธี สภาพสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของลาว ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏร่วมกัน

วิทยานิพนธ์ของมัชฌิมา วีรศิลป์ ศึกษาเรื่อง**การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องเวสสันดรชาดก** **สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง** (2549) ศึกษาคุณค่าด้านวรรณศิลป์ วัฒนธรรมล้านนา และความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีตั้งธรรมกับเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์กันและประเพณีตั้งธรรมทำให้เกิดการสืบสร้างเรื่องเวสสันดรชาดกในล้านนา

งานวิจัยด้านปรัชญาพระพุทธศาสนา เน้นศึกษาวิเคราะห์บารมีหรือคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ โดยใช้ความรู้ด้านปรัชญาพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ งานวิจัยกลุ่มนี้แสดงให้เห็นมุมมองและพื้นฐานทางปรัชญาพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาพิจารณาประกอบการวิจัยต่อไปได้ ดังตัวอย่างงานวิจัยต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์ของพระมหาบุญทัน อานนโท (พาหา) ศึกษาเรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี** (2540) ศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีในเวสสันดรชาดก และความสำคัญของเวสสันดรในสังคมไทย

วิทยานิพนธ์ของจิตตกานต์ มณีนารถ ศึกษาเรื่อง**การศึกษาเนกขัมมบารมีในเทมียชาดก** (2551) โดยศึกษาเนื้อหาของสาระของเทมียชาดก ศึกษาการบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระเทมีย์ และศึกษารูปแบบเนกขัมมะในเทมียชาดก ผลการศึกษาพบว่าผู้ที่บำเพ็ญเนกขัมมบารมีนั้นจะต้องเห็นอานิสงส์ของการบำเพ็ญบารมี เพื่อเป็นแนวทางในการบำเพ็ญบารมี เพื่อให้พ้นจากความทุกข์สู่ความสุขที่เกิดจากความสงบร่มเย็นและเป็นปัจจัยให้สิ้นอาสวะกิเลสในเบื้องต้น

วิทยานิพนธ์ของพระมหาเลอเดช วรวิโส (วงศ์ศรีษา) ศึกษาเรื่อง**การศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีของพระมโหสถ** (2549) มุ่งศึกษาคำสอนเรื่องปัญญาในพระพุทธศาสนา และการบำเพ็ญปัญญาบารมีในอดีตชาติแห่งพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถโพธิสัตว์ การบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมโหสถ ได้แก่ การที่พระมโหสถพัฒนาสุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน และจินตามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาด้วยการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ขั้นพื้นฐานจากบิดามารดา และวิชาความรู้อื่นๆจากกัลยาณมิตร ตำรับตำรา และสิ่งแวดล้อม และการคิดพิจารณาแล้วนำสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญาที่ได้รับการพัฒนาแล้วกลายเป็นความเป็นผู้ฉลาดในอุบายไปช่วยเหลือผู้คนมากมายตั้งแต่สามัญชนคนธรรมดาไปจนถึงพระราชามหากษัตริย์ โดยมีความกรุณาเป็นพื้นฐาน

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษาในลักษณะเดียวกัน เช่น วิทยานิพนธ์ของพระครูปลัดสมชาย จิตตคุตโต (โณมจันทร์) ศึกษาเรื่องการศึกษาการบำเพ็ญสังฆกรรมของวิธูรบัณฑิต (2553) วิทยานิพนธ์ของสมโภชน์ ยิ่งสังข์ ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ศิลปกรรมในปฏิธตชาดก (2553) เป็นต้น

วิทยานิพนธ์ของพระมหาพิทักษ์ สุเมโธ ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก (2549) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและความเป็นมา หลักธรรมในสุวรรณสามชาดก และอิทธิพลของสุวรรณสามชาดกที่มีต่อสังคมไทย

วิทยานิพนธ์ของพระนิพนพาน สารคาญ (สุจิตโต) ศึกษาเรื่องวิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก (2553) มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะแนวทางปฏิบัติอันเป็นภูมิปัญญาและวิธีแก้ปัญหาของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก ภูมิปัญญาของพระโพธิสัตว์ที่พบในทศชาติชาดกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคม ตลอดจนเป็นแนวทางการศึกษาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องในมุมมองอื่น ๆ ได้ต่อไป

วิทยานิพนธ์ของบุญทัน คนใจบุญ ศึกษาเรื่องการศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของตัวละครหลักและตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก (2544) ตัวละครหลักคือพระเวสสันดรได้แสดงพฤติกรรมการให้ทาน ตัวละครเสริมซึ่งมีชูชกเป็นตัวแทนได้แสดงพฤติกรรมการขอและการรับสิ่งของที่ตัวละครหลักพระราชทานให้ ซึ่งมีนัยสำคัญทางปรัชญาที่ตรงข้ามกับพุทธปรัชญา กล่าวคือพฤติกรรมการขอและการรับดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นถือมั่นโดยความมีตัวตนของตนมีความต้องการที่จะนำเอาทุกสิ่งทุกอย่างมาเป็นของตน พฤติกรรมของชูชกแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้แนวทางความคิดเรื่องอัตตาในศาสนาพราหมณ์ กับแนวคิดเรื่องอนัตตาในพุทธศาสนา ซึ่งแสดงพฤติกรรมโดยเฉพาะพระเวสสันดร

งานวิจัยด้านรัฐศาสตร์ เป็นการศึกษาโดยใช้หลักปรัชญาด้านการเมืองการปกครองเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการนำมาอธิบายเชื่อมโยงกับตัวบทวรรณกรรม เช่น วิทยานิพนธ์ของ พระมหาชุมพล นุ่นภักดี ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดปรัชญาการเมืองในพระเวสสันดรชาดก (2551) โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์เรื่องพระเวสสันดรชาดก พบว่า การให้ทานของพระเวสสันดรเกี่ยวข้องกับหลักการปกครอง โดยใช้หลักประชาธิปไตย หลักธรรมาธิปไตย และหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ และเป็นคุณธรรมของนักปกครอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับองค์พระมหากษัตริย์ ดังนี้

วิทยานิพนธ์ของสุจิตรา ศรีมูล ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำแบบ “ตะวันออก”: ศึกษาผ่าน พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ (2548) พบว่าพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ปรากฏข้อความหรือบทที่แสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำไว้หลายประการ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร พรหมวิหาร เป็นต้น สรุปได้ว่าหลักธรรมส่วนใหญ่เน้นที่ผู้นำ ผู้นำต้องประพฤติดีจึงจะเป็นแบบอย่างได้

วิทยานิพนธ์ของปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร ศึกษาเรื่องพระมหากษัตริย์: การพัฒนาประเทศในกระบวนการทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2549) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทพระราชนิพนธ์กับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่าสาระแห่งในพระราชนิพนธ์สัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศในกระบวนการทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

วิทยานิพนธ์ของวิชุดา เกิดมณี ศึกษาเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเรื่องพระมหากษัตริย์ (2550) พบว่าผู้นำมีคุณสมบัติคือเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเรียนรู้หลายสาขาวิชา มีความเพียร (มาลิสสา เจียบกิ่ง, 2544) อย่างสูงจนเป็นคุณูปการต่อการเป็นผู้นำ ด้านภาวะผู้นำพบว่า เป็นความสามารถที่เพียบพร้อมในหลักการปกครอง โดยมีกรอบทางพุทธศาสนาเป็นส่วนกำกับจนได้รับความร่วมมือจากสมาชิกอย่างกว้างขวาง

งานวิจัยด้านครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นสื่อในการเรียนการสอน เช่น

วิทยานิพนธ์ของมาลิสสา เจียบกิ่ง ศึกษาเรื่องการพัฒนากิจกรรมโครงการเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องพระมหากษัตริย์ ฉบับการ์ตูน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (2544) เพื่อพัฒนากิจกรรมโครงการเพื่อการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษาโดยใช้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านไทยสามัคคี จังหวัดนครราชสีมา ทดลองโดยฝึกการอ่านออกเสียงและการทำโครงการ และประเมินผลเรื่องการนำความรู้ที่ได้รับจากเรื่องไปใช้

วิทยานิพนธ์ของสุดารัตน์ พลแพงพา ศึกษาเรื่องผลของการสอนนิทานชาดกเรื่องพระมหากษัตริย์โดยใช้การสอนแบบโครงการที่มีต่อความเพียรของเด็กวัยอนุบาล (2544) ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนมีคะแนนพฤติกรรมด้านความเพียรสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการสอน

รายงานการวิจัยของณัฐวรรณ อักษรเมศ ศึกษาเรื่องการพัฒนาแผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยแบบบูรณาการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน (2550) เป็นการวิจัยเชิงทดลองเพื่อพัฒนาชุดการสอน หาประสิทธิภาพชุดการสอนและเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียน และเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน

รวมถึงวิทยานิพนธ์ของณัฐฉิณี จันทระ ศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์และเจตคติต่อการเรียนการสอน วิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ฉบับการ์ตูนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนผางขุบลัษณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 3 (2551) และวิทยานิพนธ์ของพระสฤทธิ์ สุมโน (บุญใหญ่) ที่ศึกษาเรื่องทัศนคติที่มีต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในชาดกเรื่องพระมหาชนกไปปรับใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนประทุมวรราชวิทยา ตำบลกระโสบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (2553) เป็นต้น

งานวิจัยด้านอื่น ๆ เป็นการนำกลุ่มข้อมูลจากเรื่องทศชาติชาดกไปวิเคราะห์โดยใช้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เป็นกรอบพื้นฐานในการวิเคราะห์ เช่น

วิทยานิพนธ์ของพระสมบุรณ์ สุพรรณวัฒน์กุล ศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรายชื่อพืชในมหาเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ และการใช้เป็นพืชสมุนไพรในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (2540) เป็นการศึกษาหลักสูตรปริญญาเภสัชศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาเภสัชเวช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาชื่อพฤกษศาสตร์และชื่อไทยของพืชในมหาเวสสันดรชาดกฉบับบาลีเปรียบเทียบกับมหาเวสสันดรชาดกอีก 7 สำนวน ได้แก่ มหาชาติคำหลวง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก มหาชาติสำนวนอีสาน มหาชาติเมืองเพชร พระมหาชาติกนิษฐ์ มหาชาติฉบับชินวร และมหาชาติพายัพฉบับสร้อยสังกร และศึกษาการใช้ชื่อพืชที่ปรากฏในมหาชาติเป็นพืชสมุนไพรในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พบว่าแต่ละสำนวนมีความแตกต่างกัน และมีชื่อพืชในมหาเวสสันดรชาดกจำนวน 80 ต้น มีตำรับยาจำนวน 1,663 ตำรับ ที่นำมาใช้เป็นยาสมุนไพรในศิลาจารึกวัดโพธิ์

สารนิพนธ์ของอลงกรณ์ จันทร์สุข ศึกษาเรื่องพัฒนาการของจิตรกรรมพระมหาชนกชาดกตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน (2546) โดยใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบงานจิตรกรรมแต่ละสมัย ประกอบกับปัจจัยแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนรูปแบบงานจิตรกรรมเพื่อให้เข้าใจพัฒนาการของจิตรกรรมพระมหาชนกชาดกตามกระบวนการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ

การทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่างานวิจัยส่วนใหญ่เน้นวิจัยเรื่องมหาชาติ การศึกษาชาดกในทศชาติก็เป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องบารมี การเลือกศึกษาแนวคิดบารมีในทศชาติชาดกเป็นเรื่อง ๆ มิฉะนั้นก็ศึกษาพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในแง่อภิปรายการประยุกต์ใช้ประกอบการเรียนการสอน งานวิจัยที่พิจารณา “ทศชาติ” มีจำนวนน้อยมาก การศึกษาวิจัยทศชาติชาดกในลักษณะการสืบทอดและการสร้างสรรค์เป็นชุดทศชาติก็ยังไม่เคยมีการศึกษาวิจัยมาก่อน ผู้วิจัยจึงจะศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดก ในประเด็นการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิด การสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องและการนำเสนอ รวมถึงความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

เรื่องเล่าทศชาติชาดก ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นและนำเสนอผ่านรูปแบบต่าง ๆ ทั้งร้อยกรอง ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูน และการ์ตูนแอนิเมชัน การใช้รูปแบบจากขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย ได้แก่ ร้อยกรอง และร้อยแก้ว รูปแบบที่เกิดขึ้นจากปัจจัยเรื่องการพิมพ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้แก่ หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูน และการ์ตูนแอนิเมชัน การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายขยายขอบเขตรูปแบบการนำเสนอทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย เรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ แสดงให้เห็นรูปแบบการนำเสนอ กลวิธีการเล่าเรื่อง รวมถึงวัตถุประสงค์การสร้างสรรคทศชาติชาดกที่มีความหลากหลาย

วรรณคดีชาดกสมัยใหม่ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยที่นำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่อง และมีวัตถุประสงค์การแต่งที่หลากหลาย

บทที่ 2

ลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยมีทั้งที่เล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องกับการเล่าเป็นชุดชาดกทั้งสิบเรื่อง ซึ่งแต่เดิมการเล่าเป็นชุดชาดกสิบเรื่องปรากฏเฉพาะในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนภาพทศชาติชาดกรวมกัน ต่อมาภายหลังจึงมีงานวรรณกรรมที่สร้างสรรค์เป็นชุดทศชาติครบทั้งสิบเรื่องมีทั้งร้อยกรอง ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูน รวมถึงการ์ตูนแอนิเมชัน ซึ่งเป็นลักษณะใหม่ที่สร้างสรรค์และพัฒนาขึ้นมาจากขนบเดิม

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่เล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องนิยมเรื่อง พระเวสสันดร พระมโหสถ พระสุวรรณสาม และพระมหาชนก เช่น นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ ขุนทัพแห่งมิตถิลานคร มหาบัณฑิตแห่งมิตถิลานคร พระมหาชนก คำฉันท์ พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องเล่าจากพระชาติอื่น ๆ ได้แก่ พระวิรุณบัณฑิต พระจันทกุมาร และพระเนมิราช ส่วนการเล่าเป็นชุดชาดกทั้งสิบเรื่อง เช่น นิทานทศชาติคำกาพย์ ทศชาติคำฉันท์ บารมีสิบทัศ นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติประกอบภาพพร้อมคติธรรม หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี ทศชาติอัศจรรย์ การ์ตูนธรรมะชุดครอบครัวตัวป. ตอนทศชาติชาดก เป็นต้น การเลือกเล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องเน้นนำเสนอตัวละครพระโพธิสัตว์เพื่อนำเสนอแนวคิดทศบารมีอันเป็นบารมีประจำเรื่อง ในขณะที่การเล่าเป็นชุดชาดกสิบเรื่อง เป็นการสร้างความรับรู้และจดจำพระโพธิสัตว์แต่ละพระชาติ และเป็นการสร้างศรัทธาในเบื้องต้น

ในบทนี้จะอธิบายลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดก โดยพิจารณาจากรูปแบบการนำเสนอ กลวิธีการเล่าเรื่อง และวัตถุประสงค์การสร้างสรรค์ เพื่อแสดงให้เห็นความหลากหลายของการสร้างสรรค์และธรรมชาติของเรื่องเล่าแต่ละประเภท ดังนี้

2.1 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว

ร้อยกรอง หมายถึง คำประพันธ์, ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 976-977) และ ร้อยกรอง หมายถึง โคลงฉันทกาพย์กลอน ซึ่งมีถ้อยคำที่นำมาประกอบประพันธ์กัน มีขนาดมาตรา เสียงสูงต่ำ หนักเบาและสั้นยาวตามแบบรูป (pattern) ที่กำหนดไว้ แบบรูปที่กล่าวนี้มีมากด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องมีเฉพาะแต่ที่กำหนดไว้ในตำรา ซึ่งว่าด้วยการแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอน หรือฉันทลักษณ์ (เสฐียรโกเศศ, 2546: 5) สิ่งที่ทำให้วรรณคดีร้อยกรองต่างกับวรรณคดีร้อยแก้วก็คือจังหวะของเสียงซึ่งเกิดจากการกำหนดจำนวนคำ (เป็นวรรคบาท บท) การสลับน้ำหนักของเสียง (คือ ครุ ลหุ) การกำหนดระดับเสียง (โดยบังคับเสียงวรรณยุกต์)

การผูกคำคล้องจอง (คือสัมผัส) เป็นต้น ข้อกำหนดต่าง ๆ ตามตัวอย่างที่กล่าวนี้ทำให้เสียงในวรรณคดีร้อยกรองมีกระบวนการแบบ (pattern) เฉพาะตัวที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนกระทั่งเป็นที่เข้าใจตรงกันระหว่างกวีผู้ประพันธ์กับผู้อ่านว่าบทประพันธ์ชนิดใดมีข้อกำหนดใดเป็นสำคัญ และจะอ่านอย่างไรจึงจะได้รรถรสทั้งเนื้อหาและความไพเราะ เป็นต้น (กุสุมา รักขมณี, 2547ก: 53)

ความหมายและคำอธิบายข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ธรรมชาติของงานประเภทร้อยกรองเน้นเรื่องจังหวะและความไพเราะของเสียง รวมทั้งการสร้างสัมผัสของเสียงและคำอันก่อให้เกิดฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ

ร้อยกรองขนาดยาว หมายถึง ร้อยกรองที่แต่งเป็นเรื่องยาวต่อเนื่อง เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว ในงานวิจัยนี้หมายถึง เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งเป็นเรื่องยาวต่อเนื่อง โดยใช้ฉันทลักษณ์ประเภทใดก็ได้ มีความยาว 300 บท ขึ้นไป ทั้งนี้กำหนดขนาดความยาวจากกลุ่มข้อมูลที่เลือกศึกษา ขนาดความยาวของร้อยกรองแสดงให้เห็นความตั้งใจและความพยายามของผู้แต่งในการสร้างสรรค์ร้อยกรองเรื่องยาวที่แต่งเพื่อเล่าเรื่องทศชาติชาดก การแต่งเรื่องทศชาติชาดกที่มีความยาวมาก แสดงให้เห็นความประณีตอุตสาหะในการสร้างสรรค์งานด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและคุณค่าของวรรณคดีร้อยกรอง

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว เกิดจากนำขนบวรรณศิลป์ในการแต่งวรรณคดีมาปรับใช้ เป็นการรักษารูปแบบการสร้างสรรคงานประเภทร้อยกรองของไทยในลักษณะหนึ่ง นอกจากนี้ การแต่งร้อยกรองขนาดยาวในบริบทที่ความนิยมร้อยกรองลดลง เป็นสิ่งยืนยันความสำคัญและการดำรงอยู่ของร้อยกรองไทยที่เกิดจากการปรับประสานและสืบต่อจากการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องยาวอันเป็นวรรณคดีแบบฉบับในอดีต

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว ที่เลือกศึกษามีจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ **มัทรีคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล (พ.ศ.2500) **ขุนทัพแห่งมิลินนคร** ของพระราชธรรมกวี (พ.ศ.2516) **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล (พ.ศ.2517) **วิธูรบัณชิต** ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) (พ.ศ.2519) **นิทานทศชาติคำกาพย์** ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ (พ.ศ.2521) **พระมหาชนกคำฉันท์** ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) (พ.ศ.2524) **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ของอภัย จันทวิมล (พ.ศ.2532) และ **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ (พ.ศ.2542) เรื่องเล่าดังกล่าวมีทั้งแต่งเป็นเรื่องพระชาติเดียว และแต่งเป็นชุดทศชาติสิบเรื่อง ร้อยกรองขนาดยาวที่แต่งเป็นเรื่องพระชาติเดียวใช้เนื้อหาจากเวสสันดรชาดก ได้แก่ **มัทรีคำฉันท์ มหาชาติคำฉันท์** และ **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ส่วน **ขุนทัพแห่งมิลินนคร** มาจากมหิสถชาดก **พระมหาชนกคำฉันท์** มาจากมหา

ชนกชาดก และ **วิธูรบัตถิต** มาจาก **วิธูรชาดก** เรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาวที่แต่งเป็นชุดทศชาติทั้งสิบ เรื่อง ได้แก่ **นิทานทศชาติคำกาพย์** และ **ทศชาติคำฉันท์**

การสร้างสรรคเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวเป็นการรักษาขนบวรรณคดีไทยด้วยตัวบทวรรณคดี และสืบทอดพันธุกิจที่ใช้เพื่อปลูกฝังแนวคิดพระพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวมีวัตถุประสงค์การแต่งหลายลักษณะ ได้แก่ แต่งด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่งฝากฝีมือ แต่งเพื่อประกวด แต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ แต่งเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียน รวมทั้งแต่งเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้อ่าน วัตถุประสงค์ดังกล่าวแสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรควรรณคดีร้อยกรองของไทย และการสืบทอดแนวคิดและเนื้อหาจากวรรณคดีชาดก ที่เป็นทั้งวรรณคดีพระพุทธศาสนาและวรรณคดีคำสอน นอกจากนี้ กลุ่มผู้แต่งเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวเป็นพระภิกษุ ครู และนักวรรณคดี กลุ่มผู้สร้างงานยังคงเป็นผู้มีความรู้ทางวรรณคดี เช่นเดียวกับการที่แหล่งความรู้มาจากวัง วัด และกลุ่มคนที่อ่านออกเขียนได้

จากการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าที่ระบุว่าแต่งด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อฝากฝีมือ และเพื่อสืบทอดขนบการแต่งวรรณคดีร้อยกรองไทย ได้แก่ **มัทรีคำฉันท์** และ **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล **ขุนทัพแห่งมิลินทร** ของพระราชาธรรมกวี เรื่องที่แต่งและส่งประกวด ได้แก่ **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล **วิธูรบัตถิต** และ **พระมหากษัตริย์คำฉันท์** ของพระราชารัตนดิลก(ก.ศรณรินทร์) รวมถึง **มหาชนกคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ ทั้งนี้ **มหาชนกคำฉันท์** แต่งประกวดเพื่อคัดเลือกนำไปใช้เฉลิมพระเกียรติ ส่วน **ทศชาติคำฉันท์** ที่แต่งครบทั้งสิบชาติ และรวม **มหาชนกคำฉันท์** ไว้ด้วย สร้างสรรคขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติโดยเฉพาะ นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าที่แต่งเพื่อใช้ประกอบการเรียน และเป็นหนังสือสำหรับเด็ก ได้แก่ **นิทานทศชาติคำกาพย์** ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ กับ **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ของอภัย จันทวิมล ความหลากหลายของวัตถุประสงค์การแต่งสัมพันธ์กับฉันทลักษณ์และกลวิธีการเล่าเรื่องของผู้แต่งเลือกใช้ ดังนี้

2.1.1 การแต่งฝากฝีมือและแสดงศรัทธาในพระพุทธศาสนา

การสร้างสรรคเรื่องเล่าทศชาติชาดกด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การแต่งเพื่อฝากฝีมือ และเพื่อสืบทอดขนบการแต่งวรรณคดีร้อยกรองไทย เป็นชนบที่ยังปรากฏเด่นชัดในเรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาว ดังจะยกตัวอย่างจาก **มัทรีคำฉันท์** และ **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล กับ **ขุนทัพแห่งมิลินทร** ของพระราชาธรรมกวี

มัทรีคำฉันท์ พิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพนายหมื่น ขำวิไล บิดาของผู้แต่งในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งผู้แต่งกล่าวไว้ในคำนำว่าได้เคยจัดพิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ หม่อมราชวงศ์หญิงมัญชูลา

จักรพรรดิ ฌ อยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2470 จากนั้นเมื่อแต่ง**มหาชาติคำฉันท์**ครบทั้ง 13 กัณฑ์ ได้รวมเอา**มัทรีคำฉันท์**ไว้ในกัณฑ์มัทรี และได้รับรางวัลชมเชยพิเศษการประกวดวรรณกรรมไทยมูลนิธิธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 5 พ.ศ.2517 ตีพิมพ์ในปีพ.ศ.2517 **มัทรีคำฉันท์**และ**มหาชาติคำฉันท์** ของฉันท์ ขำวิไลแสดงให้เห็นความตั้งใจในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาติดก ดังที่ผู้แต่งกล่าวถึงการแต่งเรื่องมหาชาติที่มีมาแต่โบราณ ทั้งได้แสดงความตั้งใจและวัตถุประสงค์การแต่งของตนไว้ใน**คำนำมหาชาติคำฉันท์**ว่า

...ส่วนที่แต่งเป็นคำฉันท์นั้นมีแต่งปะปนอยู่ในมหาชาติคำหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยาบ้าง แต่เป็นส่วนน้อย และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีแต่งบ้างบางกัณฑ์ ยังหาได้มีผู้แต่งสืบต่อให้จบบริบูรณ์เหมือนอย่าง**สมุทรโฆษคำฉันท์** อันเป็นฉันท์เรื่องแรกของไทยเรานั้นไม่

ข้าพเจ้ามีความตั้งใจที่จะแต่งมหาชาติเป็นคำฉันท์ให้จบบริบูรณ์มาเป็นเวลานานหนักราแล้ว เมื่อมีโอกาสจึงได้พยายามแต่งขึ้นจนจบครบ 13 กัณฑ์ ดังปรากฏอยู่ในฉบับนี้ เพื่อได้ทราบลักษณะทำนองของฉันท์ต่าง ๆ ประกอบด้วยลีลาของเรื่องอันเป็นไปอีกแบบหนึ่ง สมกับความตั้งใจของท่านบรรพบุรุษ ที่ได้พยายามริเริ่มมาแล้วแต่กาลก่อนนั้นด้วย

(ฉันท์ ขำวิไล, 2521: คำนำ)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงปณิธานและความเพียรพยายามของผู้แต่งที่จะสร้างสรรค์งานเพื่อสืบทอดขนบการแต่งมหาชาติเป็นร้อยกรองเรื่องยาว ดำเนินตามรอยของกวีรุ่นก่อน และเพื่อฝากฝีมือไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน เป็นปณิธานของผู้แต่งที่จะดำเนินตามรอยครูด้วยความศรัทธาในคุณค่าวรรณคดี ในลักษณะเดียวกัน**ขุนทัพแห่งมิลินทร** ของพระราชาธรรมกวีที่ผู้แต่งระบุวัตถุประสงค์การแต่งว่าแต่งเพื่อฝากฝีมือและเพื่อ “นิพพาน” ด้วยศรัทธาและความเชื่อว่าการสร้างสรรค์เรื่องทศชาติชาติดกเป็นการสร้างบุญกุศล

ขุนทัพแห่งมิลินทร ของพระราชาธรรมกวีแต่งขึ้นและพิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ ใช้คำประพันธ์เป็นคำกลอน ผู้แต่งระบุไว้ในคำประพันธ์ว่าใช้เวลาแต่ง 3 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2513-พ.ศ.2516 เริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงพุทธพยากรณ์ตอนเป็นสุเมธดาบส การเวียนว่ายตายเกิดก่อนเป็นพระพุทธเจ้า จากนั้นจึงกล่าวถึงพระมหोสลภพระชาติที่ 5 หนึ่งในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า และเป็นพระชาติที่เน้นแสดง “ปัญญา” ของพระโพธิสัตว์ ตอนจบเรื่องแสดงความศรัทธาที่จะสร้างสรรค์งานเพื่อฝากฝีมือ ดังนี้

ขอจบเรื่องมโหสถทศชาติ แผ่นดินปลั่งผิคนิกรจนา	ตามบทบาทบาลีเท่านี้หนา อาตมาขออภัยในวาที
...	
ด้วยผลแห่งความเพียรเขียนอักษร ขอให้ข้าปราษฎ์เปรี๊ยะเรื่องรองครัน ทุก ๆ ชาติอย่าให้ขาดทำประโยชน์ เหมือนฟ้าดินโลกกันพันทวี	เป็นบทกลอนต่อติดไม่ผิตผัน ในเชิงชั้นอักษรกลอนกวี สิ่งเป็นโทษอย่ากล้ากลายจงหน่ายหนี อย่าได้มีศัตรูพวกรวมหมู่พาล
...	
อนึ่งเล่าข้าพเจ้าปรารธนา บำเพ็ญพรตบารมีสิวิไล จึงปฏิบัติมุ่งหน้าปรเมศวร์ อุทิศร่างที่ถนอมพร้อมดวงแด	เป็นสัตถาสยามภูผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยตั้งใจแน่มั่นไม่ผันแปร ให้เข้าเขตโพธิสัตว์ตัดกระแส ถวายแก่โพธิญาณผลาญมารัง
...	
ด้วยอำนาจทานบารมีที่บำเพ็ญ ทุก ๆ ชาติขออย่ามีแต่นี้ไป	ความยากเข็ญเป็นทุกข์ไม่สุขใส ต้องการใดได้สิ้นตั้งจินตนา
...	
ขออำนาจกุศลผลสุจริต เขียนร้อยกรองเรื่องมโหสถบทแสดง แต่มีมิตรมารดาเทวามนุษย์ ขอให้เรื่องมโหสถบทประพันธ์ ข้าขอจบร้อยกรองสนองสาร จงบาราศปราศโรคลิ้นโศกโทรม	ที่ได้คิดค้ำกลอนอักษรแถลง ข้าขอแบ่งบุญกุศลผลประพันธ์ ตลอดสุดชั้นฟ้ามหาสวรรค์ อยู่คู่กันกับศาสนาอย่าเสื่อมโทรม ทุก ๆ ท่านปราศทุกข์ได้สุขสม ขอญาติโยมอยู่เย็นเป็นสุข เทอญ

(พระราชธรรมกวี, 2516: 436-438)

จากตัวอย่าง**ขุนทัพแห่งมิลินทร** ผู้แต่งแต่ง “เรื่องมโหสถ” ด้วย “ปณิธานการประพันธ์” และ “ความเพียร” โดยหวังอันสูงส่งจากการแต่งให้ได้เป็นปราชญ์ทางกวี ให้ได้มีความสุขสมหวัง ขอให้ในแต่ละชาติที่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดได้ทำแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์และปรารธนาจะ “ข้ามโอฆสงสาร” คือมุ่งหวังพระนิพพาน ทั้งยังขอแบ่งบุญกุศลจากการสร้างสรรค์งานให้กับเพื่อนร่วมสังสารวัฏ รวมถึงความตั้งใจของผู้แต่งที่จะให้งานประพันธ์ของตนดำรงอยู่สืบต่อไป เหล่านี้แสดงถึงความศรัทธาของผู้แต่งที่จะสร้างสรรค์งานเพื่อสร้างกุศลทั้งต่อตนเองและ “เพื่อนร่วมสังสารวัฏ” การ

ย้ำเน้นถึง “เรื่องมโหสถ” สองครั้งในบทเดียวกัน แสดงความสำคัญของเรื่องทศชาติชาดกที่ผู้แต่งนำมาใช้สร้างสรรค์ใหม่ว่าเป็นชาดกเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนาอันจะ “ให้อานิสงส์ยิ่งใหญ่ตอบแทน”

การแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการตั้งปณิธานที่จะเข้าสู่ “พระนิพพาน” สื่อถึงความคิดเรื่องการสั่งสมบุญบารมีในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การสร้างกุศลกรรมในแต่ละชาติเป็นการสั่งสมบุญบารมีดำเนินรอยตามพระโพธิสัตว์ ด้วยความเชื่อว่าบุญที่สั่งสมจะนำไปสู่การบรรลุธรรม การสร้างวรรณคดีพระพุทธศาสนาด้วยประณตวิริยะเป็นหนทางหนึ่งของการสั่งสมบุญกุศล ความคิดดังกล่าวนี้ยังคงปรากฏอย่างชัดเจนในงานประเภทร้อยกรองขนาดยาว

2.1.2 การรักษานวนวรรณคดีและการแต่งเฉลิมพระเกียรติ

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวเป็นกลุ่มข้อมูลที่แสดงให้เห็นการปรับใช้ นวนวรรณคดีไทยอย่างเด่นชัด การจัดประกวดวรรณกรรมร้อยกรองมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและรักษานวนการสร้างวรรณคดีไทย เช่น การประกวดร้อยกรองขนาดยาวของธนาคารกรุงเทพ กล่าวคือ

การประกวดกวีนิพนธ์ก็เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความคึกคักแกว่งกวียิ่งขึ้น เพราะเมื่อเทียบกับวรรณกรรมรูปแบบอื่น กวีนิพนธ์ค่อนข้างจะมีวงผู้อ่านจำกัดและมีผลตอบแทนน้อย ธนาคารกรุงเทพ จัดประกวดรางวัลบัวหลวงซึ่งเป็นเวทีสนับสนุนกวีนิพนธ์แนวอนุรักษ์ตลอดมา (สุมาลี วีระวงศ์ และ เจตนา นาควัชระ, 2544: 23) ทั้งนี้ ธนาคารกรุงเทพจัดตั้งศูนย์สังคีตศิลป์เป็นองค์กรรับผิดชอบด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เริ่มจัดประกวดวรรณกรรมในปี พ.ศ. 2511 และตั้งมูลนิธิธนาคารกรุงเทพเพื่อรองรับการจัดประกวดวรรณกรรมในปี พ.ศ. 2520 โดยเรียกชื่อรางวัลวรรณกรรมว่า “รางวัลวรรณกรรมบัวหลวง” ซึ่งธนาคารจะจัดพิมพ์วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลเผยแพร่ครั้งละไม่เกิน 2,000 เล่ม ดังนั้น การจัดประกวดวรรณกรรมจึงเป็นการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินค่าการเผยแพร่และการรักษานวนวรรณคดีไทยไว้ได้ทางหนึ่ง

วิธูปถัมภ์ค้ำกลอน และ พระมหาชนกคำฉันท ของพระราชรัตนติกแห่แต่งโดยพระภิกษุผู้แต่งคนเดียวกัน ชื่อและตำแหน่งขณะนั้นคือ พระราชรัตนติก นามปากกา ก.ศรณรินทร์ เรื่องเล่าสองเรื่องนี้แต่งขึ้นเพื่อการประกวดและได้รับรางวัลการประกวดวรรณกรรมประเภทร้อยกรองของธนาคารกรุงเทพ ซึ่งจัดประกวดขึ้นโดยกำหนดความยาวของเนื้อหาไม่ต่ำกว่า 500 บท และกำหนดรูปแบบคำประพันธ์ในแต่ละปี เรื่องที่ได้รับรางวัลจะได้ตีพิมพ์เผยแพร่ประมาณ 1,500–2,000 ฉบับต่อวรรณกรรมหนึ่งเรื่อง การจัดประกวดวรรณกรรมของธนาคารกรุงเทพเกิดขึ้นเนื่องจาก

ในปัจจุบันนี้เรามีแต่วรรณกรรมที่เป็นมรดกที่ปราศรัยแต่ก่อนได้ อุตสาหะสละเวลาทำไว้ เช่น หนังสืออิเหนา ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี สามก๊ก เป็นต้น ยิ่งวรรณกรรมร้อยกรองด้วยแล้ว จะหาหนังสือเรื่องใหญ่ ขนาดอิเหนาหรือพระอภัยมณีไม่ได้เลย เพื่อเป็นการส่งเสริมวรรณกรรม ไทยอันเป็นการธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติอีกทางหนึ่ง และ เพื่อให้เกิดวรรณกรรมไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน”

(พิศาล เสนะเวส, 2515: 24-25)

จากหลักการและเหตุผลตามประกาศของ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด เรื่อง บำรุงและ ส่งเสริมวรรณกรรมไทย พุทธศักราช 2513 แสดงให้เห็นว่าการจัดประกวดวรรณกรรมมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างสรรค์และรักษาขนบการสร้างวรรณคดีไทย โดยเฉพาะการกำหนดขนาดความยาวของร้อย กรองให้เป็น “ร้อยกรองขนาดยาว” นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า การสร้างสรรค์ร้อยกรองขนาดยาว เป็นงานประณีตที่ต้องใช้ความเป็น “ปราศรัย” และความ “อุตสาหะ” ของผู้แต่ง ทั้งยังเป็น “มรดก” และ “สมบัติ” สำคัญในวัฒนธรรมไทย

นอกจากการประกวดรางวัลวรรณกรรมบัวหลวงของธนาคารกรุงเทพแล้ว “มหาชนก คำฉันท์” ที่ตีพิมพ์รวมอยู่ใน **ทศชาติคำฉันท์** ก็เป็นร้อยกรองที่ได้รับรางวัลจากการประกวดแต่ง คำประพันธ์ และตีพิมพ์ในหนังสือ **ร้อยกรองกาญจนาภิเษก** มาก่อน หลักการและเหตุผลของการจัด ประกวดและการจัดพิมพ์ **ร้อยกรองกาญจนาภิเษก** เน้นย้ำคุณค่าและความสำคัญของงานสร้างสรรค์ ประเภทร้อยกรองว่า

วรรณคดีกวีนิพนธ์ หรือวรรณกรรมร้อยกรองเป็นทรัพย์สินแห่ง ปัญญาสืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นอารยะมาจนถึงปัจจุบัน... การ สร้างสรรค์ **ร้อยกรองกาญจนาภิเษก** จึงมีเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติ และ สร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรมให้เป็นสมบัติล้ำค่าในรัชสมัย “นวมราช จักรีวงศ์”

(กรมศิลปากร, 2539: 7-8)

การประกวดวรรณกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์และสืบทอดขนบการสร้าง วรรณคดีไทย การกำหนดเกณฑ์ที่ใช้ประกวดและตัดสินเป็นการสร้างมาตรฐานทางวรรณคดีและการ ประเมินค่า กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคงานเพื่อแข่งขันประชันฝีมือ ลักษณะดังกล่าวนี้ดำเนินไปใน

แบบเดียวกันกับการสร้างสรรค์งานวรรณคดีในอดีต ที่มีทั้งการระดมฝีมือนักปราชญ์ในราชสำนัก ร่วมกันแต่งวรรณคดี การประชันฝีมือกวีเพื่อสร้างความดีความชอบและเลื่อนสถานภาพ นอกจากนี้ยัง แสดงถึงคุณค่าของวรรณคดีที่ผู้แต่งใช้ในการศึกษา ค้นคว้า อ้างอิงและอ้างอิงในฐานะ “ครู” และ “ตำรา” ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างสรรค์วรรณคดีในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทยที่ยังดำรงอยู่

การสร้างสรรค์งานจากการศึกษาค้นคว้าตำราและคัมภีร์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นความตั้งใจ ในการดำเนินรอยตาม “ครู” เป็นการสืบทอดขนบวรรณคดีทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ ดังนี้

พระราชรัตนดิลกแต่ง**วิสุทธิบัณฑิตคากลอนและพระมหากษัตริย์** โดยใช้เนื้อหา จากพระคัมภีร์มหานิบาตชาดก ฉบับส.อ.ส. (สำนักอบรมครูสอนปริยัติธรรม) วัดสามพระยา และได้ กล่าวถึงการสร้างสรรค์งานตามแนวทางของอดีตกวี กับอานิสงส์จากการแต่งเรื่องชาดกไว้ใน**พระมหากษัตริย์** ดังนี้

อีกประการหนึ่ง โดยความมั่นใจว่าผลานิสงส์จะพึงมี ขออุทิศ ผลานิสงส์นั้นแต่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายผู้สร้างคัมภีร์วุฒโตทัย เป็นต้น และโดยเฉพาะแก่ดวงวิญญาณของอดีตกวี ที่ข้าพเจ้ายึดถือตามแนวทาง ท่าน ของจงได้รับผลบุญแห่งความพยายามของข้าพเจ้าที่ได้รับรองยึด เรื่องเดิมและได้ถอดความมาแปลใหม่จงได้รับบุญกุศลหากพึงมี ด้วย เจตนารมณ์อันบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าและเพื่อประโยชน์แก่อนุชนผู้สนใจ ทั้งหลาย

(พระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์), 2540: (ค))

ส่วนเรื่อง “มหากษัตริย์” บุญเดือน ศรีวรรณ นำโครงเรื่องมาจาก “**มหากษัตริย์ชาดก**” ในหนังสือ “พุทธนิบาตชาดก” ของพระธรรมสิริชัย (ชิต ชิตวิบูลมหาเถระ) และได้ค้นคว้า ค้นหลักฐานจากตำรับตำราหลายฉบับ อาทิเช่น คัมภีร์ฉันทมโนชรี ตำราฉันทวรรณพฤติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส อลังการศาสตร์ ของวาคภักดิ์ ซึ่งแปลโดย ป.ส.ศาสตรวิ คัมภีร์สุโธธาลังการ แปลโดย นาวาอากาศเอกพิเศษแย้ม ประพัฒน์ทอง จินตามณี ของพระโหราธิบดี และหนังสือวรรณคดีคำฉันท์ต่าง ๆ (กรมศิลปากร, 2539: 10-11)

กล่าวได้ว่า การจัดประกวดวรรณกรรมเป็นการรักษาและสืบทอดขนบวรรณคดีไทย กระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมร้อยกรองขนาดยาว เปิดโอกาสให้ผู้แต่งได้แสดง ฝีมือและฝากฝีมือเฉกเช่นกวีในอดีต นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างวรรณคดีและวรรณกรรมประจำ รัชสมัยในรัชกาลที่ 9 ดังวัตถุประสงค์ของการจัดประกวดและการสร้างงานที่ว่า “เพื่อให้เกิด

วรรณกรรมไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน” และ “การสร้างสรรคร้อยกรองกาญจนาภิเษก มีเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติ และสร้างสรรคผลงานทางวรรณกรรมให้เป็นสมบัติล้ำค่าในรัชสมัย “นวมราชจักรีวงศ์”

ร้อยกรองกาญจนาภิเษก กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร จัดการประกวดแต่งคำประพันธ์ร้อยกรองเนื่องในปีกาญจนาภิเษกพุทธศักราช 2539 โดยกำหนดหัวข้อเรื่องของวรรณกรรมคำฉันท์เป็น “พระมหากษัตริย์” และได้จัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่ร้อยกรองกาญจนาภิเษก ทั้ง 3 ส่วนในศุภวารมหามิ่งมงคลสมัยนี้ นับเป็นอนุสรณ์ยิ่งใหญ่ที่แสดงถึงพระบุญญาธิการและพระมหากษัตริย์คุณอันใหญ่หลวงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระประมุขของไทย รัชกาลที่ 9 แห่งราชจักรีวงศ์ มีต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร โดยเฉพาะเป็นสิ่งย้ำเตือนจิตสำนึกของปวงชนชาวไทยทั่วประเทศ ได้แสดงกตเวทิตาคุณถวายความจงรักภักดีแด่องค์ “นวมกษัตริย์เจ้า” ตลอดจนจรโลงวรรณศิลป์ของชาติให้เป็นมรดกสำคัญที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมสืบไป

(กรมศิลปากร, 2539: 13)

ในลักษณะเดียวกัน **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ สร้างสรรคขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 ดังที่ว่า

...ทั้งนี้มีจุดประสงค์ให้หนังสือ**ทศชาติคำฉันท์** เป็นวรรณกรรมร้อยกรองคำฉันท์ที่เพียบพร้อมด้วยความไพเราะและงดงามด้วยอลังการภาษา อันเป็นแบบฉบับวรรณกรรมคำฉันท์ที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลที่ 9

การนำเค้าโครงเรื่องจากนิทานชาดกมาประพันธ์คำฉันท์เป็นประเพณีมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏว่า พระมหाराชครูไรร้อยกรองเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เพื่อสวดตีสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ 25 พรรษา โครงการประพันธ์ทศชาติ คำฉันท์ที่กรมศิลปากรดำเนินการนี้จึงนับได้ว่าเป็นการสืบสานคตินิยมของ

บรรพบุรุษประการหนึ่ง และเป็นการอนุรักษ์มรดกของชาติ ด้านภาษา การศาสนา และศิลปวัฒนธรรม อันเป็นภาระหน้าที่ของกรมศิลปากรอีก ประการหนึ่ง

กรมศิลปากรขอเสนอเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายวรรณกรรมเฉลิม พระเกียรติเรื่อง **ทศชาติคำฉันท์** นี้ แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมด้วยสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณยิ่ง และหวังว่าหนังสือทศชาติคำฉันท์นี้ จะเป็น อนุสรณียวัตถุที่ระลึกเพื่อประโยชน์ในการศึกษาของชาติชั่วกาลนาน

(บุญเดือน ศรีวรพจน์, 2542: 8)

การจัดประกวดร้อยกรองกาพย์ยานีสิบเอ็ดเพื่อคัดเลือกผลงานที่ดีเยี่ยมและจัดทำเป็น หนังสือ “นับเป็นอนุสรณ์ยิ่งใหญ่” การสร้างสรรค์ร้อยกรอง **ทศชาติคำฉันท์** “ที่เพียบพร้อม” “อันเป็น แบบฉบับวรรณกรรมคำฉันท์ที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลที่ 9” เป็นการนำวรรณคดีชาดกมาใช้ในการเฉลิม พระเกียรติพระมหากษัตริย์ การกำหนดให้ใช้เนื้อหาเรื่อง “พระมหาชนก” ในการประกวดเพื่อเฉลิม ฉลองในปีกาพย์ยานีสิบเอ็ด ตรงกับปีที่พระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก และการสร้างสรรค์ร้อยกรอง **ทศชาติ คำฉันท์** เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบก็เป็นปีเดียวกับ **พระราช นิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)** ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก ในมิตินี้แสดงให้เห็นความสำคัญของ เรื่องเล่าทศชาติชาดกทั้งในแง่การสืบทอดและการสร้างสรรค์เพื่อรักษาขนบวรรณคดี การใช้วรรณคดี ชาดกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ รวมถึงการสร้างวรรณคดีประจำรัชกาลในสมัยรัชกาลที่ 9

2.1.3 การแต่งเป็นหนังสือประกอบการเรียนและหนังสือสำหรับเด็ก

นิทานทศชาติคำกาพย์ และ **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** เป็นเรื่องเล่า ร้อยกรองขนาดยาวที่แต่งเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนและเป็นหนังสือสำหรับเด็ก การตั้งชื่อ เรื่องว่าเป็น “นิทาน” ช่วยดึงดูดความสนใจและเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่าน สอดคล้องกับธรรมชาติของ ทศชาติชาดกในฐานะ “นิทาน”

นิทานทศชาติคำกาพย์ แต่งเป็นชุดทศชาติสิบเรื่อง เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมภาษาไทย สำหรับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ คำชี้แจงของผู้แต่งระบุว่า “แต่งขึ้นโดยอาศัยแนวเรื่องจาก **พระทศชาติ** ที่นายแปลก สนธิรักษ์เป็นผู้ เรียบเรียง” ส่วนภาพประกอบนั้น “อนึ่ง ในการแต่งหนังสือเรื่องนี้ ดร.วอลเดมาร์ ซี ไชเลอร์ แห่ง

โรงเรียนนานาชาติ ได้มีส่วนสนับสนุนมาตั้งแต่ต้น ทั้งได้ช่วยจัดหาภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระ
ทศชาติบางภาพจากห้องสมุดสาธารณะของนครนิวยอร์กมาเป็นภาพปกด้วย..กุศลผลบุญอันใดที่เกิด
จากการแต่งหนังสือเรื่อง**นิทานทศชาติคำกาพย์** ดิฉันขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชาและ สังฆ
บูชา ชั่วกาลนาน” (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2521: คำชี้แจง) สะท้อนความคิดเรื่องการบูชาครูกับความ
เชื่อในอานิสงส์ของการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ**เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระ
เวสสันดร** ที่ผู้แต่งกล่าวถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ไว้ในคำนำว่าเกิดจากการอ่านหนังสือเรื่อง
เวสสันดรชาดก ฉบับย่อ (มหาชาติ) ของหม่อมเจ้าวงศ์มหิปชายางกูร และ**นิทานทศชาติคำกาพย์**
ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ

เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร ใช้ชื่อพระโพธิสัตว์เวสสันดรตั้งเป็นชื่อเรื่องและ
ระบุรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใช้ แต่งเป็นหนังสือสำหรับเด็ก โดยมีการตั้งคำถามไว้ตอนท้ายของแต่ละ
กัณฑ์ เพื่อทดสอบความจำและให้ได้บทวนเนื้อหา รวมทั้งมีการใส่เชิงอรรถเป็นคำอธิบายความหมาย
ศัพท์เอาไว้ท้ายหน้า มีการใช้ภาพสีแบบไทยประยุกต์เป็นภาพประกอบ เหมาะสมสำหรับผู้่านวัยเด็ก
ตั้งที่ผู้แต่งตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า

...ข้าพเจ้าเกิดมีความคิดว่าน่าจะประพันธ์เรื่องพระเวสสันดร
เป็นคำกาพย์สำหรับเด็กที่อ่านหนังสือพอออกบ้างแล้ว ได้มีหนังสืออ่าน
อีกเล่มหนึ่ง ทำนองเดียวกับคำกาพย์เรื่อง **พระไชยสุริยา**อันเป็นหนังสือ
ซึ่งสมัยหนึ่งเคยใช้เป็นแบบเรียน และแม้เดี๋ยวนี้ก็ยังมิผู้จำได้ไม่น้อย...
หนังสือนี้อาจมีประโยชน์ในการที่ผู้ใหญ่จะเอาไปสอนเด็กที่บ้าน หรือเด็ก
อาจจะไปหาอ่านเองจากหนังสือในห้องสมุด

(อภัย จันทวิมล, 2532: คำนำ)

บท“ประณามพจน์”บอกวัตถุประสงค์การแต่งไว้อย่างชัดเจนพร้อมทั้งใส่เชิงอรรถ
อธิบายความหมายคำไว้ท้ายหน้าเพื่อให้เหมาะสมกับวัยของผู้่านดังตัวอย่าง

ประณาม¹พจน์

ด้วยข้าใครเขียนกาพย์กลอน	เรื่องเวสสันดร
เพื่อเด็กผู้เยาว์เข้าใจ	
รู้เรื่องมหานาติ ² ของไทย	เป็นความรู้ไว้
เพื่อเสริมเติมต่อตามกาล	
ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกสถาน	ช่วยดลบันดาล

ให้เข้าใจสรุสมหมาย

ในการร่ำพัน³บรรยาย

แต่ต้นจนปลาย

สัมฤทธิ์ดังจิตเจตนา

¹ประณาม ก.น้อมไหว้

²มหาชาติ น.เรียกเวสสันดรชาดกว่ามหาชาติ การมีเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก เรียกว่า มีเทศน์มหาชาติ

³ร่ำพัน ก.พรา้พรรณนาตามอารมณ์

(อภัย จันทวิมล, 2532: 9)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่าผู้แต่งแสดงวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการให้ความรู้เรื่องมหาชาติกับกลุ่มผู้อ่านที่เป็นวัยเด็กและเยาวชน ให้ได้ “เข้าใจ” “รู้เรื่อง” และ “เป็นความรู้” เพื่อ “เสริมเติมต่อ” ด้วยวัยเด็กเป็นวัยที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และปลูกฝังคุณค่าในด้านต่าง ๆ การปลูกฝังความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีและเป็นวรรณคดีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นพันธกิจสำคัญของผู้แต่ง นอกเหนือไปจากพันธกิจในการสร้างสรรค์และการสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดก

กล่าวโดยสรุป เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ ที่แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบวรรณคดีร้อยกรองไทย อาทิ ขนบความคิดเรื่องการสร้างสรรค์ชาดกเพื่อสร้างกุศล ขนบการบูชาครู ขนบการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รวมทั้งการสร้างวรรณคดีให้เป็นแบบฉบับประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ 9 นอกจากนี้ การสร้างสรรค์เกิดจากการปรับใช้ขนบวรรณคดีร้อยกรองไทย มีการใช้ปัจจุบันวัตถุกับสโมธานตามโครงสร้าง **อรรถกถาชาดก** กลวิธีการเล่าเรื่องใช้บทพรรณนาสร้างจินตภาพและแสดงแนวคิด ทั้งนี้ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวแสดงลักษณะ “วรรณคดีคำสอน” ที่ชัดเจนในหนังสือประกอบการเรียนกับหนังสือสำหรับเด็ก

กลุ่มผู้แต่งเรื่องเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวรรณคดี ได้แก่ พระภิกษุครู และนักวรรณคดี การจัดประกวดหรือแต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติของหน่วยงานราชการ แสดงการสืบทอดการสร้างงานจากราชสำนัก รวมถึงการแต่งเรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นนิทานหรือแบบเรียน เป็นการสืบทอดด้วยการปลูกฝังแนวคิดสำคัญผ่านเรื่องเล่ากับกลุ่มผู้อ่านหลากหลายวัย และทำให้เรื่องเล่าทศชาติชาดกมีสถานภาพเป็น “ตำรา” ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ที่เป็นร้อยกรองขนาดยาว ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าเน้นการสืบทอดขนบและพันธกิจของวรรณคดีชาดกที่มีมาแต่เดิม

2.2 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้ว

การประพันธ์แบบร้อยแก้วดำรงอยู่ในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทยและได้นำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งเป็นร้อยแก้วมีหลายลักษณะ ซึ่งในหัวข้อนี้จะกล่าวถึง เรื่องเล่าร้อยแก้วกลุ่มที่เน้นการพรรณนาเพื่อสร้างจินตภาพ โดยจะอภิปรายความหมายของร้อยแก้วโดยสังเขป ดังนี้

คราวนี้ถึงคำว่าร้อยแก้ว ซึ่งหมายความว่า แต่งหนังสือกันตามธรรมดา คือความเรียง ตรงข้ามกับคำว่าร้อยกรอง ร้อยแก้วแปลตามพยัญชนะว่าเอาถ้อยคำเข้าไปร้อยกับสิ่งที่มีค่าคือแก้ว เมื่อแปลแล้วก็ไม่ทำให้ฉลาดไปกว่าเดิม เพราะไม่ทราบว่แก้วในที่นี้หมายความว่าอะไร ไปได้ความภายหลังจากคำอธิบาย ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่าร้อยแก้ว หมายถึงหนังสือที่แต่งเนื่องในศาสนา เป็นทำนองร้อยยาวกลาย ๆ ที่ยกเอาคำบาลีซึ่งเป็นตัววรรคมาวางไว้ต้นวรรคหรือต้นประโยคเรื่อยไป เพราะฉะนั้นคำว่าแก้วนี้ จึงตรงกับรัตนในภาษาบาลี ถ้าเช่นนั้นหนังสือความเรียง ซึ่งไม่ได้แต่งตามลักษณะนี้จะเรียกว่าอะไร

ในภาษาอังกฤษ เขาแบ่งหนังสือที่แต่งขึ้นเป็น 3 ลักษณะ คือ poem, prose-poem, และ prose, poem ตรงกับ ร้อยกรอง prose-poem เห็นจะตรงกับคำว่า ร้อยแก้ว และ prose ตรงกับความเรียง เพราะด้วยเหตุนี้ ในพจนานุกรมจึงให้นิยามร้อยแก้วว่า ความเรียงที่สละสลวยไพเราะ เหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย เมื่อว่าตามค่านิยามนี้ หนังสือเทศน์ที่แต่งดี และหนังสือ เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เรื่องนางนพมาศเป็นต้น ก็จัดได้ว่าเป็นชนิดแต่งเป็นร้อยแก้ว แต่เราจะแบ่งเป็นชนิด เป็นประเภทให้เด็ดขาดออกไปทีเดียว โดยไม่มีชนิดที่เหลื่อมล้ำหรือคาบเส้นหาได้ไม่ เพราะฉะนั้นคำว่า ร้อยแก้ว จึงมีลักษณะคาบเส้นอยู่ระหว่างร้อยกรอง และความเรียงตามธรรมดาสามัญ

(เสฐียรโกเศศ, 2546: 22)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งเป็นร้อยแก้วและเน้นการพรรณนา มีจังหวะของเสียงและคำจัดเป็นร้อยแก้วที่ “มีลักษณะคาบเส้นอยู่ระหว่างร้อยกรอง และความเรียงตามธรรมดาสามัญ” นอกจากนี้มีคำอธิบายลักษณะสำนวนร้อยแก้วไว้ว่า

สำนวนร้อยแก้วชั้นหนังสือสามก๊กมีอีกชนิดหนึ่งคือ สำนวนเทศน์ หรือสำนวนหนังสือพระราชประวัติ บางทีเรียกว่า “สำนวนอาราม” หรือสำนวนวัด เคยถือกันว่าเป็นสำนวนดี แต่บัดนี้นับว่าพื้นสมัยและไม่เหมาะกับการเขียนบันเทิงคดี แต่ในการแสดงธรรมเทศนายังใช้สำนวนเช่นนี้อยู่...มีลักษณะที่เห็นได้ชัดคือรูปประโยค และการผูกประโยคนั้นถ่ายแบบมาจากภาษาบาลี กวีและผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักปราชญ์แต่โบราณนั้นถือหนังสือบาลีเป็นครู...สำนวนอารามมัก “ติดศัพท์” และใช้ถ้อยคำฟุ่มเฟือย...นับว่าเป็นแบบเดิมของไทย

(เปลื้อง ณ นคร, 2514: 201-202)

คำอธิบายทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าร้อยแก้วที่ “นับว่าเป็นแบบเดิมของไทย” มีนิยามและลักษณะการแต่งหมายถึงหนังสือที่แต่งเนื่องในศาสนา หนังสือเทศน์ และสำนวนเทศน์ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งร้อยแก้วหมายถึงงานเขียนที่เป็น “ความเรียงตามธรรมดาสามัญ” ทั้งนี้ ปัจจัยประการหนึ่งคือการรับอิทธิพลงานเขียนแบบตะวันตก ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ร้อยแก้วในรูปแบบใหม่ ๆ กล่าวคือ

งานประพันธ์ประเภทร้อยแก้วในความหมายดั้งเดิมนี้นี้ แม้จะปรากฏไม่มากนัก แต่นับเป็นงานประพันธ์ที่เก่าแก่ ดำรงอยู่ในสายธารแห่งวรรณคดีไทยมาช้านาน นับตั้งแต่ไตรภูมิอภินิหาร วรรณคดีศาสนาเล่มสำคัญของไทย ซึ่งเชื่อกันว่ารจนามาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย

...

ต่อมาเมื่อรับอิทธิพลงานเขียนแบบตะวันตก จึงเกิดการนิยามความหมายของร้อยแก้วอีกมิติหนึ่ง กล่าวคือ นักวรรณคดีไทยให้ความสำคัญต่อคำ “ร้อยแก้ว” นี้ในฐานะของความเรียงหรืองานประพันธ์แบบใหม่ เช่น บทความ ข้อเขียน นวนิยาย เรื่องสั้น ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

(ธเนศ เวศร์ภาดา, 2533: 2-3)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งเป็นร้อยแก้วมีทั้ง “ลักษณะคาบเส้นอยู่ระหว่างร้อยกรอง และความเรียงตามธรรมดาสามัญ” ซึ่งในหัวข้อนี้จะอภิปรายถึงร้อยแก้วที่เน้นการพรรณนา ส่วนร้อยแก้วอีกประเภทหนึ่งเป็น “งานประพันธ์แบบใหม่” และมีการใช้ภาพประกอบจัดอยู่ในกลุ่มหนังสือภาพประกอบเรื่อง จึงจะแยกไปอภิปรายในหัวข้อต่อไป

กลุ่มข้อมูลเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้วที่เลือกศึกษาได้แก่ **สุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา** ของหลวงตา แพร่เยื่อไม้ และ**มหาบัณฑิตแห่งมิลินนคร** ของ น.อ.แยม ประพันธ์ทอง ทั้งสองเรื่องเป็นร้อยแก้วที่เน้นการพรรณนา ผสมผสานกับกลวิธีการเล่าเรื่องแบบเรื่องสั้นและนวนิยาย เช่น การพรรณนาฉากสถานที่ การดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนาของตัวละคร การเล่าเรื่องย้อนอดีต เป็นต้น

ร้อยแก้วทั้งสองเรื่องเป็นเรื่องเล่าพระชาติเดียว ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องจากชื่อและบารมีสำคัญของพระโพธิสัตว์ การตั้งชื่อเรื่องด้วยชื่อพระโพธิสัตว์สัมพันธ์กับการนำเสนอแนวคิดอันเป็นบารมีเด่นของพระโพธิสัตว์ในพระชาตินั้น **สุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา** ของหลวงตา แพร่เยื่อไม้ ระบุรูปแบบการนำเสนอว่าเป็นวรรณกรรมเรื่องสั้นที่จะให้ความเพลิดเพลินพรรษาแก่ผู้อ่าน เนื้อหาเน้นแสดงให้เห็นถึงความเมตตาและความกตัญญูเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้ตัวละครเอกคือสุวรรณสามรอดพ้นจากหายนภัย นอกจากนี้ ความเมตตายังนำมาซึ่งความสุขสงบในสังคม ความเมตตาในเรื่องเล่านี้มีความหมายรวมถึงความรักระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แวดล้อมและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ส่วน**มหาบัณฑิตแห่งมิลินนคร** ของ น.อ.แยม ประพันธ์ทอง ปกหน้าหนังสือใช้ว่า “**มหาบัณฑิตแห่งมิลินนคร พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี**” แสดงถึงคุณลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ผู้เป็น “มหาบัณฑิต” ของเมืองมิลินา สัมพันธ์กับบารมีเด่นของพระโพธิสัตว์คือปัญญาบารมี

สุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา เนื้อหาเปิดเรื่องที่ “ฝั่งน้ำมีคัมภีร์มฤตยู” สถานที่เกิดเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง โดยพรรณนาถึงฝูงสัตว์ที่ติดตามสุวรรณสามมาดื่มน้ำที่ริมแม่น้ำมีคัมภีร์มฤตยู นอกจากสัตว์ต่าง ๆ แล้ว ยังมีกลุ่มนางกนิริที่มากุศุชยอกล้อกับสุวรรณสาม กนิรินางหนึ่งขับเพลงที่เกิดจากความประทับใจในคำสอนของดาปสิณีปาริกามารดาของสุวรรณสาม เพลงขับทำให้สุวรรณสามระลึกถึงมารดา และระลึกย้อนไปถึงเรื่องราวชีวิตของบิดามารดาที่เกิดในตระกูลพรานแต่ด้วยทั้งคู่ไม่ปรารถนาจะเบียดเบียนชีวิต จึงพากันมาบวชเป็นดาบสดาปสิณีอยู่ที่ใกล้แม่น้ำนี้ สุวรรณสามเป็นบุตรที่เกิดจากความเมตตาของสุวรรณค์ทั้งที่บิดามารดาถือพรหมจรรย์

เนื้อหาตอนต้นลำดับเหตุการณ์ต่างจาก**อรรถกถาชาดก** กล่าวคือคือเปิดเรื่องตอนสุวรรณสามไปต้กน้ำ มีการเพิ่มรายละเอียดและบทบาทตัวละครนางกิริให้มืบทสนทนาโต้ตอบกับสุวรรณสาม มีการแทรกบทขับเพลงเป็นบทร้อยกรองเป็นคำสอนของดาปสินีปาริกาแสดงความรักความห่วงใยของมารดาต่อสุวรรณสาม จากนั้นเล่าเรื่องย้อนอดีตผ่านความคิดคำนึงของสุวรรณสาม ตั้งแต่ความเป็นมาของบิดามารดาจนกระทั่งดาบอด และสุวรรณสามได้คอยปรนนิบัติดูแล

ผู้แต่งนำเสนอแนวคิดเรื่องความเมตตาและความกตัญญูของสุวรรณสามเป็นแนวคิดสำคัญที่เน้นย้ำตลอดทั้งเรื่อง จากตัวอย่างการพรรณนาเปิดเรื่อง ความว่า

ณ ที่นี้ คือฝั่งแม่น้ำ “มิกสัมมตา” อันมีต้นธารสืบกระแสลงมา จากเทือกผาหิมพานต์ ซึ่งทะมึนลับเมฆอยู่ทางทิศอุดร ที่ชนพวกหนึ่งถือ ว่าเป็นสื่อถ่ายเทกระแสลงมาจาก “แม่น้ำคงคสุวรรณค์” อันมองเห็นเป็น ทางขาวแซมประดับไปด้วยดวงดาวบนพื้นอัมพรยามราตรี

...

แม้เหตุการณ์ของชีวิตสะเทือนใจที่อุบัติขึ้น ณ หาดทรายริมฝั่ง “มิกสัมมตา” นี้ ก็หาได้พ้นไปจากสายตาสวรรค์ไม่ และมันทรงพลัง อำนาจเหนือความรู้สึกของผู้ประสบ ซึ่งแม้แต่กระแสธารแห่ง “มิกสัมม ตา” ก็ได้ ตกอยู่ในอาการตะลึงงันราวกับหยุดไหลชั่วขณะ เมื่อเป็นดังนี้ จะให้มนุษย์ลืมนลงได้ไหน? ชาวโลกยังคงพากันจดจำนำออกเล่าสู่กันฟัง และไม่ลืมนที่จักเตือนผู้สดับให้รับเอาไว้เป็นตัวอย่าง ว่าเกิดมาเป็น มนุษย์เมตตาและกตัญญู เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะให้วางจากอหยาสัย เพราะมัน เป็นคุณสมบัติของชีวิตประการแรก ที่มนุษย์จักต้องอบรมให้บังเกิดมีเหตุ ที่มันจะช่วยเพิ่มค่าแห่งชีวิต และยกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ให้พ้น จากระดับวิสัยสัตว์โลกได้อย่างแท้จริง แม้จะได้รับการตำหนานจาก อธรรมบ้าง ก็มีพึงท้อถอย

(หลวงตา แพร่เหือไม้, 2537: 1-2)

ฉากเปิดเรื่องคือริมฝั่งแม่น้ำมิกสัมมตาสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ผู้แต่งสร้างความ กระตุ้นความสนใจใคร่รู้ของผู้อ่านด้วยการตั้งคำถามถึงเรื่องที่กำลังจะเล่าว่า “จะให้มนุษย์ลืมนลงได้ ไฉน?” จากนั้นจึงทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า “ชาวโลกยังคงพากันจดจำนำ ออกเล่าสู่กันฟัง” แสดงถึงการดำรงอยู่และความแพร่หลายของเรื่องที่จะเล่านี้ ทั้งยังแสดงให้เห็นอีกว่า เรื่องเล่าเรื่องนี้นำมาใช้ “สอน” นั่นคือ “และไม่ลืมนที่จักเตือนผู้สดับให้รับเอาไว้เป็นตัวอย่าง ว่าเกิด

มาเป็นมนุษย์เมตตาและกตัญญูเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะให้ออกจากอหยาสัย” และ “มนุษย์จักต้องอบรมให้บังเกิด” การใช้เป็น “ตัวอย่าง” สำหรับมนุษย์สื่อถึงตัวอย่างจากชีวิตของสุวรรณสามตัวละครสำคัญของเรื่อง โดยกล่าวเน้นตั้งแต่ตอนเปิดเรื่องว่าความเมตตาและความกตัญญูเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะยกระดับความเป็นมนุษย์ให้แตกต่างจากสัตว์ และตอนจบเรื่องก็ได้เน้นย้ำคุณธรรมและการกระทำ ความดี โดยใช้ความเปรียบเทียบกับความดีกับกระแสน้ำ ว่าเป็นสัจธรรมที่จะดำรงอยู่คู่โลก การเปิดปิดเรื่องด้วยฉากริมฝั่งแม่น้ำมีคัมภีร์ตามีนัยยะที่ผู้แต่งใช้นำเสนอแนวคิด ดังนี้

ความดี ก็ยังยืนค้ำกระแสน้ำ ไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงความ
นิยมไปในทิศไหน ๆ ความดีก็ยังคงเป็นพื้นฐานของทิศนั้น ๆ และ
ไม่ว่าใคร อยู่ในฐานะเช่นไร? หากประพาศความดีแล้ว ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะ
นั้น ๆ ก็จะได้รับการคุ้มครองจากความดีอยู่ชั่วกาลปาวสาน.....

(หลวงตา แพร่เชื้อไม้, 2537: 44)

ตัวอย่างที่ยกมามีลักษณะการสอนให้ผู้อ่านประพาศความดี นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นกลวิธีการเล่าเรื่อง โดยนำเอาเรื่องทศชาติชาดกมาเล่าใหม่ในรูปแบบเรื่องสั้น ใช้การพรรณนาฉาก การพรรณนาอารมณ์ความคิด ความรู้สึกตัวละคร และบทสนทนาของตัวละครในการดำเนินเรื่อง

มหากัณฑ์แห่งมิลินทนคร ของน.อ.แยม ประพันธ์ทอง คำนำกล่าวว่า “ผู้เขียนได้ถอดความและเรียบเรียงจากต้นฉบับภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ที่อ่านเข้าใจง่าย” แต่งเป็นร้อยแก้วนวนิยายเรื่องยาว แบ่งเรื่องออกเป็น 4 ภาค แต่ละภาคแบ่งเป็นตอนย่อย ๆ ได้แก่ ภาคที่ 1 ผู้สำเร็จราชการวิเทหรัฐ เนื้อหาเล่าตั้งแต่พระเจ้าวิเทหราชสุบิน กำเนิดมโหสถ มโหสถแสดงปัญญาด้วยการสร้างศาลาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ไปจนถึงมโหสถได้เป็นผู้สำเร็จราชการของแคว้นวิเทหรัฐ ภาคที่ 2 มิถิลานศึกษา เนื้อหาเริ่มกล่าวถึงเมืองปัญจาลนครและบุพเพนิวาสความเป็นมาของพระอิริราชจุลนี การขยายอาณาจักรและจบด้วยพระอิริราชจุลนีแพศีก ภาคที่ 3 ในเงื้อมหัตถ์จุลนี เนื้อหาเริ่มด้วยความแค้นของแก้วฏูแผนการของพระอิริราชจุลนี ไปจนถึงความพ่ายแพ้อีกครั้งของพระอิริราชจุลนี และภาคที่ 4 มหานุภาพแห่งปัญญา เนื้อหากกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่มโหสถย้ายไปอยู่เมืองปัญจาลนคร

มหากัณฑ์แห่งมิลินทนคร แสดงแนวคิดเรื่องปัญญาของพระมโหสถอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะ “คุณ” แห่งปัญญาที่จะนำไปสู่ความเจริญทั้งต่อตัวบุคคลและสังคม โดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่องจากเหตุการณ์การแก้ปัญหาและแก้ไขสถานการณ์ของพระมโหสถ เน้นแสดงบทบาทพระมโหสถในฐานะผู้ชี้แนะทางปัญญาและเป็นตัวแทนของผู้มีคุณธรรม การนำเสนอแนวคิดนำเสนอผ่านบทสนทนาตัวละครทั้งตัวละครเอกและตัวละครอื่น ๆ โดยใช้วิธีการสนับสนุนและโต้แย้งทางความคิดระหว่างตัว

ละคร ทั้งนี้การแต่งเป็นเรื่องยาวเอื้อต่อการนำบทสนทนามาใช้ในการดำเนินเรื่อง ทั้งยังนำเสนอแนวคิดเรื่องปัญญาหรือหลักคำสอนและหลักปฏิบัติ

การเน้นย้ำและให้ความสำคัญกับปัญญาของตัวละครมโหสถเป็นเจตนาารมณ์เบื้องต้นของผู้แต่งดังปรากฏในคำปรารภฉบับพิมพ์ครั้งแรกที่ว่า

หลังจากอ่านหนังสือสามก๊กแล้ว เพราะแรงศรัทธาและแรงประทับใจในสติปัญญาอันเยี่ยมยอดหลายหลากมากกระบวนของขงเบ้ง ทำให้นึกถึงเรื่องมโหสถชาดกในพระไตรปิฎก...สิ่งที่ประทับใจสุดยอดที่สุด เห็นือสิ่งอื่นใดในเรื่องนี้ ก็คือความเปรี๊ยะปราดฉลาดล้ำแหลมคม ในกระบวนการต่าง ๆ ของมโหสถอันเป็นตัวเอกของเรื่อง

...เพราะความรักความประทับใจในเรื่องราวปริชาและปัญญาเลิศล้ำของมโหสถ ทำให้ผมทนลำบากตรากตรำ สู้ดลัษบอดนอนนั่งหลังขดหลังแข็ง เป็นเวลาร่วม 10 ปี เพื่อถ่ายถอดมโหสถชาดกจากต้นฉบับภาษาบาลีสู่ภาษาไทย ไม่ใช่เป็นการแปลคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยค แต่เป็นการถอดความและเรียงความใหม่ ตามแบบแผนการประพันธ์เรื่องยาว ที่ตัวเองพอมีความรู้ยู่บ้างเล็กน้อย เนื้อหาเค้าโครงของเรื่อง คงเป็นไปตามต้นฉบับเดิมทุกประการ สำนวนและจินตนาการบางส่วนที่มีเพิ่มเข้ามาบ้าง เป็นเพียงส่วนประกอบ เพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ตามแบบแผนการประพันธ์เรื่องยาวเท่านั้น และได้ให้ชื่อเรื่องใหม่ในภาคไทยว่า “มหาบัณชิตแห่งมิลินทร”

...คณะสงฆ์ ส.อ.ส. วัดสามพระยาเคยนำเฉพาะภาค 1 ไปพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่ ในปีพ.ศ. 2495 และได้นำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย...ครั้งนี้เป็นการพิมพ์เป็นเล่มโดยสมบูรณ์ ด้วยมีผู้ที่เคยอ่านหรือฟังบางตอนเรียกร้อง และด้วยเจตนาส่วนตัวของผม ที่จะสร้างเป็นบรรณานุกรมสาวรีย์อันจีรัง เป็นที่ระลึกสำหรับชีวิตของผมที่เกิดมากับเขาชาติหนึ่ง

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: (5)-(8))

คำปรารภข้างต้นของผู้แต่งแสดงถึงความประทับใจในปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ ก่อให้เกิดความอุตสาหะในการสร้างสรรค์เรื่องเล่า**มหาบัณชิตแห่งมิลินทร** โดยใช้การ “ถอดความ

และเรียงความใหม่ ตามแบบแผนการประพันธ์เรื่องยาว” เพื่อ “จะสร้างเป็นบรรณานุกรมสาวรีย์อันจีรังเป็นที่ระลึกสำหรับชีวิต” ลักษณะนี้แสดงความศรัทธาและความตั้งใจในการสร้างสรรค์วรรณคดี

การนำเสนอแนวคิดเรื่องปัญญาใน **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** นำเสนอผ่านการพรรณนาเล่าเรื่อง บทสนทนาโต้ตอบของตัวละคร เช่นบทพรรณนาที่ใช้ความเปรียบแสดงให้เห็นภาวะที่บ้านเมืองขาดบัณฑิต เปรียบเหมือนขาดดวงตาที่จะใช้ในการมองเห็น เป็นการเน้นย้ำปัญญาของพระมโหสถให้ปรากฏเด่นชัด ดังตัวอย่าง“ตอนที่ 20.เกิดปัญหายาก”

ในราชสำนัก ท่านมโหสถเคยแสดงอรรถธรรมแนะนำคุณโทษ ถวายแต่พระเจ้าวิเทหราช ตามกาลอันควร ในตำแหน่งผู้อนุศาสน์ พระเจ้าวิเทหราชพร้อมด้วยข้าราชการ เคยได้ทรงสดับและฟัง เกิดความรู้ดีรู้ชอบ มาบัดนี้ผู้ชี้แจงจากไปเสียแล้ว ไม่มีผู้ใดที่จะทำหน้าที่เช่นนั้น ไม่มีผู้ใดที่จะมีปรึกษาอันถ่องแท้ในสรรพธรรม การขาดผู้ชี้ข้อควรและไม่ควร ข้อผิด ข้อถูก ก็ไม่ต่างอะไรกับการขาดดวงตาที่จะสอดส่องมองดูสิ่งใด ๆ ความเดือดร้อนของผู้เคยมีดวงตาอันกระจ่างมาแต่เดิมแล้วมามีมืดมัวไปเสียเป็นฉับไฉน การขาดผู้สามารถชี้ทางประโยชน์ก็ควรจะทำให้เกิดความเดือดร้อนได้ฉับนั้น ความเดือดร้อนอันนี้ควรจะมีแก่นมนุษย์เป็นอันมาก แต่วิสัยของมนุษย์นั้น เมื่อสุดที่จะแก้ไขได้ก็ต้องร้อนถึงเทวดา เพราะแต่ไหนแต่ไรมาเทวดาย่อมมีอานุภาพเหนือมนุษย์ทั้งหลาย ในสิ่งที่สุดวิสัยของมนุษย์แล้ว มันไม่เกินวิสัยของเทวดา เพราะฉะนั้นก็ต้องเทวดาเท่านั้นที่จะแก้ไขความเดือดร้อนของมิลินทร

(แย้ม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 149)

ตัวอย่างการปิดเรื่องด้วยการกล่าวสรรเสริญคุณแห่งปัญญาของพระมโหสถในตอนสุดท้าย “ตอนที่ 75 คุณของบัณฑิต” ที่ว่า

“...พวกท่านทั้งหลายคงจะเห็นได้ทั่วกันแล้วว่า ปัญญา มีประโยชน์ใหญ่หลวง เป็นสิ่งละเอียด เป็นเหตุให้คนเรามีความคิดในทางที่ดีในทางที่จะยังประโยชน์ให้สำเร็จ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และเพื่อความสุขในภายภาคหน้า ชาวปัญจาละทั้งหลาย ปัญญา มีประโยชน์ใหญ่หลวงอย่างนี้”

พระแม่เการี ได้ประกาศเกียรติคุณของท่านมหาบัณฑิตให้
แพร่หลายตลอดกรุงปัญจาละแล้วก็แสดงธรรมแก่ชาวปัญจาละให้เห็น
คุณอันมหาศาลแห่งปัญญาดังกล่าวมานี้

(แยม ประพันธ์ทอง, ม.ป.ป.: 465)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้วเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ ที่แสดงให้เห็นการผสมผสานลีลาการเขียนร้อยแก้วของไทยกับรูปแบบเรื่องสั้นและนวนิยายตะวันตก เป็นเรื่องสั้นและนวนิยายยุคแรก ๆ ที่ใช้เนื้อหาเรื่องจากทศชาติชาดกสร้างสรรค์ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องแบบร้อยแก้วตะวันตก เช่น การพรรณนาฉากสถานที่ การดำเนินเรื่องด้วยบทสนทนาของตัวละคร การเล่าเรื่องย้อนอดีต เป็นต้น

นอกจากนี้ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้ว แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการแต่งเรื่องศาสนาด้วยภาษาร้อยแก้ว เป็นการรักษารูปแบบภาษาร้อยแก้วในวรรณคดีพระพุทธศาสนา สืบทอดและสร้างสรรค์โดยการพรรณนา การสร้างจินตภาพ การใช้เทศนาโวหาร การเล่นเสียงสัมผัสแบบร้อยกรอง การพรรณนาเพื่อให้รายละเอียดและแสดงอารมณ์ความรู้สึกตัวละครอย่างละเอียด การใช้ความเปรียบและใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสร้างความเข้าใจและสื่อแนวคิดพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีลักษณะเป็นวรรณคดีคำสอนที่มีการสอนผ่านบทสนทนาและบทพรรณนา

2.3 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่อง

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่องสืบทอดลักษณะการใช้ภาพประกอบเรื่องเช่นเดียวกับหนังสือสมุดไทย มีการสืบทอดขนบภาพจิตรกรรมฝาผนังทศชาติชาดก ขณะเดียวกันก็สร้างสรรค์ด้วยการใช้รูปแบบและกลวิธีการเล่าเรื่องแบบสารคดีกับวรรณกรรมเยาวชน รวมถึงมีการสร้างสรรค์ด้วยการใช้เทคนิคการพิมพ์ของสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมด้วย

ในบริบทการสร้างสรรคัวรรณกรรม ผู้สร้างย่อมมีกลุ่มผู้อ่านที่คาดหวังไว้ในใจ (Implied Reader) เพื่อจะสร้างงานให้สอดคล้องกับรสนิยม เหมาะสมกับระดับช่วงอายุและประสบการณ์ชีวิตของกลุ่มผู้เสพ และเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์การแต่ง รวมถึงลักษณะเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่มีการใช้ภาพประกอบการเล่าเรื่อง พบว่า ผู้แต่งมุ่งเน้นกลุ่มผู้อ่านที่เป็นเด็กและเยาวชนเป็นหลัก หนังสือภาพประกอบเรื่องหรือ Picture-Story Book ในงานวิจัยนี้จึงอ้างอิงความหมายและแบ่งประเภทตามแบบหนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็ก ดังนี้คือ

หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็ก คือหนังสือที่เขียนให้เด็กอ่าน หรืออ่านให้เด็กฟังเพื่อส่งเสริมความคิด ความฝัน จินตนาการ ให้เกิดความเพลิดเพลิน และเพื่อการปลูกฝังความรู้สึกที่ดีงามให้แก่ชีวิต...การเขียนเรื่องบันเทิงคดีสำหรับเด็ก นอกจากเนื้อเรื่องแล้ว ควรจะต้องจัดภาพที่สวยงามประกอบเรื่องด้วย

(ถวัลย์ มาศจรัส, 2545: 181-182)

“ภาพ” เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็ก นั่นคือภาพประกอบเรื่องสำหรับเด็กมีบทบาทสำคัญมาก แต่เรื่องสำหรับผู้ใหญ่จะมีภาพหรือไม่ก็ได้ (นิศา ชูโต และ กลุ่มจิตต์ พลายเวช, 2527: 4)

ภาพในหนังสือเด็กเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะภาพช่วยสร้างความคิด อธิบายเรื่องราว และช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามเรื่องได้ดี ในบางครั้งผู้อ่านไม่สามารถอ่านให้เข้าใจเรื่องได้โดยตลอด แต่ถ้าให้ดูภาพก็จะสามารถเข้าใจเรื่องได้ เมื่อพิจารณาหนังสือสำหรับเด็กในปัจจุบัน โดยยึดหลักภาพประกอบหรือการออกแบบหนังสือแล้ว จะแบ่งหนังสือสำหรับเด็กออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ 1)หนังสือภาพ (Picture Book) 2)หนังสือภาพประกอบเรื่อง (Picture-Story Book) และ 3)หนังสือเรื่อง (Story Book)

(จินตนา ไบกาชุย, 2534: 65)

หนังสือภาพประกอบเรื่อง เป็นหนังสือที่มีเค้าโครงเรื่องยาวขึ้น และมีภาพประกอบน้อยลง บางเรื่องอาจจะมีภาพประกอบเฉพาะตอนหรือบางเรื่องอาจจะมีภาพประกอบเรื่องทุกหน้าก็ได้ แต่ภาพจะไม่ใช่ว่าสำคัญที่สุด หนังสือประเภทนี้ภาพจะเป็นเพียงส่วนเสริมเนื้อหาของเรื่องเท่านั้น ส่วนสำคัญอยู่ที่เนื้อหาของเรื่องที่ตั้งเป็นเรื่องราวตามเค้าโครงเรื่อง ภาพประกอบและเนื้อเรื่องจะมีความสัมพันธ์และส่งเสริมกัน เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจให้เด็กและทำให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดจินตนาการ ความรู้สึก และได้แนวคิดเป็นคติสอนใจ

(สมพร จารุณัฐ, 2538: 20-21)

นอกจากนี้ หนังสือภาพประกอบเรื่องเหมาะสมสำหรับ “เด็กในวัยอายุ 6-11 ปี เป็นวัยที่เด็กสามารถอ่านหนังสือได้เอง และเป็นวัยที่ชื่นชอบหนังสือที่มีภาพประกอบ มากกว่าหนังสือที่มีแต่ตัวอักษรเพียงอย่างเดียว ภาพต้องมีรายละเอียดพอสมควรและมีภาพประกอบเรื่องราวในอัตราส่วนที่เหมาะสม (จินตนา ไบกาซูยี, 2534: 66)

กล่าวได้ว่า หนังสือภาพประกอบเรื่อง หมายถึง หนังสือที่มีภาพประกอบในการเล่าเรื่อง มีการใช้ภาพเป็นกลวิธีดึงดูดความสนใจผู้อ่าน และเป็นส่วนส่งเสริมเนื้อหาของเรื่อง

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่อง ในงานวิจัยนี้หมายถึง เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่แต่งด้วยร้อยแก้วและมีการนำภาพมาใช้ประกอบในลักษณะต่าง ๆ ทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังและภาพวาดลายเส้นในลักษณะต่าง ๆ โดยเน้นการนำเสนอเนื้อหาเป็นหลัก ส่วนภาพนำมาประกอบเนื้อหา ภาพเป็นกลวิธีที่ใช้ดึงดูดความสนใจ และอาจจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาของเรื่องมากขึ้น

การให้ความสำคัญกับผู้อ่านกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นการปลูกฝังแนวคิดและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้กลุ่มผู้อ่านวัยเริ่มต้นที่จะรับรู้และเรียนรู้ ทั้งนี้ การใช้รูปแบบหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์ในการเผยแพร่ เป็นการกระจายตัวบทให้แพร่หลายในสังคม ความแพร่หลายและการกระจายตัวบททำให้สื่อสารกับกลุ่มผู้อ่านวัยอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ การนำเนื้อหาบทชาดกมาใช้กับหนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นการผสมผสานเนื้อหาและรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทการสร้างเสพวรรณกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย โดยยังคงสืบทอดพันธกิจของทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีที่ใช้เป็นเครื่องมือสอน ให้แง่คิด และเตือนสติคนในสังคม

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่องที่เลือกศึกษาทั้งหมด 8 เรื่อง ได้แก่ **บารมีสิบทัศ** ของสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ **นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ** ของธรรมสภา **พระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** ของอุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย **หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี** ของธีระพันธ์ ลอไพบูลย์ และคณะ **ขบวนการเด็กวัด ตอนเผด็จศึกอุเบกขา ตอนเมตตอลเวง และตอนครั้นเครงอธิษฐาน** ของจันทร์เจ้า จากกลุ่มข้อมูลที่เลือกศึกษามีทั้งการเลือกเล่าเรื่องทศชาติเรื่องเดียวและเล่าเป็นชุดทศชาติ โดยใช้ภาพประกอบที่อาจจะเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพลายเส้นแบบจิตรกรรมไทย หรือภาพลายเส้นแบบการ์ตูน กลุ่มข้อมูลที่ใช้ลายเส้นแบบการ์ตูนนี้ ต่างจากหนังสือการ์ตูน คือ เน้นเนื้อหา มากกว่าภาพ โดยใช้การเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ และมีภาพลายเส้นแบบการ์ตูนประกอบเพียงตอนละ 2-3 ภาพ

หนังสือภาพประกอบเรื่องทั้ง 8 เรื่อง ใช้ภาษาร้อยแก้วเล่าเรื่องแบบกระชับ สื่อความหมายโดยตรง ใช้การบรรยายมากกว่าการพรรณนาให้รายละเอียด นำเสนอในรูปแบบงานเขียนสมัยใหม่ มีการดัดแปลงเนื้อหา ใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพลายเส้นจิตรกรรมไทย หรือภาพลายเส้นเป็นภาพประกอบ ใช้สีและใช้เทคนิคการพิมพ์ช่วยในการสร้างสรรค์ ภาพมีความสำคัญช่วยย้ำเน้นเนื้อหา และช่วยดึงดูดความสนใจผู้อ่าน การสร้างสรรค์หนังสือภาพประกอบเรื่องแสดงให้เห็นความหลากหลายของรูปแบบการนำเสนอและกลวิธีการเล่าเรื่องในงานประเภทร้อยแก้ว เป็นกลุ่มข้อมูลที่แสดงการผสมผสานระหว่างศิลปะต่างประเภทรูปแบบ ดังจะอภิปรายต่อไป

2.3.1 การสร้างสรรค์ภาพประกอบเรื่อง

การใช้ภาพประกอบเรื่องในเรื่องเล่าทศชาติชาดก เป็นการสืบทอดขนบการใช้ภาพสื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและการใช้ภาพสอนธรรมะ ดังเคยปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพพระบฏ รวมถึงหนังสือภาพสมุดไทย การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องเกิดจากการผสมผสานระหว่างเนื้อหากับการสร้างสรรค์ภาพ โดยใช้ภาพเน้นย้ำแนวคิดสำคัญ และสร้างความน่าสนใจให้เรื่องเล่า ทั้งนี้มีการใช้เทคนิคการพิมพ์และการผลิตหนังสือร่วมด้วย

ภาพประกอบหนังสือ หรือ illustration คือภาพที่จัดทำขึ้นด้วยเทคนิคการสร้างสรรค์ทางศิลปะหรือกระบวนการทางเทคโนโลยีอื่น ๆ อาจสร้างสรรค์ด้วยวิธีการเขียนภาพ ระบายสี การพิมพ์ การถ่ายภาพ หรือสร้างสรรค์ด้วยภาพสามมิติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบเรื่องราวที่เขียน ช่วยอธิบายสิ่งที่ยากแก่การเข้าใจให้เข้าใจง่ายขึ้นและบางครั้งก็ช่วยนำเสนอเรื่องราวที่เป็นเรื่องจินตนาการ นิยาย นิทานให้ปรากฏออกมาเป็นภาพวาดหรืองานรูปแบบอื่น กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ภาพประกอบหมายถึงรูปหรือภาพใด ๆ ที่ช่วยส่งเสริมอธิบายส่วนที่เป็นข้อความหรือเนื้อหา ภาพประกอบอาจเป็นแผนที่ แผนภูมิ หรือการจัดเป็นภาพองค์ประกอบเพื่อเป็นการตกแต่ง

(ผดุง พรหมมูล, 2547: 73-74)

การสร้างสรรค์ภาพประกอบมีหลายลักษณะ และเป็นกลวิธีการเล่าเรื่องที่ช่วยดึงดูดความสนใจ โดยใช้ภาพเชื่อมโยงกับเนื้อหาเพื่อเน้นแนวคิดสำคัญของเรื่องให้ปรากฏอย่างชัดเจน การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องแสดงให้เห็นพลวัตการสร้างสรรค์ภาพทศชาติชาดกจาก

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ใช้ประดับงานสถาปัตยกรรม ภาพเขียนบนผืนผ้าแบบพระบฏ รวมถึงภาพประกอบเรื่องในสมุดไทยมาเป็นภาพประกอบเรื่องในหนังสือ

ภาพประกอบเรื่องในเรื่องเล่าทศชาติชาดกมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การนำภาพจิตรกรรมทศชาติชาดกที่เดิมเป็นภาพฝาผนัง วาดลายเส้นแบบศิลปะจิตรกรรมไทยประเพณีในยุคก่อน นำมาใช้ในบริบทใหม่ในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง ดังปรากฏใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** การนำภาพจิตรกรรมฝาผนังทศชาติชาดกมาใช้เป็นการผสมผสานรูปแบบการนำเสนอแบบดั้งเดิมกับแบบใหม่เข้าไว้ด้วยกัน อีกลักษณะหนึ่งเป็นการสร้างสรรค์ภาพขึ้นมาใหม่ ดังปรากฏใน**บารมีสิบทิศ นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ พระราชนิพนธ์พระมหาชนก** และหนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี** ภาพประกอบเรื่องเหล่านี้เป็นภาพที่สร้างสรรค์ใหม่โดยศิลปินในยุคปัจจุบัน และจะบันทึกไว้ในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง เป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ที่จะสืบทอดต่อไป

วัฒนธรรมการเสพทศชาติชาดกนั้น นอกจากคนไทยจะ “เสพ” นิทานโดยผ่านการบอกเล่า การอ่านวรรณคดี การดูละคร หรือการแสดงแล้ว คนไทยยังรับรู้นิทานโดยผ่านจิตรกรรมฝาผนังอีกแหล่งหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งจิตรกรรมฝาผนังในวัดก็นิยม “วาดนิทาน” เช่นกัน ออกจะเป็นธรรมเนียมการวาดฝาผนังที่นิยมวาดพุทธประวัติ หรือทศชาดก (ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถกลาง, 2539: 48-49) ทศชาตินั้นได้รวบรวมทศบารมีที่ยิ่งใหญ่ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุธรรม จึงเป็นเรื่องราวที่นิยมมากในการนำมาถ่ายทอดเป็นภาพจิตรกรรม (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2552: 107)

การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสพในวัฒนธรรมทศชาติชาดกในอดีตภาพจิตรกรรมฝาผนังทศชาติชาดกเป็นรูปแบบหนึ่งในการนำเสนอเนื้อหาแนวคิดและใช้สอนธรรมะ การนำภาพจิตรกรรมที่มีอยู่เดิมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดก เป็นกลวิธีการนำภาพจิตรกรรมมาใช้ในรูปแบบและบริบทสมัยใหม่ โดยมุ่งอธิบายภาพ แล้วใช้กลวิธีการเล่าเรื่องสื่อเนื้อหาและแนวคิด ดังตัวอย่างจากภาพประกอบใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** ผู้แตงนำภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกที่ถ่ายจากสถานที่ต่าง ๆ มาเป็นภาพประกอบเรื่องโดยเชื่อมโยงกับเนื้อหา ทั้งยังแทรกทัศนะในการวิพากษ์วิจารณ์และให้ความรู้ด้านจิตรกรรมเกี่ยวกับภาพในแต่ละพระชาติ ดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพพระมหาชนกเรือแตก

ฉากประจำชาตินี้คือฉากเรือแตก ฝูงปลาพากันมากัดกินผู้คนที่ซึ่งมักवादเป็นคนหลากหลายเชื้อชาติตามธรรมดาของคนที่ทำการค้าทางทะเล พระมหาชนกกำลังแหวกว่ายอยู่กลางมหาสมุทร มีนางเมขลาลอยอยู่ใกล้ๆ หรือไม่ ก็เห็นนางเมขลากำลังอุ้มพระมหาชนกลอยอยู่เหนือผิวน้ำ คงไม่มีใครสงสัยว่าทำไมจิตรกรจึงเลือกวาดฉากนี้ (ก็มันเป็นตอนที่ประกาศอานิสสงส์แห่งความเพียรได้ดีที่สุดนี่นะ) ที่ฉันดูแล้วยิ้มทุกทีก็คือถ้ามีที่พอ อีกฉากที่จะเห็นในห้องพระมหาชนกจะเป็นตอนที่ราชรถมาเกย แหม จะไม่ให้ยิ้มได้อย่างไร ก็มันเหมือนคำขวัญตัวโต ๆ เขียนไว้บนผนังว่า “ความเพียร (ว่าย) อยู่ที่ไหน ความสำเร็จ (ได้เป็นพระราช) อยู่ที่นั่น” ยิ่งงัยงั้นเลย

(อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ก: 64)

ตัวอย่างจากเรื่อง “พระมหาชนก” ผู้แต่งกล่าวถึง “ฉากประจำชาติ” โดยได้อธิบายไว้ในส่วนบทนำของหนังสือว่า “เป็นฉากที่นิยมวาด...ใช้เป็นภาพเปิดของแต่ละชาติในหนังสือเล่มนี้... ผู้เขียนพบว่าฉากที่ใช้นั้นล้วนเป็นตอนที่แสดงบารมีที่ทรงบำเพ็ญในชาตินั้นชัดเจนที่สุดหรือเป็นฉากที่

สำคัญที่สุดในเรื่อง” (อุททอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ก: 16) ภาพประกอบที่ยกมาแสดงให้เห็นฉากประจำชาติจากเรื่องพระมหากษัตริย์ที่เป็นเหตุการณ์ตอนเรือแตก ซึ่งผู้แต่งได้เน้นย้ำในเครื่องหมายวงเล็บว่าเป็นตอนที่ “ประกาศอานิสงส์แห่งความเพียรได้ดีที่สุด” และกล่าวซ้ำด้วยข้อความที่ว่า “ความเพียร (ว่า) อยู่ที่ไหน ความสำเร็จ (ได้) เป็นพระราชา อยู่ทีนั่น” ลักษณะเช่นนี้นอกจากจะย้ำเน้นบารมีเด่นที่สัมพันธ์กับภาพแล้ว ยังเป็นการชี้แนะให้ผู้อ่านเห็นว่าความเพียรนำไปสู่ความสำเร็จ ผู้แต่งใช้คำนามที่สื่อความหมายชัดเจนและใช้เครื่องหมายให้ผู้อ่านสะดุดตา ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่นำมาเป็นภาพประกอบนั้นใช้เชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่ผู้แต่งนำมาอธิบาย วิพากษ์วิจารณ์และให้ความรู้

อีกลักษณะหนึ่ง ผู้แต่งชี้แนะและโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านสนใจทศชาติชาดกด้วยภาพ ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 2 ภาพนางอิรันทติขับเพลงบนยอดเขา

ฉันนึกตามที่ชาติกพรณนาแล้วอยากไปเห็นยอดเขากาฬาคิริ
 ตอนนั้นจิง มันคงสวยมากๆ เลยนะ รูปที่ตรงกับเนื้อความในชาดกตอนนี้
 เท่าที่เคยเห็น มีอยู่แห่งเดียวที่วัดดาวดึงส์ ยิ่งใช้สีสมัยใหม่ด้วยแล้วยิ่ง
 สดใสนดูเหมือนราวอยู่กลาง “อาสนะดอกไม้” ซึ่ง “ละลือลอยอยู่บน
 อากาศ” ตามที่ชาดกบรรยายเปียบเลย ไม่รู้น้ำรินจะเห็นด้วยหรือเปล่า

แต่รูปที่ฉันชอบมากๆ ขนาดตามไปที่วัดเพื่อดูรูปนี้โดยเฉพาะนั้นอยู่ที่วัดป่าแดด ที่อำเภอแม่แจ่ม เชียงใหม่แน่นอน ฉันชอบท่ารำของสาวล้านนาในภาพมาก รู้สึกว่าเธอรำด้วย “หัวใจเกินร้อย” จริงๆ

ในช่วงที่พระธิดาอิรันทติรำรำอยู่นั้น ปุณณกยักรู้ว่าเป็นหลานและเสนาบดีของท้าวเวสสุวัณซึ่งผ่านมา ได้ยินเสียงนางขับร้องไพเราะนักหนา ก็หลงรัก จึงอาสาจะไปนำดวงใจพระวิธูรมาให้ได้แล้วก็กลับไปทูลขออนุญาตจากท้าวเวสสุวัณ

(อุททอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545: 75-77)

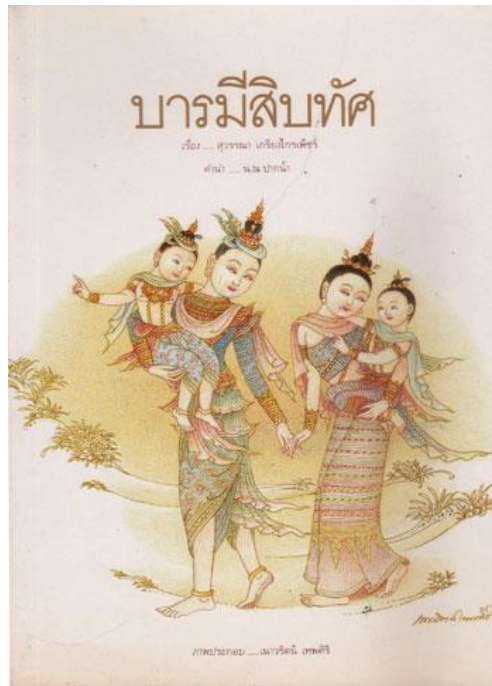
ตัวอย่างนี้ใช้เทคนิคความหมายบางของตัวอักษรแยกส่วนที่เป็นการแสดงทัศนะกับเนื้อหา ส่วนที่มุ่งแสดงทัศนะหรือความคิดเห็นของผู้แต่งใช้ตัวบาง ส่วนที่เป็นเรื่องราวที่เรียบเรียงจากชาดกใช้ตัวหนา ในส่วนการแสดงทัศนะ ผู้แต่งชี้ชวนให้ผู้อ่านมองเห็นความงามและสีสันของภาพจิตรกรรมที่ว่า “จนดูเหมือนรำอยู่กลาง “อาสนะดอกไม้” ซึ่ง “ละลือลอยอยู่บนอากาศ”” เป็นการใช้ความเปรียบที่ทำให้เกิดจินตภาพและเมื่ออ่านประกอบกับการพิจารณาภาพก็จะยิ่งเห็นความงดงามที่แจ่มชัดมาก การระบุสถานที่ที่มาของภาพจิตรกรรม การแสดงความชื่นชม ชื่นชอบ ที่ว่า “ชอบมาก ๆ ขนาดตามไปที่วัดเพื่อดูรูปนี้” แสดงทัศนะผู้แต่งจากประสบการณ์ส่วนตัว รวมทั้งการอธิบายให้รายละเอียดภาพที่ว่า “ตามที่ชาดกบรรยายเป็ยเลย” กับ “รู้สึกว่ารำด้วย “หัวใจเกินร้อย” จริง ๆ” เหล่านี้เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการโน้มน้าวใจและการใช้ภาษาที่ดึงดูดใจ กระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจอยากรู้เรื่องทศชาติชาดกและสนใจภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่มีการสร้างสรรค์ภาพประกอบขึ้นใหม่ มีทั้งการสร้างสรรคโดยศิลปิน 1-2 คน ได้แก่ **บารมีลิขิต**และ**นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ** กับกลุ่มศิลปินร่วมกันสร้างงานเป็นคณะ โดยสร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์และสร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติปรากฏในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** และหนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี**

บารมีลิขิตกับ**นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ** ใช้ลายเส้นแบบจิตรกรรมไทยประเพณีที่มีความอ่อนช้อยและแสดงอากัปกริยาท่าทางของตัวละครด้วยการเลียนแบบท่ารำหรือนาฏลักษณ์ภาพที่วาดมีทั้งฉากประจำชาติและวาดให้สัมพันธ์กับเนื้อหาของเรื่องในตอนนั้น ๆ

บารมีลิขิต ใช้ศิลปะลายเส้นแบบจิตรกรรมไทยล้านนา ดังที่ว่า “...ผู้วาดก็ได้พยายามสรรหาลักษณะและแนวทางใหม่ให้ดูต่างจากภาพทศชาติที่เห็น ๆ กันอยู่ตามจิตรกรรม ฝาผนัง ซึ่งมักเขียนแบบไทยภาคกลาง ในการนี้ได้นำเสนอเป็นทำนองไทยภาคเหนือ เพื่อความแตกต่างจาก

ภาพเขียนไทยประเพณีและสอดคล้องกับสำนวนของเนื้อหา สัมผัสง่าย ไม่ซับซ้อน เมื่ออ่านเรื่อง ดูภาพแล้ว จึงเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ได้ทันที” (สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, 2530: 7) คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นความตั้งใจจะสร้างสรรค์งานให้แตกต่างจากที่มีอยู่เดิม และให้ภาพสัมพันธ์กับส่วนเนื้อหาเพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

ภาพที่ 3 ภาพพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีอุ้มลูกเดินป่า

ภาพที่ 4 ภาพมโหสถเกี่ยวนางอมร

ภาพที่ 5 ภาพพระเตมีย์กรถ

ภาพที่ 6 พระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทร

ภาพพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีอุ้มลูกเดินป่า ใช้เป็นภาพปกหนังสือ แสดงความสำคัญของเรื่องพระเวสสันดรพระชาติสุดท้าย เนื้อหาอยู่ในกัณฑ์วนประเวศน์ และเป็นภาพนิยมนวดของกัณฑ์นี้ ส่วนภาพมโหสถเกี่ยวนางอมรเป็นภาพที่ไม่นิยมนวดแต่สีสันที่สวยงามและความอ่อนช้อยของลายเส้นในหนังสือภาพประกอบจะช่วยดึงดูดความสนใจผู้อ่าน และสร้างจินตภาพของเนื้อหาตอนนี้ให้ชัดเจนขึ้น การใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์นอกจากจะนำเสนอเนื้อหาตอนสำคัญ ๆ ของเรื่องแล้วยังเน้นย้ำการกระทำที่แสดงถึงการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ในแต่ละพระชาติ เช่น ภาพพระเทมีย์ยกกรรณีสู่ถึงชัยชนะจากความอดทนของพระเทมีย์จนจะได้ออกบวช ภาพพระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทรและได้ต่อกับนางมณีเมขลาสื่อถึงความเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรคของพระมหาชนก ภาพเหล่านี้นิยมนวดเป็นฉากประจำชาติในภาพจิตรกรรมฝาผนัง

นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ วางภาพไว้ด้านบนของหน้ากระดาษ ในขณะที่ **บารมีสิบทัศ**ส่วนใหญ่ใช้ภาพเต็มหน้ากระดาษ และบางส่วนเป็นภาพเล็กๆ แทรกอยู่บางหน้า ทั้งนี้เนื่องด้วยขนาดรูปเล่มที่แตกต่างกัน ภาพประกอบใน **นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ** วาดด้วยลายเส้นและรูปแบบอ่อนช้อยแบบจิตรกรรมไทยประเพณี เป็นภาพสี มีทั้งภาพที่เคยใช้เป็นฉากประจำชาติจากภาพจิตรกรรมฝาผนังและภาพที่สัมพันธ์กับเนื้อหาในตอนนั้น ๆ เช่นตัวอย่าง

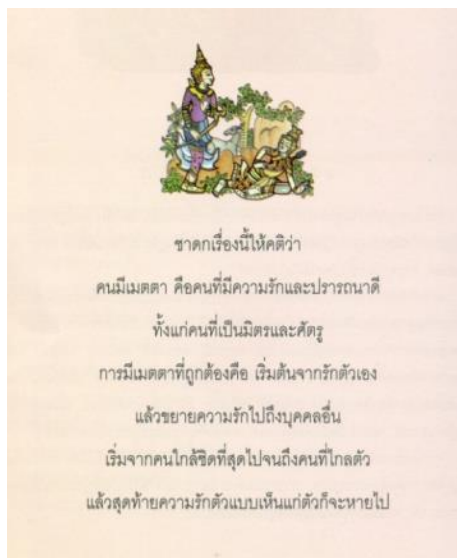
ภาพที่ 7 ภาพปกนิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ

ภาพที่ 8 ภาพเปิดเรื่องพระเนมิราช

ภาพที่ 9 ภาพเปิดเรื่องสุวรรณสามถูกศรธนู

ภาพที่ 10 ภาพปิดเรื่องสุวรรณสามกถุศรณู

ภาพปกหนังสือนิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ ใช้ภาพ “ต้นโพธิ์” หรือ “ต้นพระศรีมหาโพธิ์” เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สื่อความหมายถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ด้วยครั้งนั้นทรงประทับใต้ร่มเงาของต้นไม้นี้ การใช้ภาพต้นโพธิ์และใบโพธิ์เป็นภาพปกจึงมีนัยยะความหมายสำคัญ จากภาพต้นโพธิ์มีกิ่งก้านแตกแขนงเป็นใบโพธิ์สิบใบและภายในใบโพธิ์แต่ละใบวาดฉากประจำชาติจากทศชาติชาดก สื่อถึงการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์มาจนถึงสิบชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ลักษณะนี้ใช้ภาพปกเป็นภาพสัญลักษณ์ที่สวยงามชวนสนใจ สื่อความหมายและสัมพันธ์กับเนื้อหาในเล่ม

ภาพเปิดเรื่องพระเนมิราช ข้อความด้านล่างกล่าวว่า “พระพุทธเจ้าของเราทรงบำเพ็ญ อธิษฐานบารมีขั้นสูงสุด คือ ทรงแน่วแน่ มั่นคง ไม่ท้อหวั่นไหว แม้ว่าจะถูกเชื่อเชิญให้เสวยสุขอยู่ในสวรรค์ก็ทรงปฏิเสธ” สัมพันธ์กับภาพประกอบที่เป็นภาพพระเนมิราชทำนั่งสมาธิอยู่ท่ามกลางเหล่าเทวดาบนสวรรค์ที่กำลังทำอากัปกิริยาทูลเชิญพระองค์ จากตัวอย่างจะเห็นว่าภาพประกอบนำมาใช้สัมพันธ์กับเนื้อหา นอกจากนี้ยังจะเห็นโครงสร้างภาษาในข้อความที่ว่า “ครั้งเสวยพระชาติเป็น...พระพุทธเจ้าของเราทรงบำเพ็ญ...บารมีขั้นสูงสุด คือ...” โครงสร้างภาษานี้ใช้เปิดเรื่องทุกพระชาติลักษณะเช่นนี้ แสดงการย้ำเน้นความสำคัญของการบำเพ็ญบารมีสิบพระชาติสุดท้ายว่าเป็น “บารมีขั้นสูงสุด” ที่ “พระพุทธเจ้าของเราทรงบำเพ็ญ” โดยใช้ภาพสอดคล้องกับข้อความบรรยาย

นอกจากนี้ นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ ทุกพระชาติปิดเรื่องด้วยการอธิบายบารมีแต่ละพระชาติโดยยกเป็นคิดว่า “ชาดกเรื่องนี้ให้คิดว่า...” พร้อมทั้งมีภาพประกอบ โดยใช้ภาพซ้ำกับ

ภาพเปิดเรื่อง เช่น ภาพสุวรรณสามถูกศรธนูกับพระเจ้าปิลักษณ์ ภาพนี้เป็นภาพที่นิยมวาดเป็นฉากประจำชาติ เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง สร้างความพลิกผันกับชีวิตตัวละครทั้งยังเป็นเนื้อหาตอนที่แสดงถึงเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์สุวรรณสามอย่างเด่นชัด จากข้อความกล่าวว่า “เมตตาบารมีขั้นสูงสุด” ในตอนเปิดเรื่อง และปิดเรื่องด้วย “ความเมตตา” เป็นการย้ำเน้นแนวคิดเรื่อง “เมตตา” ด้วยภาพและเนื้อหา โดยใช้ภาษาอธิบายที่ทำให้เข้าใจง่ายเช่น “คนมีเมตตาคือ...” “การมีเมตตาที่ถูกต้องคือ...” เป็นต้น

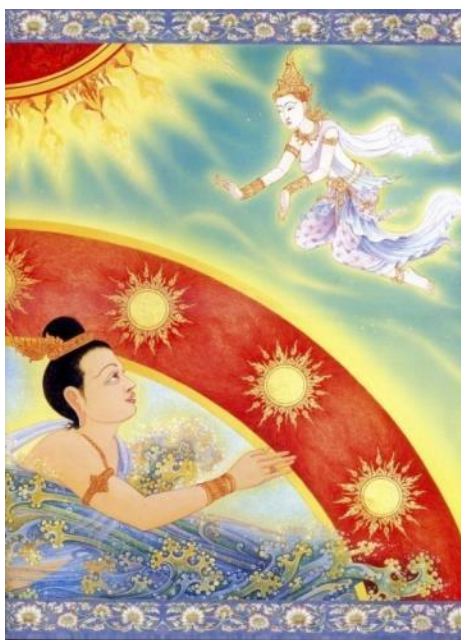
นิทานชาดกพระเจ้าลิขชาติมีการสร้างสรรค์ภาพมาใช้ประกอบกับเนื้อหา ภาพมีส่วนช่วยขยายความหมายของเนื้อหา การเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์และบารมีที่บำเพ็ญแล้ว ปิดเรื่องด้วยคติธรรมอันเป็นการย้ำเน้นบารมีที่กล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเปิดปิดเรื่องแบบนิทาน และใช้เพื่อ “สอน” นอกจากนี้ยังพบข้อสังเกตว่า**นิทานชาดกพระเจ้าลิขชาติ** ใช้ภาพพระโพธิสัตว์วัยเด็กอยู่หลายพระชาติ เป็นการสร้างภาวะร่วมวัยกับกลุ่มผู้อ่านเด็กและเยาวชนอันเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก

อีกลักษณะหนึ่งเป็นสร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์และสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ การสร้างสรรค์ภาพประกอบใช้กลุ่มศิลปินวาดภาพร่วมกันเป็นคณะ ดังปรากฏในหนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี** และพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**

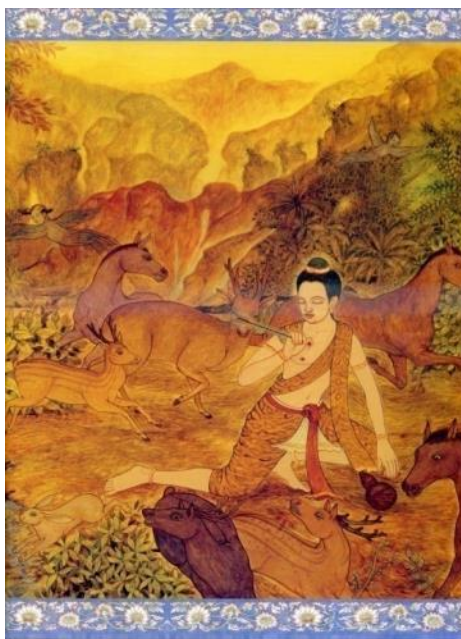
หนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี** กระทรวงยุติธรรมจัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ โดยกล่าวถึงการสร้างสรรค์ภาพประกอบว่า “การจัดพิมพ์ **ทศชาติแห่งพระบารมี** คราวนี้ ใช้ภาพประกอบเป็นภาพจิตรกรรมไทยถึงร่วมสมัยจากศิลปินรุ่นใหม่ ที่กำลังมีชื่อเสียงจำนวนถึงสิบคน ร่วมกันทำงานอย่างฝักใฝ่มีมือ” และในคำนำของธีระพันธ์ โลโพบูลย์และคณะผู้วาดภาพกล่าวไว้ว่า “ภาพที่ใช้ประกอบในหนังสือชุดนี้ วิจิตรบรรจงด้วยความตั้งใจของกลุ่มจิตรกรอันกอปรไปด้วยพลังแห่งศรัทธาในบวรพุทธศาสนา และเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมายุครบ 4 รอบ จิตรกรทุกคนจึงได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจ สร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ไว้ให้เป็นมรดกของแผ่นดินสืบไป” คำกล่าวเหล่านี้แสดงถึงความตั้งใจของผู้แต่งและกลุ่มจิตรกรที่จะรังสรรค์หนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี**โดยมีจุดประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติและฝักใฝ่มีมือไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน ลักษณะเป็นการสืบทอดความคิดเรื่องการสร้างสรรคงานพระพุทธรูปด้วยความศรัทธา สร้างเพื่อใช้เฉลิมพระเกียรติ ทั้งยังแสดงให้เห็นลักษณะการสร้างสรรคงานด้วยการประชุมกวีหรือศิลปินเพื่อสร้างงานประจำรัชสมัยเก็บไว้เป็นสมบัติแผ่นดินและสืบทอดต่อไป

ภาพประกอบในหนังสือชุด**ทศชาติแห่งพระบารมี**ใช้ลายเส้นอ่อนช้อยและอากัปกริยาตัวละครเลียนแบบท่ารำ รวมถึงการใช้ฉากและเครื่องแต่งกายแบบไทย เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณี แต่มีลักษณะการใช้ลายเส้นและสีสันตไส ฉูดฉาดแบบศิลปะสมัยใหม่ นอกจากนี้ ยังเห็นความเป็นเอกภาพของหนังสือชุดที่แม้จะสร้างจากศิลปินเป็นคณะ แต่ละภาพมีความเป็นปัจเจกของศิลปิน แต่ก็ยังกลมกลืนเป็นศิลปะลักษณะเดียวกันทั้งชุด

ตัวอย่างภาพแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์และมัทกวาดเป็นฉากประจำชาติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 11 ภาพพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา
CHULALONGKORN UNIVERSITY

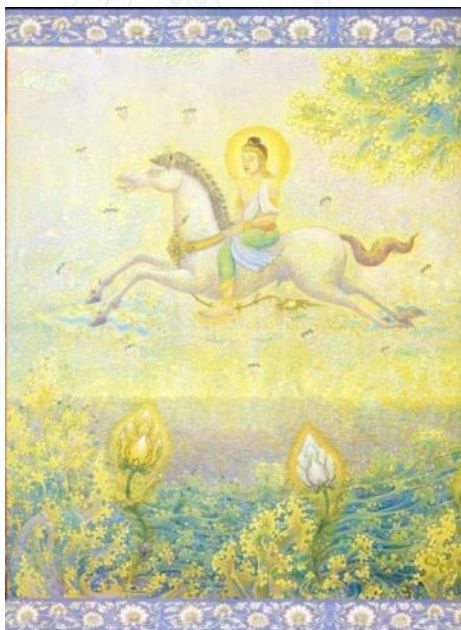

ภาพที่ 12 ภาพสุวรรณสามถูกยิงด้วยศรธนู

ภาพพระมหาชนกกับนางมณีเมขลาจาก “พระมหาชนก ทูตยชาติแห่งพระบารมี” เป็นภาพที่มักปรากฏเป็นฉากประจำชาติ มาจากเนื้อหาตอนที่พระมหาชนกได้พบและสนทนาโต้ตอบกับนางมณีเมขลา หลังจากว่ายน้ำในมหาสมุทรอยู่ 7 วัน 7 คืน เช่นเดียวกับภาพสุวรรณสามถูกยิงด้วยศรธนูจาก “พระสุวรรณสาม ตูตยชาติแห่งพระบารมี” ก็มักปรากฏเป็นฉากประจำชาติ เนื้อหากล่าวถึง “ลูกธนูของพระเจ้ากบิลยกขราชพุ่งตรงเข้าปักที่ร่างของสุวรรณสามทำให้เจ็บปวดแสนสาหัสจนไม่อาจทรงกายอยู่ได้ แต่ถึงแม้จะเจ็บปวดอย่างไร สุวรรณสามก็ยังเอื้อนเอ่ยวาจาสุภาพอ่อนโยน ขอให้ผู้ที่ยิงปรากฏกายขึ้น” (กระทรวงยุติธรรม, 2545: 42) ภาพประกอบแสดงคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ เป็นการสืบทอดแนวคิดทศบารมีและฉากประจำชาติในจิตรกรรม ลักษณะเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 13 ภาพเปิดเรื่องพระวิรุณบัณฑิต

ภาพที่ 14 ภาพพระวิรุณขี่ม้ากลับเมือง

ทศชาติแห่งพระบารมีตอน“พระวิรุณบัณฑิต นวมชาติแห่งพระบารมี” ภาพเปิดเรื่องพระวิรุณบัณฑิต บทบรรยายเปิดเรื่องว่า “อดีตกาลล่วงมาแล้ว พระเจ้าธัญชัยโกรพ...” มุมบนซ้ายและมุมล่างขวาเป็นภาพพระเจ้าธัญชัยในกรอบวงรีและวงกลมพระโพธิสัตว์วิรุณบัณฑิต ตัวอักษรที่ใช้

ในเนื้อหา เป็นอักษรตัวเขียนโบราณแบบอักษรธรรม การจัดวางภาพบนหน้ากระดาษเป็นลักษณะเฉพาะของสื่อสิ่งพิมพ์เมื่อเทียบกับฝาผนังหรือกรอบภาพประติมากรรมที่แบ่งเป็นช่องหรือห้องภาพตามขนาดพื้นที่ของวัสดุ ส่วนภาพพระวิรุณขี้ม้ากลับเมือง ตรงกับเนื้อหาตอนที่ว่า “หลังจากแสดงธรรมก็ให้พากลับสู่เมืองอินทปัตถ์” ภาพนี้แสดงสัญลักษณ์ของดอกบัว ทั้งดอกบัวที่โปรยลงมารอบตัวพระวิรุณและดอกบัวที่ไหลพ่นน้ำด้านล่าง สื่อถึงความเป็น “พุทธะ” ของพระโพธิสัตว์

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชสร้างสรรค์และนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องหรือ Picture-Story Book ภาพประกอบที่ใช้เป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยวาดใหม่โดยศิลปินไทย “รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: (8)) จากบทพระราชปรารภที่กล่าวว่า “เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” นั้น ในมิติวรรณคดี การรังสรรค์ “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในฐานะงานพระราชนิพนธ์ที่มีความเป็นเลิศและใช้เป็นต้นแบบในการสร้างงานต่อไปได้

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้วิธีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยและจัดวางเนื้อหาเป็นสัดส่วน โดยใช้หนึ่งคาถากับหนึ่งตอน ใช้ภาพประกอบขนาดเล็ก ๆ แทรกในเนื้อหา และใช้สีสันสวยงาม การใช้ตัวอักษรมีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและอักษรเทวนาครีทำคำแปลคาถา ลักษณะเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิด ทั้งยังสามารถใช้สื่อสารกับบุคคลหลายระดับได้ การใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาอังกฤษแสดงความเป็นไทยและเป็นสากล การใช้คาถาแสดงให้เห็นความสำคัญของการ “บันทึก” เรื่องพระมหาชนกในฐานะเรื่องเล่าสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดการใช้ภาษาบาลีบันทึกพระไตรปิฎก รวมถึงการใช้ตัวอักษรเทวนาครีมีที่มาจากอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดเรื่องชาดก ดังนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องจึงมีนัยยะทางความหมาย ทั้งยังแสดง “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” อันเกิดจากการความประณีตในการสร้างสรรค์ ดังตัวอย่าง

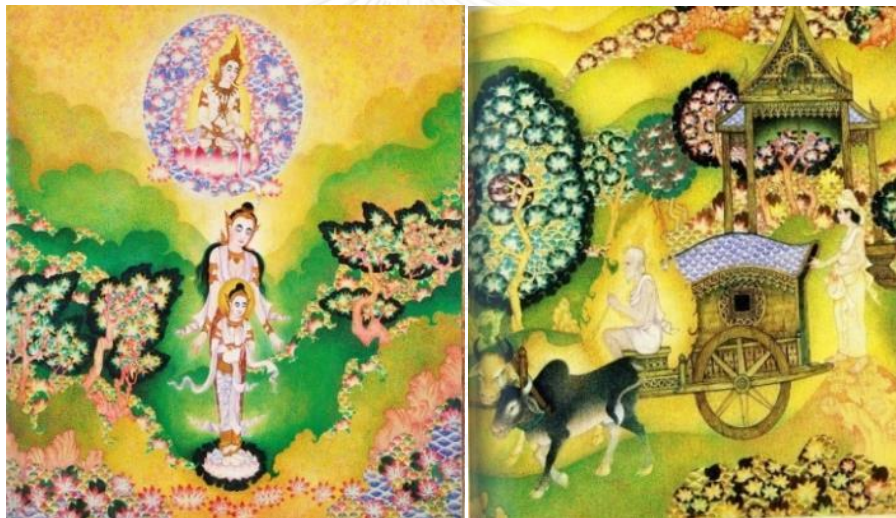
ภาพที่ 15 ภาพรูปแบบการนำเสนอและการจัดวางเนื้อหา

การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องโดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยสั้น ๆ เป็นกลวิธีที่ส่งผลดีต่อการย้ำเน้นเนื้อหาในแต่ละตอนให้ชัดเจนมากขึ้น สำหรับผู้อ่านทำให้ง่ายต่อการอ่าน ติดตามและทำความเข้าใจ นอกจากนี้ การใช้เทคนิคของสื่อสิ่งพิมพ์ในการสร้างสรรค์ภาพประกอบ ทำเป็นหนังสือเล่มขนาดกะทัดรัด ก็ทำให้น่าสนใจและสามารถเข้าถึงผู้อ่านทุกกลุ่ม ทุกวัย รวมทั้งการใช้กระบวนการแบบวัฒนธรรมประชานิยมจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่และจำหน่ายทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ไปในวงกว้าง

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้ภาพประกอบเรื่องเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่วาดใหม่โดยศิลปินไทย มีการระบุชื่อศิลปินกับภาพที่วาดไว้ท้ายเล่ม การรวบรวมศิลปินที่มีชื่อเสียง ที่สร้างงานในสมัยรัชกาลที่ 9 มาสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** เป็นการรวบรวมลีลาการวาดภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปินแต่ละคน บันทึกไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน เช่นตัวอย่างความวิจิตรงดงามของภาพเหล่านี้

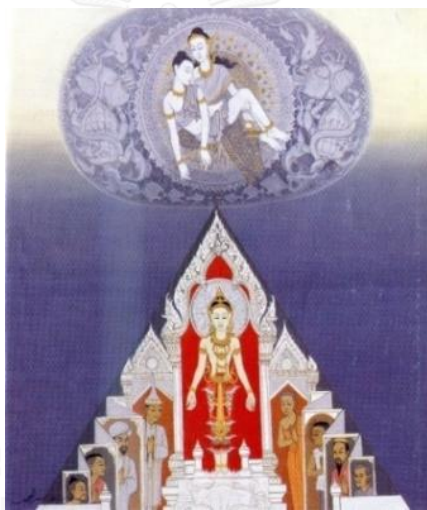
ภาพที่ 16 ภาพพระโปลชนกหนี

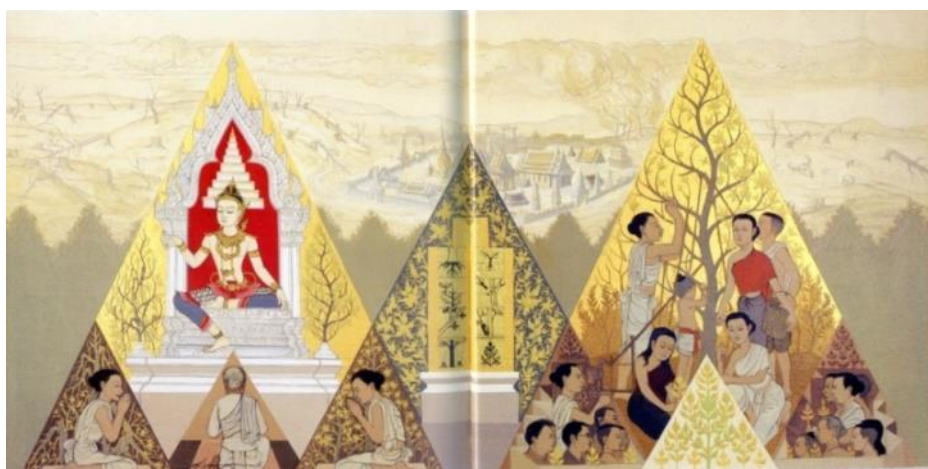
ภาพที่ 17 ภาพพระโพธิสัตว์บังเกิดในครรภ์และภาพพระมารดาขึ้นเกวียน

ภาพที่ 18 ภาพพระมหาชนกถวายบังคมลาและภาพพระมหาชนกกับเทวดา

ภาพที่ 19 ภาพพระมหาชนกกมนสิการถึงนางมณีเมขลา

ภาพที่ 20 ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง

การสร้างสรรคภาพประกอบและการนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับทศชาติชาดก ดังเช่นการใช้ภาพเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมฝาผนัง และการเล่าทศชาติชาดกด้วยภาพกับเนื้อหาในสมุดไทย ในบริบทหนึ่ง สมุดไทยได้เก็บรักษาและบันทึกเรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การสร้างสรรคหนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นรูปแบบการนำเสนอในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่มีปัจจัยเรื่องการพิมพ์เข้ามาแทนที่การจารจารึกลงบนวัสดุจากธรรมชาติแบบสมุดไทย นอกจากนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับการสืบทอดศาสนา การถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในงานศิลปะ การสอนธรรมะจากภาพ เหล่านี้เป็นกระบวนการสร้างเสพที่มีมายาวนานโดยเฉพาะในวัฒนธรรมทศชาติชาดก

2.3.2 การดัดแปลงเนื้อหานิทานชาดก

ธรรมชาติของนิทานเมื่อนำมาเล่าสืบทอดต่อ ๆ กันนั้น อาจมีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม หรือตัดทอนเนื้อหา เนื่องจากกระบวนการการสืบทอดแบบมุขปาฐะ และเมื่อนิทานปรับรูปแบบมา นำเสนอในวัฒนธรรมลายลักษณ์ นิทานที่นำมาเล่าใหม่ในกระบวนการเล่าเรื่องจะมีการปรับเปลี่ยน หรือดัดแปลงเป็นเรื่องเล่าเรื่องใหม่ที่แตกต่างกัน (different narrative) นอกจากนี้ การแต่งเรื่องเดิม เป็นสำนวนใหม่ก็ถือได้ว่าเป็นขนบการแต่งในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย อาทิเช่น การแต่งมหาชาติ หลากหลายสำนวนในแต่ละยุคสมัย เมื่อนำลักษณะดังกล่าวมาพิจารณาเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภท หนังสือภาพประกอบ พบว่า เรื่องเล่าแต่ละเรื่องมีการปรับเปลี่ยน ด้วยการเพิ่มเติมหรือตัดทอน รายละเอียดเนื้อหาให้สัมพันธ์กับจุดประสงค์ในการนำเสนอแนวคิดของผู้แต่ง เป็นกลวิธีการดัดแปลง เพื่อสร้างเอกภาพของเรื่องเล่าและใช้ในการนำเสนอแนวคิดให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด เช่น การเปิดเรื่อง ด้วยการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์พระชาตินั้น ๆ โดยตรง การตัดส่วนปัจจุบันวัตถุและสมณานที่กล่าวถึง การกลับชาติ การตัดส่วนต้นเรื่องกษัตริย์ต้นวงศ์ของพระเนมิราช หรือการเลือกเล่าวิธีการแก้ปัญหาของมโหสถเพียงบางเรื่อง เป็นต้น การดัดแปลงเหล่านี้เป็นกระบวนการการสร้างสรรค์เรื่องเล่าที่ดำรง อยู่ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า วรรณคดีชาดกเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาอันมาจากพุทธวจนะของ พระพุทธองค์ ชาดกเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า การสร้างเป็นสำนวนใหม่จึงเป็นการ ดัดแปลงรายละเอียดที่ไม่ส่งผลกระทบต่อแนวคิดของเรื่อง

การดัดแปลงอันถือเป็นลักษณะใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในกระบวนการดัดแปลงวรรณคดี ชาดก ได้แก่ การเปลี่ยนเนื้อหานิทานชาดกในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องจากการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบอันเป็นส่วนสำคัญของการดำเนิน เรื่อง ทำให้การจบเรื่องต่างไปจาก**อรรถกถาชาดก** และส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิด รวมถึงบทบาท หน้าทีของพระโพธิสัตว์ที่เปลี่ยนไปลักษณะดังกล่าวเป็นกลวิธีสำคัญอันแสดงให้เห็นการสร้างสรรค

วรรณคดีชาติกสมัยใหม่การปรับเปลี่ยนเรื่องในมิติของนิทาน เป็นการเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์และเพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้อ่านในสังคมไทยร่วมสมัย นอกจากนั้นในบริบทของการเล่าใหม่ ผู้แต่งในฐานะพระมหากษัตริย์ทรงใช้ชาดกเป็นเครื่องมือสื่อสารกับประชาชน ใช้สอนประชาชนโดยที่มิติของเนื้อหาการสอนมิได้สอนเพียงหลักธรรมะ แต่ทรงแสดงให้เห็นการนำหลักธรรมะมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต การผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้พระราชนิพนธ์ **พระมहाชนก** เป็นชาดกประจำรัชสมัยทั้งยังสัมพันธ์กับธรรมชาติของชาดกที่ทำให้เกิดการตีความหลายระดับได้

การเปลี่ยนเนื้อหานิทานชาดกในพระราชนิพนธ์**พระมहाชนก**เป็นการเปลี่ยนเพื่อนำเสนอแนวคิดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมไทยในภาวะที่ประชาชนขาดความเพียรและปัญญา จากเดิมที่จบเรื่องด้วยพระโพธิสัตว์ออกบวช เปลี่ยนเป็นพระโพธิสัตว์เป็นผู้ให้ปัญญาแก่ประชาชน การเปลี่ยนเนื้อหาช่วงท้ายจนจบเรื่องเปลี่ยนจุดเน้นจากเนกขัมมบารมีเป็นปัญญาบารมี ซึ่งในทศชาติชาดก พระโพธิสัตว์ที่แสดงปัญญาบารมีเด่นชัด ได้แก่ มโหสถกับวิธูรบัณฑิต การนำเสนอวิริยบารมีควบคู่กับปัญญาบารมี รวมถึงความเสียสละของพระมहाชนกในฉบับพระราชนิพนธ์นำเสนอ บารมีของพระโพธิสัตว์ผ่านตัวละครให้เห็นตัวอย่างแบบรูปธรรม จับต้องและทำตามได้ โดยเฉพาะความวิริยะและการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหของพระโพธิสัตว์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกันการดำเนินเรื่องได้สร้างเอกภาพของเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบโดยยังคงนำเสนอแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมีภายใต้ขนบเนื้อหาของชาดก ในมิตินี้พระราชนิพนธ์**พระมहाชนก**สืบทอดพันธกิจวรรณคดีชาติกด้วยการนำชาดกมาใช้เป็นเครื่องมือในการสอนและปลูกฝังแนวคิดทศบารมี

พระราชนิพนธ์**พระมहाชนก**แบ่งเนื้อหาเป็นตอนสั้น ๆ โดยทรงเลือกใช้ภาษากระชับเข้าใจง่าย ในพระราชปรารภได้กล่าวถึงการดัดแปลงเนื้อหา ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัย จึงทรงค้นเรื่องพระมहाชนกในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตรงจากมหาชนกชาดก ตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยทรงดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น.

...

มาถึงตอนเรื่องต้นมะม่วง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การที่พระมहाชนกจะเสด็จออกทรงแสวงโมกขธรรมยังไม่ถึงวาระเวลาอันสมควร เพราะว่าได้ทรงสร้างความเจริญแก่มีถิลายังไม่

ครบถ้วน...อนึ่ง พระมหาชนกยังต้องทรงปรารภเรื่องการอนุบาลต้นมะม่วงตามวิธีสมัยใหม่ แก้ววิธีอีกด้วย.

ด้วยประการเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดแปลงเนื้อเรื่องในมหาชนกชาดก ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน โดยที่พระราชดำริว่า พระมหาชนกจะบรรลุโมกขธรรมได้ง่ายกว่า หากได้ประกอบพระราชกรณียกิจในโลกให้ครบถ้วนก่อน.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ.2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย.

ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: (6)-(8))

การ “ตัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น” นั้นพบว่าพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบแบ่งเรื่องเป็นตอนสั้น ๆ และใช้ภาษากระชับเพื่อผู้อ่านจะเข้าใจได้ง่าย การดำเนินเรื่องตอนต้นดำเนินความเช่นเดียวกับ**อรรถกถาชาดก** เหตุการณ์ตอนที่พระมหาชนกทูลลาพระมารดาออกเดินทาง และก่อนจะประสพวาทภัยจนเรือแตก ผู้ทรงพระราชนิพนธ์แทรกแผนที่พยากรณ์เป็นภาพประกอบแผนที่นี้ช่วยเสริมความเข้าใจเนื้อหา และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่องที่ทำให้น่าสนใจด้วยคำพยากรณ์ ทั้งยังสอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อหาในตอนต่อไป

การเปลี่ยนเนื้อหานิทานมีทั้งการเพิ่มเติมและการตัดทอน ได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหาด้วยการแทรกอดีตเรกคาถาในตอนี่ 27 การสรุปความเนื้อหาในตอนี่ 29 โดยตัดทอนเนื้อหาส่วนที่**อรรถกถาชาดก**บรรยายถึงการทดสอบบุคคลที่จะรับราชสมบัติ วิธีการแก้ปริศนาของพระมหาชนกและการปล่อยผู้สตรลงเสียงทวย ดังนี้

ราชรถแล่นไปสู่อุทยาน ทำประทักษิณแผ่นศิลามงคล แล้วไปหยุดใกล้ที่พระมหาสัตว์บรรทมอยู่. ชนทั้งหลายมีอมตย์และบุโรหิตเป็นต้น ก็ถวายอภิเษกพระมหาสัตว์ ณ สถานที่นั่นเอง. พระมหาสัตว์สามารถไขอุทยานปัญหาของพระโพลชนกราชทั้งสี่ข้อ. แล้วตรัสถามว่า ปัญหาอื่นอะไรยังมีอีกหรือไม่ อมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่าไม่มีแล้วพระเจ้าข้า.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 108)

การเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ โดยนำเสนอบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนไปของตัวละครพระมहाชนก ส่งผลต่อแนวคิดอันเป็นสาระสำคัญของเรื่องเทียบจากเนื้อหาใน**อรรถกถาชาดก** เมื่อพระมहाชนกทรงเห็นว่าราชสมบัติเป็นภัยก็ตัดสินพระทัยออกบวชความว่า

พระราชาทรงสดับดังนั้นได้ความสังเวชทรงดำริว่าต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้วเพราะไม่มีผลแต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผลแม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกันต้นไม้ไม่มีผลบรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้ภัยย่อมมีแก่ผู้มี ความกังวลย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวลก็เราจักไม่เป็นเหมือนต้นไม้มีผลจักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้เราจักสละราชสมบัติออกบวช...

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 116)

ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมहाชนก**หลังจากพระมहाชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลถูกทำลาย ก็ทรงเห็นว่าการทำลายต้นมะม่วงแสดงถึง “ความไม่รู้” หรือ “อวิชชา” ของประชาชน พระมहाชนกจึงยังคงทำหน้าที่ในฐานะพระมหากษัตริย์ยังไม่ออกบวช ด้วยทรงห่วงใยทุกข์สุขและความเป็นไปของประชาชน การจบเรื่องที่พระมहाชนกตั้งปุทะเลยวิชชาลัย เกิดจากทรงนึกย้อนถึงเหตุการณ์ที่ทรงสนทนากับนางมณีเมขลา ประกอบกับพิจารณาเห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต จึงต้องตั้งสถาบันการศึกษาให้ความรู้แก่ประชาชน ดังความว่า

พระราชาสดับดังนั้น ได้ความสังเวช. ทรงดำริว่า : “ต้นนี้มีวรรณะสดเขียวตั้งอยู่แล้ว เพราะไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล. แม้ราชสมบัตินี้ก็เช่นกันต้นไม้ไม่มีผล บรรพชาเช่นกับต้นไม้หาผลมิได้. ภัยย่อมมีแก่ผู้มี ความกังวล ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีความกังวล. ก็เราจักเป็นเหมือนต้นไม้ไม่มีผล จักเป็นเหมือนต้นไม้หาผลมิได้.”

พระราชาสดับจึงสู่พระนคร เสด็จขึ้นปราสาท. ประทับที่พระทวารปราสาท ทรงมนสิการถึงวาจาของนางมณีเมขลา ในกาลที่นางอุ้มพระมหาสัตรีขึ้นจากมหาสมุทร. พระราชาทรงจดจำคำพูดของเทวดาไม่ได้ทุกถ้อยคำ เพราะพระสรีระเศร้ามองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวัน. แต่ทรงทราบวาทะว่า เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 124-129)

ตัวอย่างนี้พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงถูกทำลายแล้วเกิดความสังเวชใจ และเกิดปัญญาตระหนักรู้ว่าการมีผลของต้นไม้เทียบได้กับการครองราชย์และการครอบครองสมบัติ ราชสมบัติในมิตินี้จึงมิได้หมายถึงเฉพาะราชสมบัติของกษัตริย์ แต่หมายถึงทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งมีค่าที่เป็นสมบัติและอยู่ในความครอบครองของแต่ละคน เมื่อประชาชนไม่รู้จักริธีใช้หรือถนอมรักษาก็จะทำลายทรัพย์สินสมบัตินั้น สอดคล้องกับการอุปนัยที่นางมณีเมขลากล่าวกับพระมหากษัตริย์ เรื่องการตั้งปูทะเลียมหาวิชาลัย

ตอนอุ้มพระองค์ขึ้นจากมหาสมุทรเหาะไปส่งยังเมืองมิลินา นางกล่าวว่า

ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว นางมณีเมขลาได้ถามว่า : “ข้าแต่ ท่านบัณฑิต ผู้มีความบากบั่นมาก ข้าพเจ้าจักนำท่านไปที่ไหน.” เมื่อ พระมหาสัตว์ตรัสว่า : “มิลินาคร” นางจึงอุ้มพระมหาสัตว์ขึ้นดูคนยก กำดอกไม้ ใช้แขนทั้งสองประคองให้นอนแนบทรงพาเหาะไปในอากาศ เหมือนคนอุ้มลูกรักฉะนั้น. พร้อมกันนั้น เทวดาก็ได้กล่าวอติเรกคาถาว่า :
ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไป ในอากาศ.
ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาลอัน สมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษาให้ชื่อว่า โพธิยาลัยมหาวิชาลัย.
ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจแท้.

คำว่า โพธิยาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งแสงสว่าง. คำว่า มหาวิชาลัย หมายความว่า ที่อาศัยแห่งความรู้อันยิ่งใหญ่.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 96)

เนื้อหาตอนนี้อรรถกถาชาดกกล่าวไว้ว่า

ก็แลครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วนางมณีเมขลาได้ถามว่าข้าแต่ท่าน บัณฑิตผู้มีความบากบั่นมากข้าพเจ้าจักนำท่านไปที่ไหนเมื่อพระมหาสัตว์ ตรัสว่ามีมิลินาครนางจึงอุ้มพระมหาคนยกกำดอกไม้ใช้แขน ทั้งสอง ประคองให้นอนแนบทรงพาเหาะไปในอากาศเหมือนคนอุ้มลูกฉะนั้น พระมหาสัตว์มีสรีระเศร้ามองด้วยน้ำเค็มตลอดเจ็ดวันได้สัมผัส ติพยผัสสะก็บรรทมหลับ ลำดับนั้นนางมณีเมขลาพาพระมหาสัตว์ถึงมิลิน

ลานครให้บรรทมโดยเบื้องขวาบนแผ่นศิลาอันเป็นมงคลในสวนมะม่วง
มอบให้หมู่เทพเจ้าในสวนคอยอารักขาพระมหาสัตว์แล้วไปสู่อำเภอของคุณ.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 104)

เนื้อหาที่ผู้วิจัยขีดเส้นใต้เป็นส่วนที่เหมือนกัน เหตุการณ์นี้เป็นตอนต่อเนื่องหลังจากที่
พระมหาชนกได้ต่อบกับนางมณีเมขลาแล้วจะพาพระมหาชนกไปยังสถานที่ที่พระองค์ต้องการเสด็จ
ไปจากตัวอย่างจะเห็นว่า**พระมหาชนก**บัพพระราชนิพนธ์ ได้แทรกการกล่าวอดีตเรกคาถา
อันหมายถึง คาถาพิเศษ เป็นคาถาที่เพิ่มขึ้นมาโดยเฉพาะและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบ
เรื่อง นั่นคือ “วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไปในอากาศ. ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่ง
โพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน” และพระมหาชนกจะยัง “ไม่สำเร็จกิจที่แท้” จนกว่าจะตั้ง
สถาบันการศึกษาโพธิยาลัยมหาวิทยาลัย. การให้ความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นหน้าที่หนึ่งของพระมหา
ชนกที่ได้รับมอบหมายจากเทวดา “กิจที่แท้” จึงเป็นการสร้างบารมีทั้งปัญญาบารมีและทานบารมี
อันนอกเหนือไปจากวิริยบารมีที่พระองค์ได้กระทำไปแล้วในการว่ายน้ำข้ามองไม่เห็นฝั่ง

นอกจากนี้ การที่นางมณีเมขลาเรียกพระมหาชนกว่า “บัณฑิต” ก็แสดงถึงความยก
ย่องและชื่นชม “ปัญญา” ของพระมหาชนก รวมถึงการใช้คำว่า “วาจาอันมีปาฏิหาริย์” และ “พร
แห่งโพธิญาณ” ก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเพียรและประโยชน์ของความเพียรที่พระมหาชนกกล่าว
แก่นางมณีเมขลาเป็นเรื่องสำคัญ เป็นสมบัติทางปัญญาที่ควรถ่ายทอดเพื่อสร้างปัญญาให้แก่
ประชาชนต่อไป ในมิตินี้ความตระหนักรู้อันเกิดจากปัญญาของพระโพธิสัตว์จึงเป็นปัญญาที่สามารถ
นำไปสู่การสร้างบารมีอื่น ๆ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ต่อไปได้ ความตอนนี้นั้นย้ำ
อีกครั้งในเนื้อหาส่วนท้าย กล่าวคือ

...เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้
หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ. นางมณีเมขลาให้พระองค์ตั้ง
สถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า ปุทธะเลยมหาวิทยาลัย. แม้ในกาลนั้นก็
สำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข. พระมหาสัตว์ทรงดำริว่า :
“ทุกบุคคลจะเป็นพ่อค้าวานิช เกษตรกร กษัตริย์ หรือสมณะ ต้องทำ
หน้าที่ทั้งนั้น. อยากรู้ก็ตาม ก่อนอื่นเราต้องหาทางพ้นพุ่มมะม่วงที่มี
ผล.” บัดนั้นจึงให้เรียกเสนาบดีมา ตรัสสั่งว่า ; “จงเชิญอุทิจจพราหมณ์
มหาศาลให้มาพร้อมด้วยลูกศิษย์สองสามคน.”

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 129)

การ “กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” เป็นภารกิจสำคัญของพระโพธิสัตว์ เป็นการบำเพ็ญสังฆบารมีที่ได้ให้ไว้กับนางมณีเมขลา และทำให้ “สำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข” ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระโพธิสัตว์จะต้องสั่งสมบุญบารมีด้วยการสร้างปัญญาบารมี และทานบารมี แนวคิดการสั่งสมบารมีด้วยความเพียรและการออกบวชจึงมุ่งเน้นไปที่บารมีอันเกิดจากความเพียรและการเผยแผ่ปัญญาของพระมหาชนก ในแง่นี้การตั้ง “ปุทธะเลียมหาวิชชาลัย” จึงเป็นการจบเรื่องที่เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ จากการออกบวชเพื่อสั่งสมบุญบารมีแบบพระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ในมิติของผู้นำพามวลมนุษย์ให้ข้ามพ้นจากวิภวสังสารวัฏละครพระมหาชนกที่สร้างสรรค์ตามพระราชนิพนธ์แสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่ต่างไปจากอรรถกถา แต่ยังคงอยู่ในมิติความหมายของคำว่า “พระโพธิสัตว์” ที่ว่า “ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ไม่เพียงแต่จะมีญาณความรู้ เข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง แต่ยังมีพระกรุณากว้างขวางไม่สิ้นสุดจ้านงจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ เป็นบาทแห่งปณิธานอันจะทำให้เป็นพระโพธิสัตว์ผู้เต็มบริบูรณ์ด้วยความคิดที่จะช่วยผู้อื่น” (ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2546: 4-5)

นอกจากนั้น ผู้วิจัยสังเกตพบว่าพระราชนิพนธ์พระมหาชนกยกย่องพระมหาชนกในฐานะกษัตริย์ผู้อยู่ในธรรม แต่ได้ตัดทอนเนื้อหาเกี่ยวกับการบริจาทานและการสร้างโรงงานของพระมหาชนก ดังในตอนที่ 31 กล่าวเพียงว่า “ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย.” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 117) ทั้งนี้จะเน้นย้ำให้ความสำคัญกับ “ความเพียร” ดังปรากฏในตอนที่ 30 ที่ว่า “ทรงอนุสรณ์ถึงความพยายามที่พระองค์ได้ทรงทำในมหาสมุทร...ชื่อว่าความเพียร ควรทำแท้ ถ้าเราไม่ได้ทำความเพียรในมหาสมุทร เราจักไม่ได้สมบัตินี้ เมื่อทรงอนุสรณ์ถึงความเพียรนั้น ก็เกิดปิติโสมนัสซาบซ่าน จึงทรงเปล่งพระอุทาน ด้วยกำลังพระปิติ” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 113) จากข้อความที่คัดมาจะเห็นการซ้ำคำว่า “ปิติ” อันแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกที่ล้ำค่าและลึกซึ้งของพระมหาชนกเมื่อทรงระลึกถึงการกระทำความเพียรของพระองค์

การเปลี่ยนเนื้อหาบทกวีในพระราชนิพนธ์พระมหาชนก แสดงให้เห็นกลวิธีการเล่าเรื่องที่แยบยล โดยใช้ทั้งการเพิ่มเติมและตัดทอนเนื้อหา เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของเหตุการณ์อย่างสมเหตุสมผล ส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิดอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้ชัดเจน นอกจากนี้ เนื้อหาที่เปลี่ยนตอนท้ายเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์แล้ว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนเนื้อหาท้ายเรื่องพระมหาชนกเป็นพระประสงค์ของพระองค์ท่านอย่างชัดเจน กล่าวคือ

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยหลายส่วน ประกอบด้วยส่วนที่เป็นภาษาไทย ที่มาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเอามาตรงจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย คำพูดหรือคำที่มีอยู่ในนั้นเอามาตรง ส่วนที่สองเอามาตัดแปลง เพื่อให้ตัวหนังสือบางอย่างหรือคำบางคำที่ไม่ตรงกับความคิดในสมัยนี้ ก็ได้ตัดแปลงบ้าง ในที่สุดก็มีความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ ก็ได้ไว้ และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เข้าใจว่าไม่ได้เรียนในโรงเรียน เป็นภาษาที่อาจจะดูแปลกไปหน่อยบางส่วน เพราะว่าจะต้องให้เข้าใจว่าเรื่องเป็นเรื่องเก่าโบราณ นับเวลาไม่ได้ ภาษาก็จะต้องให้โบราณ หรืออาจจะเป็นปริศนาบ้าง...นอกจากนี้ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คืออักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะว่าผู้ที่รู้ภาษาโบราณก็มีน้อยคน ทั้งหมดนี้จะต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง และพอเป็นที่พอใจ

การแสดงออกมาซึ่งเป็นความคิดหลักของชาตินี้ คือให้เห็นว่าความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้จะไม่เห็นอย่างไรในเรื่องนี้ คือแม้จะไม่เห็นฝั่งต้องว่ายน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่าทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝั่งมีประโยชน์อะไร มีประโยชน์เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดา

... จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ฉะนั้นในที่นี้จะต้องขอใจท่านทั้งหลายทุกคนที่มาชุมนุมกันในที่นี้เพื่อที่จะรับรู้หนังสือเล่มนี้แล้ว ที่ต้องขอใจเพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีค่าสำคัญ และโดยที่เป็นผู้ที่ได้ก่อขึ้นมา เป็นตัวการ รู้ว่าตัวเองเป็นผู้ที่สร้างขึ้นถ้าไม่มีตัวเราเองมีแต่ชาติก แล้วก็มีแต่ชาติกภาษาไทยที่แปลมาจากภาษาบาลี มีแต่ชาติกอาจจะเป็นภาษาอังกฤษที่เขาแปลมาจากภาษาบาลี ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มีความหมายอะไรมากนัก

...และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2539: 7-9)

พระราชดำรัสที่ยกมาข้างต้นชัดเจนได้โดยผู้วิจัย แสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ชาดก ทั้งการคงเนื้อหาจากพระไตรปิฎก การคงภาษาโบราณและการดัดแปลง การเปลี่ยนเนื้อหาในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อประโยชน์กับคนในสังคมปัจจุบัน ดังที่ว่า “ความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ ก็ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เข้าใจว่าไม่ได้เรียนในโรงเรียน” โดยเฉพาะการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้และปัญญาเป็นการย้ำเน้นว่าความรู้และปัญญาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ การเปลี่ยนเนื้อหาชาดกยังคงการนำเสนอแนวคิด คือ “สำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียร” และประโยชน์ของความเพียรที่จะต้องเพียรพยายามแม้มองไม่เห็นฝั่งซึ่งเป็น “ความเพียรอันบริสุทธิ์” ทั้งนี้ “เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้ไม่พบเทวดา” การเลือกเน้นย้ำผลของความเพียรผนวกกับความเชื่อเรื่องเทวดา เป็นอีกมิติหนึ่งในการนำเสนอแนวคิดที่ว่าเทวดาจะให้คุณแก่คนที่ช่วยเหลือตนเอง เทวดาอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือและเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จสมดังปรารถนาอันเกิดจากการกระทำความเพียรมิได้เกิดจากเทวดาบันดาล แนวคิดสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ต้องการสื่อสารกับผู้อ่าน คือ “ความเพียรอันบริสุทธิ์” อันเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับ “วิริยบารมี” บารมีประจำชาติของชาดกเรื่องนี้

ดังนั้น การเปลี่ยนเนื้อหานิทานชาดกในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** จึงเป็นการเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคม ในขณะที่เดียวกันการสร้างสรรค์ใหม่ก็มีความกลมกลืนเป็นเอกภาพ ลักษณะนี้แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ ที่ยังคงบทบาทหน้าที่ของการสอนเช่นเดียวกับการที่พระพุทธเจ้าเลือกเล่าอดีตชาติของพระองค์เพื่อการสอนพระภิกษุสาวกในบริบทต่าง ๆ

2.3.3 การเล่าเรื่องแบบสารคดี

ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม ของอุ่มทอง ประศาสน์วินิจฉัย นอกจากจะนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องแล้ว ยังมีลักษณะเป็นงานเขียนแบบสารคดี ดังพิจารณาจากความหมายของ “สารคดี” ต่อไปนี้

สารคดี คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่มุ่งให้ผู้อ่านได้สาระ ข้อเท็จจริง ความรู้ และความคิดเห็นเป็นประการสำคัญ ขณะเดียวกันก็มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปะการเขียนของผู้แต่งไปพร้อมกันด้วย

(สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2537: 235)

สารคดี ตามนัยแห่งความหมายก็คือวรรณกรรมที่ให้ความรู้หรือความคิดเห็นที่เป็นคุณประโยชน์ แต่หนังสือสารคดีบางเรื่อง ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะเจตนาให้ความรู้ แต่สำนวนภาษาและกลวิธีในการเสนอความรู้ และความคิดเห็นนั้นมีมาตรฐานเยี่ยมยิ่ง จึงให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านไปด้วยอีกโสดหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หนังสือสารคดีเป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งเจตนาให้ผู้อ่านใช้สติปัญญา มิได้มุ่งจะให้ใช้อารมณ์ ส่วนรูปแบบของบันเทิงคดีและสารคดีนั้น ในบางคราวก็ขอยืมสับกันได้

(จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ (บรรณาธิการ), 2556: 10)

...ทั้งนี้อาจมีงานเขียนที่ผู้เขียนเจตนาจะให้ความรู้ แต่โดยบังเอิญงานเขียนนั้นทำให้เกิด ‘รส’ กระทบอารมณ์ผู้อ่านด้วยสิ่งสุนทรบางอย่าง หรือสิ่งที่เกิดมาจากความงามของรูปหรือแบบที่ประกอบขึ้น หนังสือความรู้กลายเป็นศิลปกรรมขึ้นมา ด้วยเหตุที่ผู้เขียนเป็นศิลปินโดยธรรมชาติ หนังสือความรู้บางเล่มนั้นข้าพเจ้าอาจถือว่าเป็นวรรณคดีประเภทสารคดีก็ได้

(บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2518: 7)

งานเขียนประเภทสารคดีเป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ให้สาระความรู้ โดยใช้ศิลปะการเขียนสร้างรสทางอารมณ์แก่ผู้อ่าน **ท่องเที่ยวชาติผ่านจิตรกรรม** ให้ความรู้ทั้งเรื่องทศชาติชาดกและจิตรกรรมฝาผนัง ขณะเดียวกันผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องและศิลปะการเขียนที่สร้างความเพลิดเพลิน ทำให้เกิด ‘รส’ กระทบอารมณ์ผู้อ่าน ดังจะอภิปรายให้เห็นจริง

ท่องเที่ยวชาติผ่านจิตรกรรม ใช้ภาพประกอบจากภาพถ่ายจิตรกรรมฝาผนังที่รวบรวมมาจากวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยทั้งหมด 34 วัดประกอบการเล่าเรื่องทศชาติชาดกแต่ละพระชาติ แบ่งเนื้อหาเป็น 2 เล่ม คือเล่ม 1 เต ช สุ เน ม เล่าพระชาติที่ 1-5 และเล่ม 2 ภู จ นา วิ เว เล่าพระชาติที่ 6-10 พิมพ์เป็น 2 เล่มต่อเนื่องกัน โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนต้นเป็นบทนำที่ให้ความรู้เกี่ยวกับทศชาติชาดกและจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลในลักษณะงานวิชาการ ส่วนกลางเป็นเนื้อหาที่เรียบเรียงจากทศชาติชาดก และส่วนท้ายเป็นที่มาของภาพแต่ละภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นเกมสำหรับค้นหาที่มาของภาพ กับคำสั่งท้าย โดยกล่าวถึงแรงบันดาลใจของกลุ่มผู้จัดทำนารูปแบบการเขียนจดหมายมาใช้เล่าเรื่องลักษณะภาษาที่ใช้จึงเป็นระดับภาษาพูดหรือภาษาที่ใช้ในการสนทนา แสดงความเป็นกันเองระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน

การลำดับเนื้อหาที่ปรากฏใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม**หากพิจารณาเฉพาะส่วนกลาง ที่เป็นการเรียบเรียงเนื้อหาใหม่ พบว่ามีโครงสร้างการลำดับเรื่องในแต่ละพระชาติเป็นไปในลักษณะ เดียวกัน กล่าวคือ ก่อนเข้าสู่พระชาติแต่ละพระชาติมีข้อความสั้นๆ สรุปลงบารมีของชาตินั้น ๆ เช่น “ท่านจงเห็นภพทั้งปวงเป็นประดุจเรือนจำ มุ่งหน้าต่อเนกขัม (การออกบวช) เพื่อความหลุดพ้นจาก ภพทั้งปวง ฉะนั้น” ในเทมีย เป็นต้น แล้วจึงเปิดเรื่องด้วยการเกริ่นนำซึ่งในการเกริ่นนำนี้อาจเป็นการ นำเข้าสู่เรื่องด้วยประสบการณ์ของผู้เล่าเรื่อง ประเด็นที่เกี่ยวกับภาพจิตรกรรมหรือบารมีในทศชาติ ชาดก หรือนำเอาปัจจุบันวัตถุของพระชาตินั้น ๆ มากล่าวถึง จากนั้นเป็นส่วนของการดำเนินเรื่อง เป็น การเล่าเรื่องราวในทศชาติชาดกแต่ละพระชาติ โดยแทรกทัศนะส่วนตัว มีการตั้งคำถามและมีการ วิพากษ์วิจารณ์ถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ในส่วนท้ายมีการสรุปถึงความสำคัญของ บารมีแต่ละพระชาติ และอธิบายการบำเพ็ญบารมีในลักษณะของการนำมาปฏิบัติ ปรับใช้ให้เข้ากับ สังคมปัจจุบันทั้งนี้มีการกล่าวถึงประชุมชาดกหรือสมุธานผ่านการเล่าเรื่องของผู้แต่งหรือผู้เล่าเรื่อง

ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม นำเสนอเนื้อหาด้วยรูปแบบจดหมาย การใช้สรรพนาม “ฉัน” แทนตัวผู้เล่าเรื่อง ทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างผู้เล่ากับผู้อ่าน โดยใช้ตัวละคร “น้ำริน” เป็น ตัวแทนผู้อ่าน นอกจากนี้ การเลือกใช้รูปแบบจดหมายมีส่วนสัมพันธ์กับการใช้ผู้เล่าเรื่อง นั่นคือผู้เล่า เรื่องคือผู้เขียนจดหมาย และเรื่องเล่านี้ผู้เล่าเรื่องเป็นผู้เขียนจดหมายชื่อ “อุทอง” ซึ่งเป็นชื่อเดียวผู้ แต่งแสดงให้เห็นมิติความซับซ้อนของกลวิธีการเล่าเรื่องอันเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของกลวิธี สร้างสรรค์วรรณกรรมสมัยใหม่ รูปแบบใช้จดหมายนำเสนอในลักษณะของการสื่อสารทางเดียว คือ อุทอง เขียนจดหมายถึงน้ำรินเพื่อเล่าเรื่องราวของทศชาติชาดกแต่ละพระชาติประกอบการอธิบาย ลักษณะของภาพจิตรกรรมในพระชาติต่าง ๆ รวมเป็นจดหมาย 10 ฉบับเท่ากับจำนวนทศชาติชาดก สิบชาติ ใช้คำขึ้นต้นจดหมายแต่ละฉบับว่า “น้ำรินที่รัก” และลงท้ายว่า “อุทอง”

การเล่าเรื่องในลักษณะนี้ใช้มุมมองของผู้เล่าเรื่องบุรุษที่หนึ่งตั้งที่อุทองแทนตนเองว่า “ฉัน” และกำหนดให้มีผู้ฟังที่เฉพาะเจาะจงคือ น้ำริน ดังนั้นลักษณะของภาษาที่ใช้ในเรื่องจึงเป็น ระดับภาษาพูดหรือภาษาที่ใช้ในการสนทนา มีการแสดงความเป็นกันเองระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งโดยนัยยะที่ปรากฏในเนื้อหาพบว่า อุทองแสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้ที่มีสถานภาพเหนือกว่า ที่จะต้องอธิบาย แจกแจง ให้ความรู้ และสอน น้ำรินซึ่งน่าจะอ่อนอาวุโสกว่า อาจตีความเทียบได้กับ สถานภาพและบทบาทของอาจารย์กับลูกศิษย์หรือผู้สอนกับผู้ถูกสอน และเมื่อนำเสนอ**ท้องทศชาติ ผ่านจิตรกรรม**ในมิติเรื่องสารธารณะ น้ำรินอาจเป็นตัวแทนของกลุ่มคนรุ่นใหม่และผู้แต่งต้องการส่งสารถึง ดังนั้น กลวิธีการใช้รูปแบบจดหมายใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม**จึงมีนัยยะของการส่งสาร ที่เลือกใช้ กลวิธีการสื่อสารแบบส่วนตัว เพื่อแสดงความใกล้ชิดสนิทสนมและเป็นกันเองกับผู้อ่าน ทั้งนี้เพื่อ

นำไปสู่การสื่อสารในระดับส่วนรวม ด้วยการแสดงทัศนะกับเรื่องราวอันเป็นประเด็นปัญหาในสังคม โดยเชื่อมโยงกับเนื้อหาจากทศชาติชาดกมาเป็นตัวอย่างสอนธรรมะแก่คนในสังคมสมัยใหม่ พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก

การเปิดเรื่องแต่ละพระชาติ ใช้ประสบการณ์ตรงของผู้แต่งเชื่อมโยงกับความรู้สึกที่มีต่อเนื้อหาทศชาติชาดกแต่ละพระชาติ การใช้ความรู้สึกและแสดงทัศนะของผู้แต่งเพื่อให้รู้สึกว่พระชาติที่น่าสนใจอย่างไร มีส่วนในการโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเห็นจริงและคล้อยตาม เช่น การเปิดเรื่องด้วยประสบการณ์ตรงจากคำถามที่ผู้เล่าเรื่องเคยได้รับ ดังนี้

น้ำรินที่รัก

วันก่อน มีคนถามว่า “เฮ้ จันทกุมารนี่เรื่องเป็นยังไงนะ นึกเท่าไรก็นึกไม่ออก” พอฉันบอกว่ก็เรื่องที่พ่ออยากขึ้นสวรรค์แล้วเลยเอาใครต่อใครไปบูชาบุญไ้ เพื่อนคนนั้นก็อุทานว่ “อ้อ เรื่องที่เอาแต่นั่งร้องไห้ตลอดเรื่องไซ้ไหม” ?!?

แม้หัวเราะไม่ค่อยออก (ในฐานะที่เป็นคนที่จะต้องพยายามเขียนให้ผู้อื่นเกิดความอยากอ่านให้ได้) แต่ข้อความข้างบนก็เป็นข้อสรุปที่ตรงใจใครต่อใครที่เคยรู้เรื่องจันทกุมารมาก่อน (ถ้าไม่ทุกคนก็คงเกือบทุกคนนั่นแหละ ฉันว่) หนึ่งคือชาดกเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่สนุกจนคนมักจะทำเรื่องไม่ได้ และสองไม่รู้สึกว่พระโพธิสัตว์ท่านบำเพ็ญบารมี (ไม่ว่อะไรทั้งนั้น) ในชาตินี้ เพราะเห็นเอาแต่นั่งร้องไห้คร่ำครวญขอชีวิตตลอดเรื่อง

จันทกุมารจึงเป็นเรื่องที่ฉันใช้เวลามากที่สุดในการเตรียมใจ เพราะแต่เดิมนั้น นอกจากจะไม่ชอบเรื่องแล้ว ฉันยังไม่ชอบหน้าพระโพธิสัตว์องค์นี้อีกด้วย รู้สึกว่คนอะไรไม่มีชั้ตติยมานะเสียบ้างเลย ทำอะไรอื่นนอกจากร้องไห้ไม่เป็นบ้างรี้ง (และฉันคงไม่ใช่คนเดียวที่รู้สึกอย่างนี้เพราะสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ กรมหลวงชินวราฯ เคยทรงปรารภไว้ในคำนำ*ทศชาติฉบับชินวรา*ว่ “ท้องเรื่องจันทกุมารชาดกนี้ ขวนให้เห็นว่พระจันทกุมารแสดงอหิยาชัยช่างกลัวตายเสียจริงๆ ไม่แสดงให้สมว่ามีชั้ตติยมานะบ้างเลย และที่พระจันทกุมารทูลว่ขอแต่อย่าให้ต้องตาย แม้จะประทานให้เป็นทาสเลี้ยงช้างม้า ขนมูลช้างม้าของกัณหาละบุโรหิตก็ไม่ว่่า นี้คือเป็นลั้มรักชาติสกุลเสียทีเดียว”)

แต่น้ำรินรู้ใหม่ว่าการที่เรื่องเข้าใจยากแสนยากนี้มันกลับมีเสน่ห์
ไปอีกแบบหนึ่งนะ

(อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ข: 30)

ย่อหน้าแรกจากตัวอย่างกล่าวถึงคำถามที่ผู้แต่งถูกถาม และคำถามในบทสนทนา เพื่อนถามว่า “เรื่องที่เอาแต่นั่งร้องไห้ตลอดเรื่องใช่ไหม” ใช้เครื่องหมาย “!?” แสดงความตกใจและตั้งคำถามเชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญที่ผู้แต่งต้องการย้ำเน้นในย่อหน้าต่อไป คือกล่าวหาว่าสิ่งที่เพื่อนจำได้นั้นตรงใจคนอื่น ๆ นั่นคือ การนั่งร้องไห้ตลอดเรื่องของพระจันทกุมารทำให้เรื่องนี้น่าเบื่อ และมองไม่เห็นว่าจะบำเพ็ญบารมีอะไร ซึ่งในย่อหน้าที่ 3 ผู้แต่งย้ำเน้นประเด็นนี้ด้วยการแสดงความคิดเห็นของตนเองและอ้างถึงคำปรารภในคำนำ **ทศชาติฉบับชินวร** ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ การย้ำเน้นความไม่น่าสนใจของเรื่องเป็นกลวิธีการเปิดเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านสนใจ ทำให้เกิดความใคร่รู้ ซึ่งท้ายย่อหน้าที่ 3 ผู้แต่งได้ทิ้งท้ายกระตุ้นความสนใจไว้ว่าเรื่องที่ไม่น่าสนใจและเข้าใจยากก็มีเสน่ห์อีกแบบหนึ่ง กระตุ้นให้ผู้อ่านรู้สึกอยากอ่าน

ต่อจากนั้นผู้แต่งใช้กลวิธีการตั้งประเด็นคำถามเพื่อเน้นย้ำประเด็นเดิมที่ได้นำเสนอไป
ว่า

- การที่ไม่เข้าใจว่าทำไมคนโบราณจึงเลือกเรื่องนี้มาสอน
ธรรมะ ทั้งยังยกย่องให้เป็นหนึ่งในสิบมหานิบาต
- การที่ไม่เห็นว่าพระจันทกุมารทรงนำขึ้นชมอย่างไรใน
ขณะที่เราสามารถชื่นชมพระโพธิสัตว์ในชาติกรเรื่องอื่นๆ
ได้ในทันที
- การพยายามอ่านเรื่องด้วยความศรัทธาแบบคนโบราณ
ทั้งที่ไม่มีศรัทธาในพระจันทกุมาร

มันกลายเป็นสิ่งที่ทำลายความสามารถและจินตนาการได้อย่าง
ที่ทำให้เรื่องอื่นๆ ดูจืดไปเลยได้เหมือนกัน และที่ไม่อยากจะเชื่อเลยก็
คือกราฟความนิยมที่ฉันมีต่อพระโพธิสัตว์องค์นี้สามารถพุ่งกระฉูดขนาด
แซงขึ้นไปอยู่ในอันดับต้นๆ ได้!

นอกจากนั้น ฉันยังพบว่าในบรรดาชาติกรทั้งหมด เรื่องนี้กลับเป็น
เรื่องที่ฉันคิดว่ายังเห็นปรากฏอยู่ในสังคมร่วมสมัยมากที่สุดใน 2
แง่ด้วยกัน คือ หนึ่งเป็นเรื่องที่มีความคล้ายคลึงกับละครโทรทัศน์หลาย
เรื่องเพราะตัวละครหลายตัวสุดโต่งจนเข้าข่าย “เวอร์” อย่างที่ไม่ค่อย

พบในชาดกเรื่องอื่น (ยกเว้นมโหสถ) และสอง ที่น่าเศร้าก็คือเรายังเห็นเรื่องราวของจันทกุมารได้ทั่วไปในการเมืองทุกวันนี้

เพื่อให้নারินได้มีโอกาสหาความสนุกโดยการท้าทายตัวเองให้อ่านไปพร้อมกับพยายามทำให้ชื่นชมพระจันทกุมารไปด้วยบ้าง ฉะนั้นจะไม่แทรกการตีความไว้ในตัวเรื่อง แต่จะไปรวมพูดถึงทีเดียวในตอนท้าย ดีไหมจ๊ะ จะได้เหมือนกับเราได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไหม

(อุททอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ช: 32)

การเปิดเรื่องในพระชาตินี้มีลักษณะโดดเด่นด้วยกลวิธีที่หลากหลาย จากตัวอย่างจะเห็นการโน้มน้าวใจและการชี้แนะของผู้แต่ง โดยใช้ประสบการณ์ส่วนตัวเป็นตัวอย่างจะทำให้รู้สึกสนุกและชื่นชอบเรื่องนี้ได้อย่างไร นอกจากนี้ มีการเปรียบเทียบเนื้อเรื่องและตัวละครในชาดกกับละครโทรทัศน์และเหตุการณ์การเมืองที่ร่วมสมัย ซึ่งตรงกับความรู้และความสนใจของคนยุคปัจจุบัน ผู้แต่งตั้งประเด็นให้ขบคิดและตั้งท้ายว่าจะไปกล่าวสรุปตอนท้ายเรื่อง ทำให้ผู้อ่านต้องอ่านเรื่องจนจบจึงจะเข้าใจ นอกจากนี้ ผู้แต่งได้ยกเอาปัจจุบันวัตถุของพระชาตินี้มากล่าวไว้ด้วยลีลาภาษาของตน โดยให้เหตุผลส่วนตัวว่าชอบความน่าในสมัยพุทธกาลของเรื่องนี้ เช่นตัวอย่าง(เน้นตัวหนาโดยผู้แต่ง)

ชาดกเรื่องนี้เป็นทศชาติเรื่องที่ฉันชอบความน่าที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลมากก็เลยจะขอตั้งต้นที่ตัวความน่า

เรื่องมีอยู่ว่าหลังจากที่พระเทวทัตขโมยขุมทรัพย์พระเจ้าอชาตศัตรูทรงฆ่าพระบิดาซึ่งราชสมบัติแล้ว ก็เข้าไปขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูช่วยให้ตนสมปรารถนาบ้าง โดยทูลขออนายพรานแมนธนูไปสังหารพระพุทธรองค์ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงเรียกประชุมนายขมังธนูทั้งหมด 500สกุลให้พระเทวทัตคัดเลือกออกมา 31 คน เมื่อได้คนแล้วพระเทวทัตก็มอบหมายให้คนที่เก่งที่สุดเป็นผู้ไปยิงพระพุทธรเจ้าด้วยธนูอาบยาพิษแล้วสั่งให้กลับมาโดยทางชื่อนี้ เสร็จแล้วก็เรียกนายขมังธนู 2 นายเข้ามาสั่งว่าจะมีชายผู้หนึ่งผ่านมาโดยทางชื่อนั้นๆ ให้ไปดักฆ่าเสียแล้วกลับมาโดยทางชื่อนี้ หลังจากนั้น ก็สั่งนายขมังธนู 4 นายให้ไปดักฆ่า 2 คนนั้น แล้ววางกำลังคนอีก 8 คนคอยดักฆ่า 4 คนชุดก่อน

สุดท้าย จิ้งวางบุรุษ 16 นายไว้ปิดปากคนทั้ง 8อี กตอหนึ่งเพื่อปกปิด
ไม่ให้ใครรู้ว่าตนเป็นคนสั่งฆ่าพระมหาสมณโคดม

(อุททอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ช: 32)

กลวิธีที่ผู้แต่งเลือกใช้เป็น “รส” ทางอารมณ์ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน การกล่าวถึงความยากและน่าเบื่อของเรื่องชาดก โดยยกตัวอย่างจากประสบการณ์ตรงของตนเอง เป็นการชี้ชวนให้ผู้อ่านได้ลองอ่านและค่อย ๆ ทำความเข้าใจ ดังที่แนะนำให้ “น้ำริน” ลองอ่านและทำความเข้าใจทศชาติชาดกแบบเดียวกับที่ “อุททอง” ได้ทำแล้ว

ลีลาการเขียนร้อยแก้วของอุททอง ประศาสน์วินิจฉัยเป็นลีลาเฉพาะตน การเล่าเรื่องที่ใช้ภาษาพูดพูดคุยแบบเป็นกันเองระหว่างผู้แต่งหรือผู้เล่าเรื่องกับผู้อ่าน เสมือนว่าผู้เล่าเรื่องกำลังพูดคุยอยู่ต่อหน้าผู้อ่าน มีการแทรกอารมณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นเพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมระหว่างผู้เล่าเรื่องกับผู้อ่าน เป็นศิลปะการประพันธ์และแสดงให้เห็นกลวิธีการเล่านิทานแบบมุขปาฐะในงานเขียนลายลักษณ์ เป็นการสร้างรสในวรรณกรรมสมัยใหม่ กระตุ้นความสนใจและโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคล้อยตาม สนใจจะติดตามเรื่องราวต่อไป นอกจากนี้ การอ้างถึงทศชาติฉบับชินวรและการยกเอาปัจจุบันวัตตมาเล่าผ่านผู้เล่าเรื่องก็เป็นกลวิธีที่กระตุ้นให้ผู้อ่านกลับไปอ่าน “ทศชาติชาดกฉบับดั้งเดิม” การอ้างถึงเป็นทั้งการบูชาครูและเป็นการให้ความรู้ด้วยการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือการกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจและทำความเข้าใจเนื้อหาแนวคิดของเรื่องด้วยตนเอง ประเด็นนี้เป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีพระพุทธศาสนาและวรรณคดีชาดก นั่นคือ ความเข้าใจเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีพระพุทธศาสนาและวรรณคดีชาดก เกิดจากประสบการณ์ตรง การตีความและการทำความเข้าใจด้วยตนเอง กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการทางปัญญาอันนำไปสู่การตีความความหมายและการทำความเข้าใจแนวคิดของเรื่องชาดกซึ่งตีความได้หลายระดับ

ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม มีลักษณะเป็นสารคดีคือ มีการให้ความรู้ทั้งเรื่องทศชาติและเรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนัง การนำภาพจิตรกรรมจากวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยมาใช้เป็นการบันทึกความรู้และความงามด้วยภาพ ในขณะที่เดียวกันใช้กลวิธีการเล่าเรื่องและลีลาเขียนที่สร้างความสนุกเพลิดเพลินด้วยการเล่าเรื่องในรูปแบบจดหมายและการเล่าเรื่องแบบแทรกแสดงความคิดเห็น รวมถึงการใช้ลีลาภาษาพูดสร้างความเป็นกันเองกับผู้อ่าน ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นลักษณะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ที่มีมิติซับซ้อนและเกิดจากการผสมผสานศิลปะหลายประเภท การผสมผสานรูปแบบการนำเสนอและกลวิธีการเล่าเรื่องลักษณะต่าง ๆ **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** สืบทอดขนบการอ่าน

การตีความ การถ่ายทอด และการปลูกฝังทศชาติชาดกผ่านขนบวรรณคดีชาดกในรูปแบบวรรณกรรมไทยร่วมสมัย

2.3.4 การสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเยาวชน

ขบวนการเด็กวัด ตอนเผด็จศึกอุเบกขา ตอนเมตตาอลเวง และตอนครั้นเครงอธิษฐานของจันทร์เจ้า เป็นเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่ใช้ภาพลายเส้นแบบการ์ตูนเป็นภาพประกอบเรื่อง สร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมเยาวชน โดยใช้แนวคิดทศบารมีเป็นแนวคิดสำคัญของเรื่อง มีการใช้เทคนิคการสร้างสรรคของสื่อสมัยใหม่สร้างสรรค์ภาพให้มีสีสันสวยงาม สะดุดตา ดึงดูดความสนใจผู้อ่าน มีที่คั่นหนังสือแนบมากับตัวเล่ม และอธิบายทศบารมีด้วยข้อความสั้น ๆ พิมพ์ไว้บนที่คั่นหนังสือ

ผู้แต่งระบุประเภทเรื่องเล่า กลุ่มผู้อ่าน รวมถึงความตั้งใจที่จะสื่อสารธรรมะกับสังคมไทยร่วมสมัยไว้ในปกหน้าและคำนำ ดังปรากฏในขบวนการเด็กวัด ตอนเผด็จศึกอุเบกขา ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2549 ว่าเรื่องเล่านี้เป็น “วรรณกรรมเยาวชนที่จะทำให้ธรรมะไม่ใช่เรื่องเข้าใจยากอีกต่อไป” และคำนำ “แะทักก่อนคุย” ผู้แต่งตั้งคำถามและกล่าวกับผู้อ่านว่า

...เธอรู้จักนิทานชาดกไหม...นิทานชาดกนี้มีมากมายหลายเรื่อง และที่คนทั่วไปรู้จักกันมากที่สุดก็คงจะเป็นนิทานทศชาติ ซึ่งเป็นนิทานที่เล่าถึงการบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

...ไม่เป็นไร จะรู้จัก หรือ ไม่รู้จัก นั่นก็ไม่ใช่อะไรสำคัญสำหรับคนที่กำลังจะอ่านหนังสือเล่มนี้

...เพราะสามเณรเด่นและเหล่าขบวนการเด็กวัดทั้งหลายกำลังจะทำให้เธอได้รู้จักนิทานทศชาติและหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กันกับพวกเขา ด้วยหลักธรรมเหล่านี้ จะทำให้เธอรู้ว่าจริง ๆ แล้ว ‘ธรรมะ’ ไม่ใช่เรื่องยากกละน่าเบื่อ แต่ ‘ธรรมะ’ กลับทำให้มีเรื่องสนุก ๆ ปน่วนวายนวมความเข้าใจเกิดขึ้นกับพวกเขาตลอดเวลาต่างหาก

(จันทร์เจ้า, 2549: 9)

จากคำนำข้างต้นผู้แต่งแนะนำตัวละครสำคัญของเรื่องและแสดงความตั้งใจที่จะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ธรรมะ” โดยจะนำเสนอธรรมะในรูปแบบวรรณกรรมเยาวชนหรือนิทานที่

“เด็ก” และคนรุ่นใหม่จะเข้าใจได้ง่าย ฉบับพิมพ์ครั้งแรกนี้แบ่งบทเป็น 9 บท ได้แก่ บทที่ 1 มาจัดระเบียบสุนัขกันเถอะ บทที่ 2 มาฟังนิทานกันเถอะ บทที่ 3 มาฟังตอนจบของนิทานกันเถอะ บทที่ 4 มาฟังหลวงตาเฉลยกันเถอะ บทที่ 5 มาฟังเรื่องอุเบกขากันเถอะ บทที่ 6 มาวางอุเบกขากันเถอะ บทที่ 7 มาดูหลวงตาแก้ปัญหากันเถอะ บทที่ 8 มาฟังหลวงตาเทศน์อีกรอบกันเถอะ บทที่ 9 เธออ่านมาถึงตอนจบแล้วละ ทำยเล่มทิ้งทำยว่าพบกันใหม่ในตอนต่อไป การตั้งชื่อบทในฉบับพิมพ์ครั้งแรกด้วยการใช้โครงสร้างซ้ำ “มา...กันเถอะ” เป็นการชักชวนให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ และการใช้สรรพนาม “เธอ” เป็นการสื่อสารกับผู้อ่านโดยตรง ต่อมาได้จัดพิมพ์ใหม่เป็นชุด**ขบวนการเด็กวัด** 3 เล่ม 3 ตอน **ตอน เผลตจศึกอุเบกขา**ฉบับพิมพ์ใหม่ปรับเปลี่ยนชื่อบทเล็กน้อย

ภาพที่ 21 ภาพปกหนังสือชุดขบวนการเด็กวัด

ภาพที่ 22 ภาพที่คั่นหนังสือชุด**ขบวนการเด็กวัด**

เรื่องเล่าชุด**ขบวนการเด็กวัด** เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวัด มีหลวงตา หลวงพี่มานะ สามเณรเด่น และบรรดาเด็กวัดเป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง ใช้แนวคิดทศบารมีเชื่อมโยงกับการเล่า ทศชาติชาดกและการสอนธรรมะ แต่ละตอนนำเสนอปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด มีการ แทรกอธิบายธรรมะและแทรกเล่าชาดกเรื่องอื่น ๆ ตัวละครมีการถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับหลักธรรมะ และแสดงให้เห็นการใช้หลักธรรมะแก้ไขปัญหาในบริบทต่าง ๆ

ภาพที่ 23 ภาพหลวงตาเล่านิทานชาดกในชุด**ขบวนการเด็กวัด**

เรื่องเล่าทศชาติชาดกชุด**ขบวนการเด็กวัด** ผสมผสานธรรมชาติของนิทานชาดกกับ รูปแบบที่ตอบสนองความสนใจของผู้อ่าน การใช้ภาษาพูดแบบการสนทนาที่มีการแทรกความคิดเห็น แสดงทัศนะ รวมถึงการสอนธรรมะผ่านเนื้อหานิทานเป็นกลวิธีที่ผู้แต่งเลือกนำมาใช้ในการแสดง แนวคิดเรื่องทศบารมีและใช้สอนธรรมะ การสอนที่แสดงตัวอย่างให้ปฏิบัติตามได้อย่างชัดเจนและเห็น จริง ทำให้ผู้อ่านสามารถนำแนวคิดจากทศชาติชาดกไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน การสร้างสรรค์เรื่อง เล่าทศชาติชาดกชุด**ขบวนการเด็กวัด** ใช้กลวิธีการสอนธรรมะและใช้อุบายในการนำเสนอแนวคิด กระตุ้นโน้มน้าวผู้อ่านสู่ปัญญา ทั้งนี้นิทานกับวรรณกรรมเยาวชนมีลักษณะร่วมกันในแง่ของการสร้าง จินตนาการและความบันเทิงให้กับกลุ่มผู้อ่านโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

ขบวนการเด็กวัด จำลองรูปแบบการเล่านิทานแบบมุขปาฐะ ด้วยการสร้างตัวละครผู้ เล่ากับผู้ฟัง ตัวละครผู้เล่าเป็นผู้ใหญ่และมีความรู้เรื่องทศชาติชาดกเล่าให้ผู้ฟังที่เป็นเด็กหรือคนรุ่นใหม่ ฟัง โดยมีมูลเหตุอันเป็น “ปัญหา” ที่เกิดขึ้นในเรื่องหลักทำให้ต้องเล่าทศชาติชาดกเพื่อเตือนสติและ

สอนตัวละครผู้ฟัง เรื่องเล่าชุด**ขบวนการเด็กวัด**ใช้การดำเนินเรื่อง คือ เกิดปัญหาขึ้นในวัด หลวงตาจึงเรียกประชุมสามเณรเด่นและเด็กวัด จากนั้นหลวงตาเล่านิทานทศชาติชาดกเพื่อสอนเด็ก ๆ และให้นำไปปฏิบัติจริง

ขบวนการเด็กวัด ตอนแผด็จศึกอุเบกขา ปัญหาเกิดจากสามเณรเด่นต้องการจัดระเบียบสำนักในวัด หลวงตาเตือนสติด้วยการเล่านิทานทศชาติชาดกตอนพระนารทพรหมให้ฟัง เด็ก ๆ เข้าใจว่าอุเบกขาคือการวางเฉยจึงไม่ยอมช่วยเหลืองานในวัด หลวงตาทำโทษและอธิบายบารมีของอุเบกขาใหม่ โดยสอนว่าอุเบกขาจะต้องใช้ควบคู่กับปัญญา ไม่ใช่เฉยเมยหรือใช้เป็นข้ออ้างของความเห็นแก่ตัว กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการสร้างความขัดแย้งด้วยการสร้างความเข้าใจผิดหรือ “ความเห็นผิด” ในลักษณะนี้ปรากฏใน**ขบวนการเด็กวัด**ทั้ง 3 ตอน ซึ่งการคลี่คลายความขัดแย้งเกิดจากการใช้สติปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผล จนนำไปสู่ “ความเห็นชอบ” เหล่านี้สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของนิทานชาดกที่เอื้อให้เกิดการตีความ และการตีความหลายระดับเกิดจากประสบการณ์ที่ไม่เท่ากันของผู้เสพ นอกจากนี้ การตีความธรรมะโดยเฉพาะแนวคิดทศบารมีในทศชาติชาดก อาจทำให้เกิดข้อถกเถียงโต้แย้งเพื่อหาคำตอบและข้อสรุป การแก้ไขจากความเห็นผิด “มิจฉาทิฏฐิ” เป็นความเห็นชอบ “สัมมาทิฏฐิ” จะต้องใช้ “ปัญญา” พิจารณา ทั้งหมดนี้คือวิถีทางอันนำไปสู่ “ปัญญา”

จากมูลเหตุอันเป็นปัญหาทำให้หลวงตาต้องเล่าทศชาติชาดกให้สามเณรเด่นและเด็กวัดฟังเพื่อสอนให้นำไปปฏิบัติตามและใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ตัวละครผู้เล่าเรื่องคือหลวงตาเป็นพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีสถานภาพและบทบาทหน้าที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดและสอนธรรมะ ส่วนผู้ฟังคือสามเณรเด่นและเพื่อน ๆ เด็กวัด เป็นตัวแทนกลุ่มผู้ฟังวัยเด็กที่เหมาะสมกับการปลูกฝังธรรมะ ในลักษณะนี้เป็นการจำลองภาพความสำคัญของวัดในฐานะแหล่งความรู้และสถานที่อบรมขัดเกลาเด็กและเยาวชนที่มีมาในวิถีชีวิตไทยดั้งเดิม การจำลองแบบการเล่านิทานมุขปาฐะเป็นการสืบทอดกลวิธีการถ่ายทอดและการสอนธรรมะ

ขบวนการเด็กวัด ตอน เมตตอลเวง หลวงตาเล่าทศชาติชาดกเรื่องสุวรรณสามให้สามเณรเด่นและเด็กวัดฟัง เพื่ออบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก ๆ เรื่องเล่าเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยปัญหาการทะเลาะวิวาทและชกต่อยระหว่างเด็กวัดกลุ่มเดิมกับเด็กใหม่ชื่อพีพี หลวงตาทราบเรื่องก็เรียกสามเณรเด่นและเด็กวัดทุกคนมารวมกันที่กุฏิแล้วเล่าชาดกเรื่องสุวรรณสามให้ฟัง เมื่อเล่าถึงตอนกำเนิดสุวรรณสาม สามเณรเด่นสงสัยและตั้งคำถามเรื่องการเกิดของสุวรรณสาม หลวงตาจึงอธิบายเรื่องกำเนิดมนุษย์ 4 ประเภท แล้วฝากคำถามเป็นการบ้านให้กลับไปคิดและค้นคว้าคำตอบว่าสุวรรณสามจัดอยู่ในการเกิดแบบใด จากนั้นหลวงตาก็เล่าเรื่องต่อไปจนจบ สิ้นสมุทรเด็กวัดคนหนึ่งพูดขึ้นมาด้วยความผิดหวังว่า “ไม่เห็นสุวรรณสามมีอิทธิฤทธิ์อะไรเลย” หลวงตาจึงตั้งคำถามว่า “เหตุใดไม่มีสัตว์ตัวไหนกลัวสุวรรณสามเลย” “ทำไมเสือจึงมาเป็นเพื่อนกับสุวรรณสามได้ทั้ง ๆ ที่เป็นสัตว์ดุร้าย”

และ “เมื่อโดนธนูอาบยาพิษ ทำให้สุวรรณสามจึงฟื้นขึ้นมาได้โดยที่ไม่ได้รับการรักษา” และ “เรื่องมหัศจรรย์เหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะอะไร” หลวงตาให้ทุก ๆ คนช่วยกันหาคำตอบเพื่อจะได้ลัดโทษที่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทกันในวัด เด็ก ๆ ต่างก็ช่วยกันค้นคว้าและช่วยกันคิดหาคำตอบจนลืมเรื่องที่เคยบาดหมางกัน

เมื่อสามเณรเด่นและเด็กวัดมาประชุมกันอีกครั้งที่กุฏิหลวงตา เด็ก ๆ ก็ช่วยกันตอบคำถาม หลวงตาจึงอธิบายเรื่องความเมตตาว่าเป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ ดังปรากฏในตอน “ต้นเหตุของเรื่องอัศจรรย์”

“...นิทานเรื่องสุวรรณสามเป็นนิทานชาดกที่เล่าถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมตตานี้มีอานิสงส์มากนะ เพราะสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดกับสุวรรณสาม ทั้งหมดนั้นก็เพราะพลังของความเมตตาที่แท้ละ” (จันทร์เจ้า, 2555ช: 38)

“สุวรรณสามนั้นเป็นผู้แม่หรือเจริญเมตตาไปในหมู่มนุษย์และสรรพสัตว์ตลอดเวลาทำให้สัตว์ต่าง ๆ เป็นมิตรกับสุวรรณสามไม่ว่าจะเป็นสัตว์ขี้กลัวหรือดุร้ายเพียงใด และที่สุวรรณสามสามารถรอดพ้นจากความตายของธนูอาบยาพิษก็เพราะผลที่เกิดจากการเจริญเมตตาที่แท้ละตอนนี้เท่าที่บอกว่าหลวงตาเฉลยคำตอบข้อที่สองให้แล้วนะว่าทำไมเสือไม่กัดสุวรรณสาม” (จันทร์เจ้า, 2555ช: 38)

ในตอนนี้หลวงตาได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “...ช่วงที่สุวรรณสามไปตักน้ำ สุวรรณสามลืมแม่เมตตาไปชั่วขณะหนึ่ง จึงทำให้ถูกยิงด้วยลูกธนูอาบยาพิษ” (จันทร์เจ้า, 2555ช: 40) โดยอธิบายเรื่องอานิสงส์ของความเมตตาให้เด็ก ๆ ได้เข้าใจว่า

“ก่อนที่จะรู้วิธีแม่เมตตา มารู้อานิสงส์หรือประโยชน์ที่เกิดจากการแม่เมตตากันก่อนดีกว่า คนที่ชอบแม่หรือเจริญเมตตาจะได้ผลคือนอนเป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของเทวดาและอมมนุษย์ เทวดาคุ้มครอง ไฟไม่ไหม้ ไม่โดนยาพิษ ไม่ถูกทำร้ายด้วยอาวุธ เป็นการฝึกสมาธิ มีสีหน้าที่ผ่องใส เวลาจะตายก็ไม่หลงไม่ทรมาน สุดท้ายก็คือพอตายไปก็จะได้ไปเกิดในที่ที่ดี เช่น สวรรค์ เป็นต้น”

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 39)

ทั้งนี้วิธีการแผ่เมตตาทำได้ 3 ลักษณะ กล่าวคือ

“การแผ่เมตตาทำได้สามทาง คือทางใจ โดยการตั้งใจปรารถนา
ให้ผู้อื่นเป็นสุข ทางวาจา คือการสวดมนต์ แผ่เมตตาให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วย
ปาก สุดท้ายคือทางกาย โดยการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย”

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 40)

ต่อจากนั้น หลวงตาได้อธิบายถึงหลักการแผ่เมตตาแต่ละลักษณะอย่างละเอียด และ
นอกจากจะอธิบายหลักธรรมะเรื่องความเมตตาแล้ว หลวงตายังได้ฝึกให้ปฏิบัติจริงด้วยการสั่งให้
สามเณรและเด็กวัดจดบันทึกการแผ่เมตตาของตนเองใน 1 สัปดาห์ เหตุการณ์หลังจากนี้คือเด็กวัดนำ
หลักเมตตาไปใช้แบบผิด ๆ ทำให้เกิดเรื่องปั่นป่วนวุ่นวายในวัด หลวงตาจึงเรียกเด็ก ๆ มาตักเตือนและ
ทำความเข้าใจเรื่องความเมตตาใหม่ โดยสอนเพิ่มเติมว่า

“ระวังแล้วกัน อย่าให้เมตตากลายเป็นความโกรธ บางทีถ้าเรา
ปรารถนาหรือหวังดีกับเขามาก ๆ แต่เขาทำไม่ได้ตั้งใจ เมตตามันจะ
เปลี่ยนเป็นความโมโหไปนั้นเท่ากับความเมตตาที่เรามีให้กลายเป็นสูญ
เปล่าทันที การวางใจที่ถูกต้องก็คือ ต้องมีอุเบกขาไปด้วย เมื่อเมตตาแล้ว
กรุณาแล้ว แต่ยังไม่มื่ออะไรดีขึ้น ก็ต้องวางอุเบกขาละทีนี้ แต่ก่อนวาง
อุเบกขาก็พยายามให้เต็มทีเสียก่อน จะได้ไม่ต้องมาเสียใจทีหลัง”
หลวงตาสอนเด็ก ๆ อย่างเอ็นดู

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 65)

ในลักษณะนี้ จะเห็นว่าหลวงตาได้อธิบายหลักธรรมะอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยแสดงให้เห็นว่า
การแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง จำเป็นต้องปรับใช้หลักธรรมะเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และ
เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับการแก้ปัญหานั้น ๆ ในตอนท้ายเรื่องหลวงตาได้เฉลยคำตอบเรื่องกำเนิด
ของสุวรรณสาม โดยชี้แนะว่าได้อ่านและค้นคว้ามาจากหนังสือ**มิลินทปัญหา** หากเด็ก ๆ สนใจก็มาเยี่ยม
หนังสือไปอ่านเพิ่มเติมเองได้ หลวงตาสอนเด็ก ๆ ว่า หนังสือคือครูของหลวงตา ถ้าเด็ก ๆ อยากอ่าน
นิทานและอยากมีความรู้เยอะ ๆ ก็ต้องค้นคว้าอ่านจากหนังสือบทสนทนาที่ยกมาเป็นคำสอนของหลวง
ตาที่ใช้ภาษาพูดแบบง่าย ๆ พูดกับเด็ก ๆ

นิทานทศชาติชาดกเรื่องสุวรรณสามนำมาใช้เชื่อมโยงกับการสอนธรรมะ โดยอธิบายหลักธรรมะในหัวข้อที่สัมพันธ์กับบารมีของพระโพธิสัตว์สุวรรณสาม ทั้งแสดงให้เห็นว่าธรรมะข้อต่าง ๆ มีส่วนเกื้อกูลให้นำมาใช้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังยกย่องสุวรรณสามเป็นแบบอย่างของบุคคลที่มีความเมตตา อันเป็นคุณธรรมนำสู่ “เรื่องอัศจรรย์” ในชีวิตที่เด็ก ๆ ควรปฏิบัติตาม

เรื่องเล่าชุด**ขบวนการเด็กวัด** ใช้ตัวละคร “หลวงตา” ซึ่งมีสถานภาพเป็นพระสงฆ์เป็นตัวละครผู้เล่าเรื่อง ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนสามเณรและเด็กวัด การเล่านิทานมีนัยยะสำคัญของการนำเอานิทานชาดกมาใช้ในการสอน การเล่านิทานให้เด็ก ๆ ฟัง เป็นการสืบทอดขนบการเล่านิทานแบบมุขปาฐะ และการใช้นิทานชาดกสอนธรรมะ ทั้งนี้การนำเสนอในรูปแบบของวรรณกรรมเยาวชนที่ระบुकลุ่มผู้อ่านชัดเจนแสดงให้เห็นพลวัตของวรรณคดีชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย จากนิทานที่ถ่ายทอดผ่านการเล่าให้ฟังมาเป็นการถ่ายทอดผ่านการเขียนให้อ่าน โดยมีกลุ่มผู้เสพเป้าหมายเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เหมาะสมต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในหลักพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดและเก็บรักษาเนื้อหาทศชาติชาดกในรูปแบบวรรณกรรมสมัยใหม่ อันเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดและสร้างสรรค์ทศชาติชาดกในสังคมไทย

กล่าวโดยสรุป เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นการสร้างสรรค์งานเขียนแบบร้อยแก้วที่ผสมผสานกับศิลปะของงานจิตรกรรม เทคนิคการพิมพ์ การจัดวางรูปของหนังสือ เป็นการสร้างสรรค์ด้วยการใช้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย นอกจากนี้ ผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลายและกลมกลืนกับรูปแบบการนำเสนอ ทั้งนี้ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่องยังแสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดทศบารมี การสืบทอดเนื้อหา และการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก การสืบทอดและการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกดังกล่าวนี้เป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีชาดกสมัยใหม่

2.4 เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน

การ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันเป็นสื่อสมัยใหม่ที่มีจุดกำเนิดและลักษณะร่วมกันจากการสร้างสรรค์ “ภาพ” ในกลวิธีการเล่าเรื่อง การ์ตูนใช้ภาพนิ่ง ส่วนการ์ตูนแอนิเมชันใช้ภาพเคลื่อนไหว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า “การ์ตูน หมายถึง ภาพล้อภาพตลก, บางทีเขียนเป็นภาพบุคคล บางทีเขียนเป็นภาพแสดงเหตุการณ์ที่ผู้เขียนตั้งใจล้อเลียนจะให้ดูรู้สึกขบขัน, หนังสือเล่าเรื่องด้วยภาพเขียน ซึ่งแบ่งหน้ากระดาษเป็นช่อง ๆ มีคำบรรยายสั้น ๆ อ่านง่าย เนื้อเรื่องมักเป็นนิทานหรือนวนิยาย” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 118) เช่นเดียวกับคำอธิบายว่า

“การ์ตูนคือการเล่าเรื่องด้วยการใช้ภาษาภาพ” (ศักดิ์ดา วิมลจันทร์, 2549: 1) “การ์ตูนแท้ๆ ควรใช้ภาษาภาพให้มาก บรรยายให้น้อย ใช้สัญลักษณ์พูดดำเนินเรื่อง” (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2556: 62) คำอธิบายเหล่านี้แสดงว่า การ์ตูนเป็นหนังสือที่ใช้ภาพเล่าเรื่อง ใช้คำบรรยายสั้น ๆ ใช้สัญลักษณ์พูดดำเนินเรื่อง และแบ่งหน้ากระดาษเป็นช่อง เนื้อหาอาจมาจากนิทานหรือนวนิยายก็ได้

นอกจากนี้ มีการนิยามความหมายของ “การ์ตูนไทย” ว่าหมายถึง “การ์ตูนที่เป็นฝีมือของคนไทย ไม่ว่าจะเปลี่ยนลายเส้นแบบใดของคนวัยใด ก็คือฝีมือการ์ตูนของคนไทย” (สถาบันการ์ตูนไทย มูลนิธิเด็ก, 2553) รวมทั้ง มีการจำแนกและอธิบายลักษณะการ์ตูนไว้ดังนี้

การ์ตูนนิยายภาพ (Illustrated Tale) มีลักษณะเป็นถ้อยคำบรรยาย ไม่ว่าจะป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง มีภาพประกอบเหตุการณ์ในเรื่อง เน้นใช้ถ้อยคำบรรยายดำเนินเรื่องเป็นหลัก มักปรากฏอยู่ในหนังสือการ์ตูนรายเดือนหรือจำหน่ายรวมเล่มเฉพาะ

การ์ตูนรายคาบ (Cartoon magazine) มีเนื้อหาสาระแทรกบันเทิง คุณธรรมและเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ภาพการ์ตูนมักเสนอในช่องเดียวจบหรือหลายช่องจบสลับกับการ์ตูนภาพเล่าเรื่อง ลักษณะภาพจะไม่เน้นความสมจริงของกายวิภาค

การ์ตูนนิทานภาพ (Picture Book) เป็นการ์ตูนประกอบนิทานหรือบทกลอนที่มีคติธรรมและสาระสอนใจกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายคือเด็กระดับประถมศึกษา มีการปรับภาษาให้เข้าใจง่าย ใช้ภาพประกอบช่วยเล่าเรื่อง รวมถึงเปลี่ยนบุคลิกลักษณะตัวละครให้เป็นเด็ก

(พริมรดา จันทรโชติกุล, 2553: 9-10)

ในมุมมองของนักเขียนการ์ตูนอธิบายความหมายและลักษณะการ์ตูนว่า

การ์ตูนจะต้องเรียบง่าย เพื่อช่วยให้ผู้ดูเข้าถึงเนื้อหาได้โดยเร็ว เนื้อหาของการ์ตูนเป็นเรื่องง่าย ๆ เพื่อความบันเทิง

...

รูปร่างหน้าตาของการ์ตูนในยุคแรก ๆ มีลักษณะการเขียนแบบงานจิตรกรรมอยู่ระยะหนึ่ง นั่นก็เพราะรูปแบบที่เป็นการ์ตูนยังไม่เกิดขึ้น เป็นเรื่องของการสื่อสารด้วยภาพในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันนี้ เราอาจจัดแบ่งประเภทการเขียนรูปแบบนี้ว่าภาพประกอบ (Illustration)

อันเป็นระดับการสื่อสารที่อยู่ระหว่างงานจิตรกรรมกับการ์ตูน นอกจากนี้ การ์ตูนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสมัยใหม่ หรือวัฒนธรรมของมวลชน

(ศักดา วิมลจันทร์, 2549: 16-20)

การ์ตูนเป็นคำกว้าง ๆ ใช้เรียกภาพลายเส้นที่แสดงเรื่องราวใด ๆ ภาษาอังกฤษจะเรียกหนังสือการ์ตูนว่าคอมิกส์ เรียกหนังสือการ์ตูนว่าอะนิเมชั่น ภาษาญี่ปุ่นเรียกหนังสือการ์ตูนว่ามังงะ...การ์ตูนที่แท้จริงหมายถึง ภาพลายเส้นที่แสดงเรื่องราวได้และถูกนำไปเผยแพร่หรือแจกจ่ายต่อที่สาธารณะ ด้วยนิยามเพิ่มเติมเช่นนี้จะช่วยให้เราตระหนักว่าการ์ตูนมิใช่ผลิตภัณฑ์ของผู้เขียนแต่เพียงคนเดียว แต่มันเป็นผลิตร่วมกันของผู้เขียน เทคโนโลยีการผลิตและการตลาด

(ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2546: 14-15)

ประเด็นข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การ์ตูนมีมิติความหมายในแง่ของการสื่อสาร สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความบันเทิง และมีจุดกำเนิดจากสื่อสิ่งพิมพ์ การ์ตูนจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมวลชนหรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ นอกจากนี้ การ์ตูนยังมีลักษณะลายเส้นที่เรียบง่าย กล่าวคือ

ลักษณะของการ์ตูน เป็นการวาดภาพโดยอาศัยหลักใหญ่ 2 ประการ คือ (1) หลักการทำให้ง่าย คือ การใช้โครงสร้างเส้นต่าง ๆ อย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ไม่เน้นรายละเอียด เน้นเฉพาะโครงสร้างตอนนอกของตัวละครหรือสิ่งของเท่านั้น และ (2) หลักในการทำให้เกินจริง คือการทำให้รูปร่างและใบหน้าของตัวละครใหญ่เกินขนาดปกติ

(ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2546: 14-15, 29)

นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ให้นิยามความหมาย “การ์ตูน” กับ “การ์ตูนแอนิเมชัน” รวมถึงลักษณะของสื่อทั้ง 2 ประเภทไว้ดังนี้คือ

การ์ตูนหมายถึง ภาพวาดลายเส้นเชิงล้อเลียนตลกขบขันที่มักจะวาดเป็นลายเส้นอย่างง่าย ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อความสนุกสนาน การศึกษา ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นทางด้านการเมืองหรือสังคม

...

Comic มีที่มาจากคำว่า Comicus ซึ่งเป็นภาษาละตินมีความหมายเกี่ยวกับสุขนาฏกรรม (Comedy) ที่เกี่ยวข้องกับความสุขสนานหรือตั้งใจให้เป็นที่สนุกสนาน น่าขัน สนุก Comic หรือ Comic strip หรือ Cartoon Comic จึงถูกนำมาใช้เรียกภาพนิ่งลายเส้นที่แสดงเรื่องราวใดๆ อาจจะมีหรือไม่มีตัวอักษรบรรยายข้างบนหรือข้างล่างที่เรียกว่า แคปชั่น (caption) หรือไม่มีพื้นที่ปิดล้อมแสดงบทสนทนาที่เรียกว่าบอลลูน(balloon) ด้วยนิยามนี้คือมิกสตริป(comic strip) จึงหมายรวมตั้งแต่การ์ตูนสั้นหนึ่งถึงสี่ช่องจบหรือมากกว่าไปจนถึงหนังสือการ์ตูน(comic book) การ์ตูนมักถูกเล่าเรื่องเป็นลำดับ(Series)

...

Illustrated Tale หรือนิยายภาพ เป็นการเขียนเล่าเรื่องด้วยภาพเช่นกัน แต่ลักษณะภาพมีความสมจริง เขียนถูกต้องตามหลักกายวิภาค (Anatomy) การเขียนภาพประกอบ การให้แสงเงา การดำเนินเรื่องต่อเนื่องตั้งแต่กรอบแรกจนกรอบสุดท้าย ไม่ข้ามขั้นตอน สามารถโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามเนื้อเรื่องได้เป็นอย่างดี เป็นการ์ตูนที่มีลักษณะซึ่งแตกต่างจากการ์ตูนประเภทอื่นๆ

(กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 12-13)

จากคำกล่าวข้างต้น การ์ตูนเป็นภาพวาดลายเส้นที่ใช้วาดล้อเลียน เพื่อความสนุกสนานหรือความขบขัน มีตัวอักษรบรรยายอยู่ในกรอบหรือช่อง มีการเล่าเรื่องเป็นลำดับ นิยายภาพที่มีลักษณะภาพสมจริงและดำเนินเรื่องต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบก็จัดอยู่ในกลุ่มการ์ตูน เรียกว่า “การ์ตูนประเภทนิยายภาพ”

ด้านสารสนเทศพิจารณาโดยการประเมินค่าจากเนื้อหา จัดกลุ่มการ์ตูนประเภทนิยายภาพเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ประเภทหนึ่งที่ใช้ส่งเสริมการอ่านในกลุ่มผู้แสวงหาความรู้ ดังที่ว่า

การ์ตูนเป็นสื่อที่สำคัญในวัฒนธรรมการดู (visual culture) และวัฒนธรรมมวลชน (pop culture) อีกทั้งเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่ได้รับความนิยมจากเด็กและเยาวชน การ์ตูนประเภทนิยายภาพที่มีเนื้อหาดีจัดเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ประเภทหนึ่ง และสามารถใช้ในการส่งเสริมการอ่านได้โดยดึงดูดผู้ใช้โดยเฉพาะวัยรุ่นเข้าห้องสมุด

(ขมนาต บุญอารีย์, 2555: 111)

ในประเด็นใกล้เคียงกัน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ กล่าวไว้ว่า “หนังสือภาพและการ์ตูนเป็นรูปแบบอีกชนิดหนึ่งของวรรณกรรมสำหรับเด็กที่ใช้ภาพในการเล่าเรื่องมากกว่าตัวหนังสือ เหมาะกับเด็กเล็กที่ยังอ่านหนังสือไม่คล่อง แต่เด็กโตหรือผู้ใหญ่ก็ชอบอ่านหนังสือประเภทนี้เช่นกันเพราะมีภาพสวย ๆ ให้ดู (2549: 59) ดังนั้น การจัดประเภทวรรณกรรมโดยเน้นกลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มผู้เสพ การ์์ตูนก็อาจจัดอยู่ในกลุ่มวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนได้

นอกจากนั้น ลักษณะของการ์ตูนแบ่งได้ตามเทคโนโลยีในการผลิต ได้แก่ การ์์ตูนในสื่อสิ่งพิมพ์ ภาพยนตร์การ์ตูน ภาพยนตร์การ์ตูนทางโทรทัศน์ รวมถึงการ์ตูนแอนิเมชัน การ์์ตูนแอนิเมชันใช้การผลิตแบบภาพยนตร์ กล่าวคือ

Animation เป็นสื่อภาพยนตร์อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นการผลิตภาพเคลื่อนไหวที่มีความต่อเนื่องกันด้วยการขยับวัตถุและถ่ายทำทีละเฟรม และฉายด้วยเทคโนโลยีภาพยนตร์เช่นเดียวกับภาพยนตร์การ์ตูน อาจเรียกว่า การ์์ตูนแอนิเมชัน (Cartoon Animation) แบ่งได้อีกตามวิธีการผลิต เช่น Computer Animation แบบ 2 มิติ 2D หรือ 3 มิติ 3D เป็นต้น

(กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 21)

ความหมายและคำอธิบายข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ในมิติการสื่อสารการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชันเป็นสื่อในกลุ่มเดียวกัน คือกลุ่มการ์ตูนหรือสื่อการ์ตูน แต่ต่างกันว่าเทคโนโลยีการผลิตและช่องทางหรือสื่อในการนำเสนอ ดังพิจารณาประกอบจากนิยามต่อไปนี้

การ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) หมายถึง การสร้างภาพเคลื่อนไหวด้วยวิธีการนำภาพการ์ตูนหลายๆภาพที่มีความต่อเนื่องกันมาทำการฉายด้วยความเร็วที่เหมาะสม จนทำให้เกิดภาพลวงตาของการเคลื่อนไหวขึ้น แอนิเมชันจะมืองค์ประกอบที่สำคัญคือ ภาพและเสียงเป็นหลัก ซึ่งต่างจากการ์ตูนประเภทอื่นๆที่เน้นภาพและตัวอักษร

(กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 14)

การ์ตูนภาพเคลื่อนไหวหรือ animation เป็นพัฒนาการต่อมาของวงการการ์ตูน เมื่อมีความเจริญทางเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น เกิดการผสมผสานกันระหว่างเทคนิคการ์ตูนกับเทคนิคภาพยนตร์ กล่าวคือ เป็นการนำเอาการ์ตูนภาพลายเส้นหลาย ๆ ภาพมาเรียงต่อกัน แล้วนำเสนอด้วยความเร็วที่พอเหมาะ ภาพที่ผู้เสพจะเห็น คือภาพการ์ตูนที่สามารถเคลื่อนไหวได้เสมือนมีชีวิตจริง

(เปรม สวนสมุทร, 2547: 56)

กล่าวโดยสรุป การ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชัน มีลักษณะร่วมกันในแง่ของการใช้ภาพเล่าเรื่อง การ์ตูนใช้ภาพกับตัวอักษร ในขณะที่การ์ตูนแอนิเมชันใช้ภาพกับเสียง ทั้งการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน ต่างก็เป็นรูปแบบการนำเสนอในสื่อสมัยใหม่ที่เกิดจากเทคโนโลยีการพิมพ์กับการใช้คอมพิวเตอร์ และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประชานิยม การผลิตหรือการสร้างสรรคจึงสัมพันธ์กับกลุ่มผู้เสพ ดังมีคำอธิบายว่า

ในขณะที่ผลงานศิลปะมุ่งสร้างความหมายแบบปัจเจก แต่สื่อการ์ตูนนั้นต้องการที่จะแพร่กระจายออกไปยังผู้รับสารคราวละมากๆ โดยหวังให้เกิดความเข้าใจในความหมายร่วมกันไปในทิศทางเดียวกัน การ์ตูนนั้นจะให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีในการผลิตมากกว่าภาพศิลปะ เนื่องจากต้องผลิตให้ได้ครั้งละมาก ๆ ในช่วงเวลาที่จำกัด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 15)

นอกจากนี้ การ์ตูนยังเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้เสพที่เป็นเด็กและเยาวชน กล่าวคือ “การ์ตูนเป็นสื่อที่สามารถส่งถึงเด็ก ๆ มากกว่าสื่อชนิดอื่น” (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2556: 67) และ “การ์ตูนเป็นรูปแบบของการสื่อสารอย่างหนึ่งที่พิเศษแตกต่างจากวิธีหรือเครื่องมือสื่อสารอื่น ๆ ความพิเศษของการ์ตูนนี้เป็นสิ่งที่เข้ากันได้ดีกับเด็ก ๆ และความคิดสร้างสรรค์” (ศักดา วิมลจันทร์, 2549: 12)

กล่าวได้ว่า ภาษาภาพของการ์ตูนมีความสำคัญในการสื่อสารความหมายแบบเดียวกับการใช้ภาษาถ้อยคำ การ์ตูนเป็นรูปแบบของการสื่อสาร “พิเศษ” ที่ใช้ภาษาภาพสื่อสาร ภาษาภาพช่วยกระตุ้นจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ทั้งยังก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกได้

สื่อสมัยใหม่ประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันมีธรรมชาติของสื่อร่วมกัน คือ การใช้ภาพเล่าเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์เกิดจากเทคโนโลยี และเผยแพร่ในกระบวนการสื่อสารมวลชน โดย

เน้นกลุ่มผู้รับสารหรือผู้เสพเป็นเด็กและเยาวชน ดังนั้น การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภท การ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชันจึงเป็นการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบของสื่อสมัยใหม่ ผสมผสานกับเนื้อหาเรื่องชาดกอันเป็นเรื่องเล่าสำคัญในพระพุทธศาสนา

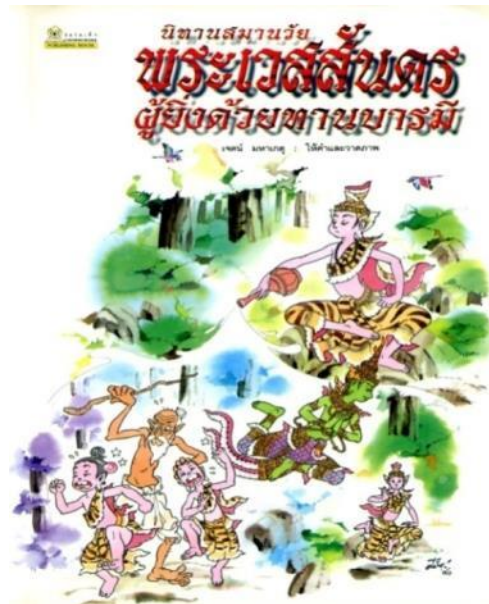
2.4.1 การนำเสนอในรูปแบบการ์ตูน

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนจำนวน 6 เรื่องจัดลำดับตามปีที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ได้แก่ นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ของเจตน์ มหาเกตุ (พ.ศ.2540) พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช(พ.ศ.2542) ทศชาติอัศจรรย์ของสายฝน ศิลปพรหม (พ.ศ.2547) ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน) ของชลลดา ชะบางบอน (พ.ศ.2548) ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ (พ.ศ.2550) และพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ ของว.วชิรเมธี(พ.ศ.2552) กลุ่มข้อมูลมีทั้งที่เล่าเป็นเรื่องพระชาติเดียวกับเล่าเป็นชุดทศชาติสิบเรื่อง เรื่องที่นำมาเล่าเป็นเรื่องพระชาติเดียว คือ เรื่องพระมหาชนกกับเรื่องพระเวสสันดร นอกจากนี้ กลุ่มข้อมูลที่คัดเลือกมา ยังมีความหลากหลาย มีทั้งการ์ตูนนิยายภาพการ์ตูนรายคาบและการ์ตูนนิทานภาพ ดังจะกล่าวถึงโดยสังเขป ดังนี้

กลุ่มการ์ตูนนิยายภาพซึ่งมีลักษณะเป็นถ้อยคำบรรยายมีภาพประกอบเหตุการณ์ในเรื่อง เน้นใช้ถ้อยคำบรรยายดำเนินเรื่องเป็นหลัก ได้แก่ นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ของเจตน์ มหาเกตุและพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี เป็นผลงานสร้างสรรค์ของเจตน์ มหาเกตุ หรือ “ต๋อย” นักวาดการ์ตูนประจำนิตยสารสวนเด็ก ซึ่งเป็นหนังสือการ์ตูนรูปแบบนิตยสารที่เฟื่องฟูมากในยุคสมัยหนึ่ง “ผลงานของ “ต๋อย”หรือเจตน์ มหาเกตุ โดดเด่นมากในความเป็นตัวของตัวเอง มีลายเส้นจำเพาะชนิดที่ไม่ต้องเซ็นชื่อลงไปคนอ่านก็รู้ได้ว่าใครเขียน นี่เป็นจุดสุดยอดที่นักเขียนการ์ตูนแทบทุกคนเสาะแสวงหา คือการสร้างตัวตนขึ้นมาในโลกการ์ตูนได้สำเร็จ นอกจากนี้ผลงานยังเป็นงานระดับสากล เรียกได้ว่าไม่เป็นที่อายใคร” (จุลศักดิ์ อมรเวช, 2544: 508)

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมีใช้ผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครในเรื่อง คือ ลุงเป็นคนเล่านิทานให้หลานฟัง โดยเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกและแบ่งเรื่องเป็นกัณฑ์ ตอนท้ายเรื่องมีสโมธาน ซึ่งลุงได้สรุปเรื่อง ชี้ให้เห็นผลของการบำเพ็ญทานและเชื่อมโยงสอนหลานเรื่องบารมี การ์ตูนเรื่องนี้ลงพิมพ์เป็นตอนในนิตยสาร “สวนเด็ก” ก่อนตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2540 ต่อมาช่วงปี พ.ศ.2555-พ.ศ. 2556 สร้างสรรค์และพิมพ์จำหน่ายครบทั้งสิบชาติ

ภาพที่ 24 ภาพปกนิทานสमानวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี

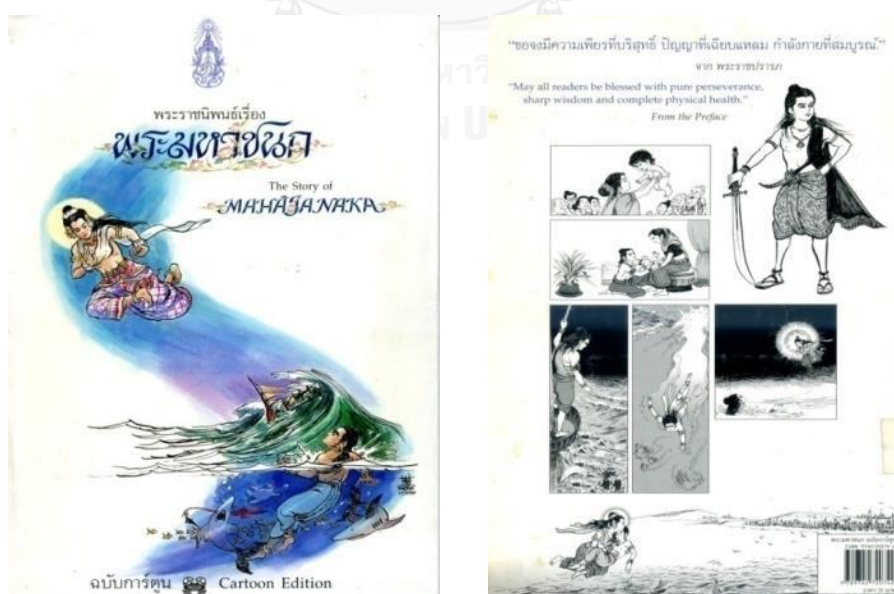

ภาพที่ 25 ภาพการเปิดเรื่องนิทานสमानวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี มีลักษณะเป็นการ์ตูนนิยายภาพที่มีภาพประกอบเหตุการณ์ในเรื่อง และเน้นใช้ถ้อยคำบรรยายดำเนินเรื่องเป็นหลัก เดิมอยู่ในหนังสือการ์ตูนรายเดือนแล้วจึงรวมเล่มพิมพ์จำหน่าย จากภาพปกจะเห็นการสร้างสรรค์ตัวละครใช้เครื่องแต่งกายแบบไทยและภาพสื่อถึงการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร ตอนกุมารกัณฑ์กับสักกบรรพ โดยใช้ภาพล้อเลียนและแฝงความขบขันจากอากัปกิริยาท่าทางของตัวละคร นอกจากนี้การตั้งชื่อเรื่อง “นิทานสมานวัย” สื่อถึงการเล่านิทานชาดกที่นอกจากจะมีกลุ่มผู้เสพเฉพาะเป็นเด็กแล้ว กลุ่มวัยอื่น ๆ ก็สามารถอ่านได้เช่นกัน การระบุลักษณะพิเศษของพระโพธิสัตว์ว่า “ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี” เน้นความยิ่งใหญ่ของการสั่งสมบารมีด้วยการบริจาคทาน ส่วนภาพการเปิดเรื่อง มีการแนะนำตัวละครผู้เล่าเรื่องกับผู้ฟัง คือ ลุงเล่านิทานให้จุกกับแกละฟัง ตัวละครจุกกับแกละสื่อถึง “ความเป็นไทย” ด้วยชื่อและทรงผม ทั้งยังเป็นตัวละครในนิทานพื้นบ้านของไทย รวมถึง การแต่งกายตัวละครที่ใส่ชุดในกรอบล่างก็แสดงลักษณะความเป็นไทยเช่นกัน

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นการ์ตูนนิยายภาพซึ่งมีทั้งฉบับภาพลายเส้นไม่ลงสีใช้กระดาษธรรมดา กับภาพสีตลอดเล่มใช้กระดาษมัน ใช้เนื้อหาจากหนังสือภาพประกอบเรื่องพระราชนิพนธ์พระมหาชนกผู้เขียนการ์ตูนประกอบพระราชนิพนธ์คือชัย ราชวัตร มีผู้ช่วยคือโอม รัชเวทย์ โดยมีปรีชา เกาทองเป็นที่ปรึกษาศิลปกรรมกับพิชณุ ศุภนิมิตรเป็นผู้ออกแบบและประสานงาน

ภาพที่ 26 ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับภาพขาวดำ)

ภาพที่ 27 ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับภาพสี)

พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน) นำเนื้อหามาจากหนังสือภาพประกอบเรื่อง การสร้างสรรคในลักษณะนี้แสดงความสำคัญของตัวบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ทั้งในฐานะการสืบทอดขนบจากทศชาติชาดกและการเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ต่อการนำเสนอทั้งในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องและหนังสือการ์ตูนเป็นการสอนให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับความรู้และทุกวัยโดยใช้สื่อในกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือ การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายทำให้เกิดการตีความหลายระดับและเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาดังปรากฏในพระราชปรารภพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า

แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความและภาพ ทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา.

ในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ (พ.ศ. 2542) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน โดยโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการ

ที่สุดเป็นผู้วาดรูป และโปรดฯให้พิมพ์ด้วยกระดาษไทย เพื่อความ
ประหยัดให้ทุกคนมีโอกาสได้อ่าน.

ปรากฏว่าเด็กอายุเก้าขวบพูดออกมาว่าอย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และ
ผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปีก็อุทานออกมาว่าอ่านสบายไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก.
นอกจากนี้ราคานับว่าย่อมเยาพระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก**ก็จะช่วย
ให้ทุกคนสามารถพิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล.

ของจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่
สมบูรณ์.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2542: (3))

กลุ่มการ์ตูนนิทานภาพ ได้แก่ **ทศชาติอัศจรรย์** ของสายฝน ศิลปพรหม **ทศชาติฉบับ
การ์ตูน** ของโอม รัชเวทย์ และ**พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้** ของว.วชิรเมธี การ์ตูนนิทานภาพ
เป็นการ์ตูนประกอบนิทานหรือบทกลอนที่มีคติธรรมและสาระสอนใจกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายคือเด็ก
ระดับประถมศึกษา มีการปรับภาษาให้เข้าใจง่าย ใช้ภาพประกอบช่วยเล่าเรื่อง รวมถึงเปลี่ยน
บุคลิกลักษณะตัวละครให้เป็นเด็ก เช่นตัวอย่าง

ทศชาติอัศจรรย์ ของสายฝน ศิลปพรหม ใช้ความเรียงร้อยแก้วเล่าสรุปเรื่องและแต่ง
เป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ เล่าเรื่องประกอบภาพภาพที่ใช้เป็นการ์ตูนแต่งกายแบบไทย รายละเอียดภาพ
ไม่ซับซ้อน และมีสีสันสดใสสวยงามค่านำสำนักพิมพ์กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ว่า
“เรื่องราวใน “ทศชาติอัศจรรย์” นี้ยังช่วยให้เยาวชนของเราได้เห็นแบบอย่างอันดีงามของพระพุทธ
องค์ในหลาย ๆ ด้าน แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมานานมากแล้วก็ตาม แต่ใจความสำคัญหรือ
ประเด็นที่น่าเสนอนั้น ไม่เคยล้าสมัยเลย” (สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 4) เช่นเดียวกับ “จากใจ
ผู้เขียน” ที่ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ธรรมะและเพื่อช่วยสืบทอดคำประพันธ์
ด้วยการแต่งเป็นกลอนดังนี้

ด้วยคำกลอน รูปภาพ ปรับให้ง่าย

มีมุ่งหมาย ทำลายศิลป์ อันสูงส่ง

เพียงน้องๆ ใฝ่ธรรม เจตจำนง

พร้อมเสริมส่ง เสน่ห์กลอน ก่อนสิ้นกาล

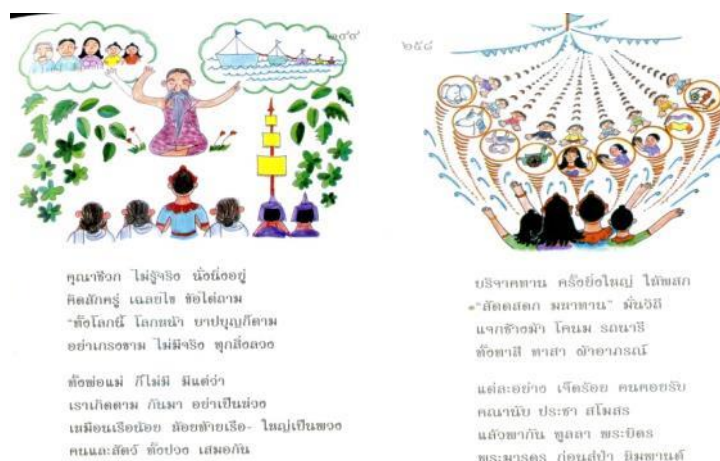
(สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 5)

ภาพที่ 28 ภาพสารบัญทศชาติอัศจรรย์

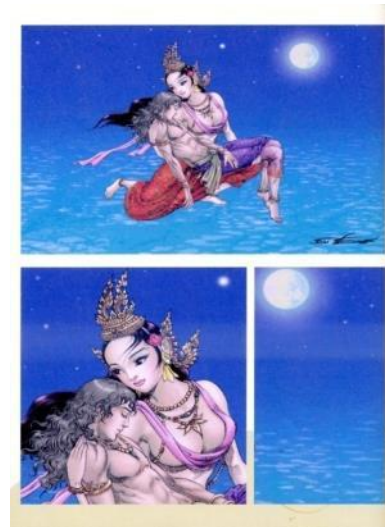
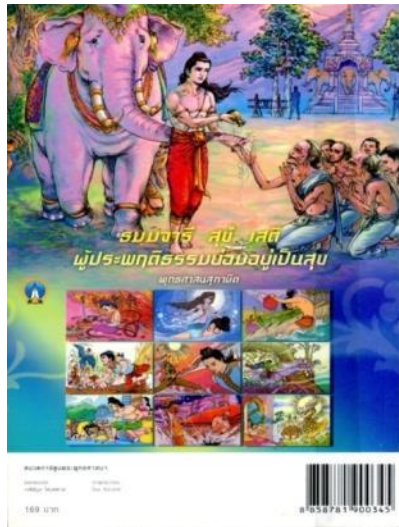
ภาพที่ 29 ภาพเปิดเรื่องพระเตมีย์ในทศชาติอัศจรรย์

ภาพที่ 30 ภาพการ์ตูนประกอบบทร้อยกรองใน **ทศชาติอัศจรรย์**

ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกและครั้งที่สองเมื่อพ.ศ. 2550 กับสำนักพิมพ์อมรินทร์คอมมิกส์ เป็นชุดการ์ตูนพุทธศาสนา และพิมพ์อีกครั้งในโครงการเผยแพร่หนังสือดีเพื่อคนไทยของ BOOK SMILE จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ MY BOOK จำหน่ายราคาพิเศษในร้านสะดวกซื้อ 7 ELEVEN โดยปรับขนาดรูปเล่มให้กะทัดรัดและเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนปัจจุบัน วัตถุประสงค์มี ๓ ประการ มีคำอธิบายเรื่อง “ทศบาป” ตอนท้ายเล่มทุกฉบับ

ปกหลังฉบับพิมพ์ครั้งแรกกล่าวว่า “พระองค์ทรงฝ่าฟันอุปสรรคด้วยความดี บารมีสิบประการ ไม่ว่าจะเป็ความพากเพียรของพระมหาชนก ความอดทนของพระจันทรกุมาร หรือการเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยมิหวังผลใด ๆ ของพระเวสสันดร เป็นต้น ซึ่งแนวทางเหล่านี้ถือเป็สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานความคิดดี ๆ ให้เด็ก เพื่อเป็หลักในการดำเนินชีวิตในสังคมที่แสนวุ่นวาย” (โอม รัชเวทย์, 2550) คำนำฉบับพิมพ์ครั้งหลังสุดกล่าวว่า “...ได้รวบรวมเรื่องราวของทั้งสิบพระชาติแห่งพระพุทธองค์มารวมไว้ในเล่มเดียวในรูปแบบของหนังสือการ์ตูน ซึ่งจะเป็หนทางที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจและรับรู้ถึงสิ่งที่พระองค์ได้ทรงกระทำในชาติต่าง ๆ อันจะเป็ตัวอย่างให้เราสามารถกระทำตามได้โดยง่ายเพื่อความสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน” (โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 3) นอกจากนี้ **ทศชาติฉบับการ์ตูน** ผลงานสร้างสรรค์ของโอม รัชเวทย์และคณะยังได้นำไปจัดทำเป็รูปแบบการ์ตูนแอนิเมชันและแอปพลิเคชัน เผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งการจำหน่ายและแจกเป็ธรรมทาน

ภาพที่ 31 ภาพจากปกหลังและภาพประกอบคำอธิบายเรื่องทศบารมี

ภาพที่ 32 ภาพจากตอนพระเตมีย์กับพระนารทพรหม

ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ ใช้ภาพการ์ตูนช่องเดียวในหนึ่งหน้ากระดาษ เนื้อหาใช้คำบรรยายสั้น ๆ ใช้ภาษาเรียบง่าย เล่าเรื่องกระชับ นอกจากนี้ยังมีข้อความสั้น ๆ อธิบายได้ ภาพ เช่นตัวอย่างจากภาพ “พระเตมีย์กุมารไม่ทรงแสดงอาการว่ากลัวไฟ สัตว์ อสรพิษ” กับ “นารทพรหมอธิบายให้พระเจ้าอังคิตราชฟังเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” (โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 11, 83) ข้อความนั้นนอกจากจะสื่อถึงภาพแล้ว ยังช่วยเน้นย้ำเนื้อหาให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย

ทศชาติอัศจรรย์ ของสายฝน ศิลปพรหม กับ**ทศชาติฉบับการ์ตูน** ของโอม รัชเวทย์ใช้ การ์ตูนภาพเดียวในหนึ่งหน้ากระดาษ ในขณะที่**พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้**ของ ว.วชิรเมธี ใช้

การ์ตูนภาพเดี่ยวกับแบ่งเป็นสองช่องในหนึ่งหน้ากระดาษโดยมีการผสมผสานการแต่งกายระหว่างแบบอินเดียกับแบบไทย เช่น

ภาพที่ 33 ภาพจากพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้

จากตัวอย่างจะเห็นว่าเนื้อหาใช้คำบรรยายสั้น ๆ ภาพการ์ตูนสองช่องใช้กรอบภาพแบ่งเหตุการณ์ในเนื้อหา ส่วนภาพช่องเดี่ยวจัดวางองค์ประกอบภาพให้เห็นการกระทำของตัวละคร นอกจากนี้ในส่วนเนื้อหามีการให้คำอธิบายศัพท์ซึ่งเป็นศัพท์ยากและการอธิบายขยายความเนื้อหา เช่น พรแปดประการ ท้ายเล่มมี “ความหมายระหว่างบรรทัดแต่ผู้อ่านเวสสันดรชาดก” อธิบายเรื่องทศบารมีและทานบารมีของพระเวสสันดร

ภาพที่ 34 ภาพปกหน้าและภาพปกหลังพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้

พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ เป็นการ์ตูนนิทานภาพที่มีสีสันสวยงาม รายละเอียดในภาพไม่ซับซ้อน ภาพปกหน้าเป็นภาพพระเวสสันดรหลังน้ำพักชโนทกมอบสองกุมารให้

ชูชก เป็นการใช้ภาพที่สื่อแสดงการบำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร นอกจากนี้ การตั้งชื่อเรื่องว่า **พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้** เป็นการใช้ชื่อพระโพธิสัตว์อันเป็นตัวละครหลัก ขยายความด้วยการเน้นว่าเป็นพระชาติที่สั่งสมบารมีด้วย “การให้” ซึ่งภาพปกหลังอธิบายเรื่อง “การให้” ว่าเป็นวิถีกำจัดความเห็นแก่ตัว การที่พระเวสสันดรให้ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นเป็นเพราะทรงเห็นแก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง การเลือกใช้คำว่า “การให้” เป็นการเลือกใช้คำที่มีความหมายโดยตรง สื่อถึงการให้ทาน และสัมพันธ์กับสติ๊กเกอร์บนภาพปกหน้าที่ระบุค่านิยมข้อ 2 ในค่านิยม 12 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทนซึ่งตรงกับลักษณะนิสัยของพระเวสสันดร

ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน) ของชลลดา ชะบางบอน เป็นการตูนรายคาบ มีเนื้อหาสาระแทรกบันเทิง คุณธรรมและเกร็ดความรู้ต่าง ๆ โดยการจบเรื่องในแต่ละพระชาติด้วยคติธรรมและมีคำอธิบายศัพท์ยากในลักษณะเชิงอรรถไว้ด้านล่างเนื้อหา วาดเป็นภาพการ์ตูนช่องเดียวในหนึ่งหน้ากระดาษ ลักษณะภาพจะไม่เน้นความสมจริงของกายวิภาค รายละเอียดในภาพไม่ซับซ้อนเน้นภาพตัวละครเป็นหลัก ลายเส้นคล้ายการ์ตูนมังงะของญี่ปุ่น คำนำผู้เขียนกล่าวถึงความสำคัญของทศชาติชาดกและวัตถุประสงค์การสร้างสรรค์ทศชาติในรูปแบบการ์ตูน ดังนี้

...

พุทธศาสนิกชนในสมัยโบราณนั้นรู้เรื่องราวของทศชาติชาดกจนขึ้นใจ ทว่าด้วยปัจจัยแวดล้อมหลายประการในปัจจุบัน ทำให้เรื่องราวของทศชาติชาดกค่อยๆ ถูกลืมเลือนหายไปบ้างตามกาลเวลา

การรวบรวม ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน) จึงถือเป็นการน้อมรำลึกถึงพระบารมีสิขิประการ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใจ รู้เห็นและสัมผัสอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความมุ่งมั่นในด้านกุศลตั้งจิตให้บริบูรณ์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ปรับปรุงและนำพาตนเองสู่ความดีเลิศต่อไป

(ชลลดา ชะบางบอน, 2555: 4)

จากคำนำผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มผู้เสพเป้าหมาย ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้ เข้าใจเนื้อหาและนำแนวคิดจากทศชาติชาดกไปใช้ขัดเกลาจิตใจ นอกจากนี้ การสร้างสรรค์**ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)** ยังถือเป็นการ “น้อมรำลึกถึงพระบารมีสิขิประการ” ของพระโพธิสัตว์ ดังจะเห็นว่าภาพปกหน้าของการ์ตูน เป็นภาพพระโพธิสัตว์ในท่านั่งแบบพระพุทธรเจ้า และด้านล่างมีข้อความ “ 10 ชาตีสุดท้ายของพระโพธิสัตว์” สื่อถึงความสำคัญของ ทศชาติชาดกในฐานะสิขิพระชาติสุดท้ายของการบำเพ็ญบารมีก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า นอกจากนี้ ยังมี

การแนะนำตัวละครพระโพธิสัตว์ทั้งสิบพระชาติด้วยภาพสี เป็นลักษณะหนึ่งของการสร้างสรรค์การ์ตูนของสำนักพิมพ์นี้ ที่แนะนำเพื่อสร้างการจดจำตัวละครก่อนเข้าสู่เนื้อหา ทั้งนี้ การแนะนำตัวละครโดยเฉพาะตัวละครพระโพธิสัตว์เป็นการเน้นย้ำความสำคัญในฐานะตัวละครสำคัญของเรื่อง ซึ่งนอกจากตัวละครพระโพธิสัตว์แล้วก็ยังแนะนำตัวละครอื่น ๆ ด้วย เช่นตัวอย่าง

ภาพที่ 35 ภาพปกหน้าทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

ภาพที่ 36 ภาพแนะนำตัวละครพระโพธิสัตว์ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

ภาพที่ 37 ภาพตัวละครอื่น ๆ ในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

ภาพที่ 38 ภาพการจัดวางภาพและเนื้อหาในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนจำนวน 6 เรื่องที่ใช้ในงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นความหลากหลายของการสร้างสรรค์งานประเภทการ์ตูน วัตถุประสงค์ของผู้แต่งที่มีกลุ่มผู้สเปพเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชน การใช้รูปแบบการ์ตูนนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดจากทศชาติชาดกจึงเป็นการสร้างสรรค์ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้สเปพ นอกจากนี้ การนำเนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกมาถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชนรับรู้และเข้าใจ ทั้งนำเอาแนวคิดจากเรื่องไปประยุกต์ใช้ได้นั้น เป็นกลวิธีการสอนด้วยสื่อสมัยใหม่ ทั้งยังเป็นการสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกให้ดำรงอยู่ เช่นเดียวกับเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนแอนิเมชัน ดังจะอภิปรายในประเด็นถัดไป

2.4.2 การนำเสนอในรูปแบบการ์ตูนแอนิเมชัน

การ์ตูนแอนิเมชันต่างจากการ์ตูน คือ เป็นภาพเคลื่อนไหวและมีเสียงเป็นองค์ประกอบ กล่าวคือ

การ์ตูนแอนิเมชัน (Animation) หมายถึง การสร้างภาพเคลื่อนไหวด้วยวิธีการนำภาพการ์ตูนหลายๆภาพที่มีความต่อเนื่องกันมาทำการฉายด้วยความเร็วที่เหมาะสม จนทำให้เกิดภาพลวงตาของการเคลื่อนไหวขึ้น แอนิเมชันจะมีองค์ประกอบที่สำคัญคือภาพและเสียงเป็นหลัก ซึ่งต่างจากการ์ตูนประเภทอื่นๆที่เน้นภาพและตัวอักษร

(กาญจนา แก้วเทพ, 2555: 14)

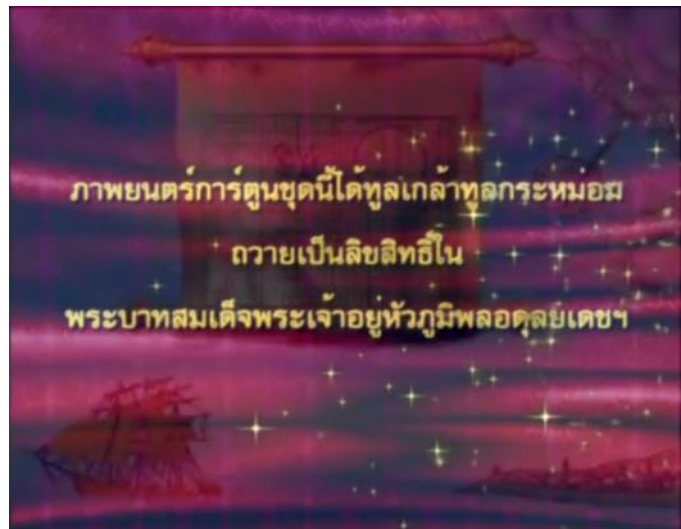
งานวิจัยนี้ศึกษาการ์ตูนแอนิเมชันจำนวน 6 ชุด โดยเลือกศึกษาจากแอนิเมชันที่มีการจำหน่ายหรือเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์ ทั้งนี้ไม่รวมกลุ่มข้อมูลที่เผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จัดลำดับตามปีที่ระบุว่าเผยแพร่หรือจำหน่ายครั้งแรก ได้แก่ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง **พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี) ของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ.2542) การ์ตูน **ทศชาติชาดก** ของบริษัทโฮมอิมเมชัน (พ.ศ.2547) การ์ตูน **ทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** ของบริษัททอโยธยาครีเอชัน (พ.ศ.2550) การ์ตูน **ธรรมะชุดครอบครัวตัวป.** ตอนทศชาติชาดก ของบริษัทรักลูกแฟมิลี่เผยแพร่ใน PSI ช่อง 100 (พ.ศ. 2555) การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง **พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมโหสถและพระเวสสันดร** ของธรรมสภา (พ.ศ.2555) และละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง **พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร เผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี (พ.ศ.2556)

กลุ่มข้อมูลจำนวน 6 ชุดนี้ มีทั้งที่สร้างสรรค์เป็นชุดทศชาติกับเป็นเรื่องพระชาติเดียว ปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ นอกจากจะผลิตเพื่อการค้าแล้วพบว่าเป็นการสร้างสรรคโดยได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** กับ **พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นการสร้างสรรค์งานเพื่อเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้ ด้วยลักษณะของสื่อประเภทเดียวกัน จึงมีการนำภาพจากการ์ตูนมาทำเป็นการ์ตูนแอนิเมชัน และเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนแอนิเมชันมีกลุ่มผู้เสพเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชนเช่นเดียวกับการ์ตูน

การ์ตูนแอนิเมชันที่สร้างสรรค์โดยใช้เนื้อหาและได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** กับ**พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่ ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี)ของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี(พ.ศ.2542)กับละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานครเผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี (พ.ศ.2556)

ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี) สร้างสรรค์ขึ้นและกลายเป็นลิขสิทธิ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในปีพ.ศ.2543 เรื่องเล่าเรื่องนี้ใช้เป็นสื่อในการสอนของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี และใช้ในโครงการจัดการศึกษาด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียมวังไกลกังวล นอกจากนี้ได้นำมาใช้ออกอากาศในรายการพิเศษเทิดพระเกียรติวาระต่าง ๆ และในปีพ.ศ.2554 ออกอากาศในรายการโทรทัศน์ “เพื่อนแก้ว” ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. หรือโมเดิร์นไนน์ทีวี พิธีกรรายการเกริ่นนำว่า “เทปแรกของปีกระต่าย ปี 2554นี้ เพื่อถวายความกตัญญูทศวิถีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางรายการได้อัญเชิญการ์ตูนชุด**พระมหาชนก**ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาออกอากาศตลอดเดือนมกราคม เพื่อเป็นของขวัญและต้อนรับปีใหม่ด้วยเรื่องราวอันเป็นสิริมงคลนี้” (สุพินดา จักรพันธ์ และ ศิริศักดิ์ นันทเสน, รายการเพื่อนแก้ว) สำหรับรายการโทรทัศน์ “เพื่อนแก้ว” เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก มีสโลแกนรายการว่า“รายการวาไรตี้อารมณ์ดีมีสาระเพื่อนของเด็กไทยทุกคน” โดยมีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะด้วย

ภาพที่ 39 ภาพเปิดเรื่องภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 40 ภาพแผนที่ที่ฝ่าพระหัตถ์ในภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนก

ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนกระบุไว้ตอนเปิดเรื่องว่ามาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)นอกจากนี้การเปิดเรื่องก่อนเข้าสู่การดำเนินเรื่องใช้เพลง “ร่มเกล้า” เป็นเพลงประกอบ เนื้อหาเพลงสื่อถึงความจงรักภักดีและการเทิดทูนพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดังที่ว่า

คงไม่สิ้นหวัง เราไม่สิ้นหวังในครั้งนี้อย่างเรามียอดประมุขเป็นมิ่งขวัญ

คงไม่สลาย เราไม่สลายกระจายกัน ต่างมุ่งมั่นจงรักภักดีเฝ้า
 ด้วยเดชพระบารมีเป็นร่มเกล้าโลกของเราศิลปินดำรงได้
 ได้รับความหวังได้ปลงกำลังใจประทานให้ด้วยเดชพระบารมี
 เหมือนชาตน้ำได้น้ำในยามแล้งเหมือนขาดแสง ได้แสงเดือนเยือนผ่องใส
 เหมือนขาดร่ม สมหมายได้ร่มไทรเหมือนป่วยไข้ได้หมอมาบรรเทา
 เหมือนหลงทาง พบทางในกลางป่าเหมือนธรรมาหลังพิภพอบแดดเผา
 เหมือนเรือแตกเห็นฝั่งยังทำเนาเหมือนผู้เฒ่าได้ไม้เท้าไว้ก้าวเดิน

การใช้เพลง “ร่มเกล้า” ตอนเปิดเรื่องเทียบได้กับการกล่าว “ประณามพจน์” ตามขนบ
 วรรณคดีไทย นอกจากนั้น ยังแสดงลักษณะการเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งตอนปิดเรื่องหลังจบเนื้อหาใช้
 เพลงพระราชนิพนธ์ “ความฝันอันสูงสุด” ประกอบ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเฉลิมพระเกียรติด้วยมี
 นัยยะสื่อถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชแล้ว เนื้อหาเพลงยังสัมพันธ์กับการบำเพ็ญ
 วิริยะบารมีของพระมหากษัตริย์เช่นเนื้อหาตอนที่ว่า

ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื้อขอสู้ศึกทุกเมื่อไม่หวั่นไหว
 ขอทนทุกข์รุกรมโหมกายใจขอฝ่าฟันผองภัยด้วยใจทะนง
 ...
 ไม่ท้อถอยคอยสร้างสิ่งที่ควรไม่เรรวนพะว้าพะวังคิดกังขา
 ไม่เคืองแค้นน้อยใจในโชคชะตาไม่เสียดายชีวาถ้าสิ้นไป

นอกจากภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหากษัตริย์**แล้ว เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์
 โดยใช้พระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**ได้แก่ ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหากษัตริย์** ของ
 กรุงเทพมหานคร ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. หรือโมเดิร์นไนน์ทีวี ทุกวัน
 เสาร์ตั้งแต่วันที่ 28 กรกฎาคม - 8 กันยายน พ.ศ.2556 และหลังจากนั้นได้จัดทำเป็นวีดิทัศน์รูปแบบ
 Boxset แจกจ่ายให้สถานศึกษาและผู้สนใจ ละครแอนิเมชันเรื่องนี้นำเสนอในลักษณะการผสมผสาน
 ระหว่างเทคนิคแอนิเมชันกับละครโทรทัศน์ โดยนำพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**มาสร้างสรรค์เป็น
 บทโทรทัศน์ เขียนบทโทรทัศน์โดยฐานวดี สติยอุทการ เป็นโครงการของกรุงเทพมหานครที่จัดทำขึ้น
 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิม
 พระชนมพรรษา 86 พรรษา 5 ธันวาคม 2556ดังปรากฏในปกหลังวีดิทัศน์ ดังนี้

เนื่องในปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 86 พรรษา ของ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรุงเทพมหานครในฐานะหน่วยงานที่มี

หน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ กรุงเทพมหานครให้มีความสุข เป็นไปตามมาตรฐานที่ควรมี ควรเป็น จึงถือโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 86 พรรษา น้อมนำบท พระราชนิพนธ์ เรื่อง “พระมหาชนก” มาถ่ายทอดเป็นละคร เพื่อ เผยแพร่ต่อประชาชนชาวต่างประเทศให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพขององค์ พระประมุขของประเทศไทย

(กรุงเทพมหานคร, 2556)

นอกจากนี้ ในการเปิดเรื่อง มีคำกล่าวของม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานครในขณะนั้น กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติ เรื่องพระมหาชนกดังนี้

...เพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการปลูกฝังให้ประชาชนชาวไทยสำนึกในพระมหา กรุณาธิคุณ และน้อมนำแนวคิดจากบทพระราชนิพนธ์ไปใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังช่วยเผยแพร่ปรัชญาแนวคิดไปสู่สาธารณชน ในวงกว้าง ...ให้ชาวไทยและทั่วโลกได้ประจักษ์ในพระอัจฉริยภาพของ พระมหากษัตริย์ไทย และน้อมนำแนวคิดมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตให้ ประสบความสำเร็จและมีความสุขได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร, 2556)

ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระมหาชนก ของกรุงเทพมหานคร ใช้เนื้อหา จากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก มีการนำภาพประกอบจากพระราชนิพนธ์มาใช้ และมีคำแปลภาษาอังกฤษกำกับด้านล่าง นอกจากนี้ มีการดัดแปลงเนื้อหาตอนที่พระมหาชนกแก้ปริศนา มีการเพิ่ม ตัวละครและปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะนางมณีเมขลา เป็นการดัดแปลงเพื่อเน้นย้ำแนวคิดเรื่องปัญญา บารมีและเพื่อเพิ่มสีสันความสนุกของเรื่อง

ภาพที่ 41 ภาพเปิดเรื่องละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 42 ภาพแผนที่เมืองสุวรรณภูมิจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก

ภาพที่ 43 ภาพแผนที่เมืองมิติลาจากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก

ภาพที่ 44 ภาพแผนที่พิพระหัตถ์จากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก

ภาพที่ 45 ภาพการผสมผสานระหว่างละครโทรทัศน์กับแอนิเมชัน (พระมหาชนกกับนักปราชญ์)

ภาพที่ 46 ภาพการผสมผสานระหว่างละครโทรทัศน์กับแอนิเมชัน

เรื่องเล่าทศชาติชาติดกกลุ่มที่สร้างสรรค์และผลิตเพื่อการค้า ได้แก่ การ์ตูน**ทศชาติชาติดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** ของบริษัทโอโยธยาครีเอชั่น และการ์ตูนแอนิเมชัน3 มิติเรื่อง **พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมโหสถและพระเวสสันดร** ของธรรมสภา เรื่องเล่ากลุ่มนี้มีกลุ่มผู้เสพเป้าหมายเป็นเด็ก ดังจะเห็นจากการแถมสมุดภาพพระบายสีเล่มเล็กประกอบแผ่นวีดิโอซีดีของการ์ตูน**ทศชาติชาติดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** รวมถึงการดัดแปลงเนื้อหาให้มีการผจญภัยสอดแทรกการสอนหลักปฏิบัติ คุณธรรมเบื้องต้น และการใช้ตัวละครเป็นเด็กในการ์ตูนแอนิเมชัน3 มิติเรื่อง**พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมโหสถและพระเวสสันดร** ของธรรมสภา ดังนี้

การ์ตูน**ทศชาติชาติดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** ของบริษัทโอโยธยาครีเอชั่น สร้างสรรค์เรื่องพระมหาชนก ปกหลังแผ่นวีดิโอซีดีกล่าวถึงพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ดังนี้

พระมหาชนกเป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาติดกอันเป็นชาติกสิขชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีที่มาจากรวรรณคดีในพระพุทธรศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า(วิน ธัมมสาโร) วัดราชผาติการาม เมื่อพ.ศ. 2520 เนื้อหาสาระกล่าวถึงพระมหาชนกทรงกระทำความเพียรอย่างยิ่งยวดจนกระทั่งได้ครองราชย์สมบัตินำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่กรุงมิถิลา ด้วยพระปรีชาสามารถสูงส่ง เปรียบได้กับ กรณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงมีความแน่วแน่ในการประกอบพระราชกรณียกิจ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของทวยราษฎร์ตลอด 80 ปีที่ทรงครองราชย์ เพราะทรงถึงพร้อมด้วยความเพียรและความเพียรนั้นคือ ประเด็นหลักของเรื่อง **พระมหาชนก** นี้ เห็นได้ชัดจากบทสนทนาระหว่างพระมหาชนกที่ว่ายน้ำลอยคออยู่ในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน จนได้สนทนาธรรมกับเทพธิดามณีเมขลา เริ่มด้วยสนทนาว่า

“นี่ใคร เมื่อแลไม่เห็นฝั่ง ก็อุตสาหะพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ท่านรู้อ่านาจประโยชน์อะไร จึงพยายามว่ายอยู่อย่างนี้หนักหนา” พระมหาชนกตอบว่า... “ดูก่อนเทวดา เราได้ตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และอานิสงส์แห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่ง เราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร”

(บริษัทอโยธยาครีเอชั่น, 2550)

ข้อความข้างต้นขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย แสดงให้เห็นว่าการเลือกสร้างสรรค์เรื่องพระมหากษัตริย์ **ทศชาติชาดก พระมหากษัตริย์บำเพ็ญวิริยะบารมี** มีแรงบันดาลใจจากการสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์ **พระมหากษัตริย์** ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เรื่องเล่าเรื่องนี้ตั้งชื่อเรื่องโดยเน้นย้ำวิริยะบารมีซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาที่นำเสนอ ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่แสดงความเพียรของพระมหากษัตริย์ และจบเรื่องหลังจากพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์แล้วทรงอนุสรณ์ถึงความเพียรในมหาสมุทรว่า “เกิดเป็นคนควรเพียรพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะพบความสำเร็จ หากเราละความเพียรพยายามแล้วไซ้ร้ คงไม่ได้เป็นพระราชา” (บริษัทอโยธยาครีเอชั่น, 2550) หลังจบตอนนี้ ใช้บทพากย์กล่าวถึงเนื้อหาแบบรวบรัด โดยละเหตุการณ์ต้นมะม่วง 2 ต้น ดังนี้

หลังจากนั้น พระมหากษัตริย์ได้รับพระมรดกและพราหมณ์มายังเมืองมิลิลา พระราชทานทรัพย์ให้พราหมณ์ ทรงครองเมืองต่อมาและมีพระราชาโอรส ได้ยกราชสมบัติให้โอรสปกครอง ส่วนพระมหากษัตริย์และพระนางสีวลีได้เสด็จออกสู่ป่า บำเพ็ญสมณธรรม จนสวรรคตได้เสด็จสู่สวรรค์ทั้งสองพระองค์

(บริษัทอโยธยาครีเอชั่น, 2550)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตัวอย่างภาพจากการ์ตูน **ทศชาติชาดก พระมหากษัตริย์บำเพ็ญวิริยะบารมี**

ภาพที่ 47 ภาพเปิดเรื่องทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี

ภาพที่ 48 ภาพเปิดเรื่องทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี

ภาพที่ 49 ภาพพระมหาชนกกับพระมารดาในทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี

การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติ เรื่องพระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมหोสถและ พระเวสสันดร ของธรรมสภา จัดทำขึ้นเพื่อจำหน่ายเป็นแผ่นวีดีโอซีดี 4 เรื่อง เรื่องที่เลือกนำมาสร้างสรรค์เป็นเรื่องที่น่ารู้และได้รับความนิยม เนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทาง การผจญภัย สามารถเติมแต่งรายละเอียดได้ และเหมาะสำหรับการสร้างจินตนาการของเด็ก คำนำในการจัดทำซึ่งกล่าวไว้ตอนเปิดเรื่องในการ์ตูนแอนิเมชันทุกเรื่องโดยมีเสียงอ่านประกอบ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดทำไว้ดังนี้

ทศชาติชาดกแสดงถึงบารมีที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญเพียร ก่อนที่จะเสด็จมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งเมตตาสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนทั้งปวง...

ทศบารมีหรือพระเจ้าสิบชาติชุดนี้ จะช่วยส่งเสริมให้เยาวชน นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั้งหลายได้รับประโยชน์ อันจักนำข้อคิด-คติธรรม มาใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งจะบังเกิดกุศลแก่ตนเองและบุคคลรอบข้างอย่างแน่นอน

...

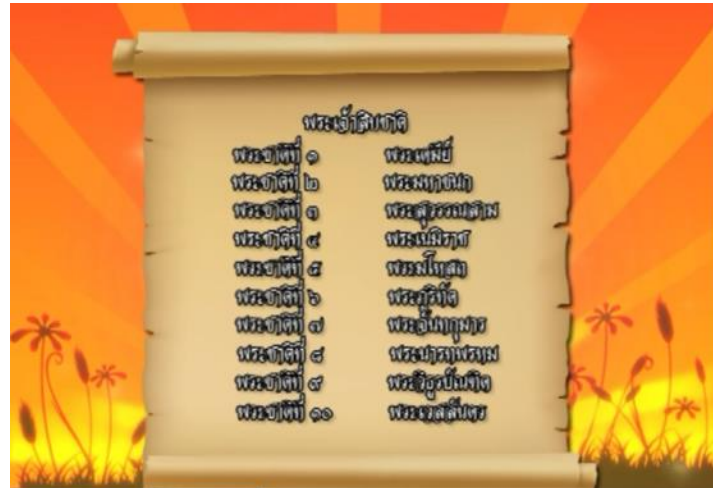
ขออนุโมทนาแต่ท่านที่นำไปศึกษาและปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมของเรา ตลอดกาลนานเทอญ

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

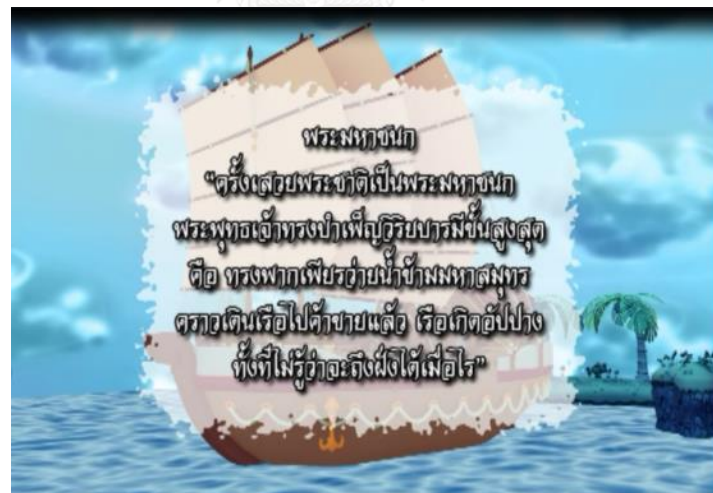
“ขอเชิญท่านสาธุชนรับชมได้ ณ บัดนี้”

(ธรรมสภา, 2555ก, 2555ข, 2555ค, 2555ง)

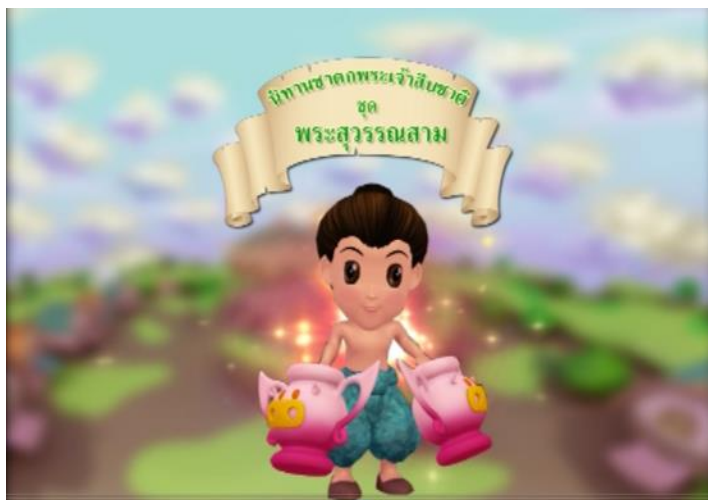
ตัวอย่างภาพจากการ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติ เรื่องพระมหาชนก พระสุวรรณสาม
พระมโหสถและพระเวสสันดร

ภาพที่ 50 ภาพการเปิดเรื่องกล่าวถึงพระเจ้าสิบชาติ

ภาพที่ 51 ภาพการเปิดเรื่องกล่าวถึงบารมีของพระโพธิสัตว์

ภาพที่ 52 ภาพการค้นก่อนเริ่มตอนใหม่จากพระสุวรรณสาม

ภาพที่ 53 ภาพเนื้อหาจากพระเวสสันดร

การ์ตูน**ทศชาติชาดก** ของบริษัทโอโมนิเมชั่น นำภาพเนื้อหาจากฉบับหนังสือการ์ตูน มาทำเป็นการ์ตูนแอนิเมชัน มีการจำหน่ายและเผยแพร่เป็นธรรมทาน นอกจากนี้มีการทำเป็น แอปพลิเคชันสำหรับรับชมทางโทรศัพท์การ์ตูน**ทศชาติชาดก**เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของโอโม รัช เวทย์ ผู้ช่วยชัย ราชวัตร วาดภาพ**พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)**หลังจากสร้างสรรค์ การ์ตูน**ทศชาติชาดก**ทั้งในรูปแบบหนังสือการ์ตูนและแอนิเมชันแล้ว โอโม รัชเวทย์ยังได้สร้างสรรค์ การ์ตูนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่นการ์ตูนชุดพุทธประวัติและอัครสาวก รวมถึงการ

สร้างสรรค์การ์ตูนชุดทศชาติอีกครั้ง โดยมีการขยายความทั้งภาพและเนื้อหา แบ่งเป็น 3 เล่มจบ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกในพ.ศ. 2557

การ์ตูน**ทศชาติชาดก** ของบริษัทโอมอนิเมชันดำเนินเนื้อหาและใช้ภาพตามฉบับหนังสือการ์ตูน ใช้เสียงพากย์เล่าเรื่อง ไม่มีส่วนปัจจุบันวัตถุกับสโมสราน

ตัวอย่างภาพจากแอนิเมชันการ์ตูน**ทศชาติชาดก**

ภาพที่ 54 ภาพเปิดเรื่องพระจันทกุมารจากการ์ตูน**ทศชาติชาดก**

ภาพที่ 55 ภาพพระจันทกุมารจากการ์ตูน**ทศชาติชาดก**

การ์ตูนธรรมะสำหรับเด็กชุด**ครอบครัวตัวป.** ของบริษัทรักลูกแฟมิลี่ เป็นการ์ตูนสอนธรรมะสั้น ๆ ออกอากาศผ่านดาวเทียมเคเบิลทีวี สถานีรักลูกแชนแนล และสถานีธรรมะทีวี PSI ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการสร้างตัวละครพ่อกับแม่เป็นผู้เล่าเรื่องในลักษณะการเล่านิทาน พ่อและแม่เป็นผู้เล่าเรื่องทศชาติชาดกในแต่ละพระชาติให้ลูกๆ ฟัง ก่อนเล่าเรื่องจะมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมาเชื่อมโยงนำไปสู่การเล่าทศชาติชาดก เล่าระหว่างเดินทาง นั่งในรถ หรือไปเที่ยววัด เช่น ตอนพระมหาชนก พ่อกับแม่พาลูกทั้งสองคนไปให้อาหารปลา ลูกสาวขี้อ้อนปุ่มถามขึ้นมาว่า “คุณปลาวายน้ำอยู่ในนั้นทั้งวันไม่เหนื่อยบ้างหรือไงจ๊ะ” แล้วหันไปถามพ่อกับพี่ชายว่ามีใครที่ว่ายน้ำได้อย่างปลาบ้าง แม่จึงเล่าให้ฟังว่ามีคนตั้งใจสู้อทนพยายามว่ายน้ำเจ็ดวันเจ็ดคืนอยู่ในชาดกเรื่องพระมหาชนก จากนั้นก็เริ่มเล่าเรื่องพระมหาชนก การ์ตูนธรรมะชุด**ครอบครัวตัวป.**นี้นำเสนอเรื่องโดยแบ่งเป็นตอนสั้น ๆ ตอนละ 5 นาที บางพระชาติแบ่งนำเสนอ 2 ครั้ง ซึ่งเมื่อเล่าจบในแต่ละพระชาติตัวละครแม่ก็จะเน้นย้ำถึงบารมีของพระพุทธเจ้าและสอนให้ลูกจดจำนำไปปฏิบัติตาม

การ์ตูนธรรมะสำหรับเด็กชุด**ครอบครัวตัวป.** ใช้เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกเป็นหนึ่งในเนื้อหาของเรื่องที่พ่อแม่นำมาเล่าให้ลูกฟัง โดยใช้แนวคิดทศบารมีเป็นคุณธรรมที่นำมาสอนให้เด็กได้รู้จักทศชาติชาดก รู้จักทศบารมีในรูปแบบ “ความดี” ที่ควรทำตาม ซึ่งทางคณะผู้จัดทำได้กล่าวไว้ในนิตยสารธรรมะใกล้ตัว คอลัมน์นักรักษาใจ ว่า

เป็นการ์ตูนธรรมะสั้น ๆ ดำเนินเรื่องโดยตัวละครพ่อแม่ลูก ...
 พองานออกมาเป็นรูปเป็นร่าง และพอทราบว่าจะมีทางเผยแพร่ที่ไหน
 ทีมงานก็แอบหวังลึก ๆ ในใจว่า ท่ามกลางกระแสเชี่ยวกรากของสิ่งดึงดูด
 ใจทั้งหลาย ในเวลาที่ประจวบเหมาะและพอดี อาจจะมีเด็กสักไม่กี่คน
 ผู้ใหญ่สักไม่กี่กลุ่ม ได้เงยหน้ามาเห็นผลงานชิ้นนี้แล้วอมยิ้มกับธรรมะ
 น่ารัก ๆ ซึ่งอาจกลายเป็นแรงผลักดันเล็ก ๆ ที่สวนทางกับสิ่งบันเทิงอีกหลาย
 ทาง ให้สื่อและคนดูเบนเข็มมาในทางสว่าง ได้บ้างไม่มากก็น้อย

(บริษัทรักลูกแฟมิลี่, 2555)

ภาพที่ 56 ภาพตัวละครการ์ตูนธรรมชาติสำหรับเด็กชุดครอบครัวตัวป.

กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันเป็นการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบของสื่อสมัยใหม่ แสดงให้เห็นความหลากหลายของรูปแบบและการนำเสนอ

2.4.3 การดัดแปลงเพื่อลดความซับซ้อนของเนื้อหา

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันสืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาจากเรื่องทศชาติชาดกจาก**อรรถกถาชาดก** โดยมีกลวิธีเด่นคือ การดัดแปลงเนื้อหาเพื่อลดความซับซ้อนของเรื่องเล่า ด้วยกลวิธีการเพิ่มเติม ตัดทอน รวมถึงปรับเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหา นำเสนอในรูปแบบสื่อสมัยใหม่ และสื่อแนวคิดให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เสพ

การเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหา เช่น ตัวอย่างจากการ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง **พระสุวรรณสาม** ของธรรมสภามีการเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหา จาก**อรรถกถาชาดก** ตอนกลางเรื่องกล่าวถึง สุวรรณสามถูกพระเจ้าปิลัยกขราชพระราชามือเมืองพาราณสียิงศรใส่ขณะกำลังดักน้ำไปให้บิดามารดา “ก็ในกาลนั้นพระราชาทรงคิดว่าบัดนี้เป็นสมัยที่จะยิงจึงยกลูกศรอาบยาพิษนั้นขึ้นยิงพระโพธิสัตว์ถูกข้างขวาทะลุออกข้างซ้าย” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 180) แต่ความกตัญญูและความเมตตาของสุวรรณสามส่งผลต่อจิตใจของพระราชามือ ทำให้เกิดความละอายและสำนึกผิด ต่อมาตอนท่ายเรื่องดาบสและดาบสินีบิดามารดาของสุวรรณสามใช้ความกตัญญูของสุวรรณสามกระทำสังจกิริยา และพสุณตรีเทพธิดาก็ได้ใช้ความเมตตาของสุวรรณสามกระทำสังจกิริยาทำให้สุวรรณสามฟื้น ทั้งยังทำให้ดวงตาของดาบสกับดาบสินีมองเห็นได้อีกครั้ง ดังที่ว่า “ในกาลที่เทพธิดาทำสังจกิริยาจบลงความเจ็บป่วยของสามกุมารนั้นได้คลายหายไปเหมือนน้ำกลิ้งจากใบบัวไม่ปรากฏแผลที่ถูกยิงว่าถูกยิงตรงนี้ถูกยิงตรงนั้น. อัจฉรย์ทั้งปวงคือพระมหาสัตว์หายโรคฤาษีผู้เป็นบิดามารดาได้ดวงตากลับเห็นเป็นปกติแสงอรุณขึ้นและทำนั่งสี่เหล่านั้นปรากฏที่อาศรมได้มีขึ้นในขณะเดียวกันทีเดียว” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 209) และตอนจบเรื่องพระเจ้าปิลัยกขราชก็ได้

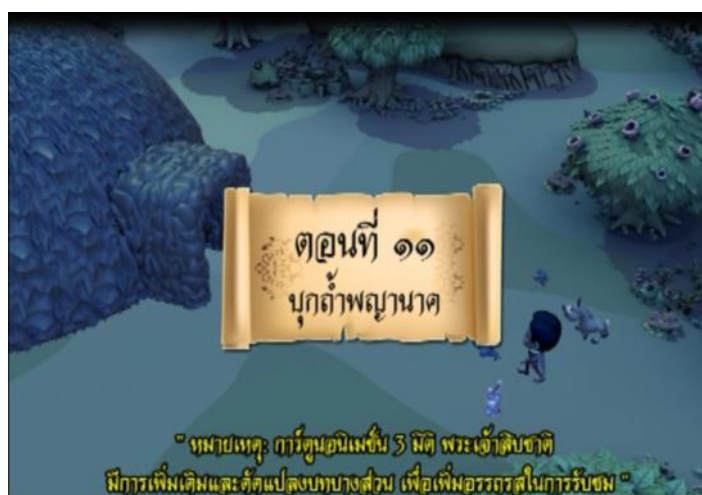
น้อมนำเอาคำสอนของสุวรรณสามไปปฏิบัติตาม เปลี่ยนแปลงตนเองเป็นพระราชาที่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม เนื้อหาและการปิดเรื่องแสดงให้เห็นผลของการประกอบกุศลกรรมดีและเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์

ในการ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง **พระสุวรรณสาม** ของธรรมสภา เปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหาตอนนี้ให้สุวรรณสามถูกยิงที่ขาด้วยธนูอาบพิษงูเห่าตง พระเจ้าปิลักษณ์ไปตามหมอลหวงมารักษาแต่อาการก็ไม่ดีขึ้น และเมื่อบิดามารดาและเทพธิดาพสุณรีตั้งสัจจอธิษฐานแล้วสุวรรณสามฟื้นขึ้นมา “แต่อยู่ในสภาพอ่อนแรงมาก” พระอินทร์ที่เสด็จลงมาเข้าไปดูใกล้ ๆ อย่างพิเนิจพิจารณา ก็ถามพระเจ้าปิลักษณ์ว่าลูกธนูอาบยาพิษอะไร เมื่อทราบว่าเป็นพิษจากงูเห่าตง ก็กล่าวว่าตนช่วยอะไรไม่ได้ ต้องไปขอยาแก้พิษจากพญานาค พระเจ้าปิลักษณ์และสัตว์ต่าง ๆ จึงเดินทางไปถ้ำพญานาคด้วยกัน พระเจ้าปิลักษณ์สัญญาว่าจะส่งเครื่องบรรณาการให้พญานาค พญานาคจึงให้ยาแก้พิษมาช่วยสุวรรณสาม และเมื่อ “ยาซึมลงไปปึปธนูก็ลอยออกจากตัวสุวรรณสาม แผลสมานเข้าหากันอย่างน่าอัศจรรย์” ผุ้งสัตว์พากันร้อง “ว้าว” จากนั้นพระอินทร์ก็สอนให้พระเจ้าปิลักษณ์ยึดมั่นในศีลธรรมในฐานะพระราชา แล้วชวนเทพธิดาพสุณรีเหาะกลับสวรรค์ ปิดเรื่องด้วยคำพูดของสุวรรณสามกับบิดามารดาว่า “ลูกเรามีบุญจริง ๆ ที่มีเทวดาคอยปกป้องรักษา” และ “เป็นผลบุญจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ยังงี้ละจ๊ะ” (ธรรมสภา, 2555ง)

การเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหาให้สุวรรณสามถูกยิงที่ขาด้วยธนูอาบพิษงูเห่าตง หมอลหวงรักษาไม่ได้และยังไม่ฟื้นทันทีหลังจากการทำสัจจกิริยา การเพิ่มเหตุการณ์พระเจ้าปิลักษณ์ไปตามหมอลหวง พระเจ้าปิลักษณ์และสัตว์ต่าง ๆ ไปขอยาแก้พิษจากพญานาค เป็นการสร้างความสนุกสนานตื่นเต้นและเร้าใจให้ผู้เสพด้วยการผจญภัยของตัวละคร และเหตุการณ์ที่คน สัตว์และเทวดาต่างพยายามช่วยสุวรรณสาม ช่วยเพิ่มความ “อัศจรรย์” ของเรื่องซึ่งสัมพันธ์กับการปิดเรื่องที่มารดาสุวรรณสามกล่าวว่า “ลูกเรามีบุญจริง ๆ ที่มีเทวดาคอยปกป้องรักษา” และ สุวรรณสามตอบว่า “เป็นผลบุญจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ยังงี้ละจ๊ะ” (ธรรมสภา, 2555ง) บุญที่มีเทวดาปกป้องรักษา กับผลบุญจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่สื่อถึงความดี ความมีเมตตา รวมถึงความกตัญญูของสุวรรณสาม ความอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากผลของการทำความดี

การเพิ่มเติมและปรับเปลี่ยนเนื้อหาเน้นให้เห็นว่าสุวรรณสามเป็นที่รักของทุกคนทั้งบิดามารดา เพื่อนสัตว์ต่าง ๆ เทพธิดา และพระอินทร์ แม้แต่พระเจ้าปิลักษณ์ก็ยิ่งสำนึกผิดด้วยความดีของสุวรรณสาม เมื่อสุวรรณสามถูกยิงทุกคนต่างพากันช่วยเหลือด้วยความห่วงใยและเต็มใจ นอกจากนี้ การเปลี่ยนให้สุวรรณสามถูกยิงที่ขาเป็นการปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับผู้เสพที่เป็นเด็ก สร้างความสมเหตุสมผลว่าถูกยิงที่ขาจึงยังไม่ตาย

การปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากสุวรรณสามสอนพระเจ้าปิลักษณ์ให้ยึดมั่นในศีลธรรม เปลี่ยนให้พระอินทร์เป็นผู้สอน เนื่องจากในการ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่องนี้ตัวละครสุวรรณสามเป็นเด็ก ในขณะที่พระอินทร์เป็นเทวดา พระอินทร์จึงมีบทบาทเหมาะสมที่จะสอนพระเจ้าปิลักษณ์มากกว่า ส่วนสุวรรณสามเป็นตัวละครที่เป็นตัวอย่างของเด็กดี มีเมตตา รักสัตว์ และกตัญญูต่อบิดามารดา นอกจากนี้ มีการเพิ่มตัวละครที่น่าสนใจและอยู่ในความรับรู้สำหรับเด็ก ได้แก่ เจ้าจุกสุนัขที่ช่วยเฝ้า อาศรมให้สุวรรณสาม หมอหลวง รวมถึงพญานาค ตัวละครเหล่านี้ช่วยสร้างสีสันให้น่าสนใจ และช่วยเสริมให้เห็นความร่วมมือกันช่วยเหลือสุวรรณสาม

ภาพที่ 57 ภาพตัวละครที่เพิ่มขึ้นมาในเรื่องสุวรรณสามเดินทางไปขอยาจากพญานาค

การตัดทอนรายละเอียดเนื้อหา เช่น **ทศชาติฉบับการ์ตูน** ของโอม รัชเวทย์ และการ์ตูน **ทศชาติชาดก** ของบริษัทโอมอนิเมชันตอนพระมโหสถจบแค่พระมโหสถแต่งงานกับนางอมร ทั้งนี้ เนื่องจากการนำเสนอแนวคิดเรื่องบารมีของพระโพธิสัตว์ ในตอนนี้นั้นเน้นปัญญาบารมี จึงมุ่งเล่า เฉพาะเนื้อหาส่วนที่นำเสนอปัญญาอย่างเด่นชัด

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 58 ภาพตอนจบเรื่องพระมโหสถในทศชาติฉบับการ์ตูน

2.4.4 การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มลดตัวละคร

การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มลดตัวละครในเรื่องเล่าทศชาติชาดก ประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันสัมพันธ์กับรูปแบบการนำเสนอและกลวิธีการเล่าเรื่อง เช่น การปรับบุคลิกลักษณะตัวละครพระโพธิสัตว์ในแอนิเมชันของธรรมสภาให้เป็นเด็กใน **พระมหาชนก พระสุวรรณสาม และพระมโหสถ** การตัดตัวละครพระนางอุทุมพรพระมเหสีของพระเจ้าวิเทหราชกับ เภวัญพราหมณ์ใน **พระมโหสถแอนิเมชันของธรรมสภา** การเพิ่มตัวละครลุงกับหลาน พ่อแม่กับลูกให้ เป็นผู้เล่ากับผู้ฟังใน **นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี** และการ์ตูน **ธรรมะชุด ครอบครัวตัวป. เป็นต้น** การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มลดตัวละครสัมพันธ์กับการ

ดัดแปลงเนื้อหาเพื่อลดความซับซ้อนของเรื่อง ทั้งยังเป็นการเพิ่มสีสันและเพิ่มความสนุกสนานในการรับชม ทำให้เรื่องเล่าน่าสนใจเหมาะสมกับความรับรู้และความเข้าใจของกลุ่มผู้เสพ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน

ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร มีการปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะนางมณีเมขลากับการเพิ่มตัวละครเทวดา ตัวละครเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเล่าเรื่อง ช่วยสร้างสีสันและการแทรกมุกตลก รวมถึงการแทรกวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยร่วมสมัยเพื่อสร้างความใกล้ชิดกับผู้เสพ

นางมณีเมขลาในละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** มีบุคลิกน่ารัก ี้อ่อน เล่น รักสวยรักงาม โดยแสดงให้เห็นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การไปนวดสปา การสอนโยคะและสอนแต่งหน้าทางยูทูบ โดยใช้ลูกแก้วที่สามารถเปลี่ยนเป็นไอแพดได้ และพระนางสีวลีก็เป็นคนหนึ่งที่ติดตามชมคลิปของนางมณีเมขลา ความเพลิดเพลินในการเลือกเสื้อผ้า และความสนุกสนานในการชมคอนเสิร์ตจนลืมตรวจตรามหาสมุทร กิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนบุคลิกลักษณะตัวละครแล้วยังสร้างความใกล้ชิดกับผู้เสพ ด้วยเป็นกิจกรรมในความรู้ของคนในสังคมสมัยใหม่ ที่เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์มีบทบาทในการดำเนินชีวิต ส่วนตัวละครเทวดาชาย 3 คนมีส่วนช่วยในการดำเนินเรื่อง เป็นผู้เล่าเรื่องและคอยแทรกมุกตลกในเรื่อง การปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะนางมณีเมขลาและการเพิ่มตัวละครเทวดาสะท้อนความเชื่อเรื่องเทวดาในสังคมไทย ทั้งการให้คุณของเทวดาและความใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับเทวดา มีลักษณะคล้ายละครจักร ๆ วงศ์ ๆ นอกจากนี้ การนำเสนอในรูปแบบละครโทรทัศน์ที่ใช้นักแสดงผสมกับภาพแอนิเมชันเอื้อต่อการเพิ่มรสทางอารมณ์ผ่านบุคลิกและการแสดงออกของตัวละคร ทำให้เห็นมิติของมนุษย์ในภาวะอารมณ์ต่าง ๆ

ภาพที่ 59 ภาพนางมณีเมขลาถือลูกแก้ว

ภาพที่ 60 ภาพนางมณีเมขลาในวัดสปา

ภาพที่ 61 ภาพเทวดามองความเป็นไปของโลกมนุษย์

ภาพที่ 62 ภาพพระนางสีวลีเทวีในภาวะรัก

ภาพที่ 63 ภาพพระมหาชนในภาวะรัก

การเพิ่มตัวละครในแอนิเมชันของธรรมสภา เช่น หมอหลวงที่พระเจ้าปดัยักษ์ตามมาช่วยรักษาสุวรรณสาม กับสุนัขเจ้าจุกกรมถึงสัตว์อื่น ๆ โดยเลือกใช้สัตว์เลี้ยงและสัตว์ที่เด็กรู้จักคุ้นเคย ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและเพิ่มความสุขในเรื่อง

ภาพที่ 64 ภาพตัวละครที่เพิ่มเข้ามาในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา

การนำเรื่องทศชาติชาดกอันเป็นชาดกสิบเรื่องสุดท้ายที่มีความสำคัญยิ่งในวัฒนธรรมไทย มานำเสนอในรูปแบบการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชัน แสดงให้เห็นลักษณะการผสมผสานเนื้อหาในรูปแบบ ในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ การใช้รูปแบบการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชันเหมาะสมกับกลุ่มผู้เสพเป้าหมายหลักคือเด็กและเยาวชน การเลือกใช้กลวิธีการดัดแปลงเพื่อลดความซับซ้อนของเนื้อหา รวมถึงการปรับเปลี่ยนบุคลิกลักษณะและการเพิ่มตัวละครสัมพันธ์กับความเข้าใจและวัยของผู้เสพ

การใช้สื่อสมัยใหม่นำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นการอบรมสั่งสอนหรือปลูกฝังแนวคิด มีการดัดแปลงเนื้อหาเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เสพและรูปแบบการนำเสนอ เป็นการผสมผสานความเพลิดเพลินกับสาระ เพื่อนำเสนอผ่านสื่อสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การนำเสนอในรูปแบบการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชัน แสดงให้เห็นพลวัตของทศชาติชาดก ที่มีการปรับตัวเพื่อสืบทอดให้ดำรงอยู่ เกิดขึ้นพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

กล่าวโดยสรุป เรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่มีทั้งที่เล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องและเล่าเป็นชุดทศชาติทั้งสิบเรื่อง มีการสร้างสรรค์ด้วยการใช้รูปแบบการนำเสนอและกลวิธีเล่าเรื่องที่หลากหลาย ทั้งการดำเนินตามขนบวรรณคดีไทยในรูปแบบร้อยกรองขนาดยาว การสร้างสรรค์การเล่าเรื่องแบบใหม่ การดัดแปลง ตัดทอนเนื้อหาทั้งที่มีผลและไม่มีผลต่อแนวคิดของเรื่อง การใช้ภาพประกอบ การใช้ภาพจิตรกรรมมาเป็นหลักในการเล่าเรื่อง การสร้างสรรค์เป็นการ์ตูนและแอนิเมชัน ทั้งหมดนี้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ใช้สื่อคำสอน แนวคิดและสืบทอดขนบการสร้างวรรณคดี ลักษณะสำคัญเหล่านี้แสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ทศชาติชาดกซึ่งมีสาระทางพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่และยังคง “สื่อสาร” กับผู้คนในสังคมไทยร่วมสมัยได้

บทที่ 3

การสืบทอดแนวคิดและเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดก

การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกทั้งรูปแบบร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว หนังสือ ภาพประกอบเรื่อง การ์ตูน และการ์ตูนแอนิเมชัน แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยยังคงสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบารมี และสืบทอดเนื้อหาด้วยการสร้างสรรค์จากเรื่องทศชาติชาดก

3.1 การสืบทอดแนวคิดทศบารมี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท โดยทรงศึกษาจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทบาลี พบว่า

จากการศึกษา เห็นได้ว่า ยุคแรก ๆ ในระยะต้นนั้น คำว่าบารมี หมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ในด้านใดก็ได้ ต่อมา ความหมายของศัพท์แคบเข้า คือ จะหมายถึงความเป็นเลิศหรือความบริบูรณ์ในหมวดธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งในพุทธศาสนา ในที่สุดจะหมายถึงความเป็นเลิศ หรือเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

ความหมายของคำว่าบารมีในยุคหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทย คือ หมวดธรรมะหรือวิธีการ 10 ประการ ที่จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้บรรลุถึงพระนิพพาน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านความหมาย คือเปลี่ยนจากเป้าหมายไปเป็นวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย

...

ผลการวิจัย แสดงว่า มีการใช้ศัพท์ว่า บารมีในพุทธศาสนาเถรวาทมานานแล้ว ความหมายที่ใช้ในคัมภีร์นั้นพอจะแบ่งกว้าง ๆ คือ คัมภีร์ที่ส่วนใหญ่เรียบเรียงขึ้นในสมัยแรก จะใช้คำว่าบารมีในความหมายว่า ความเป็นเลิศ ผลสุดท้าย หรือความเต็มเปี่ยม ซึ่งมีทั้งที่ใช้หมายถึงความเป็นเลิศทั่ว ๆ ไป ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับพุทธศาสนา บางคัมภีร์หมายถึงความเป็นเลิศในธรรมะบางหมวดธรรม และบางคัมภีร์หมายถึง

ผลสุดท้ายในพุทธศาสนา คือ พระอรหัตตผล “บารมี” ในยุคนี้ เป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม

ในคัมภีร์อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก ความหมายของคำว่า “บารมี” เปลี่ยนไปเป็น “ธรรม 10 ประการ อันบุคคลปฏิบัติแล้วจัก บรรลุพระโพธิญาณ” และอรรถกถาของคัมภีร์เหล่านี้ ได้อธิบายขยายความธรรมะตามแนวศบารมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาจริยาปิฎก ได้วิเคราะห์ขั้นตอนของทางปฏิบัติบำเพ็ญบารมีโดยละเอียด ในชั้นนี้ ความหมายของบารมีเปลี่ยนแปลงจาก “เป้าหมาย” มาเป็นวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

ในประเทศไทย เราได้รับความคิดจากคัมภีร์อปทาน พุทธวงศ์ และจริยาปิฎก มาศึกษากัน

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524: ก, 170)

การศึกษาพัฒนาการความคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในฝ่ายเถรวาทและมหายาน ของประพจน์ อัครวิรุฬหการ กล่าวถึงพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมีดังนี้

ข้อน่าสังเกตที่เป็นพิเศษเฉพาะพุทธศาสนาก็คือ ชีวิตของพระโพธิสัตว์ คือ ผู้จะมาตรัสรู้ นั้น เป็นเรื่องชีวิตทางศีลธรรมจริยธรรม การเน้นเรื่องการบำเพ็ญความดีเพื่อเป็นบรรลุสถานภาพที่สูงสุดนี้เอง เป็นเหตุให้ ประวัติในส่วนของอดีตของพระพุทธเจ้าสำคัญกว่าประวัติในชาติปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ศีลธรรมกำหนดประวัติมากกว่าที่จะแสดงประวัติจริง ๆ ที่แฝงศีลธรรม ความสนใจในส่วนนี้เองทำให้เกิดการวางระบบของการบำเพ็ญธรรมเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ธรรมะหมวดหนึ่ง เรียกว่า บารมี หรือปารมิตา เมื่อบำเพ็ญบารมีเต็มบริบูรณ์แล้วบุคคลผู้นั้นก็จะได้รับบรรลุโพธิญาณได้เป็นพระพุทธเจ้า

(ประพจน์ อัครวิรุฬหการ, 2546: 4)

นอกจากนี้ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก อธิบายความหมายคำว่าบารมี ไว้ใน**ศบารมี ทศพิทธาธรรม**ว่า

คำว่า **บารมี** ที่แปลว่า อย่างยิ่ง หรือที่มีความหมายว่าเลิศ ประเสริฐ ก็หมายถึงธัมมะหรือภูมิชั้นของธัมมะที่เป็นคุณธรรม ที่เป็นความดีในจิตใจ ซึ่งได้สั่งสมเพิ่มเติมให้ยิ่งขึ้น ๆ คือให้เป็นอย่างยิ่ง คือให้ยิ่งขึ้นอยู่เสมอ จนถึงบริบูรณ์เต็มทีในที่สุด อย่างยิ่งก็คือว่าคุณธรรมที่สั่งสมอบรมให้เป็นอย่างยิ่ง คือยิ่งขึ้น ๆ ดังกล่าว และที่หมายถึงว่าเลิศหรือประเสริฐ ก็โดยที่คุณธรรมที่เป็นอย่างยิ่งนั้นเป็นของเลิศ เป็นของประเสริฐ เป็นของดีที่สุด และที่แปลว่าให้ถึงฝั่งนั้น ก็หมายถึงคุณธรรมที่นำผู้ปฏิบัติให้ออกจากฝั่งนี้ จนพ้นจากฝั่งนี้ ไปถึงฝั่งโน้น...สัตว์โลกอยู่ฝั่งนี้ก็ต้องประกอบด้วยกิเลส ประกอบด้วยความทุกข์ จะพ้นจากฝั่งนี้ไปสู่ฝั่งโน้น อันหมายถึง **โลกุตตระ** พ้นโลกคือ **นิพพาน** ก็ต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้สั่งสมอบรมยิ่งขึ้น ๆ ที่เป็นอย่างยิ่งนั้น เหมือนอย่างเป็นเรือสำหรับโดยสารข้ามไปจากฝั่งนี้ไปสู่ฝั่งโน้น แล้วก็คุณธรรมที่เหมือนอย่างเรือที่ทำให้ข้ามปากได้นั้น ก็คือบารมี ที่แปลว่าให้ถึงฝั่งโน้น ให้ถึงฝั่ง ก็หมายถึงคุณธรรมนั่นเอง

...

ได้แสดงความหมายของคำว่า **บารมี** ที่เกี่ยวข้องกับอีกหลายคำ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปในจิตใจ ซึ่งผู้ศึกษาพุทธศาสนาควรจะต้องทราบ และเมื่อแสดงถึงเรื่องบารมีก็จะต้องทราบถึงเรื่องอื่นที่สัมพันธ์กันอยู่อีก คือเรื่อง**ขาดก** อันกล่าวได้ว่า เป็นเรื่องที่แสดงถึงจริยาของพระโพธิสัตว์ คือพระพุทธเจ้าเมื่อก่อนจะตรัสรู้ได้ทรงปรารถนาพุทธภูมิ และได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาในชาตินั้น ๆ ที่มีเล่าไว้ในพระไตรปิฎกด้วย ในอรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกด้วย

...

พุทธการกธรรม คือธัมมะซึ่งเป็นผู้ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะต้องบำเพ็ญสั่งสมไปโดยลำดับ จนกว่าคุณธรรมที่เป็นพุทธการกธรรมนี้จะสมบูรณ์ อันทำให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า จึงได้เรียกพุทธการกธรรมที่ท่านสุเมธดาบสตำราว่าคืออะไรบ้าง ที่เมื่อปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าแล้วจะพึงปฏิบัติว่า บารมี คำว่า บารมี จึงบังเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้ ในความหมายนี้ คือเป็นคุณธรรมที่มีใจว่าจะปฏิบัติให้สำเร็จได้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่จะต้องปฏิบัติสืบต่อกันไปตลอดกาลนาน ที่ให้คำแปลไว้ว่า

อย่างยิ่ง อันหมายความว่าปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับจนถึงบริบูรณ์ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2555: 33, 40, 55)

“บารมี” หรือ “พุทธการกรรม” เป็นวิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องสั่งสม เป็นเครื่องมือ ในการข้ามฝั่งจากโลกียะสู่โลกุตระนำสู่ “นิพพาน” ตัวละครพระโพธิสัตว์ในวรรณคดีชาดกเน้นเรื่อง การกระทำความดีและสั่งสมบุญให้มี “บารมีที่เต็มบริบูรณ์” เพื่อจะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นการฝึกฝนจิตและมุ่งดับกิเลส เพื่อการบรรลุโพธิญาณเป็น พระพุทธเจ้า

แนวคิดทศบารมีเป็นแนวคิดสำคัญที่มีการนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าทศชาติชาดกใน วัฒนธรรมไทย กล่าวคือ

การเชื่อมโยงชาดกแต่ละเรื่องเข้ากับบารมีแต่ละข้อเช่นนี้เป็นที่นับ ถือแพร่หลายในวัฒนธรรมไทย กลายเป็น “บารมีประจำเรื่อง” โดยไม่มี หลักฐานว่าการเชื่อมโยงเช่นนี้มีมาตั้งแต่เมื่อใด

...

จากที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นความพยายามที่จะกำหนด ทศบารมีให้ลงตัวกับทศชาติ ซึ่งเป็นชาดกชุดสำคัญในวัฒนธรรม พุทธศาสนาไทย จากที่เห็นได้ชัดเจนใน**อรรถกถาชาดก**ว่า ทศชาติชาดก ไม่ได้ “จับคู่” กับแนวคิดบารมีเสมอไปทุกเรื่อง และเมื่อเปรียบเทียบใน คัมภีร์ต่าง ๆ ก็จะทำให้เห็นว่า การเชื่อมโยง “ทศชาติ” กับทศบารมีไม่ได้ ตรงกัน จนกระทั่งเกิดความพยายามที่จะผูกให้ทศชาติทุกเรื่องแสดง ทศบารมีแต่ละข้อ และถึงขั้นที่พยายามจะอธิบายว่าชาดกเรื่องหนึ่งแสดง บารมีครบบริบูรณ์ทั้งสิบประการ

การตีความในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า ชาดกกับแนวคิดเรื่อง ทศบารมีที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันแต่แรก ได้พัฒนาการจนมี ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นในที่สุด การตีความชาดกว่าแสดงบารมี ข้อต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์หรือในแบบแผนนิยม มาจากจริยาของ พระโพธิสัตว์เองที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านผู้ฟัง หรือผู้ที่นำ “ทศชาติ” มาแปล หรือมาถ่ายทอดเพื่อสอนธรรมะสามารถตีความเชื่อมโยงกับบารมีได้ หลากหลาย

ขณะเดียวกัน แบบแผนการเชื่อมโยง “ทศชาติ” กับทศบารมี แม้จะไม่ได้มีที่มาจากคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่ง แต่ก็มีอิทธิพลมากต่อการทำความเข้าใจและถ่ายทอดเผยแพร่ทศชาติชาดกในสมัยหลังต่อมาตราบาจนกระทั่งปัจจุบัน

(อาทิตย ชีรวณิชย์กุล, 2558: 244-262)

การเชื่อมโยงชาดกแต่ละเรื่องเข้ากับบารมีแต่ละข้อ กลายเป็น “บารมีประจำเรื่อง” เป็นประดิษฐกรรมการตีความแนวคิดทศบารมีในวัฒนธรรมไทย นำมาใช้แสดงการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ “แสดงถึงจริยาของพระโพธิสัตว์” และเป็น “พุทธการกธรรม คืออัมมะซึ่งเป็นผู้ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งจะต้องบำเพ็ญสั่งสมไปโดยลำดับ จนกว่าคุณธรรมที่เป็นพุทธการกธรรมนี้จะสมบูรณ์ อันทำให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า” เรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดขนบของการตีความและนำเสนอแนวคิดทศบารมีที่เป็นอุดมคติ ดังจะเห็นจากการใช้บารมีประจำเรื่อง การตีความอธิบายแนวคิดทศบารมี เพื่อสร้างศรัทธา ความจดจำรับรู้และใช้สอนธรรมะ

การสืบทอดแนวคิดทศบารมีในเรื่องเล่าทศชาติชาดกยังคงแสดงให้เห็นการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ ในขณะเดียวกันก็ได้เน้นนำเสนอทศบารมีในฐานะคุณธรรมที่บุคคลทั่วไปจะสามารถปฏิบัติตามได้ ตัวละครพระโพธิสัตว์ในสิบพระชาติสุดท้ายมีลักษณะเป็นมนุษย์ แบบอย่างจากพฤติกรรมตัวละครพระโพธิสัตว์จึงเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ดังจะยกตัวอย่างจากเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ ดังนี้

เรื่องเล่าประเภทร้อยกรองขนาดยาว ตัวอย่างจาก **ขุนทัพแห่งมิลินทร** ของพระราชาธรรมกวี ใช้การเปิดเรื่องที่ระบุว่าเรื่องมโหสถเป็นเรื่องในพระชาติที่ 5 จากทศชาติชาดก และเป็นพระชาติที่แสดง “ปัญญา” ของพระโพธิสัตว์

สุเมธะถาชีแสนดีใจ	ปลื้มฤทัยหมายมั่นแต่นั้นมา
เที่ยวเวียนเกิดเวียนตายหลายภพชาติ	ทรงมุ่งมาดโพธิญาณด้วยหาญกล้า
ในสิบชาติสุดท้ายได้เกิดมา	ชาติที่ห้าปรากฏภูมิยศนาม
มีชื่อว่ามโหสถผู้ยศยิ่ง	อันเพริศพริ้งด้วยปัญญาน่าเกรงขาม
ใช้ปัญญาเป็นอาวุธยุทธสงคราม	ได้ปราบปรามคนพาลไม่หาญรอ

(พระราชาธรรมกวี, 2516: 1)

ผู้แต่งกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการสร้างบารมี ตั้งแต่สมัยเกิดเป็นสุเมธดาบส และได้เวียนเกิดเวียนตายหลายภพชาติกว่าจะมาถึงสิบพระชาติสุดท้าย สุเมธดาบสตั้งปรารถนาในโพธิญาณเพื่อเป็น

พระพุทธเจ้า เรื่องเล่านี้ใช้การเปิดเรื่องที่แสดงความคิดเรื่องการสั่งสมบุญและการบำเพ็ญบารมีผ่านระยะเวลายาวนานเพื่อโพธิญาณของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจน

ทศชาติคำฉันท์ของบุญเดือน ศรีวราพจน์ ใน “มโหสถคำฉันท์” แสดงปัญญาของพระมโหสถ ดังนี้

สืบชื่อติดพริ้งจิ้งนา	จั่วใส่ประจำ
ยึดตั้งตั้งไปไซรา	
หัวเสาเต้ารายชายคา	เต้ารัมเรียงมา
อกไก่พาดกลอนเชิงกลอน	
เจาะถากกะวัดตัดทอน	ฝาปรุงเป็นตอน
ลูกฟักยกเยื้องตามนิยม	
หลังคาชดช้อย่น่าชม	แปลานปั้นลม
จำหลักเอกอวดลวดลาย	
ควบคุมก่อสร้างตั้งหมาย	เสร็จระดมกวาด
กุมารบอกช่างสร้างสรรค์	

(บุญเดือน ศรีวราพจน์, 2542: 206)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากเนื้อหาตอนที่มโหสถแนะนำช่างสร้างศาลา ความที่ว่า “กุมารบอกช่างสร้างสรรค์” แสดงปัญญาของพระโพธิสัตว์ การใช้คำว่า “กุมาร” สื่อว่าพระมโหสถยังอยู่ในวัยเด็กแต่สามารถ “ควบคุมก่อสร้าง” และ “บอกช่างสร้างสรรค์” จน “เสร็จระดมกวาด” ได้ ปัญญาของพระโพธิสัตว์ในพระชาตินี้จึงเป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่วัยเยาว์ นอกจากนี้ การพรรณนาชมความงามของลักษณะศาลาที่มีโครงสร้างแบบเรือนไทยโบราณ ในลักษณะพรรณนาให้รายละเอียดที่ละส่วน ชับเน้นปัญญาความคิดในเชิงการสร้างสรรค์ออกแบบของพระมโหสถได้เป็นอย่างดี

วิธูปณัติคำกลอนและพระมหาชนกคำฉันท์ เน้นนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครพระโพธิสัตว์ เพื่อให้เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ **วิธูปณัติคำกลอน**นำเสนอตัวละครพระโพธิสัตว์ในฐานะนักปราชญ์ผู้สอนธรรม เนื้อหาเรื่องเล่าจึงเน้นกล่าวถึงปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นบารมีข้อที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุ ดังนี้

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันทรงพระปรารภ
 ปัญญาบารมี จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนานี้มีคำเริ่มต้นว่าปณทกีสียาสี
 ทุพพลาตังนี้.ความพิศดารว่าวันหนึ่งภิกษุทั้งหลายสนทนากันที่โรง

ธรรมสภากว่าดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลายนำอัครรรยจริงหนอพระศาสดาทรง
มีพระปัญญามากมีพระปัญญากว้างขวางมีพระปัญญาเร็วไวไม่มีพระ
ปัญญาร่าเรงมีพระปัญญาเฉียบแหลมมีพระปัญญาปรุโปร่งทรงย้าย
ถ้อยคำกล่าวด้วยของคนอื่นทรงทำลายปัญหาอันละเอียดที่กษัตริย์และ
บัณฑิตเป็นต้นแต่งขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งพระปัญญาของพระองค์ทรง
ทรมาณให้หมดพยศแล้วให้ตั้งอยู่ในสรีระและศีลและให้ดำเนินไปตาม
หนทางอันจะนำสัตว์ไปสู่อมตมหานิพพาน

(มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2543: 351)

วิธูรบัณฑิตคำกลอนตอน “เริ่มปรารภเรื่อง” กล่าวถึงปัจจุบันวัตถุในตอนที่พระสงฆ์สนทนา
กันและสรรเสริญพระปัญญาของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสเล่าเรื่องในอดีตชาติที่ได้เคยแสดง
พระปัญญาบารมีในพระชาติที่เกิดเป็นวิธูรบัณฑิต ดังนี้

มาวันหนึ่งสนทนาวิสาสะ	สรรเสริญพระปัญญาค่าสูงส่ง
ว่าไม่มีพิรุณพุทธองค์	พระจอมสงฆ์โด่งดังทุกครั้งคราว
...	
พระทรงเผยสำเนียงว่าเพียงรอง	เรื่องก็ก้องกว่านี้มีความหมาย
ในอดีตชาติवादลวดลาย	อย่างมากมายซ้อนซับซ้อนลับลม
และทรงดุชนีอย่างมีค่า	สงฆ์คอยทำฟังความอันงามสม
แต่พระไม่ทรงเอ่ยเผยคารม	สาวกก็กราบถามความเป็นมา
...	
ทูลถามองค์พุทธเจ้าเจ้าพระคุณ	ทรงกรูญบริหารขานคารม
อำนาจพระปัญญาประกาศิต	ทำลายทิฐิมานต์ด้านทานถม
ให้ได้ละพยศหมดเงอะงม	สร้างสังคมปรุปราบราบคาบควร
...	
อันว่าเรื่องก่อนเก่าพระเจ้าข้า	ความเป็นมาต้นปลายไม่สิ้นสูญ
โปรดพระองค์ทรงขยายผายคำมูล	อนุกุลเกล้ากระหม่อมแวดล้อมฟัง
พุทธองค์ทรงแสดงชี้แจงแจก	ว่าเมื่อแรกปรีชาปัญญาหลัง
นักปราชญ์มีชื่อเสียงในเวียงวัง	เป็นคนดังดีเด่นเพียงเพี้ยคุณ
นามวิธูรบัณฑิตอิสระ	ยึดธัมมะเป็นที่ตั้งกำลังหนุน

(พระราชรัตนติก (ก.ศรณรินทร์), 2540: 3-4)

ตอนที่ยกมาเน้นย้ำปัญญาของพระวิสูตรด้วยการซ้ำคำว่า “ปัญญา” “นักปราชญ์” และ “บัณฑิต” เป็นการเปิดเรื่องด้วยตัวละครพระโพธิสัตว์ในพระชาติที่เป็นพระวิสูตรบัณฑิต นักปราชญ์ ประจําราชสำนัก ผู้เป็นที่ปรึกษาสำคัญของกษัตริย์ธัญชัย ความตอนนี้เป็นส่วนที่มาจากปัจจุบันวัตถุ อันทำให้เห็นถึง “อานุภาพแห่งพระปัญญา” ที่สามารถทำลายทิฐิมานะในใจของบุคคลทำให้เกิด “ปัญญา” ได้ ความสำคัญและคุณค่าของปัญญาดังกล่าวนี้ปรากฏผ่านการกระทำและคำสอนของพระวิสูตรตลอดทั้งเรื่อง โดยย้ำเน้นปัญญาของวิสูตรบัณฑิตในฐานะบัณฑิตประจําราชสำนัก มีหน้าที่สอนธรรม เป็นที่โปรดปรานพระราชธา และเป็นที่รักใคร่ของประชาชน

อีกประเด็นหนึ่ง การนำเสนอबारมีของพระโพธิสัตว์ผ่านการพรรณนาในลักษณะต่าง ๆ อาทิ การพรรณนาภาพศาลาที่มีโหลสลอกแบบให้สร้างแสดงให้เห็นความงดงามร่มรื่นของสถานที่ปลูกสร้างและธรรมชาติแวดล้อม ใช้ความเปรียบเทียบกับความงดงามบนสวรรค์ พรรณนาภาพผู้คนหลากหลายกลุ่มที่ได้ใช้ประโยชน์จากศาลาแห่งนี้การพรรณนาชมความงดงามของศาลาเทียบได้กับการพรรณนาชมเมืองและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในวรรณคดีไทยเพื่อยกย่องพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ในเรื่องเล่าทศชาติชาติดกประเภทร้อยแก้ว **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทนคร** ใช้กลวิธีนี้เพื่อยกย่องบุญญาธิการและเน้นย้ำปัญญาबारมีของพระโพธิสัตว์มโหลสล เช่นตัวอย่างจาก “ตอน 2 ได้ข่าว”

ฝั่งโกลกษณให้สร้างเป็นสวน ปลูกพรรณพฤกษชาติต่าง ๆ สลั่งสลอน บางตอนปลูกไม้ยืนต้นทั้งไม้ผลไม้ออกดุกร่มครึ้มงามตา บรรดาไม้ดอกก็มีดอกออกบานทุกฤดูกาลไม่อย่างนั้นก็อย่างนี้ ไม่มีชาติตลอดปี ไม้ผลก็เช่นนั้น พันภูมิภาคเล่าก็มีหญ้าแพรกมียอดเสมอกัน ไม่สั้นไม่ยาว นุ่มปานผ้ากำพลขนยวาวน่านั่งนอน แม้นจะพักผ่อนนั่งเล่นนอนเล่น ก็เป็นที่สำราญรมย์ยิ่ง ความร่มรื่นแห่งสวนชวนให้ฝูงชนเปล็ดเพลิน จึงประมวลว่าเหมือนชลอนันทวันในดาวดิงส์ ซึ่งมีฉายาว่า **โมหวัน** ลงมาไว้ฉะนั้น เทียว

ที่ศาลานี้ ประชาชนพากันมาพักเนืองแน่นทุก ๆ วัน ความสะดวกสบายที่ผู้สัญจรไปมาจะพึงได้รับอย่างใด อย่างนั้นรับรองครบครัน ณ ศาลานี้ อาหารการบริโภคตลอดจนน้ำใช้น้ำกิน การดูแลรักษาพยาบาลมีครบครัน บัณฑิตน้อยได้จัดการเป็นที่เรียบร้อยโดยมุ่งให้

เป็นทาน พูนเพิ่มบารมีของตนให้ยิ่งยอด ท่านผู้เป็นสมณพราหมณ์ก็ได้รับ
 ภัททาตามบัญญัติแห่งตน ๆ ผุ้ชนทั่ว ๆ ไปก็ได้รับตามสภาพแห่ง
 ตน ๆ ทุกคนมีความสุขในการพัก แม้น ๆ ก็บอญ ญ ถิ่นฐานบ้านเมืองตน
 พ้อคำพาศนย์ต่างได้รับความเบาใจในการพัก ไม่ต้องพะวัักพะวนใจด้วย
 ข้าวของ หลึงอนาถาไร้ที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งเพราะไม่สามารถจะ
 สร้างเห้าเรือนได้ ก็พากันมาตลอดบุตร ญ ห้องซึ่งจัดไว้รับรองเป็นอันดี
 เสียงสรรเสริญบัณฑิตน้อยได้กระจายไปในทิศานุทิศ

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 7)

ปัญญาบารมีของพระมโหสถใน**มหาบัณฑิตแห่งมถิลานคร** แสดงให้เห็นผ่านเนื้อหาและกลวิธี
 การเล่าเรื่อง ดังนี้

ท่านผู้สำเร็จราชการมโหสถ ได้จัดการบ้านเมืองทั้งภายในและ
 ภายนอก ด้วยปรีชาอันสามารถเป็นยอดเยี่ยม ประชาชนชาวมถิลาทากัน
 แซ่ซ้องสรรเสริญ แม้แต่คณะอาจารย์ทั้ง 4 ซึ่งเคยริษยา ก็พากันชื่นชม
 ปรีดาในการผดุงและส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่พระนคร บรรดาพ่อค้าต่าง
 เมืองเล่า ก็พากันชื่นชมสดุดิมีเว้นวัน พร้อมทั้งนำความเจริญรุ่งเรือง
 ความมั่นคงแข็งแรงของมถิลานครเที่ยวป่าวประกาศไปในทิศานุทิศ ตาม
 บ้านเล็ก เมืองน้อย เมืองใหญ่ ที่ตนไปทำการค้าขาย กิตติศัพท์อันงดงาม
 ของท่านผู้สำเร็จราชการมโหสถปรีชาอันยอดเยี่ยมของท่านได้เป็นที่
 ทราบกันกระฉ่อนทั่วทวีปชมพู

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 220)

รุ่งเช้า แสงอรุณของมถิลามหานคร ซึ่งทอแสงอันหม่นหมองมา
 นาน เพราะถูกเมฆหมอกสงครามปกคลุม บัดนี้สดใสแจ่มกระจ่าง
 เป็นเวลาเช้าที่งามหนักหนา ประชาชนยิ้มแยมเบิกบานต่างต้อนรับอรุณ
 ด้วยจิตใจอันเบ้งบานเต็มที หน้าตาร่าเรึงแจ่มใสประกาศว่าจิตใจเป็น
 อิสระแล้ว ปราศจากความหม่นหมองแล้ว เมฆหมอกสงครามได้
 เคลื่อนย้ายไปแล้วจากความคิดนึก เคลื่อนไปด้วยความดำรงอยู่แห่งเอก
 ราชและอธิปไตยของมถิลา ปัญจาละต้องกระจัดกระจายไปด้วยอำนาจ

ปรีชาของท่านผู้เป็นดวงแก้วแห่งแคว้นวิเทหะ

(แยมม์ ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 346)

ในหนังสือภาพประกอบเรื่อง **ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** ใช้การลำดับเรื่องทุกพระชาติเป็นแบบเดียวกัน กล่าวคือ ก่อนเข้าสู่เนื้อหาเรื่องแต่ละพระชาติ มีข้อความสั้นๆ กล่าวถึงบารมีประจำเรื่อง เช่น “ท่านจงเห็นภพทั้งปวงเป็นประดุจเรือนจำ มุ่งหน้าต่อเนกขัม (การออกบวช) เพื่อความหลุดพ้นจากภพทั้งปวง ฉะนั้น” ในเตมีย์ เป็นต้น แล้วจึงเปิดเรื่องด้วยการเกริ่นนำซึ่งในการเกริ่นนำนี้อาจเป็นการนำเข้าสู่เรื่องด้วยประสบการณ์ของผู้แต่ง ความรู้เรื่องภาพจิตรกรรม บารมีประจำเรื่อง หรือการกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุของพระชาตินั้น ๆ การดำเนินเรื่องเป็นการเล่าเรื่องราวพระโพธิสัตว์จากทศชาติชาดก โดยแทรกทัศนะส่วนตัว มีการตั้งคำถามและมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ส่วนท้ายเรื่องมีการสรุปถึงความสำคัญของบารมี และอธิบายการบำเพ็ญบารมีเพื่อนำไปปฏิบัติและปรับใช้ให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ บางพระชาติอาจกล่าวถึงประชุมชาดกหรือสโมสรานผ่านการเล่าของผู้แต่ง ลักษณะดังกล่าวเน้นย้ำแนวคิดทศบารมีในฐานะบารมีประจำเรื่อง และแสดงให้เห็นการนำแนวคิดทศบารมีมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

บารมีสิบทัศ เน้นย้ำปัญญาของพระมโหสถใน “มโหสถบัณฑิต” ผู้แต่งใช้ภาษาเรียบง่ายแต่สื่อความชัดเจนตรงไปตรงมา ดังตัวอย่าง

การเปิดเรื่อง

ในเมืองมิลินา มีเศรษฐีผู้หนึ่งมีนามว่า สิริวิฑกะ ภรรยาเศรษฐีชื่อว่านางสุนนาเทวี นางสุนนามีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อคลอดออกมานั้นมีแท่งโอสถอยู่ในมือ

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 81)

การเน้นย้ำ “ปัญญา”

เมื่อมโหสถเติบโตขึ้น ปรากฏว่ามีสติปัญญาเฉลียวฉลาดกว่าเด็กในวัยเดียวกัน...เพราะความที่มโหสถเป็นเด็กฉลาดเฉลียวเกินวัย จึงมักมีผู้คนมาขอให้ตัดสินปัญหาข้อพิพาท หรือแก้ปัญหาคัดข้องต่าง ๆ อยู่เสมอ ชื่อเสียงของมโหสถเลื่องลือไปไกลทั่วมิลินนคร

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 81, 83)

...ทุกครั้งที่มโหสถแสดงสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการตัดสินคดี เรื่องการขโมยเครื่องประดับ การขโมยตัวยากลุ่ม การแย่งลูก การแย่ง ภรรยา การแย่งรถ และอื่น ๆ พระเจ้าวิเทหราชก็ประสงค์จะได้ตัวมโหสถ มา แต่บัณฑิตทั้งสี่ก็ยังทักทวนอยู่เสมอมา จนกระทั่งพระเจ้าวิเทหราช ทรงทดลองสติปัญญามโหสถด้วยการตั้งปัญหาต่าง ๆ ก็ปรากฏว่า มโหสถ แก้ปัญหาได้ทุกครั้ง...นอกจากนี้มโหสถยังแก้ปัญหาเรื่องงู ปัญหาเรื่องไก่ ปัญหาแก้วมณี ปัญหาเรื่องเชือกทราย ปัญหาสระโบกขรณีและอื่น ๆ อีก เป็นอันมาก

(สุวรรณงา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 84-85)

...ไม่ว่าบัณฑิตทั้งสี่จะแก้งใส่ร้ายมโหสถ หรือทำให้เข้าที่อับจน ด้วยลักษณะใด ๆ มโหสถก็เอาตัวรอดได้ทุกครั้งด้วยสติปัญญาอันเป็นเลิศ และด้วยคุณธรรมของนักปราชญ์ มิได้คิดตอบแทนความชั่วร้ายด้วยความ ชั่วร้าย แต่กลับให้ความเมตตากรุณาแก่บัณฑิตทั้งสี่เสมอมา

(สุวรรณงา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 93)

...เพราะมโหสถมิได้มีแต่เพียงสติปัญญาเฉลียวฉลาดเป็นเลิศ หากยังประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ มีความสุขุมรอบคอบ จะทำ การใดก็ได้ตรงด้วยความพินิจพิจารณารอบด้าน มิได้หลงใหลในลาภ ยศสรรเสริญ

(สุวรรณงา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 98)

การปิดเรื่อง

มโหสถจึงได้รับยกย่องสรรเสริญว่า เป็นบัณฑิตผู้มีความรู้อัน ลึกซึ้งมีสติปัญญาหยั่งรู้ความเป็นไปทั้งปวง และสติปัญญานั้น ประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ ที่กำกับให้ผู้มีสติปัญญาประพฤติ ปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

(สุวรรณงา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 98-99)

ตัวอย่างจากการตั้งคำถามตอน “พระภริทัตต์” ผู้แต่งใช้ภาษากระชับแต่สื่อประเด็นของคำถามอันเป็นข้อถกเถียงผ่านบทสนทนาที่ทำให้ผู้อ่านฉงนใจคิดและติดตามได้อย่างชัดเจน รวมทั้งการปิดเรื่องด้วยการย้ำเน้นบารมีของพระโพธิสัตว์ เช่น

การตั้งคำถาม

“...หากการบูชาัญจะเป็ญบุญสูงสุดจริง พราหมณ์ก็น่าจะเผาตนเองถวายเป็นเครื่องบูชา แต่พราหมณ์กลับบูชาด้วยชีวิตของผู้อื่น เหตุใดจึงไม่เผาตนเองเล่า”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 114)

“...ทำไมพรหมไม่สร้างให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เหตุใดจึงแบ่งคนเป็นชั้นวรรณะ คนที่อยู่ในวรรณะต่ำ เช่น ศูทร จะไม่มีโอกาสมีความสุขเท่าเทียมผู้อื่นได้เลย

พราหมณ์ต่างหากที่พยายามยกย่องวรรณะของตนขึ้นสูง และเหยียดหยามผู้อื่นให้ต่ำกว่า โดยอ้างว่าพราหมณ์เป็นผู้รับใช้พรหม เช่นนี้ จะถือว่าพราหมณ์ทรงคุณยิ่งใหญ่ได้อย่างไร”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 115)

การปิดเรื่อง

เมื่อญาติพี่น้องทั้งหลายพากันแยกย้ายกลับบ้านเมือง ภริทัตต์ขออยู่ที่ศาลากับพระอัยกาบำเพ็ญเพียรรักษาอุโบสถศีลด้วยความสงบดังที่ได้เคยตั้งปณิธานไว้ว่า

“ข้าพเจ้าจะมั่นคงในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ จะไม่ให้ศีลต้องมัวหมองไม่ว่าจะต้องเผชิญความทุกข์ยากอย่างไร ข้าพเจ้าก็จะอดทนอดกลั้น ตั้งมั่นอยู่ในศีลตลอดไป”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 115)

รวมถึงการปิดเรื่องตอน “พระมหาชนก” แสดงให้เห็นสติปัญญาเฉลียวฉลาด ความมุ่งมั่นตั้งใจ และลงการเมืองทำงานประสบผลสำเร็จ ดังนี้

เมื่อพระกุมารทราบว่าคุณองค์ทรงมีความเป็นมาอย่างไร ก็ทรงตั้งพระทัยว่าจะร่ำเรียนวิชาการเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้เสด็จไปเอาราชสมบัติเมืองมิลินดาขึ้นมา

ครั้นมหาชนกกุมารร่ำเรียนวิชาในสำนักพราหมณ์จนเติบโตใหญ่ พระชนมได้ 16 พรรษาจึงทูลพระมารดาว่า “หม่อมฉันจะเดินทางไปค้าขาย เมื่อมีทรัพย์สินมากพอแล้ว จะได้คิดอ่านเอาบ้านเมืองขึ้นมา”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 45)

พระนางสิวลีโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้นในที่ต่าง ๆ เพื่อรำลึกถึงพระราชามหาชนกผู้ทรงมีพระสติปัญญา และที่ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด คือ ทรงมีความเพียรพยายามเป็นเลิศ มิได้เคยเสื่อมถอยจากความเพียร ทรงตั้งพระทัยที่จะกระทำการโดยเต็มกำลังความสามารถ เพราะทรงยึดมั่นว่าบุคคลควรตั้งความเพียรพยายามไม่ว่ากิจการนั้นจะยากสักเพียงใดก็ตาม คนมีปัญญาแม้ได้รับทุกข์ ก็จะไม่สิ้นหวัง ไม่สิ้นความเพียรที่จะพาดนให้พ้นจากความทุกข์นั้นให้ได้ในที่สุด

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2530: 45)

ในหนังสือภาพประกอบเรื่องชุด **ทศชาติแห่งพระบารมี** มีการใช้ภาพสื่อความถึงบารมีของพระโพธิสัตว์ เช่น

ภาพที่ 65 ภาพมโหสถถือแท่งยาและภาพมโหสถชนะศึก

ตัวอย่างภาพจาก“พระมโหสถปัญญาชาติแห่งพระบารมี” ภาพมโหสถถือแหงยา “ในมือ ทารกน้อยถือแหงโอสถทรงสรรพคุณวิเศษออกมาส่งให้มารดา” (กระทรวงยุติธรรม, 2545: 4) ส่วน ภาพมโหสถชนะศึก “ยามบ้านเมืองเกิดศึกสงครามก็ใช้สติปัญญาอันหลักแหลม ทำอุบายแก้ไข สถานการณ์ไว้ได้” (กระทรวงยุติธรรม, 2545: 63) ภาพสองภาพนี้มีการใช้สัญลักษณ์เป็นภาพต้นโพธิ์ ซ้อนอยู่ด้านหลังตัวละครพระโพธิสัตว์ และใช้ภาพดอกบัวรองรับอยู่ใต้ฝ่าเท้า แสดงนัยความหมายที่ ลึกซึ้งในมิติที่ว่าพระโพธิสัตว์เป็น “พุทธะ” ที่มีบารมีเต็มและจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยใช้ภาพสื่อ เนื้อหาและแนวคิดทั้งความอัศจรรย์ตอนกำเนิดและการใช้ปัญญาบารมีในการทำศึกสงคราม

ภาพที่ 66 ภาพพระธิดารุจนามัสการทวยเทพและภาพพระนารทถือหีบทอง

การให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่กล่าวถึงบารมีประจำเรื่อง เช่น ภาพจาก “พระนารทพรหม อัฐ มชาติแห่งพระบารมี” ทั้งสองภาพเป็นเนื้อหาส่วนสำคัญของเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน ภาพพระธิดารุจ นามัสการทวยเทพ เนื้อหาบรรยายว่า “พระธิดารุจาจึงทรงนมัสการประนมมือขึ้นเหนือพระเศียรไหว้ เทพเจ้าทั่วทั้ง 10 ทิศแล้วตั้งสัตย์อธิษฐานขอทวยเทพตามมาช่วยปลดเปลื้องให้พระบิดาพ้นจากความ มัวเมาในมิถิลาที่ลึ้นด้วยเถิด” (กระทรวงยุติธรรม, 2545: 51) ส่วน ภาพพระนารทถือหีบทอง ในส่วน เนื้อหาบรรยายว่า “ยามนั้น พระนารทมหาพรหมเกิดจิตเมตตา จึงแปลงกายเป็นฤาษีลอยมากลาง อากาศพร้อมทองหีบหนึ่ง เมื่อพระนางรุจาทอดพระเนตรเห็นพระนารทมหาพรหมก็ตีพระทัยมาก ประนมมือไหว้ถวายความเคารพ” (กระทรวงยุติธรรม, 2545: 56) จากการสังเกตพบว่าเนื้อหาตอนนี้

มีลักษณะการใช้ภาพเล่าเรื่อง โดยใช้ภาพนำเสนอเนื้อหาตามลำดับเหตุการณ์ของเรื่องทั้งหมด 6 หน้ากระดาษเริ่มตั้งแต่พระธิดารุจาตั้งสัตย์อธิษฐานขอทวยเทพยดามาช่วยปลดเปลื้องมิถุนาภิไธยพระเจ้าอังคตราชพระนารทมหาพรหมแปลงกายเป็นเพศบรรพชิตถือหาบทองหะลงมาจากสวรรค์จกลงมาหยุดยืนตรงหน้าพระเจ้าอังคตราช จำนวนภาพต่อเนื่องที่ปรากฏย้ำเน้นความสำคัญของเนื้อหา อันเป็นตอนที่แสดงบารมีประจำเรื่องของพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดบารมีประจำเรื่อง

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดจากทศชาติชาดก ด้วยการเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ แสดงให้เห็นการสังสมทศบารมี เช่น ปัญญาบารมีของพระมโหสถ

ส่วนมโหสถ ยืนหยัดพบ มิหลบหนี
 เจ้าจุลณี ประจักษ์จิต พิศวง
 เรื่องมเหสี พระธิดา เชื้อพระวงศ์
 เรื่องอุโมงค์ โองหาร พลันขอชม
 ต้องหลงกล อุโมงค์ ทรงหวาดหวั่น
 มิคาดฝืน มโหสถ ลตฮักโหม
 ยืนดาบถวาย พระองค์ ทรงชื่นชม
 ผู้เหมาะสม ราชบัณฑิต จิตชอบธรรม
 ไม่ลี้มตัว ชั่วช้า บ้าอำนาจ
 ไม่อาฆาต ผู้หลงผิด คิดเหยียบย่ำ
 ไม่อับจน ปัญญา พาระกำ
 คุณธรรม จับพระทัย เจ้าจุลณี
 ...
 มโหสถ บำเพ็ญไว้ในชาตินี้
 คือปัญญา บารมี อติสร
 เป็นบัณฑิต จิตชอบธรรม นานิกร
 สุขสโมสร ด้วยปัญญา บารมี.

(สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 141-143)

ทศชาติอัศจรรย์ ของสายฝน ศิลปพรหมส่วนที่เป็นความเรียงร้อยแก้วเล่าสรุปเรื่องระบอบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญในพระชาตินั้น ๆ และในเนื้อหาที่แต่งเป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ จบเรื่องด้วยการกล่าวถึงบารมีของโพธิสัตว์อีกครั้งดังตัวอย่าง

เปิดเรื่องร้อยแก้ว

พระนารทพรหม ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือ ทรงปล่อยวางมิยินดียินร้ายต่ออวิชาของพระเจ้าอังคตราช แต่ทรงใช้ปัญญาอันล้ำลึกแสดงธรรมเป็นลำดับจนสามารถกลับพระทัยให้พระราชากลับมาทูลเชิญชื้อกฏแห่งกรรมได้ในที่สุด

(สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 194)

ปิดเรื่องร้อยกรอง

พระนารทพรหม ที่บำเพ็ญ ในชาตินี้

ทรงโดดเด่น บารมี อุเบกขา

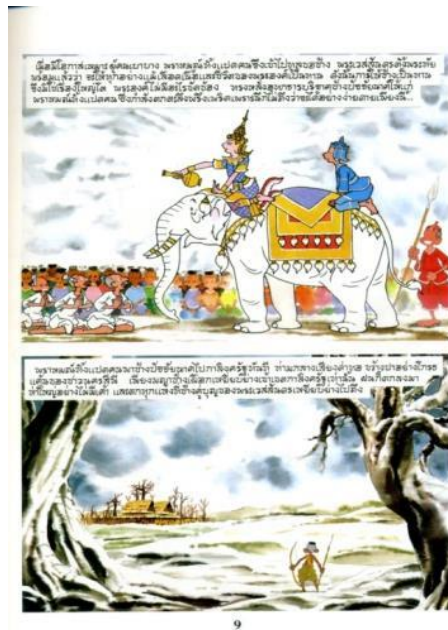
รู้ปล่อยวาง ทิฐิ อวิชา

ด้วยปัญญา ค่อยแสดง แจ้งโลกธรรม

(สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 215)

การเน้นย้ำการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในการดำเนินเรื่อง เช่นการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ในเรื่องเล่าต่อไปนี้

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ตอนบริจาควางจัญจัญยา “เมื่อมีโอกาสเหมาะผู้คนเบาบาง พราหมณ์ทั้งแปดคนจึงเข้าไปทูลขอช้าง พระเวสสันดรตั้งพระทัยพร้อมแล้วว่า จะให้ทุกอย่างแม้เลือดเนื้อและชีวิตของพระองค์เป็นทาน ดังนั้น การให้ช้างเป็นทานจึงมิใช่เรื่องใหญ่โต พระองค์ไม่มีอะไรขัดข้อง ทรงหลั่งอุทกธารบริจาควางจัญจัญยาให้แก่พราหมณ์ทั้งแปดคน ซึ่งกำลังตกตะลึงพริ้งเพริดเพราะนึกไม่ถึงว่าจะได้อย่างง่ายดายเพียงนี้...” (เจตน มหาเกตุ, 2540: 9) และตอนที่ชูชกขอสองกุมาร “พระเวสสันดรพระพักตร์ร้อนผ่าว แต่พระองค์ทรงข่มความโกรธได้อย่างรวดเร็ว ชูชกจะสบประมาทท่าทออย่างไรพระองค์ไม่ได้ตอบ” (เจตน มหาเกตุ, 2540: 27)

ภาพที่ 67 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีในนิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี

เช่นเดียวกันในพระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ แสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรทรงสะสมทานบารมีตั้งแต่ทรงพระเยาว์ “พระบารมีของเจ้าชายเวสสันดรเป็นที่เลื่องลือยิ่งนัก ด้วยพระองค์ขอเงินพระมารดาให้คนยากจน ตั้งแต่วันแรกประสูติและเมื่อเจริญวัยขึ้น พระองค์ตั้งโรงพยาบาลและบริจจาคสิ่งของแก่คนยากจนอยู่เสมอ”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

“เรายินดีสละทุกสิ่ง
 แม้กระทั่งเลือดเนื้อและชีวิต
 หากช่วยให้สัตว์โลก*พ้นทุกข์ได้”

(ว.วชิรเมธี, 2555: 3)

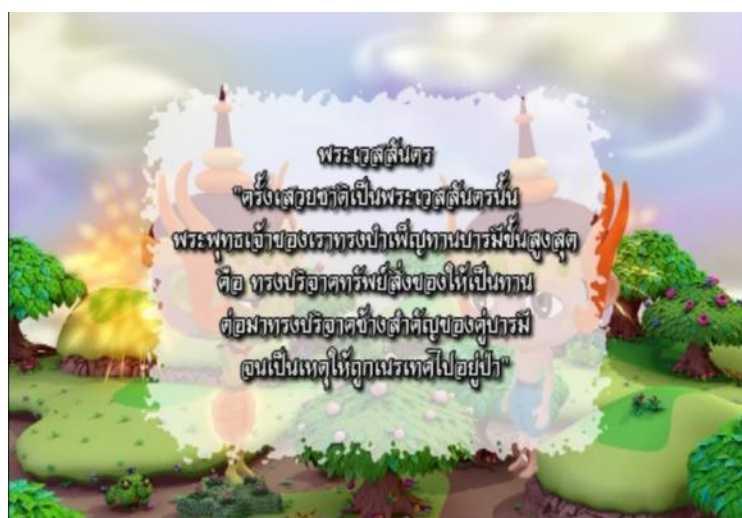
ภาพที่ 68 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีใน พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้

ภาพที่ 69 ภาพการบำเพ็ญทานบารมีในทศชาติฉบับการ์ตูน

ในทศชาติฉบับการ์ตูนของโอม รัชเวทย์ มีการเน้นของความสั้น ๆ โดยใช้แถบสีใต้ภาพ “พระเวสสันดรได้บริจาคพระโอรสและพระธิดาให้ซุชกเพื่อบำเพ็ญทานบารมี” (โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 101)

นอกจากนี้ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน นำเสนอแนวคิด ทศบารมีในฐานะบารมีประจำเรื่อง ใช้สร้างการจดจำและใช้ประกอบการสอนหลักประเพณีปฏิบัติ ให้แก่เด็กและเยาวชน เช่น การเปิดเรื่องในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภาทุกเรื่องจะระบุบารมีของ พระโพธิสัตว์ตอนต้นเรื่อง ส่วนในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน) ของชลลดา ชะบางบอนจะเน้นย้ำบารมี ตอนจบเรื่อง ดังตัวอย่าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 70 ภาพการระบุบารมีตอนต้นเรื่องในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา

ภาพที่ 71 ภาพการเน้นย้ำบารมีตอนจบเรื่องในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

จากตัวอย่างที่แสดงมาทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าทศชาติชาดกทุกประเภท สืบทอดขนบการตีความและเชื่อมโยงแนวคิดทศบารมีเป็นบารมีประจำเรื่อง นำเสนอแนวคิดทศบารมี ทั้งการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า และการย้ำเน้นในมิติของคุณธรรมอันเป็นแบบอย่างพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่บุคคลทั่วไปจะสามารถปฏิบัติตามได้ ทั้งนี้ การนำเสนอแนวคิดทศบารมีใช้กลวิธีการเล่าเรื่องตามรูปแบบการนำเสนอ เช่น บทพรรณนาในร้อยกรองขนาดยาวและร้อยแก้ว การบรรยาย การเปิดปิดเรื่อง บทสนทนา ภาพประกอบในหนังสือ ภาพประกอบเรื่อง รวมถึงการใช้ภาพและคำบรรยายในการต่อกับการ์ตูนแอนิเมชัน

นอกจากนี้ การตั้งชื่อเรื่องในเรื่องเล่าทศชาติชาดกยังแสดงให้เห็นการสื่อแนวคิดทศบารมี เช่น เรื่องเล่าที่แต่งเป็นชุดทศชาติสิบเรื่อง **บารมีสิบทัศ หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี** เรื่องเล่าที่ใช้คุณสมบัตินี้เด่นของพระโพธิสัตว์คือปัญญาบารมีตั้งชื่อเรื่อง **ขุนทัพแห่งมิลินทร มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** การระบุชื่อเมืองมิลินทรแสดงความสำคัญของเมืองมิลินทร เรื่องเล่าที่ระบุบารมีประจำเรื่องของพระโพธิสัตว์ **นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้ พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี** รวมถึงเรื่องเล่าชุดขบวนการเต็กวัด **ตอนเผด็จศึก อุเบกขา ตอนเมตตอลเวง ตอนครั้นเครงอธิษฐาน** ที่ใช้บารมีประจำเรื่องเป็นแนวคิดสำคัญในการสร้างสรรค์เนื้อหา เรื่องเล่าชุดนี้ นำบารมีประจำเรื่องมาขยายความ ตีความและใช้สอน

อีกประเด็นหนึ่ง แนวคิดทศบารมีที่ปรากฏเด่นในเรื่องเล่าทศชาติชาดก ได้แก่ ทานบารมี วิริยบารมี ปัญญาบารมี และเมตตาบารมี ดังปรากฏในความนิยมสร้างสรรค์เรื่องเล่าเรื่องเดียวจากเรื่องพระเวสสันดร พระมหาชนก พระมโหสถ และพระสุวรรณสาม เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยจึงแสดงให้เห็นความนิยมในการนำแนวคิดทศบารมีข้ออื่น ๆ นอกเหนือจากทานบารมีมาใช้ ดังปรากฏจากตาราง

ตารางที่ 1 บารมีประจำเรื่องของเรื่องเล่าแต่ละประเภท

ทศบารมี	ร้อยกรอง ขนาดยาว	ร้อยแก้ว	หนังสือ ภาพประกอบเรื่อง	การ์ตูนและ การ์ตูน แอนิเมชัน
เดมิยะ- เนกซัมมบารมี				
มหาชนก- วิริยบารมี	พระมหาชนก คำฉันท์ ของ พระราชรัตน ดิลก (ก.ศร นรินทร์) (พ.ศ. 2524)		พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก พระ ราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช (พ.ศ. 2539)	พระราชนิพนธ์ เรื่องพระมหา ชนก (ฉบับ การ์ตูน) พระราช นิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวภูมิ พล อดุลยเดช (พ.ศ. 2542)
				ภาพยนตร์ การ์ตูนเรื่องพระ มหาชนก (จาก พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน 4 สี) ของโครงการ โทรทัศน์ เนื่องมาจาก

ทศบารมี	ร้อยกรอง ขนาดยาว	ร้อยแก้ว	หนังสือ ภาพประกอบเรื่อง	การ์ตูนและ การ์ตูน แอนิเมชัน
				พระราชดำริ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดา สยามบรมราช กุมารี (พ.ศ. 2542)
				การ์ตูน ทศชาติ ชาติ ก พระ มหาชนกบำเพ็ญ วิริยะบารมี ของ บริษัทไฮธยาครี เอชเอ็น (พ.ศ. 2550)
สุวรรณสาม- เมตดาบารมี		สุวรรณสามชาติก วรรณกรรมเรื่อง สังหารษา ของ หลวงตา แพร่เชื้อ ไม้ (พ.ศ.2500)	ขบวนการเด็กวัด ตอนเมตดาอลเวง ของจันทร์เจ้า (พ.ศ. 2555)	การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง พระ มหาชนก พระ สุวรรณสาม พระมโหสถและ พระเวสสันดร ของธรรมสภา (พ.ศ.2555)
เนมิราช- อธิษฐาน บารมี			ขบวนการเด็กวัด ตอน ครั้นเครง อธิษฐาน ของจันทร์ เจ้า (พ.ศ.2555)	
มโหสถ- ปัญญาบารมี	ขุนทัพแห่งมิลิ ลานคร ของพระ	มหาบัณฑิตแห่ง มิลิลานคร ของ		การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง พระ

ทศบารมี	ร้อยกรอง ขนาดยาว	ร้อยแก้ว	หนังสือ ภาพประกอบเรื่อง	การ์ตูนและ การ์ตูน แอนิเมชัน
	ราชธรรมกวี (พ.ศ.2516)	น . อ . แ ย้ ม ประพัฒน์ทอง (หลังพ.ศ.2500)		มหาชนก พระ สุวรรณสาม พระมโสมถและ พระเวสสันดร ของธรรมสภา (พ.ศ.2555)
กวีรিত-ศิลปะ บารมี				
จันทกุมาร- ชั้นดีบารมี				
พรหมนารถ- อุเบกขาบารมี			ขบวนการเด็กวัด ตอน เผล็ดจศึก อุเบกขาของจันทร์ เจ้า (พ.ศ.2549)	
วีร-สัจจบาร มี	วีรบัณฑิต ของ พระราชรัตน ติก (ก . ศ ร นรินทร์) (พ . ศ . 2519)			
มหา เวสสันดร- ทานบารมี	มัทรี คำฉันท ของฉันท ขำวิไล (พ.ศ.2500)			นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ ยิ่งใหญ่ ทาน บารมี ของเจตน์ มหาเกตุ (พ.ศ. 2540)
	มหาชาติ คำ ฉันท ของฉันท			พระเวสสันดร พระชาติแห่ง

ทศบารมี	ร้อยกรอง ขนาดยาว	ร้อยแก้ว	หนังสือ ภาพประกอบเรื่อง	การ์ตูนและ การ์ตูน แอนิเมชัน
	ข้าวิไล (พ.ศ. 2517)			การให้ของว.วชิร เมธี (พ.ศ.2552)
	เล่านิทานคำ ภาพยี่เรื่องพระ เวสสันดร ของ อภัย จันทวิมล (พ.ศ.2532)			การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่องพระ มหาชนก พระ สุวรรณสาม พระมโสมถและ พระเวสสันดร ของธรรมสภา (พ.ศ.2555)

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ การดัดแปลงเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช นำเสนอแนวคิดวิริยบารมีอันเป็นบารมีประจำเรื่องควบคู่กับปัญญาบารมีในแบบการตีความใหม่ และตัดเนกขัมมบารมีทิ้งไป ส่งผลให้เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์จากพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ทั้งฉบับหนังสือภาพประกอบและการ์ตูนเน้นนำเสนอแนวคิดวิริยบารมีควบคู่กับปัญญาบารมีเช่นเดียวกัน และบางเรื่องมีการตีความและขยายความปัญญาบารมีเพิ่มเติม ดังปรากฏในละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร ตอนพระมหาชนกแก้ปริศนาขุมทรัพย์ใหญ่ 16 แห่ง พระมหาชนกใช้สหัสสถานธนูยิงศรธนู 4 ดอกที่มีเชือกต่างสีผูกไว้ที่ปลายธนูออกไป 4 ทิศ ศรธนูกระจายออกไปตกที่ทิศทั้ง 4 กลายเป็นนักปราชญ์ 16 คน นักปราชญ์ทั้ง 16 คนนี้มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างแขนง และพระมหาชนกกล่าวว่า “ขุมทรัพย์ใดไม่เท่าขุมทรัพย์ทางปัญญาของผู้มีปัญญาเป็นเลิศ ปราชญ์ทั้ง 16 คนนี้คือขุมทรัพย์ 16 แห่ง” (กรุงเทพมหานคร, 2555) ลักษณะนี้เป็นลดความซับซ้อนของเนื้อหาเพื่อนำเสนอแนวคิดปัญญาบารมีให้เห็นเป็นรูปธรรม

จากความหมายของบารมีที่ว่า “ความหมายของคำว่าบารมีในยุคหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทย คือ หมดธรรมะหรือวิธีการ 10 ประการ ที่จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้บรรลุถึงพระนิพพาน” และ “บารมีหมายถึงคุณธรรมที่นำผู้ปฏิบัติให้ออกจากฝั่งนี้ จนพ้น

จากฝั่งนี้ ไปถึงฝั่งโน้น...สัตว์โลกอยู่ฝั่งนี้ก็ต้องประกอบด้วยกิเลส ประกอบด้วยความทุกข์ จะพ้นจากฝั่งนี้ไปสู่อีกฝั่งหนึ่ง อันหมายถึง **โลกุตตระ** พ้นโลกคือ **นิพพาน** ก็ต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้สั่งสมอบรมยิ่งขึ้น ๆ ที่เป็นอย่างนั้น” แสดงให้เห็นว่าบารมีเป็นวิธีปฏิบัตินำไปสู่นิพพาน เป็นคุณธรรมที่นำไปปฏิบัติข้ามฝั่งจากโลกียะสู่ออกุตตระ เช่นนั้นแล้ว การปลูกฝังแนวคิดทศบารมีในเรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบการนำเสนอประเภทต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นการสร้างศรัทธาในเบื้องต้น และความศรัทธานี้จะนำไปสู่การปฏิบัติ ความรู้และเข้าใจวิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตาม นอกจากนี้ การขยายความและการตีความแนวคิดทศบารมี โดยแสดงให้เห็นการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต อันเป็นลักษณะเด่นสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยนั้น เป็นกลวิธีการสอนให้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติ แนวคิดทศบารมีในฐานะวิถีปฏิบัติและคุณธรรมจึงเป็นวิธีนำสู่การขัดเกลาจิตใจ และเป็นเครื่องอบรมปัญญาอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ การสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยจึงยังคงพันธกิจสำคัญคือ การสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบารมีอันนำไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา

3.2 การสืบทอดเนื้อหาเรื่องทศชาติชาดก

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา ชาดกเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย **อรรถกถาชาดก**ขยายเนื้อความชาดกอีกต่อหนึ่ง การจัดเรียงชาดกเรียงตามจำนวนคาถา ทศชาติชาดกหรือชาดกสิบเรื่องเป็นชาดกที่ลำดับไว้ท้าย ๆ ทศชาติชาดก ได้แก่ เตมิยะ มหาชนก สุวรรณสาม เนมิราช มโหสถ ภูริทัต จันทกุมาร พรหมนารท วิรุบบันฑิต และเวสสันดร

การสืบทอดเนื้อหาอันมีที่มาจากชาดก สร้างความสำคัญให้กับตัวบวรรัตนคติด้วยมีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ ทั้งนี้การเล่าเรื่องหลากสำนวนด้วยการ “เล่าใหม่” หรือการสร้างสรรคเรื่องขึ้นมาใหม่ในแต่ละบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคม ก็นับเนื่องเป็นขนบการสร้างสรรควรรณคดีพระพุทธศาสนา การหลากสำนวนเกิดจากความศรัทธาในอานิสงส์ของการสืบทอดพระพุทธศาสนา และเนื้อหาที่เอื้อต่อการตีความเพื่อถ่ายทอดแนวคิดและใช้สอนธรรมะ ทั้งนี้ เนื้อหาเรื่องมหาชาติจากทศชาติชาดกนิยมแต่งเป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญ

เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกสืบทอดมาจากพระไตรปิฎก การสร้างสรรคและสืบทอดต่อเชื่อว่าก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งของผู้สร้างงานและผู้เสพ ดังนั้น การสร้างสรรคเรื่องเล่าทศชาติชาดกจึงเป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาเพื่อสั่งสม “บุญ” ของผู้สร้างสรรคงาน เป็นพันธกิจที่มีคุณูปการเพื่อจรโลงใจและจรโลงโลก เรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้เนื้อหาจากชาดกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก

อันเป็นคัมภีร์สำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา ทั้งยังเชื่อว่าเป็น “พุทธวจนะ” ของพระพุทธเจ้า ซึ่งในงานวิจัยนี้ศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยจากกลุ่มข้อมูล 5 ประเภท การนำเรื่องทศชาติชาดกมาสร้างสรรค์สำนวนใหม่จึงเป็นการสืบทอดเนื้อหาจากพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา มาสร้างสรรค์ใหม่ โดยนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ

การสร้างสรรค้งานที่ถ่ายทอดจากต้นแบบความดีงามสูงสุดในบริบทความศรัทธาของสังคมพระพุทธศาสนา เป็นการส่งต่อสัจธรรมและความดีให้ดำรงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะในวัฒนธรรมพระพุทธศาสนานับว่าเป็นการสร้างกุศลได้ทางหนึ่ง การสร้างสรรค์เรื่องเล่าที่มีเนื้อหาจากพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการกระทำบุญกุศล ที่จะทำให้ผู้สร้างงานได้รับผลบุญจากกุศลกรรมทางปัญญา และการนำมาถ่ายทอดคือการให้ปัญญาเป็นทาน ดังนั้นแล้วการสร้างสรรค้งานจึงเกิดจากความศรัทธาที่ต้องกระทำด้วยความประณีต ด้วยจิตจดจ่อเป็นสมาธิ ผู้สร้างงานต้องใช้ทั้งความรู้และปัญญา เทียบได้ว่าการสร้างสรรค์วรรณคดีเป็นการบำเพ็ญภาวนาผ่านการเพ่งพินิจตัวอักษร สร้างสมาธิ และปัญญา ก่อให้เกิดอานิสงส์สูงสุดต่อตัวผู้สร้างสรรค้งาน วิถีปฏิบัติทางปัญญาสร้างความเข้าใจในหลักธรรมอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา เป็นการขัดเกลาและชำระจิตอันนำสู่ปัญญาและจะนำสู่ “นิพพาน” ได้

ดวงมน จิตรจันงค์ (2556: 50-53) กล่าวไว้ว่า การอิงอาศัยศรัทธาในพระศาสนาในการสร้างสรรค์ศิลปะ แสดงว่าเชื่อมั่นว่าตนกำลังจะบำเพ็ญกรณียกิจอันเป็นกุศล กวีไทยสำนึกว่าตนต้องสร้างงานด้วยปัญญาด้วยการศึกษาเรียนรู้ งานซึ่งเป็นผลแห่งปัญญา ย่อมให้อานิสงส์ยิ่งใหญ่ตอบแทนแก่ผู้สร้าง เนื่องจากเป็นผู้เผยแพร่ปัญญาแก่ผู้อื่น ๆ ต่อ ๆ ไปอีก ในระบบคิดเช่นนี้ ปัญญาเป็นสมบัติที่สั่งสม เรียนรู้ และสร้างสรรค์ขึ้นได้เพื่อมอบแก่ผู้อื่น ท้ายที่สุดแล้ว อานิสงส์ของการสร้างงานย่อมนำไปสู่ความหลุดพ้นจากบ่วงแห่งอกุศลที่รัดตรึงมนุษย์ไว้กับการเวียนว่ายตายเกิด กล่าวได้ว่าในรากวัฒนธรรมไทย วรรณคดีหรืองานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ในอุดมคติ ก็คือสิ่งที่ให้ความจริง (ปัญญา) สิ่งที่น่าไปสู่ความดี (กุศล) สิ่งที่มีความงาม (วิจิตร) และให้ความสุขอันลึกซึ้ง (เกษม)

การสร้างสรรค้งานหลากหลายสำนวนและการแต่งตามสำนวนต่าง ๆ เป็นธรรมเนียมแต่งของวรรณคดีพระพุทธศาสนา ในแง่นี้ตัวบทเรื่องทศชาติสำนวนต่าง ๆ จึงมีพันธกิจเป็น “ตำรา” และเป็น “ครู” ที่สร้างแบบแผนการแต่งและเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์สำนวนใหม่ นอกจากนี้ การแต่งเรื่องเล่าทศชาติเพื่อ “อนุชนผู้สนใจทั้งหลาย” แต่งเป็นหนังสือประกอบการเรียน หนังสือสำหรับเด็กก็เป็นการปลูกฝังเบื้องต้นให้กลุ่มผู้อ่านวัยเด็กและเยาวชนได้รับรู้และจดจำเนื้อหาเรื่องทศชาติ เป็นการปลูกฝังทั้งในแง่การรับรู้ ความคิด และการสอน ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสพทศชาติชาดกใน “วัฒนธรรมทศชาติชาดก” ของสังคมไทย

การสืบทอดและสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็น “วัฒนธรรมทศชาติชาดก” ที่ผ่านการสั่งสมและการสอนทั้งทางมุขปาฐะและลายลักษณ์ เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกอยู่ในความรับรู้ของคนในสังคมไทยมาช้านาน โดยเฉพาะการอบรมสั่งสอนและการปลูกฝัง การสร้างสรรค์ที่แต่เดิมเกิดขึ้นในวัดและวัง ได้ขยายสู่ระบบการศึกษาในสถานศึกษาและโรงเรียน การเผยแพร่ด้วยการผลิตเพื่อการค้า การแต่งเรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบต่าง ๆ แสดงความสำคัญและการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

เรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้เนื้อหาจาก**อรรถกถาชาดก**ในพระไตรปิฎก โดยนำมาสร้างสรรค์ใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ที่แตกต่างกัน การสร้างสรรค์ใหม่มีทั้งที่นำเรื่องมาจากทศชาติชาดกทั้งสิบเรื่อง และเลือกเล่าเรื่องเดียว การสร้างสรรค์เป็นเรื่องชุดทศชาติชาดกสิบเรื่องเป็นการสร้างความรับรู้ จดจำทั้งเนื้อหาและการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละเรื่อง เป็นการปลูกฝังแนวคิดทศบารมีและการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่วนการสร้างสรรค์เป็นเรื่องเดียวมักจะสร้างสรรค์จากเรื่องที่พระโพธิสัตว์แสดงบารมีเด่นชัด เช่น พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระมหอสถ และพระเวสสันดร เป็นการเน้นย้ำบารมีของพระโพธิสัตว์จากพระชาตินั้น ๆ ให้เด่นชัด และเป็นแบบอย่างในการสอนให้ปฏิบัติตามได้

เนื้อหาทศชาติชาดกกล่าวถึงตัวละครสำคัญคือพระโพธิสัตว์สั่งสมบารมีด้วยการบำเพ็ญทศบารมีในแต่ละพระชาติ เป็นเนื้อหาส่วนสำคัญที่แสดงแนวคิดทศบารมี ทั้งนี้ ความสำคัญของการบำเพ็ญทศบารมีของพระโพธิสัตว์ ประการหนึ่งคือเป็นแบบอย่างของการทำความดีที่บุคคลทั่วไปพึงนำไปใช้เป็นตัวอย่งในการดำเนินชีวิต อีกประการหนึ่งคือความสำคัญที่เชื่อมโยงกับพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การบำเพ็ญบารมีเป็นการ “สั่งสม” คุณธรรมความดีอันก่อให้เกิดเป็นบารมีและเป็นเสมือนพลังแห่งบุญที่หนุนนำพระพุทธรองค์สู่การตรัสรู้ การบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้ายก่อนเป็นพระพุทธเจ้าจึงมีความสำคัญ

ทศชาติชาดกเป็นนิทาน และมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวชีวิตของพระโพธิสัตว์ เล่าเรื่องในฐานะมนุษย์ที่ต้องประสบและเผชิญชะตากรรมในรูปแบบต่าง ๆ รายละเอียดของเรื่องจึงเอื้อต่อการสร้างสรรค์ใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นนิทานศาสนา ที่เอื้อต่อการตีความและการอภิปรายในประเด็นทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกจึงมีการสืบทอด สร้างสรรค์ และนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบทของยุคสมัย

การสืบทอดเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้การตีความแนวคิดและเนื้อหา นำมาเล่าใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ การดำเนินเนื้อหาคนเนื้อหาสำคัญตาม**อรรถกถาชาดก** และมีการดัดแปลงเนื้อหาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การแต่งและรูปแบบการนำเสนอ เช่น **ทศชาติคำฉันท์** แต่ง

เฉลิมเพื่อพระเกียรติ เนื้อหากล่าวสรรเสริญพระโพธิสัตว์โดยแทรกพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเข้าไป **มหาบัตถิตแห่งมิลินทร** ผู้แต่งกล่าวถึงแรงบันดาลใจจากปัญญาความฉลาดของขงเบ้ง จึงเน้นการแสดงปัญญาบารมีของพระมหोสถผ่านบทพรรณนากับบทสนทนา **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** เล่าเรื่องแบบสารคดี ใช้รูปแบบจดหมายเล่าทศชาติชาติตกแบบเล่าให้ฟัง เพื่อให้ความรู้เรื่องชาติตกและภาพจิตรกรรม จึงเชื่อมโยงเนื้อหาทศชาติชาติตกกับภาพจิตรกรรม พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ดัดแปลงเนื้อหาโดยเพิ่มคาถาและเปลี่ยนตอนจบ นำเสนอแนวคิดวิริยบารมีและปัญญาบารมี เป็นต้น

การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาติตกแสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าทศชาติชาติตกในสังคมไทยร่วมสมัยยังคงสืบทอดแนวคิดทศบารมี และสืบทอดเนื้อหาเรื่องทศชาติชาติตก นอกจากนี้กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าทศชาติชาติตก ยังแสดงให้เห็นการสืบทอดและการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาติตกในสังคมไทยร่วมสมัย

เรื่องเล่าทศชาติชาติตกยังคงสืบทอดขนบการเล่านิทานชาดกในลักษณะ “การเล่า” กับ “การฟัง” โดยใช้เนื้อหานิทานชาดกเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังแนวคิด และใช้เป็นสื่อสอนธรรมะ ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยที่วัฒนธรรมการอ่านและการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม การสืบทอดขนบการเล่านิทานชาดกจึงมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม กลวิธีการเล่านิทานปรากฏผ่านการเล่าเรื่องในวัฒนธรรมการอ่าน

ใน**อรรถกถาชาดก**พระพุทธรเจ้าตรัสเล่านิทานชาดกเรื่องต่าง ๆ โดยมีมูลเหตุเริ่มต้นจากที่พระสงฆ์นั่งสนทนาสรรเสริญบารมีของพระองค์ การสนทนาทำให้เกิดความสงสัยใคร่รู้จนกราบทูลอาราธนาถาม และพระพุทธรเจ้าก็จะตรัสเล่านิทานชาดกเป็นเหตุการณ์ในอดีตชาติเมื่อครั้งที่ได้บำเพ็ญบารมีนั้น ๆ เป็นกลวิธีการสอนธรรมะด้วยการแสดงตัวอย่างจากคุณสมบัติของบุคคล ธรรมชาติของชาดกจึงแสดงให้เห็นสถานภาพ บทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่ากับผู้ฟัง ในฐานะผู้สอนและผู้ถูกสอน รวมถึงบริบทการเล่าที่จะต้องมียุทธหรือปัญหาอันนำไปสู่การเล่าเรื่องเพื่อเตือนสติ และเป็นตัวอย่างในการสอนธรรมะ เช่น เรื่องเล่า**ชุดขบวนการเด็กวัด** ของจันทร์เจ้า **นิทานสมานวัย พระเวสสันดร ผู้ยิ่งใหญ่ทานบารมี** ของเจตน์ มหาเกตุ เป็นต้น

นอกจากนี้ การเล่าเรื่องด้วยภาพและการเล่าเรื่องประกอบภาพ เป็นวิธีการเล่าทศชาติชาติตกที่มีมาแต่เดิม ทั้งการใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังถ่ายทอดเนื้อหาทศชาติชาติตก และการเล่าเรื่องประกอบภาพจิตรกรรมในสมุดไทย เรื่องเล่าทศชาติชาติตกในสังคมไทยร่วมสมัยสืบทอดกลวิธีการใช้ภาพเล่าเรื่องและเล่าประกอบเรื่อง เล่าเรื่อง แต่ขยายลักษณะภาพจากภาพจิตรกรรมไทย เป็นภาพจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ใหม่ ภาพการ์ตูน รวมถึงภาพเคลื่อนไหวแบบแอนิเมชัน

ความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับทศชาติชาดก แสดงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับการสืบทอดพระพุทธรศาสนา กล่าวคือ

พระอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยที่มีภาพเขียนบนฝาผนังมีอยู่มาก...ด้านข้างมักจะเป็นภาพเล่าเรื่องต่าง ๆ เป็นภาพพุทธประวัติบ้าง ภาพชาดกบ้าง ภาพวรรณคดีบ้าง ที่มีมากที่สุดคือภาพทศชาติ ซึ่งแสดงถึงพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ ภาพเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นภาพประกอบคำสอนของพระสงฆ์ ซึ่งมักจะใช้เรื่องชาดกเป็นเรื่องราวในการแสดงพระธรรมเทศนา ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพประกอบไปด้วย และจะได้มีความซาบซึ้งในรสพระธรรมยิ่งขึ้น

ในการศึกษาความคิดเรื่องทศชาติหรือเรื่องบารมีในประเทศไทย การดูภาพจิตรกรรมฝาผนังมีส่วนช่วยในการตีความอธิบายคติความเชื่อในสังคมได้บ้าง

มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมีแพร่หลายในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งในพระนครและต่างจังหวัด ช่างมักจะเขียนภาพเรียงกันไป ตามพระชาติที่กล่าวในนิบาตชาดก

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524: 166)

ความนิยมนำเนื้อหาจากทศชาติชาดกมาถ่ายทอดผ่านภาพจิตรกรรมปรากฏเด่นชัดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องถึงกรุงธนบุรี เช่น มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่วัดปราสาท นนทบุรี วัดช่องนนทรี เขตยานนาวา วัดโบสถ์ สามเสน เขตดุสิต และวัดราชสิทธิาราม เขตบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ

(ประทีป ชุมพล, 2539: 21-22)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังจากเรื่องทศชาติชาดกแสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ผ่านภาพ เมื่อประกอบกับการฟังพระธรรมเทศนาที่ยกตัวอย่างจากเรื่องราวในทศชาติแล้ว ความเข้าใจเรื่องการบำเพ็ญบารมีและการนำไปปฏิบัติตามก็จะชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น ในลักษณะนี้ภาพจิตรกรรมจึงมีความสำคัญในฐานะการสื่อความแบบรูปธรรมที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและ

เข้าถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ การที่ช่างเขียนภาพเขียนภาพเรียงตามพระชาติในนิบาตชาดกก็จะช่วยเพิ่มความจดจำในเรื่องราวและบารมีแต่ละชาติมากขึ้นด้วย โดยพิจารณาจากภาพที่มักจะมีสื่อถึงเนื้อหาสำคัญในการบำเพ็ญบารมีของแต่ละพระชาติ ดังที่ว่า

จะสังเกตได้ว่าในความคิดของช่างเขียน การบำเพ็ญบารมีเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์หรือภาพหลักของเรื่อง ภาพหลักเหล่านี้มักจะแสดงถึงแก่นเรื่อง ไม่แสดงอารมณ์มากนัก แม้แต่กิริยาท่าทางก็จะทำตามแบบ อารมณ์ของรูปจะอยู่ที่ตัวกากหรือตัวประกอบ...การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นแรงบันดาลใจให้ช่างเขียนภาพประกอบเป็นจิตรกรรมฝาผนังออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ตามความคิดของช่าง

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2524: 169)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเรื่องราวในทศชาติชาดกจึงเป็นสื่อแห่งศรัทธาในศาสนาพุทธ ทั้งยังสัมพันธ์กับการสร้างจิตรกรรมเพื่อสื่อสารธรรม นำสู่ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การสร้างงานจิตรกรรมเพื่อสนองประโยชน์ในสถาบันทางศาสนามีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

(1) เพื่องานจิตรกรรมเป็นบุคลากรพื้นฐานในการถ่ายทอดพระสัทธรรมใช้จิตรกรรมซึ่งเป็นรูปธรรมที่มองเห็นเป็นสื่อถ่ายทอดพระสัทธรรมออกมาให้ปรากฏเป็นที่รับรู้และเข้าใจได้ในหมู่ชนทั่วไป

(2) เพื่องานจิตรกรรมเป็นธรรมกถึกคือ อาศัยรูปลักษณะของจิตรกรรมที่นำมาประมวลร่วมเข้าด้วยกัน พรรณนาชักชวนให้ติดตามและรับรู้เนื้อหาสาระอันแฝงอยู่ได้

(3) เพื่องานจิตรกรรมเป็นเครื่องปลงธรรมสังเวช เพื่อเป็นสิ่งโน้มน้าวให้เห็นชอบหรือเห็นชังในเนื้อหาสาระเรื่องราวแห่งพระสัทธรรมที่นำเสนอผ่านจิตรกรรมแบบไทยประเพณี

(จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2543: 147-148)

ภาพจิตรกรรมมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาทศชาติชาดก ทั้งสำคัญยิ่งในการสอนธรรมะ และการสืบทอดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การสร้างสรรค์ภาพทศชาติชาดกเป็นชนบสำคัญประการหนึ่งในการสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกด้วยการใช้ภาพศิลปะดึงดูดใจและใช้สื่อแนวคิด ภาพจิตรกรรมจาก

ทศชาติชาดกเป็นเครื่องมือสอนให้เข้าใจวิถีแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ และนำไปสู่การปฏิบัติตามตามสมควรได้ การพิจารณาภาพทศชาติชาดกสัมพันธ์กับความรับรู้เนื้อหาและความเข้าใจหลักธรรมะ นำสู่ปัญญาอันสามารถชำระจิตและก่อให้เกิดจิตที่ประณีตได้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่อง สืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับทศชาติชาดก โดยการใช้ภาพประกอบในเรื่องเล่าทศชาติชาดกทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอยู่เดิมและภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่สร้างสรรค์ใหม่ การสร้างสรรค์ภาพประกอบเรื่องในเรื่องเล่าทศชาติชาดก เป็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมจากทศชาติชาดก รวมถึงการใช้ภาพเพื่อสื่อแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและใช้เพื่อสอนธรรมะ โดยใช้ภาพเน้นย้ำแนวคิดสำคัญของเรื่อง และใช้ดึงดูดความสนใจ

การใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ความสัมพันธ์ระหว่างทศชาติชาดกกับการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังมีมายาวนาน กล่าวคืองานจิตรกรรมในพุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่คือจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในพระอุโบสถ พระวิหาร และหอพระไตรปิฎกเป็นหลัก งานจิตรกรรมเป็นสื่อสำคัญของการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นแนวคิดในการออกแบบ เรื่องราวที่เขียน เทคนิคการเขียน ความงดงามและสีสัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556: 397) ทั้งนี้ จิตรกรรมฝาผนังที่นิยมเขียนตามผนังโบสถ์ วิหาร วัดวาอารามของไทย ถือเป็นงานภาพประกอบเรื่องหรือภาพเล่าเรื่อง ก็เพราะผู้คนสมัยโบราณมีข้อจำกัดในการสื่อสารด้วยตัวหนังสือ การสื่อสารด้วยภาพจึงถูกนำมาใช้ โดยเฉพาะการบอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ วิหาร เป็นภาพแบบเล่าเรื่อง การจัดวางภาพจึงมีลักษณะต่อเนื่องกัน สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพจะสื่อความหมายโดยชัดเจน มีการกำหนดสัญลักษณ์ในตัวบุคคล สถานที่และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ (ผดุง พรหมมูล, 2547: 18) ในลักษณะนี้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงมีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่ในฐานะของการสื่อเนื้อหาและแนวคิดของเรื่องภาพจึงนับได้ว่าเป็นช่องทางหรือรูปแบบการนำเสนอเรื่องทศชาติชาดกในลักษณะหนึ่ง โดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่องจากสัญลักษณ์และองค์ประกอบต่าง ๆ ในภาพอีกทั้งในอดีตผู้เสพรู้เนื้อหาเรื่องราวชาดกอยู่แล้ว การดูภาพจิตรกรรมที่เป็นสัญลักษณ์เฉพาะตอนสำคัญของเรื่องก็สามารถเข้าใจได้

ภาพสัญลักษณ์และภาพเล่าเรื่องจึงเป็นขนบการสร้างสรรค์ที่สำคัญในจิตรกรรมทศชาติชาดก ดังที่ว่า จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยที่เก่าถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นและยังอยู่ในสภาพศึกษาได้ ได้เขียนภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ตอนเดียวซึ่งช่างเขียนคัดเลือกเป็นตอนสำคัญหรือ

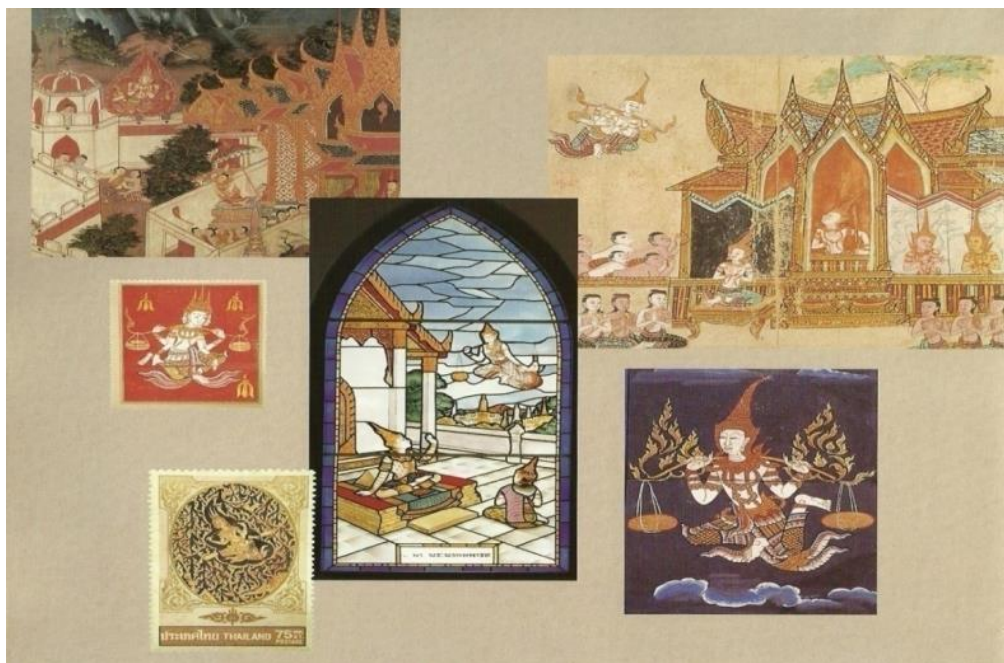

ตอนที่โดดเด่นของเรื่อง เขียนด้วยสีน้อยสี ภาพเหตุการณ์ตอนเดียวดังกล่าวจัดว่าเป็น**ภาพสัญลักษณ์** ของเรื่อง เป็นต้นแบบพัฒนาการในภายหลังซึ่งคลี่คลายลักษณะมาเป็นภาพเล่าเรื่อง มีฉากมีตอน ย่อย ๆ ประกอบ และสีที่ใช้ก็เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย ครั้นผ่านสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมาสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ฉากตอนย่อย ๆ พบเพิ่มขึ้น ภาพผู้คนในฉากตอนต่าง ๆ ก็มากขึ้น จึงเป็น**ภาพเล่าเรื่อง**อย่างแท้จริง...การดูภาพต้องรู้เรื่องราวที่ช่างโบราณนำมาเขียน...ช่างเขียนทราบดีว่า ผู้คนร่วมสมัยกับช่างเขียนรับรู้เรื่องราวดีอยู่แล้ว (สันติ เล็กสุขุม, 2556: 9) การใช้ภาพสัญลักษณ์และภาพเล่าเรื่อง ก่อให้เกิดการตีความเพื่อ “อ่าน” ภาพ เป็นกลอุบายที่สร้างปัญญาให้แก่ผู้เสพ นอกเหนือไปจากการสร้างสรรค์ศิลปะให้งดงามเพื่อประดับตกแต่งศาสนสถาน

นอกจากนั้น จิตรกรรมไทยประเพณีส่วนใหญ่เกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าสร้างขึ้นเป็น “พุทธบูชา” มักเขียนบนฝาผนังเพื่อประดับงานสถาปัตยกรรม เรื่องราวที่เขียนมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธประวัติ ไตรภูมิ ชาดก เป็นต้น จุดประสงค์ในการเขียนภาพนอกจากใช้ประดับงานสถาปัตยกรรมให้เกิดความงามแล้ว ยังเป็นช่องทางในการบอกเล่าหรือสั่งสอนเรื่องราวทางศาสนา ในขณะที่คนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถอ่านหนังสือได้ การสั่งสอนผ่านภาพจะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นที่น่าสนใจคือ จิตรกรรมไทยประเพณีทำให้ผู้ดูสามารถจินตนาการถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งเข้าใจได้ยากให้ปรากฏเป็นรูปธรรมผ่านงานจิตรกรรม เช่น สวรรค์ นรก ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีจริงบนโลกใบนี้...ดังนั้น ในการวาดภาพจิตรกรรมไทยประเพณีมักใช้สัญลักษณ์ซ้ำ ๆ เพื่อสื่อความหมายแทนตอนใดตอนหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกันในแต่ละวัด ทำให้ผู้ชมเข้าใจเนื้อหาของภาพได้โดยง่าย (เนื่ออ่อน ขรัวทองเขียว, 2556: 2, 12)

กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างเสพในวัฒนธรรมทศชาติชาดก ในอดีตภาพจิตรกรรมฝาผนังทศชาติชาดกเป็นรูปแบบหนึ่งในการนำเสนอเนื้อหาแนวคิดและใช้สอนธรรมะ การนำภาพจิตรกรรมที่มีอยู่เดิมมาใช้เป็นภาพประกอบและเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดก จึงแสดงให้เห็นกลวิธีการนำภาพจิตรกรรมมาใช้ในรูปแบบและบริบทสมัยใหม่ ดังตัวอย่างการใช้ภาพประกอบใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม** ผู้แตงนำภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกที่ถ่ายจากสถานที่ต่าง ๆ มาเป็นภาพประกอบเรื่องโดยเชื่อมโยงกับเนื้อหา ทั้งยังแทรกทัศนะในการวิพากษ์วิจารณ์และให้ความรู้ด้านจิตรกรรมเกี่ยวกับภาพในแต่ละพระชาติ

ตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังที่นำมาใช้เป็นภาพประกอบเรื่องใน**ท้องทศชาติผ่านจิตรกรรม**

ภาพที่ 72 ภาพพระนารทเหาะจากสวรรค์

...ที่ลอกคำบรรยายของชาดกมาให้ดูเพราะฉันยังไม่เคยเห็นจิตรกรรมที่ไหนเขียนตรงกับความข้างต้นเลยทั้งที่พระนารทให้ความสำคัญกับภาพลักษณะที่จะปรากฏแก่สายตาพระเจ้าอังคตราชมาก เรียกว่าท่านทันสมัยเป็ยที่ทรงคิดว่า first impression สามารถสร้างความประทับใจจนอาจทำให้อีกฝ่ายคล้อยตามความคิดเราได้ง่ายขึ้น

ฉันเกือบไม่เคยเห็นจิตรกรรมที่ไหนวาดพระนารทเป็นดาบสยกเว้นที่วัดสุวรรณดาราราม ส่วนใหญ่จะให้เห็นท่านแต่งเครื่องทรงเทวดา แล้วยังวาดหน้าให้ท่าน 4 หน้าด้วยเห็นว่าเป็นพรหม ทั้งที่ในเรื่องนั้นพระนารททรงต้องการปรากฏกายเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับพระเจ้าอังคตราช ซึ่งฉันคิดว่าคงเป็นเพราะท่านคงเล็งเห็นผลดีในแง่จิตวิทยาว่าจะช่วยให้พระเจ้าอังคตราชทรงรู้สึกว่าคุณธรรมที่พระนารทมีนั้นไม่ได้ไกลเกินเอื้อม แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถฝึกฝนและทำได้ในวันหนึ่ง

ที่น่าสนใจอีกอย่างได้แก่ของที่ท่านหาบมา เท่าที่เคยเห็นภาพเขียนแห่งเดียวที่วาดได้ตรงกับคำบรรยายคือที่วัดช่องนนทรี นอกนั้นวาดเป็นก้อนทองทั้ง 2 ข้างเหมือนกัน เนื่องจากเราไม่มีภาพเขียนสมัยอยุธยาที่อื่นให้เปรียบเทียบฉันจึงไม่แน่ใจว่าวัดช่องนนทรีเป็น

ช้อยกเว้น หรือว่าวัดสมัยอยุธยายังคงวาดตามคำบรรยายในชาดกแล้ว เพิ่งมาเปลี่ยนไปในภายหลังกันแน่ ลองไปพลิกสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาดู ก็ยังหาคำตอบไม่ได้เพราะฉบับหนึ่งวาดเป็นก้อนทองทั้งสองข้างเช่นเดียวกับรูปเขียนในสมัยหลัง ส่วนอีกฉบับ วาดก้อนทองไว้ข้างหนึ่งส่วนอีกข้างวางคนโททองแทนที่จะเป็นคนโทแก้วแบบที่บรรยายไว้ในชาดก

ที่สำคัญ ฉันอยากรู้จังว่าพระนารทท่านลงทุนแบกถาดแบกคนโทมาทำไม (ให้มันหนัก!) ในเมื่อชาดกไม่ได้กล่าวถึงของที่ท่านแบกมาอีกเลย จะว่าเป็นเครื่องอัฐบริขาร ฉันก็ไม่เคยเห็นภาพฤษีที่ไหนแบกคานหามาไปบ่น่าแบบนี้เลยสักที

(อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ช: 63)

ตัวอย่างจากเรื่อง “พรหมนารท” ผู้แต่งใช้ภาพจิตรกรรมจากเนื้อหาตอนเดียวกันแต่หลายสถานที่ เพื่อแสดงให้เห็นรายละเอียดของภาพที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะลักษณะหน้าของพระนารทและวัตถุที่พระนารทหามา ซึ่งแต่ละวัตถุต่างก็แตกต่างกัน ทั้งนี้ ผู้แต่งได้ “ลอกคำบรรยายของชาดกมาให้ดู” และกล่าวถึงการสอบถามรายละเอียดกับตัวบทและภาพเขียนในยุคอยุธยา ก่อนที่จะนำมาอธิบายและวิพากษ์วิจารณ์ผู้แต่งใช้กลวิธีการอ้างถึงประกอบกับการให้ความรู้ด้านจิตรกรรมแก่ผู้อ่าน แนะนำให้ผู้อ่านฝึกสังเกตและพิจารณาภาพจิตรกรรม โดยแสดงตัวอย่างจากประสบการณ์ตรงว่าหากเกิดความสงสัยก็ต้องค้นคว้าหาคำตอบให้กับตนเอง ทั้งยังฝึกตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามกับสิ่งที่ประสบพบเห็นดังปรากฏในข้อความที่ผู้วิจัยขีดเส้นใต้ ลักษณะนี้เป็นการเชื่อมโยงภาพประกอบกับเนื้อหา ซึ่งผู้แต่งใช้กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการใช้ภาษาปาก เล่าด้วยการแทรกความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์ในตอนที่ยกมานี้ผู้แต่งชี้แนะให้ผู้อ่านเห็นศักยภาพของมนุษย์ผ่านการให้รายละเอียดและวิจารณ์ลักษณะการปรากฏกายของพระนารทที่ว่า “จะช่วยทำให้พระเจ้าอังกติราชทรงรู้สึกว่ามีอริฤทธิ์ที่พระนารทมีนั้นไม่ได้ไกลเกินเอื้อม แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถไฝ่ฝันและทำได้ในวันหนึ่ง” นั่นคือ “อริฤทธิ์” ของพระนารทอันเกิดจาก “บารมี” หรือคุณธรรมความดี เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ “อริฤทธิ์” ดังปรากฏในภาพจึงเป็น “ผล” อันเกิดจากการกระทำของแต่ละบุคคลนั่นเอง

กลวิธีดังกล่าวนี้เป็นการใช้ภาพจิตรกรรมเชื่อมโยงกับการสอนธรรมะ การนำภาพมาใช้ในหนังสือภาพประกอบเรื่อง นอกจากจะเป็นการสืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับบทชาดกแล้ว การแทรกทัศนะและการให้ความรู้ของผู้แต่งสัมพันธ์กับบริบทการเสพในสังคมไทยร่วมสมัย

ที่ความรู้เรื่องชาดก และการชมภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดเป็นเรื่องใกล้ตัว กลวิธีการเล่าเรื่องของผู้แต่งนำมาใช้จึงกระตุ้นความสนใจของผู้อ่าน ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของภาพจิตรกรรมและเรื่องเทศาติชาดก ในขณะที่เดียวกันการใช้ภาพจิตรกรรมเป็นหลัก ผู้แต่งมีการค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อให้ความรู้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความงามทางศิลปะและเข้าใจเรื่องได้ก็เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องแบบสารคดี

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการอธิบายภาพจิตรกรรมโดยเทียบเคียงกับสิ่งที่ในปัจจุบัน เช่นภาพม้ามีจุดในวิธรรบัตติตกับภาพการ์ตูนสุนัข “101 Dalmatians” ในลักษณะนี้สร้างจินตภาพให้ผู้อ่านเข้าใจและมองเห็นภาพตามได้ชัดเจน พร้อมกันนั้นผู้แต่งก็ได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของภาพและระบุที่มาของภาพประกอบด้วย ดังนี้

ภาพที่ 73 ภาพพระวิธรรบัตติต

ฉากประจำชาตินี้เป็นฉากที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดใบบรรดาฉากประจำ ทศชาติทั้งหมดเดิมมักจะใช้รูปพระวิธรรบัตติต ห้อยไปในอากาศเป็นหลัก (มีแต่ที่วัดบวรนครหลวงเท่านั้นแหละที่เห็นวาดเป็นยักษ์เอาหางมารัดคอพระวิธรรบัตติตห้อยไปแทน แถมยังวาดม้ามีจุดจนเห็นที่ไร นึกถึง 101 Dalmatians ทุกที!) อีกฉากที่มักจะเห็นวาดคู่กันอยู่

เสมอคือฉากที่พ่นนัสกา (จิตรกรรมหลายๆ แห่งให้ความสำคัญกับฉาก สกามากกว่าฉากเกาะหางม้าอีก)

แต่วัดในรัชกาลปัจจุบันทั้งที่เป็นจิตรกรรมและที่ทำด้วยวัสดุอื่น เช่น ไม้แกะสลัก มักทำเป็นรูปปูนฉาบยักยักกำลังจับพระวิธูรยกขึ้นเหนือ ศีรษะเตรียมจะฟาด (กับภูเขา) ฉนั้นเข้าใจว่าความนิยมนี้ได้รับอิทธิพลมาจากรูปในโปสเตอร์ของ ส.ธรรมภักดี ซึ่งเมื่อสัก 4-50 ปีที่แล้ว นิยมเอาไป ใส่กรอบแขวนตามเสาในศาลาการเปรียญโดยเฉพาะในต่างจังหวัด

(อุ่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ช: 88)

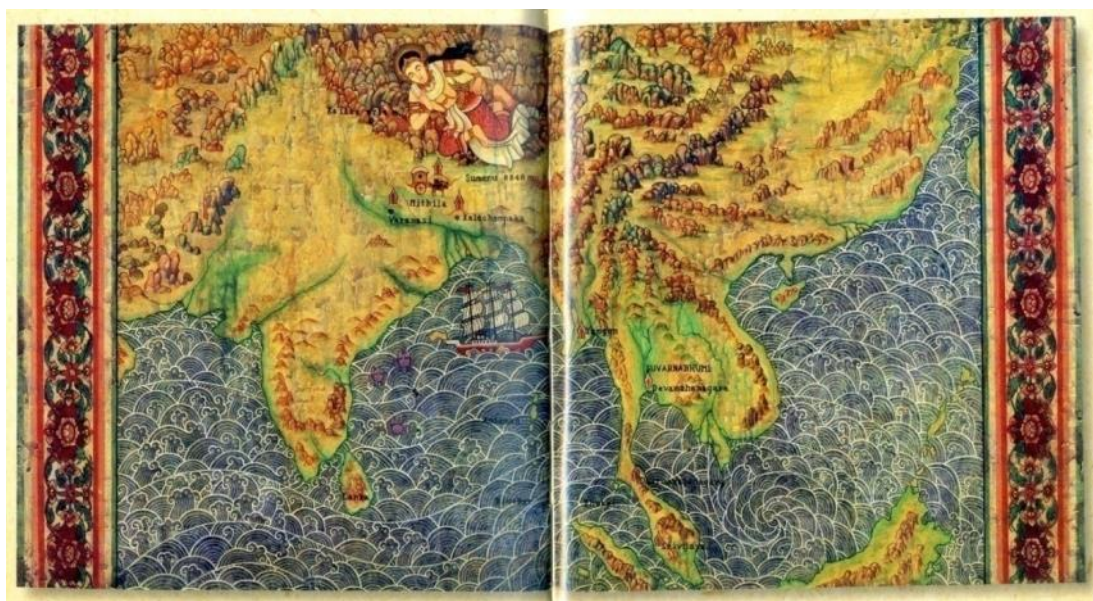
ตัวอย่างที่ยกมา ผู้แต่งให้ความรู้เรื่องฉากประจำชาติจากเรื่องวิธูรบัณฑิต โดยกล่าวถึงความ นิยมวาดในแต่ละยุคสมัย เป็นการเชื่อมโยงภาพกับเนื้อหาที่ผู้แต่งนำเสนอได้อย่างกลมกลืน

การใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพประกอบด้วยการเชื่อมโยงภาพกับเนื้อหาทำให้เกิดความ กลมกลืนเป็นเอกภาพของเรื่องเล่า การนำภาพจิตรกรรมมาใช้สืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่าง ทศชาติชาดกกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพที่นำมาใช้มีความสำคัญคือ ช่วยดึงดูดใจผู้อ่านและใช้ เชื่อมโยงกับเนื้อหา ทั้งนี้สอดคล้องกับรูปแบบการนำเสนอเป็นหนังสือภาพประกอบเรื่อง และสัมพันธ์ กับบริบทการสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย กลวิธีการสร้างสรรค์ภาพประกอบด้วยการเชื่อมโยงเป็น ส่วนหนึ่งของเนื้อหาดังกล่าวมานี้ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจ เข้าใจ และเห็นคุณค่าของทศชาติ ชาดกและภาพจิตรกรรมต่อไป

การสร้างสรรค์ภาพประกอบขึ้นใหม่

ภาพประกอบในเรื่องเล่าทศชาติชาดกนอกจากจะสืบทอดขนบความคิดเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างจิตรกรรมกับทศชาติชาดกแล้ว การสร้างสรรค์ภาพประกอบขึ้นใหม่ยังแสดงให้เห็นมิติการใช้ ภาพสื่อแนวคิด รวมถึงขนบการสร้างสรรค์ภาพเป็นสัญลักษณ์หรือภาพเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมฝาผนัง ที่ยังคงอยู่ หนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นการนำภาพมาใช้ร่วมกับเนื้อหา ซึ่งภาพจะช่วยเสริมความ เข้าใจเนื้อหาให้ชัดเจนขึ้น เป็นการเพิ่มมิติความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับปัญญา โดยที่ภาพและเนื้อหา จะช่วยส่งเสริมและสร้างจินตภาพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ การสร้างสรรค์ภาพประกอบขึ้นใหม่ยังเป็น การสืบทอดขนบการสร้างศิลปะและวรรณคดีให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การระดมปัญญาเพื่อสร้างงาน ตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์รวมถึงการสร้างงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อเฉลิม พระเกียรติ

ตัวอย่าง การสร้างสรรค์ภาพประกอบเรื่องในพระราชนิพนธ์พระมหาชนก

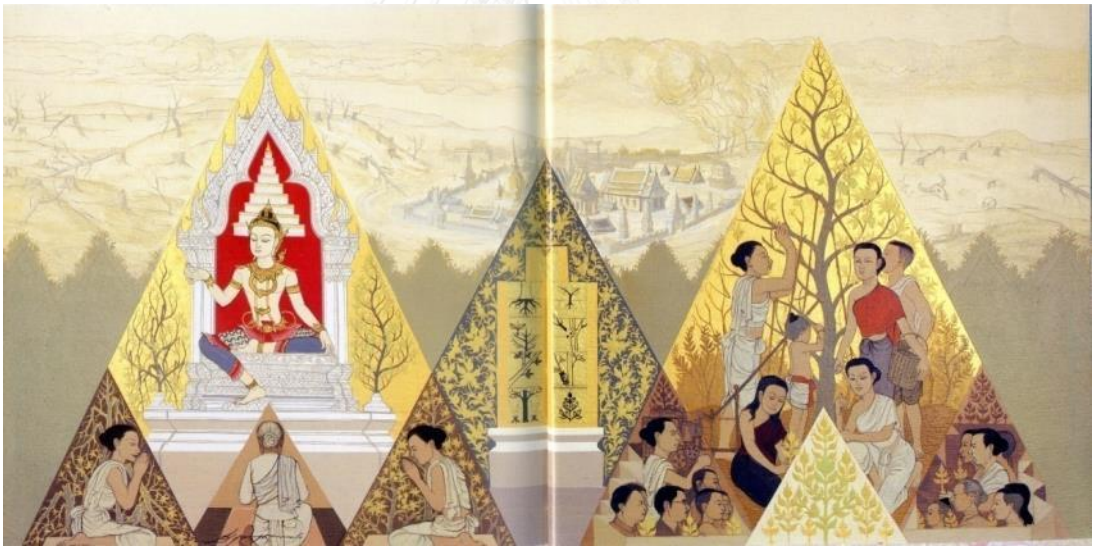
ภาพที่ 74 ภาพแผนที่เมืองสุวรรณภูมิ

ภาพแผนที่เมืองสุวรรณภูมิแสดงสถานที่ตั้งเมืองสุวรรณภูมิ ใช้ภาพมุมสูงมองลงมาจากมุมมองของนางมณีเมขลา เห็นเรือสำเภาของพระมหาชนกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา และใช้ภาพเชื่อมโยงความคิดกับคนในสังคมไทยทั้งจากการใช้แผนที่และชื่อสถานที่ภาพแผนที่ช่วยเพิ่มมิติความจริงในเรื่องเล่าโดยเชื่อมโยงเมืองสุวรรณภูมิกับประเทศไทย

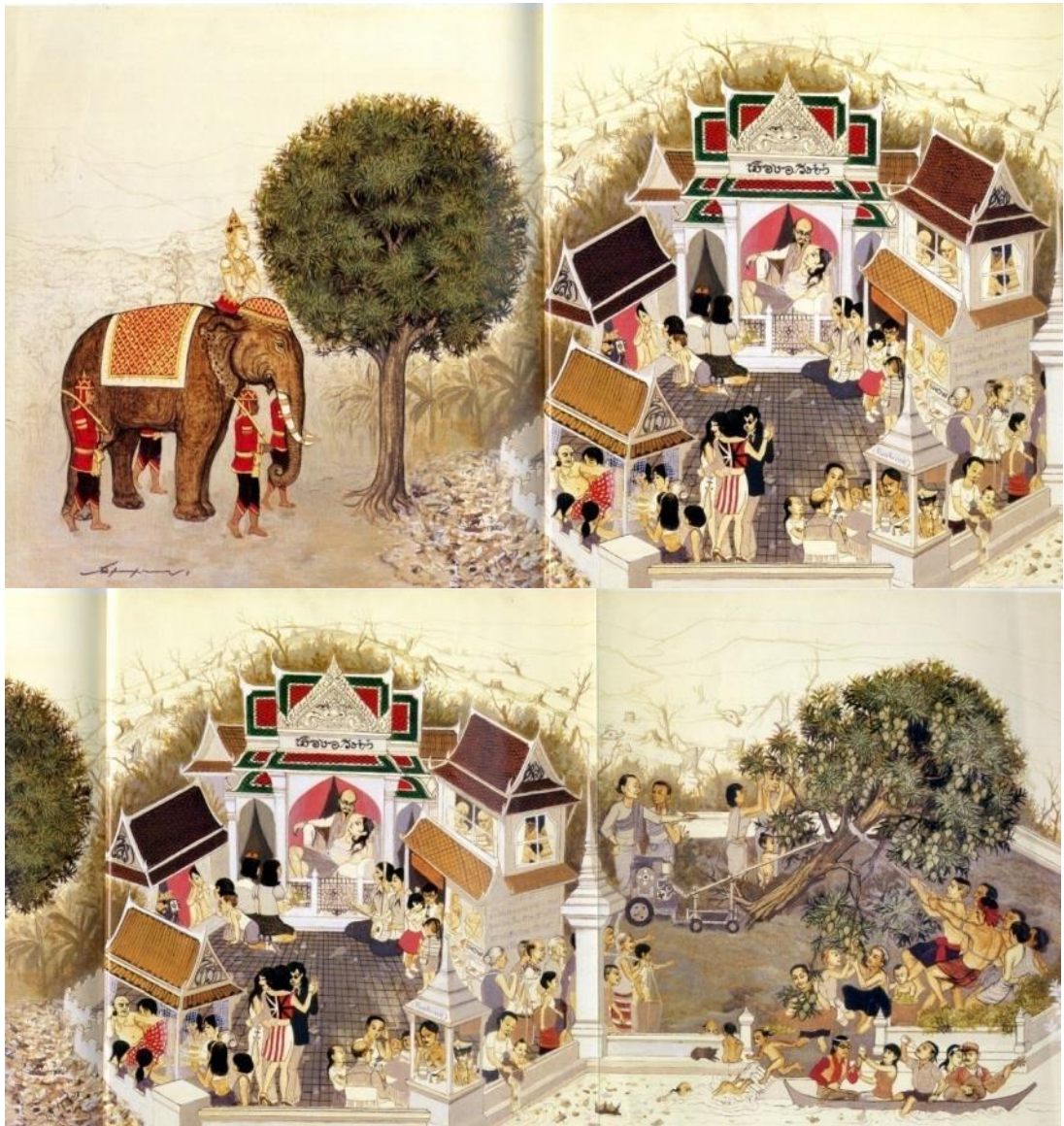
ภาพที่ 75 ภาพแผนที่ผีพระหัตถ์ (Tropical Cyclone) และภาพแผนที่ผีพระหัตถ์ (วันอุโบสถ)

ภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์มีทั้งหมด 4 ภาพ ทุกภาพมีพระนามาภิไธย “ภปร” ด้านบนเหนือแผนที่ ภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์ใช้แทรกเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาและช่วยขยายความเนื้อหาในตอนนั้นให้ชัดเจนขึ้น โดยแสดงการพยากรณ์ตามลำดับเวลาหลังจากพระมหาชนกอออกเดินทางไปเมืองสุวรรณภูมิเป็น “ภาพแสดงสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของเมือง และข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาเกี่ยวกับทิศทางการซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงคาดคะเนโดยอาศัยข้อมูลทางโหราศาสตร์” ภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์เป็นกลวิธีการนำภาพมาใช้ประกอบเรื่องเพื่อดึงดูดความสนใจและช่วยในการดำเนินเรื่อง เช่น การแสดงเหตุการณ์วันที่เกิดพายุ เป็นภาพเรือสำเภาของพระมหาชนกอกำลังอับปาง มีคำภาษาอังกฤษกำกับภาพว่า “Tropical Cyclone” ส่วนภาพแผนที่ฝัพระหัตถ์ (วันอุโบสถ) ตรงกับเนื้อหาว่า “(พระองค์ทรงสังเกตเวลานั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำเค็ม ทรงสมทานอุโบสถศีล)” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: 58) เนื้อหาเป็นวันที่พระมหาชนกอได้พบนางมณีเมขลา ในแผนที่ที่มีภาพพระมหาชนกอลอยคออยู่ในมหาสมุทร ภาพแผนที่ที่นำมาใช้แสดงให้เห็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์การพยากรณ์เข้ากับหลักภูมิศาสตร์และอุตุนิยมวิทยา

ภาพที่ 76 ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง

ภาพพระมหาชนกอให้แนวทางในการฟื้นฟูต้นมะม่วง สื่อความถึงบทบาทหน้าที่ในฐานะพระมหากษัตริย์ของพระมหาชนกอที่มีต่อราษฎร ภาพราษฎรร่วมกันฟื้นฟูต้นมะม่วง แสดงบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้งเมตตาบารมีและปัญญาบารมี

ภาพที่ 77 ภาพเมืองอริชา

นอกจากนี้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของบ้านเมืองจากภาพดังตัวอย่างภาพเมืองอริชาเป็นภาพเรียงต่อกัน 3 หน้ากระดาษ เริ่มจากพระมหาชนกพินิจมองต้นมะม่วงที่ไม่มีผล “เมืองอริชา-โลก-โกรธ-หลง” ผู้คนหลงมัวเมาในกิเลสและต้นมะม่วงที่มีผลถูกทำลาย เนื้อหาและรายละเอียดในภาพสื่อความหมายและสัมพันธ์กับเนื้อหาส่วนที่เปลี่ยนจากชาดกทั้งหมดนี้สื่อถึงความเชื่อมโยงของบ้านเมืองอันเกิดจากประชาชนขาดปัญญา ในมิตินี้การสร้างสรรค์ภาพนำมาใช้เพื่อเล่าเรื่องและสื่อความหมายแทนการเล่าเรื่องด้วยภาษา การใช้ภาพและเนื้อหาร่วมกันช่วยเสริมความเข้าใจ โดยเฉพาะในแง่ของการสื่อสารให้ภาพกระทบผัสสะทางสายตาได้อย่าง

โดดเด่น ทั้งยังมีนัยยะของการสื่อความหมายที่ลึกซึ้งแยบคาย ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**ทำให้เกิดภาพใหม่ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายเรื่องในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**

การสร้างสรรค์ภาพประกอบทั้งการใช้ภาพจิตรกรรมฝาผนังและการสร้างสรรค์ภาพประกอบ ขึ้นใหม่สืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับทศชาติชาดก ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับวิถีการเสพ ของคนในสังคมไทยร่วมสมัย ภาพและเนื้อหาช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกัน เป็นการผสมผสานรูปแบบ การนำเสนอเพื่อการสื่อสารในบริบทใหม่

การศึกษาในบทนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของแนวคิดทศบารมีและเนื้อหาทศชาติชาดกที่ สามารถนำมาใช้สร้างปัญญาในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยได้

บทที่ 4

การสืบทอดขนบวรรณคดีในเรื่องเล่าทศชาติชาดก

เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยมีการสืบทอดขนบวรรณคดี ได้แก่ การสืบทอดขนบการสร้างงานเพื่อสร้างกุศล การสืบทอดขนบการบูชาครู ขนบวรรณคดีชาดก ขนบวรรณคดีคำสอน ขนบการเฉลิมพระเกียรติ รวมถึงการใช้ฉันทลักษณ์ และการใช้บทพรรณนาสร้างจินตภาพ ดังจะอภิปรายเป็นประเด็นดังนี้

4.1 การสืบทอดขนบการสร้างงานเพื่อสร้างกุศล

การสร้างงานเพื่อสร้างกุศลเป็นชนบสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสรรค์วรรณคดี พระพุทธศาสนาและวรรณคดีชาดก กล่าวคือ การสร้างสรรค์งานเรื่องที่มีเนื้อหาจากพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการกระทำบุญกิริยา ที่จะทำให้ผู้แต่งได้รับผลบุญจากกุศลกรรมทางปัญญา และการนำมาถ่ายทอดคือการให้ปัญญาเป็นทาน การสร้างสรรค์วรรณคดีจึงเกิดจากความศรัทธาที่ต้องกระทำด้วยความประณีต ด้วยจิตจดจ่อเป็นสมาธิ ผู้แต่งต้องใช้ทั้งความรู้และการขัดเกลาทางปัญญา จึงเทียบได้ว่าการสร้างสรรค์วรรณคดีเป็นการบำเพ็ญภาวนาผ่านการเพ่งพินิจตัวอักษร ใช้สมาธินำสู่ปัญญา เป็นอันสงฆ์สูงสุดต่อผู้งาน การตั้งปณิธานว่าจะสร้างงานเพื่อ “นิพพาน” นั้น แสดงถึงความคิดความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การสั่งสมบุญกุศลในแต่ละชาติคือหนทางที่จะนำไปสู่นิพพาน ดังนั้น การสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธศาสนาด้วยความประณีตและจิตอันเป็นกุศล เป็นการสั่งสมบุญด้วยการขัดเกลาจิตและปัญญา จึงเป็นหนทางที่จะนำไปสู่นิพพานได้ ประเพณีการสร้างหนังสือเกี่ยวกับศาสนาจึงถือเป็นการสร้างกุศล และเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

กลุ่มข้อมูลเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว แสดงให้เห็นว่า การสร้างสรรค์งานของกวีหรือผู้แต่งเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยเชื่อในอันสงฆ์ของการสร้างงานว่าเป็นการสร้างบุญกุศล นั่นคือ ทศชาติชาดกเป็นธรรมะเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนา เนื้อหาใช้สั่งสอนศีลธรรมได้หลายระดับ แสดงตัวอย่างการละกิเลสของพระโพธิสัตว์เพื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ความศรัทธานี้นำไปสู่การสร้างสรรค์งานอย่างประณีตและวิจิตรเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การสร้างสรรค์ การอ่าน และการเผยแพร่ทศชาติชาดกจึงเป็นกุศล

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว ผู้แต่งกล่าวถึงแสดงอันสงฆ์ของการสร้างกุศลไว้ในบทประณามพจน์และบทลงท้าย กล่าวคือ บทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู เป็นบทเปิดเรื่อง และเป็นชนบสำคัญของวรรณคดีร้อยกรองที่ผู้แต่งใช้แสดงความเคารพต่อ “ครู” ทั้งในฐานะบุคคล

และวิชาความรู้ แสดงการบูชาครูและการยกย่องวรรณคดีในฐานะ “ศาสตร์” แขนงหนึ่ง ทั้งนี้การไหว้มักไหว้บูชาพระรัตนตรัย ครูอาจารย์ บิดามารดา เทพเจ้า รวมถึงพระมหากษัตริย์ ในส่วนนี้อาจจะมีการบอกวัตถุประสงค์การแต่ง ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง และอาจจะแสดงความอหังการหรือความอ่อนด้อยในฝีมือแต่ง ซึ่งหากไม่กล่าวไว้ในส่วนนี้ก็อาจจะไปกล่าวในบทลงท้าย เป็นการปิดเรื่องโดยอาจจะบอกชื่อผู้แต่ง ระบุเวลาที่แต่ง และขอพรหรือเชื้อเชิญให้ติชมผลงาน เช่นตัวอย่าง

ผจญเจิมจะเสริมสาร	อดีตกาล ก็ นานไกล
ประชุมฉันท์เจริญไชย	เฉลยพจน์ประพันธ์ความ
มหาชาติประกาศชื่อ	พระเลื่องลือระบือนาม
กระตื่องดุดมดงตาม	ธ ตั้งแต่งแสดงมา
เฉลิมบทสุพจน์ฉันท์	ฉลองบรรณโลกา
แถลงเบื่องพระบุญญา	นุภาพ ผู้ บำเพ็ญผล
จะต่างรูปและต่างรส	มีต่างบทยบุลกล
เสนอชาติกวีชน	จะเชิดช่วยวิชาชาญ
ประดิษฐ์ลักษณ์และลีลา	ประดับวาทโวหาร
ก็ไว้หวังจรัสกาล	เฉลิมเกียรติ กษัตริย์ ไทย
มิเหือดแห่ง ฤ แล้งลด	จะปรากฏกระเกริกไกร
เพราะมันมุ่งผดุงใน	นิเวศน์วง กวี วรรณ
ผิชนขึ้นก็ชูเชิด	ประจักษ์ ชาติ เสงฉันท์
สุภาพพจน์ประพันธ์อัน	ละเอียดอรรถอาปน

(ฉันท์ ขำวิไล, 2521: ก)

ตัวอย่างจาก **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันท์ ขำวิไล บท “ศุภมัสดุ” แต่งด้วยกฎของคปยาตรฉันท์ 12 เป็นบทประณามพจน์กล่าวถึงการนำเรื่องมหาชาติมาแต่งว่าเนื้อหา “มีต่างบทยบุลกล” แม้ “ต่างรูปและต่างรส” แต่จะเป็นมหาชาติอีกฉบับหนึ่งที่ผู้แต่งตั้งใจสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสืบทอดวิชากวี เป็นการ “ประชุมฉันท์” ไว้ประดับแวดวงวรรณคดี และเพื่อแสดงให้เห็นว่าวรรณคดีและกวีในรัชสมัยนี้ “มิเหือดแห่ง ฤ แล้งลด” เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และฝากฝีมือไว้ให้ “ปรากฏกระเกริกไกร” จากนั้นผู้แต่งจึงกล่าวไหว้พระพุทธเจ้าพระพิฆเนศ และขอพรให้แต่งได้สำเร็จ โดยไม่มีอุปสรรคหรือ “หม่อมาร” มารบกวน ในลักษณะนี้ผู้แต่งกล่าวถึงเรื่องมหาชาติในฐานะวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นที่รู้จัก เป็นเรื่องเดิมที่มีอยู่แล้วและเป็นที่ยอมรับมาทุกยุคสมัย การสร้างสรรค์ใหม่ก็เป็นการสืบทอดขนบเนื้อหาและการแต่งตามประเพณีปฏิบัติของการแต่งเรื่องเดิมเป็นสำนวนใหม่

เช่นเดียวกับบท “ประณามพจน์” ใน **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรรณ
เริ่มต้นด้วยการกราบบูชาคุณพระรัตนตรัย บูชาคุณของธรรมชาติ โดยใช้ความเปรียบแสดงความ
ยิ่งใหญ่ของธรรมชาติกวีไหว้บูชาสายน้ำจาก “แสนสายสินธุ์มหาชลาลัย” ผืนแผ่นดินที่งดงามด้วย
“ธรรม” ความยิ่งใหญ่ของภูเขา “ภูมิภูบรรพตทั่วพสุธร” ความงดงามและยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ
ดังกล่าวนี้มี “คุณ” เป็นพลังแห่งศรัทธาและแรงบันดาลใจ ทั้งยังเป็นประจักษ์พยานในการจารจารึก
วรรณคดีที่ผู้แต่งได้รังสรรค์ไว้ให้ยังยืนสืบไปเช่นเดียวกับความยืนยาวของธรรมชาติ และขอพรในการ
“เปลี่ยนแปลงและปรนแปลงประพันธ์” **ทศชาติคำฉันท์** ให้สำเร็จสมความตั้งใจ ขออย่าให้มีอุปสรรค
ทั้งนี้ผู้แต่งตั้งใจ “กรองคำฉันท์ประสงศ์สูงมงคลดุจลย์” อันเป็นการกระทำด้วยความศรัทธาเพื่อความ
เป็นสิริมงคล และเพื่อฝากฝีมือฝากผลงานนี้ไว้ ดังที่ว่า

อัญเชิญไตรรัตนจตุราวุธวิไล	
ชูเชิดสวัสด์ชัย	เฉลิม
แสนสายสินธุ์มหาชลาลัยประเดิม	
ลุ่มเจ้าพระยาเจิม	ผจง
แผ่นดินธรรมวิรามสยามรัฐประสงศ์	
คือหมึกผืนกลอง	ละลาย
ภูมิภูบรรพตทั่วพสุธรระบาย	
อักษรนิมิตหมาย	สมิทธี
จารึกลักษณ์ ณ มหานาถลลิต	
ศักดิ์ศรีกวีสิทธิ์	แสดง
เจิมจรรโลงรจนาสุภาชิตแถลง	
เปลี่ยนแปลงและปรนแปลง	ประพันธ์
ขอสำเร็จลุ่มโนชประโมทย์นิจนิรันดร์	
เริตร่างนิราศอัน-	ตราย
นานาสิ่งอุปสรรคประจักษ์จรขจาย	
ผ่อนเพลาทูเลาวาย	วิจณ
กรองคำฉันท์ประสงศ์สูงมงคลดุจลย์	
บรรเจิดจรัสคุณ	ขจร

(บุญเดือน ศรีวรรณ, 2542: 9)

บทลงท้ายจาก**มหาชนกคำฉันท์**ของพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) ตอน “ชุมนุมชาดก” กล่าวถึงบุญกิริยาจากการสร้างสรรค์งาน และบอกเล่าถึงความตั้งใจและเพียรพยายามของผู้แต่ง ดังนี้

เรื่องชาดกศาสน์อ้ารง	ก็ปล้นจบลง
ขอสงวนบุญบันดาล	
คำฉันท์บรรทีกตำนาน	กำหนดจดจาร
ประมาณถึงหกเดือนปลาย	
ยากยุ่งปรุงแปลงแบ่งราย	ชื่อฉันท์มากมาย
บรรยายเฉพาะพอควร	
สรรค์ศัพท์ลำดับกระบวน	ถ้อยคำสำนวน
ทบทวนอาจพลาดขาดเกิน	
ผู้อ่านขานคำดำเนิน	สัมผัสขัดเงิน
อัญเชิญเจ้าจี้แจง	

(พระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์), 2540: 279)

บทประณามพจน์และบทลงท้ายเป็นการเปิดและปิดเรื่องตามขนบการแต่งร้อยกรองที่มีมาแต่โบราณ เรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้บทประณามพจน์และบทลงท้ายเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาและการดำเนินเรื่อง เป็นการสืบทอดขนบจากวรรณคดีร้อยกรองมาสู่เรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาว การสร้างสรรค์และสืบทอดเนื้อหาเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลได้ การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาเพื่อสั่งสม “บุญ” ของผู้แต่ง ดังจะเห็นจากวัตถุประสงค์และอานิสงส์ของการสร้างสรรค์ว่าแต่งเพื่อสร้างกุศล สั่งสมบุญเพื่อนิพพาน นอกจากนี้ความเป็นกุศลและความประณีตในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก ยังนำมาใช้เฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ได้ ด้วยความคิดความเชื่อและการยกย่องพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งในฐานะเทวราชา ธรรมราชา และพุทธราชา รวมถึงการถวายเป็นวรรณคดีหรืองานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีอานิสงส์ทั้งต่อผู้ให้และผู้รับ

นอกจากการสร้างหนังสือชาดกเป็นพุทธบูชาแล้ว การสร้างสรรค์งานประพันธ์เป็นการสร้างกุศลอีกลักษณะหนึ่งคือ การนำเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวไปใช้เป็นหนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ อาทิเช่น **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล ปรากฏแยกพิมพ์เฉพาะกัณฑ์มัทรี ตั้งชื่อเรื่องว่า **มัทรีคำฉันท์** พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ หม่อมราชวงศ์หญิงมัญชุลา จักรพันธุ์ ณ อยุธยา และพิมพ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพนายหมื่น ขำวิไล บิดาของผู้แต่ง **ขุนทัพแห่งมิลิธานคร** ของพระราชธรรมกวี พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางเล็ก ศรีประทีป ผู้แต่งปรารภไว้ใน

คำอนุญาตให้พิมพ์หนังสือว่า “หากก่อให้เกิดบุญกุศลแก่ผู้อ่าน ก็ขออุทิศผลานิสงส์นั้นแต่ผู้วายชนม์” รวมถึง**วิธรรบัตินิตคำกลอน** และ **พระมหาชนค้ำฉันท** ของพระราชรัตนติก ที่คณะผู้จัดทำได้รวบรวมบทนิพนธ์บางเรื่องของพระราชรัตนติก มารวมพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์ในการบำเพ็ญกุศลพระราชทานในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพของผู้แต่ง เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดี แสดงความกตัญญู และมอบเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้มาร่วมงาน โดยขอผลานิสงส์จากการจัดพิมพ์นี้เป็นบุญหนุนนำดวงวิญญาณของผู้แต่งให้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ

การพิมพ์เผยแพร่เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นหนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ แสดงให้เห็นพันธกิจของการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่นำไปสู่การสร้างกุศลอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังแสดงความคิดความเชื่อเรื่องการใช้บุญกุศลอันเกิดจากการสร้างสรรค์งานศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่งดวงวิญญาณผู้ตายให้ไปสู่สุคติ การพิมพ์หนังสือวรรณคดีเป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพเกิดจากความเจริญก้าวหน้าด้านการพิมพ์หลังรับอิทธิพลตะวันตก ดังนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นขอบเรื่องการสร้างวรรณคดีเป็นการสร้างกุศลแล้ว การจัดพิมพ์วรรณคดีก็เป็นวิธีการเผยแพร่และเก็บรักษาวรรณคดีอันเป็นสมบัติชาติให้ดำรงอยู่ ดังที่ สมเด็จพระบรมราชาธิบดีฯ ได้ทรงกล่าวไว้ว่า “เมื่อครั้งฉันเป็นสภานายกขอพระสมุดสำหรับพระนครอยู่ในรัชกาลที่ 6 ฉันปรารถนาจะให้หนังสือเรื่องต่าง ๆ อันเป็นวรรณสมบัติของชาติได้สู่พิมพ์ให้แพร่หลาย จึงเอาเป็นธุระเลือกหาหนังสือให้เจ้าภาพพิมพ์แจกในงานศพ” (หม่อมเจ้าพูนพิสมัย ดิศกุล, 2502: 93)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันยังคงแสดงให้เห็นขอบความคิดเรื่องการสร้างสรรคชาดกเพื่อสร้างกุศล ดังปรากฏในคำนำ เช่น

นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ คำนำกล่าวว่า “...เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่น่าอ่านเข้าใจได้ง่ายสำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัย...ภาพที่น่าลงพิมพ์ทั้งหลายในหนังสือนี้ จิตรกรไพบูลย์ อินทศรี เป็นผู้วาดจิตรกรอภิชาติ แจ่มจันทร์เป็นผู้ระบายสีและปรับแต่งสีให้สวยงาม อันจักช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชน นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั้งหลาย ได้รับประโยชน์ด้วยการศึกษาและนำข้อคิดคติธรรมต่าง ๆ ที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาของเราได้บำเพ็ญในแต่ละพระชาติ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน ๆ ซึ่งจะบังเกิดกุศลทั้งแก่ตนเองและบุคคลรอบข้างอย่างแน่นอน” (บรรจบ บรรณรุจิ, ม.ป.ป.: คำนำ)

คำนำในการจัดทำการ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติเรื่อง**พระมหาชนค้ำฉันท พระสุวรรณสาม พระมโหสถ และพระเวสสันดร** ของธรรมสภา

ภาพที่ 78 ภาพคำนำในการจัดทำจากการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา

ทศบารมีหรือพระเจ้าสิบชาติ ชุดนี้จักช่วยส่งเสริมให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจทั้งหลายได้รับประโยชน์ อันจักนำข้อคิด-คติธรรม มาใช้ในชีวิตรประจำวัน ซึ่งจะบังเกิดกุศลแก่ตนเองและบุคคลรอบข้างอย่างแน่นอน ท่านสาธุชนคนดีที่บำเพ็ญบารมีตามรอยของ “นิทานชาดกพระเจ้าสิบชาติ” ชุดนี้เปรียบเสมือนดำเนินรอยตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นดวงประทีปแก่ชาวโลกทั้งหลาย

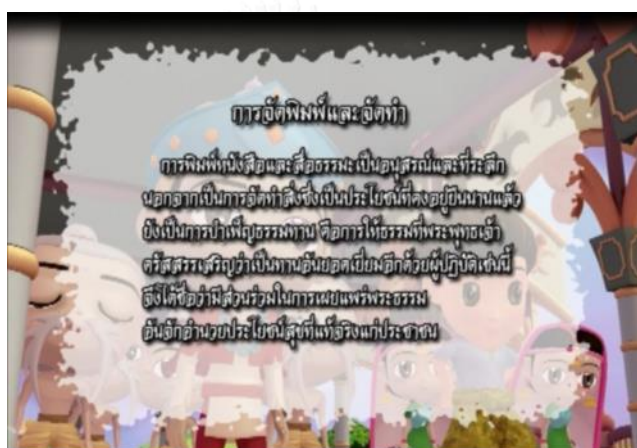
ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ภาพยนตร์แอนิเมชัน 3 มิติชุดนี้ จักอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้สนใจทุกท่าน และขออนุโมทนาแต่ท่านที่นำไปศึกษาและปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมของเรา ตลอดกาลนานเทอญ

(ธรรมสภา, 2555ก, 2555ข, 2555ค, 2555ง)

“คำนำในการจัดทำ” การ์ตูนแอนิเมชัน 3 มิติกล่าวถึงความสำคัญของทศชาติชาดกว่า “นำเสนอเหตุการณ์ในอดีตชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงถึงบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรก่อนที่จะเสด็จมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็น

พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งเมตตาสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งปวง” นอกจากนี้ “มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต้องการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ” และประสบกับความไม่เที่ยง “เป็นโลกธรรมที่อยู่คู่โลก” ดังนั้น การนำ “ข้อคิด-คติธรรม” จากทศชาติชาดกไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน “จะบังเกิดกุศลแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง... เปรียบเสมือนดำเนินรอยตามองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ทั้งนี้คณะผู้จัดทำเชื่อในประโยชน์ของการรับชมการ์ตูนชุดนี้ว่าจะช่วยให้เข้าใจธรรมะและนำไปใช้“เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม”

ในส่วน “การจัดพิมพ์และจัดทำ” หลังจบเรื่อง เป็นการนำความคิดเรื่องการสร้างงานธรรมะ เพื่อสร้างกุศลมาใช้ประกอบกับการ “ขายสินค้า” ดังนี้

ภาพที่ 79 ภาพ“การจัดพิมพ์และจัดทำ” จากการ์ตูนแอนิเมชัน3 มิติของธรรมสภา

“การจัดพิมพ์และจัดทำ” ตอนต้นกล่าวถึงการให้ธรรมะเป็นทาน ว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยม และเป็นการเผยแผ่พระธรรม ในลักษณะนี้เป็นการปลูกฝังแนวคิดเรื่อง “ทาน” ไปพร้อมกัน ดังนี้

การพิมพ์หนังสือและสื่อธรรมะเป็นอนุสรณ์และที่ระลึกนอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือการให้ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระธรรม อันจักอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

(ธรรมสภา, 2555)

กล่าวได้ว่า การสร้างสรรค์ชาติกเพื่อสร้างกุศลยังเป็นขนบความคิดที่ดำรงอยู่ ดังปรากฏในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบต่าง ๆ

การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกเพื่อสร้างกุศลเป็นการสืบทอดประเพณีการสร้างหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาเพื่อสร้างกุศล โดยเฉพาะในมิติของเนื้อหาเรื่องทศชาติชาดก อันเป็นสิบพระชาติสุดท้ายที่นับเนื่องอยู่ในเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ การสืบทอดความคิดเรื่องทศชาติกับทศบาลีมีความศรัทธาในการฟังเทศน์มหาชาติเพื่ออานิสงส์อันเป็นบุญกุศล การแต่งมหาชาติคำหลวงสำหรับสวดการแต่งกาพย์มหาชาติและมหาชาติสำนวนต่าง ๆ สำหรับการอ่านและการเทศน์ เหล่านี้ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมทศชาติชาดกในสังคมไทย

4.2 การสืบทอดขนบการบูชาครู

ขนบการบูชาครูเป็นขนบวรรณคดีที่สำคัญและสืบทอดมายาวนาน ขนบการบูชาครูเกิดจากความศรัทธาในการสร้างสรรค์วรรณคดี การบูชาครูเกิดจากการสร้างงานเลียนแบบ “ครู” กล่าวคือ

ตาม “ขนบ” วรรณคดี กวีสามารถจะแต่งคำประพันธ์เลียนแบบครู โดยไม่ถือเป็นข้อด้อยหรือควรตำหนิในงาน หากถือว่าเป็น “การบูชาครู” ในรูปแบบหนึ่ง กวีโบราณจึงสามารถเลียนแบบครูอย่างภาคภูมิใจ เพราะมีความเชื่อและค่านิยมดังกล่าว...การอ้างถึงงานของกวีรุ่นก่อนพัฒนามาจากการเลียนแบบเพื่อบูชาครู

(สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 149, 159)

การศึกษาจากตัวบทเรื่องทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นก่อนหน้า การสร้างสรรค์งานหลากหลายสำนวนและการแต่งตามสำนวนต่าง ๆ เป็นธรรมเนียมแต่งวรรณคดีพระพุทธศาสนา ในแง่นี้ตัวบท

เรื่องทศชาติชาดกสำนวนต่าง ๆ จึงมีพันธกิจเป็น “ตำรา” และเป็น “ครู” ที่ผู้แต่งในสมัยต่อ ๆ มาใช้เป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์งาน เป็นขนบการบูชาครูในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย

ขนบทางวรรณศิลป์คงมิใช่เป็นเพียงแบบแผนที่กวีนิยมปฏิบัติตามกันมาโดยปราศจากจุดมุ่งหมาย หรือเป็นประดิษฐกรรมอันปราศจากรากฐาน แต่ถือเป็น “แก่น” ของการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย ซึ่งเกิดจากการสร้างสม กล่อมเกลา และสืบทอดผ่านตัวบทวรรณคดีในแต่ละสมัย

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณคดีแบบฉบับของไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งได้ผ่านกระบวนการสร้างและเสพในบริบทวัฒนธรรมของยุคสมัย จึงมีฐานะเป็นแม่แบบหรือตำราการประพันธ์ที่กวีในยุคต่อมาได้เรียนรู้แนวทางและกลวิธีการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ในเชิงปฏิบัติ และได้กลั่นกรองปรับปรุง ตลอดจนประมวลสังเคราะห์หลักและกฎเกณฑ์การประพันธ์ขึ้นเป็นตำราประพันธ์ศาสตร์เล่มต่าง ๆ

...

ขนบทางวรรณศิลป์จึงมิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย หากเป็นกระบวนการสร้างสม กลั่นกรองและงอกงามขึ้นอย่างเป็นระบบและสืบทอดต่อมาไม่ขาดสายในกระแสวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย

(ธเนศ เวศร์ภาดา, 2543: 2, 421)

การบูชาครูเป็นขนบการสร้างงานที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับขนบการสร้างวรรณคดีเพื่อสร้างกุศล ในเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว การเลียนแบบครู เป็นการเลียนแบบด้วยการนำเอาขนบวรรณคดีพระพุทธานุชาดกมาใช้อย่างเคร่งครัดทั้งการสืบทอดเนื้อหาคำสอนและกลวิธีแต่งผู้แต่งกล่าวถึงการสร้างสรรค์เนื้อหาเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่มาจาก**อรรถกถาชาดก** คัมภีร์ชาดกฉบับต่าง ๆ รวมถึงเรื่องทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ก่อนหน้า อาทิ “มหาชนกคำฉันท์”ใน**ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเตือน ศรีวรพจน์ กล่าวไว้ในคำนำว่าผู้แต่งนำโครงเรื่องมาจาก “**มหาชนกชาดก**” ในหนังสือ “พุทธ-นิบาตชาดก” ของพระธรรมสิริชัย (ชิต ชิตวิบูลมหาเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ซึ่งคณะสงฆ์ภาค 14 และคณะสงฆ์วัดพระปฐมเจดีย์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เมื่อพุทธศักราช 2528 ทั้งนี้ การร้อยกรองเรื่อง “มหาชนกคำฉันท์” ผู้ประพันธ์ได้ค้นคว้าฉันทลักษณ์จากตำรับตำราหลายฉบับ

อาทิเช่น **คัมภีร์ฉนุโทยมณชิ** **ตำราฉันทวรรณพฤติ** ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส **อสังการศาสตร์** ของวาทคภักฐ์ ซึ่งแปลโดย ป.ส.ศาสตรี **คัมภีร์สุโพธาลังการ** แปลโดย นาวาอากาศเอกพิเศษแย้ม ประพัฒน์ทอง **จินตามณิ** ของพระโหราธิบดี และหนังสือวรรณคดีคำฉันท์ต่าง ๆ นำมาเรียงร้อยถ้อยคำเป็นคำประพันธ์ฉันทลักษณ์หลากหลายชนิด (กรมศิลปากร, 2539: 10-11)

เช่นเดียวกับพระราชรัตนดิลกที่แต่ง**วิสุทธิบัณฑิตคำกลอน** และ **พระมหากษัตริย์คำฉันท์** ได้กล่าวถึงการสร้างสรรค์งานตามแนวทางของอดีตกวี และกล่าวถึงอานิสงส์จากการแต่งเรื่องชาดกไว้ใน **พระมหากษัตริย์คำฉันท์** ดังนี้ “อีกประการหนึ่ง โดยความมั่นใจว่าผลานิสงส์จะพึงมี ขออุทิศผลานิสงส์นั้นแต่ท่านบูรพาจารย์ทั้งหลายผู้สร้างคัมภีร์วุตโตทัย เป็นต้น และโดยเฉพาะแก่ดวงวิญญาณของอดีตกวี ที่ข้าพเจ้ายึดถือตามแนวทางท่าน ขอจงได้รับผลบุญแห่งความพยายามของข้าพเจ้าที่ได้ร้อยกรองยึดเรื่องเดิมและได้ถอดความมาแปลงใหม่จงได้รับบุญกุศลหากพึงมี ด้วยเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าและเพื่อประโยชน์แก่อนุชนผู้สนใจทั้งหลาย” (พระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์), 2540: (ค))

ใน**นิทานทศชาติคำกาพย์**แต่งเป็นชุดทศชาติทั้งสิบเรื่อง คำชี้แจงของผู้แต่งระบุว่า “แต่งขึ้นโดยอาศัยแนวเรื่องจาก **พระทศชาติ** ที่นายแปลก สนธิรักษ์เป็นผู้เรียบเรียง” ทั้งนี้ “กุศลผลบุญอันใดที่เกิดจากการแต่งหนังสือเรื่อง**นิทานทศชาติคำกาพย์** ดิฉันขอน้อมถวายเป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ช่วงกาลนาน” และต่อมาอีก จันทวิมลได้แต่ง**เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** โดยกล่าวถึงแรงบันดาลใจในการแต่งเรื่อง**เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ไว้ในคำนำว่าเกิดจากการอ่านหนังสือเรื่อง**เวสสันดรชาดก ฉบับย่อ (มหาชาติ)** ของหม่อมเจ้าวงศ์มหิปชายางกูร และ**นิทานทศชาติคำกาพย์**ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในการสร้างงานและการบูชาครูด้วยการเลียนแบบครู การสร้างงานเกิดจาก “ความพยายามและความตั้งใจจริง” ความศรัทธาใน “กุศลผลบุญ” และมั่นใจว่า “ผลานิสงส์จะพึงมีขออุทิศผลานิสงส์นั้นแต่ท่านบูรพาจารย์” เหล่านี้เป็นชนบการสร้างสรรค์ชาดกเพื่อสร้างกุศลซึ่งสัมพันธ์กับชนบการบูชาครู

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันแสดงให้เห็นการสร้างงานตามแบบ “ครู” อันถือเป็นชนบการบูชาครู ดังปรากฏในการสร้างสรรค์งานต่อจากพระราชนิพนธ์ **พระมหากษัตริย์**ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กล่าวคือ พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหากษัตริย์ (ฉบับการ์ตูน)** นำเนื้อหามาจากหนังสือภาพประกอบเรื่อง **พระมหากษัตริย์ (ฉบับการ์ตูน)** มีชัย ราชวัตรเขียนการ์ตูนประกอบพระราชนิพนธ์ โอม รัชเวทย์เป็นผู้ช่วย ปรีชา เกาทอง เป็นที่ปรึกษา ศิลปกรรม และพิชญ์ ศุภนิมิตเป็นผู้ออกแบบ การสร้างสรรค์ในลักษณะนี้แสดงความสำคัญของตัวบท

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ทั้งในฐานะการสืบทอดขนบจากทศชาติชาดกและการเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ต่อ ตัวบทมีสถานภาพเป็น “ตำรา” และมีพันธกิจในฐานะ “ครู”

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ต่อจากพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ได้แก่ ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี) สร้างสรรค์ขึ้นและกลายเป็นลิขสิทธิ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในปีพ.ศ.2543 ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** ระบุไว้ตอนเปิดเรื่องว่ามาจาก**พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)**

นอกจากภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก**แล้ว เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์โดยใช้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ได้แก่ ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. หรือโมเดิร์นไนน์ทีวี ในปีพ.ศ.2556 และหลังจากนั้นได้จัดทำเป็นวีดิทัศน์รูปแบบ Boxset แจกจ่ายให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง ละครแอนิเมชันเรื่องนี้นำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มาสร้างสรรค์เป็นบทโทรทัศน์ เป็นโครงการของกรุงเทพมหานครที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 86 พรรษา 5 ธันวาคม 2556 และ**ทศชาติชาดก พระมหาชนก**บำเพ็ญวิริยะบารมีของบริษัทอโยธยาครีเอชั่น มีแรงบันดาลใจจากการสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดังปรากฏบนปกหลังว่า

พระมหาชนกเป็นเรื่องหนึ่งในทศชาติชาดกอันเป็นชาดกสิบชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีที่มาจากวรรณคดีในพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วิน ธรรมสภาร) วัดราชผาติการาม เมื่อพ.ศ. 2520

เนื้อหาสาระกล่าวถึงพระมหาชนกทรงกระทำความเพียรอย่างยิ่งยวด จนกระทั่งได้ครองราชย์สมบัตินำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่กรุงมิถิลา ด้วยพระปรีชาสามารถสูงส่ง เปรียบได้กับ กรณิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงมีความแน่วแน่ในการประกอบพระราชกรณียกิจ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของทวยราษฎร์ตลอด 80 ปีที่ทรงครองราชย์ เพราะทรงถึงพร้อมด้วยความเพียรและความเพียรนั้นคือประเด็นหลักของเรื่อง พระมหาชนก นี้

(บริษัทอโยธยาครีเอชั่น, 2550)

ตัวอย่างการนำภาพประกอบและภาพการ์ตูนจากพระราชนิพนธ์มาใช้ในแอนิเมชัน

ภาพที่ 80 ภาพจากภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องพระมหาชนก

ภาพที่ 81 ภาพจากละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระมหาชนก

4.3 การสืบทอดขนบวรรณคดีชาตก

องค์ประกอบแบบชาตก คือ ประกอบด้วยหนึ่ง ปัจจุบันวัตถุ เรื่องปัจจุบัน (เล่าเหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสชาตก) สอง อดีตวัตถุ เป็นตัวชาตกแท้สาม คาถา เป็นส่วนหนึ่งในอดีตวัตถุ แต่บางทีก็เป็นส่วนของปัจจุบันวัตถุสี่ เรื่องวิจารณ์ไวยากรณ์และถ้อยคำของคาถาและห่าสโมธาน การเชื่อมเรื่องทั้งสอง คือ ปัจจุบันและอดีตเข้าด้วยกัน โดยระบุตัวละครในอดีตว่าเป็นตัวตนคนเดียวกันกับตัวบุคคลในสมัยของพระพุทธเจ้า

(ฐานิศร์ ชาครัตพงษ์, 2538: 22)

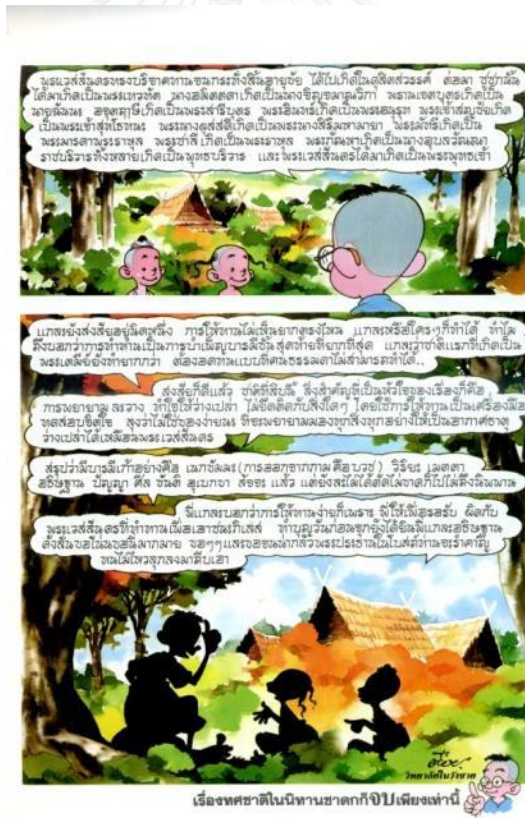
องค์ประกอบดังกล่าวเป็นโครงสร้างการจัดลำดับเนื้อหาแบบ**บรรณกถาชาตก** ที่เริ่มต้นด้วยการนำเอาคาถาที่มีมาแต่เดิมจากนิบาตชาตกมาเขียนไว้ ซึ่งคาถานี้จะแสดงให้เห็นผู้อ่านทราบถึงเนื้อหาของเรื่องโดยสังเขปว่าเนื้อหาคือเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร จากนั้นก็กล่าวถึงเหตุผลในการเล่าเรื่องในปัจจุบันวัตถุ การเล่าเรื่องย้อนไปในสมัยที่พระพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตวัตถุ ในส่วนนี้มีการยกคาถาและคำอธิบายมาประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาของเรื่องได้กระจ่างขึ้น และกลับมากล่าวถึงเหตุการณ์ปัจจุบันโดยแสดงให้เห็นว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใครในส่วนสโมธาน

ปัจจุบันวัตถุและสโมธานในทศชาติชาตกสัมพันธ์กับตัวพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ผ่านวิญญูสังสาร ผ่านการเวียนว่ายตายเกิดมาหลายร้อยภพชาติ การนำเรื่องในอดีตมาแสดงก็เพื่อสอนธรรมะ ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจกฎแห่งกรรมจากชีวิตในพระชาติต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ การประชุมชาตกหรือสโมธานแสดงให้เห็นความคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ ความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมคือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด รวมถึงความคิดเรื่องกฎไตรลักษณ์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องนิพพานได้ในที่สุด สโมธานในทศชาติชาตกแสดงให้เห็น การ “สะสมบารมี” ของพระโพธิสัตว์ที่ผ่านวิญญูแห่งการเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วถึงห้าร้อยกว่าพระชาติจนมาถึงในสืบพระชาติสุดท้าย

การใช้ปัจจุบันวัตถุและสโมธานตามโครงสร้างชาตกเป็นการสืบทอดขนบวรรณคดีชาตก เรื่องเล่าทศชาติชาตกประเภทร้อยกรองขนาดยาวมีการใช้ปัจจุบันวัตถุและสโมธานใน**มหาชาติคำฉันท์** ของฉันทน์ ขำวิไล **พระมหาชนกคำฉันท์** ของพระราชาธรรตนิลก (ก.ศรณรินทร์) **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ **วิฐุรบัณฑิตคำกลอน** ของพระราชาธรรตนิลก (ก.ศรณรินทร์) ส่วน**ขุนทัพแห่ง**

มิลิธานครไม่มีปัจจุบันวัตถุแต่กล่าวถึงการสร้างบารมีและการเวียนว่ายในวัฏสงสารตั้งแต่ยังเป็น
 สุขุมตาบสมาจนถึงชาติที่ห้าในสิบชาติสุดท้ายในการเกเรินนำเพื่อเปิดเรื่อง นิทานทศชาติคำกาพย์
 ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ เปิดเรื่องด้วย “บทนำ” นำเรื่องด้วยการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าขณะประทับ
 อยู่ที่เขตวันวิหาร เมื่อพระภิกษุปรารภเรื่องการบำเพ็ญบารมี พระองค์จึงทรงเล่าถึงเรื่องราวใน
 อดีตชาติ โดยเฉพาะในสิบพระชาติสุดท้ายว่าได้ทรงบำเพ็ญบารมีอะไรบ้าง การเลือกใช้โครงสร้าง
 ชาดกในเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว โดยเฉพาะส่วนสโมธานแสดงความสำคัญ
 ของโครงสร้างชาดก เป็นการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดกในเรื่องเล่าสมัยใหม่

ในเรื่องเล่าประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน ปรากฏในตอนท้ายเรื่อง นิทานสมานวัย
 พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ของเจตน์ มหาเกตุ มีสโมธานบอกการกลับชาติก่อนจบเรื่องและใน
 ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ ฉบับพิมพ์กับโครงการเผยแพร่หนังสือดีเพื่อคนไทยของ BOOK
 SMILE มีการใช้ปัจจุบันวัตถุและสโมธานดังนี้คือ

ภาพที่ 82 ภาพการใช้สโมธานในนิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี

นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี ชี้ให้เห็นผลของการสั่งสมทานบารมีโดยกล่าวเน้นว่า “พระเวสสันดรทรงบริจาคทานจนกระทั่งสิ้นอายุขัย” จึง “ได้ไปเกิดในดุสิตสวรรค์” ในส่วนสโมธานใช้คำว่า “ได้มาเกิดเป็น” และ “เกิดเป็น” สื่อถึงการกลับชาติมาเกิดใหม่ของตัวละครในชาดก การใช้คำเป็นการปรับภาษาให้เข้าใจง่ายเหมาะกับวัยเด็ก ดังตัวอย่าง (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย)

สโมธานในนิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี

พระเวสสันดรทรงบริจาคทานจนกระทั่งสิ้นอายุขัย ได้ไปเกิดในดุสิตสวรรค์ ต่อมา ชูชกนั้นได้มาเกิดเป็นพระเทวทัต นางอมิตตดาเกิดเป็นนางจิญจมาณวิกา พรานเจตบุตรเกิดเป็นนายฉันทะ อัจจุตาศิเกิดเป็นพระสารีบุตร พระอินทร์เกิดเป็นพระอนุรุท พระเจ้าสญชัยเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมุสสดีเกิดเป็นพระนางสิริมหามายา พระมัทรีเกิดเป็นพระมารดาพระราหุล พระชาลีเกิดเป็นพระราหุล พระกัณหาเกิดเป็นนางอุบลวันณา ราชบริวารทั้งหลายเกิดเป็นพุทธบริวาร และพระเวสสันดรได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า

(เจตน มหาเกตุ, 2540: 48)

สโมธานในอรรถกถาชาดก

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดกซึ่งประดับด้วยคาถาประมาณ 1,000 คาถานี้มาแล้วตรัสว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลายแม้ในกาลก่อนมหาเมฆก็ยังมีฝนโบกขรพรรษให้ตกในที่ประชุมแห่งพระประยูรญาติของเราอย่างนี้เหมือนกันตรัสดังนี้แล้วทรงประชุมชาดกว่า

พราหมณ์ชูชกในกาลนั้นคือภิกษุเทวทัตนางอมิตตดาปนาคือนางจิญจมาณวิกาพรานเจตบุตรคือภิกษุฉันทะอัจจุตาศิคือภิกษุสารีบุตรท้าวสักกเทวราชคือภิกษุอนุรุทพระเจ้าสญชัยนรินทรราชคือพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชพระนางมุสสดีเทวีคือพระนางสิริมหามายาพระนางมัทรีเทวีคือยโสธราพิมพามารดาพระราหุลชาลีกุมารคือราหุลกัณหาชินาคือภิกษุณีอุบลวรรณาราชบริวารทั้งหลายคือพุทธบริษัทที่พระเวสสันดรราชคือเราเองผู้สัมมาสัมพุทธเจ้าแล.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 814)

จากนั้นในเรื่องเล่าประเภทการ์ตูนจบเรื่องด้วยขยายความเรื่องทานบารมีอีกครั้ง ผ่านบทสนทนาถกเถียงระหว่างลุงกับจุกและแกละ ดังนี้ (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย)

“แกละยังสงสัยอยู่นิดหนึ่ง การให้ทานไม่เห็นยากตรงไหน แกละหรือใคร ๆ ก็ทำได้ ทำไม่ถึงบอกว่าการทำทานเป็นการบำเพ็ญบารมีขั้นสุดท้ายที่ยากที่สุด แกละว่าชาติแรกที่เกิดเป็นพระเตมีย์ยังทำยากกว่า ต้องอดทนแบบที่คนธรรมดาไม่สามารถทำได้”

“สงสัยก็ดีแล้ว ชาติที่สิบนี้ สิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจของเรื่องก็คือ การพยายาม ละวาง ทำใจให้ว่างเปล่า ไม่ยึดติดกับสิ่งใด ๆ โดยใช้การให้ทานเป็นเครื่องมือทดสอบจิตใจ ลุงว่าไม่ใช่ของง่ายนะ ที่จะพยายามมองทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นอากาศธาตุ ว่างเปล่าได้เหมือนพระเวสสันดร”

“สรุปว่ามีบารมีเก้าอย่างคือ เนกขัมมะ (การออกจากกามคือ บวช) วิริยะ เมตตา อธิษฐาน ปัญญา ศีล ขันติ อุเบกขา สัจจะแล้ว แต่ยังไม่ได้ตัดไม่ขาดก็ไปไม่ถึงนิพพาน”

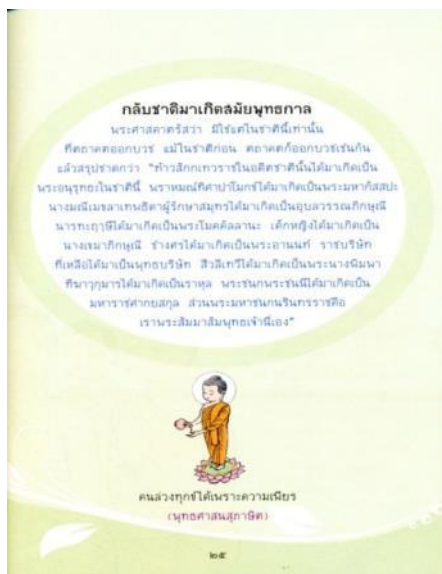
“พี่แกละบอกว่าการให้ทานง่ายก็เพราะ พี่ให้เพื่ออรุณ ฝึกกับ พระเวสสันดรที่ทำทานเพื่อเอาชนะกิเลส ทำบุญวันก่อนจุกยังได้ยื่นพี่แกละอธิษฐานตั้งมั่นขอโน่นขอนี่มากมาย ขอๆ และขอจนน่ากลัวพระประธานในโบสถ์ท่านจะรำคาญทนไม่ไหวลุลงมาถีบเอา”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เจตน์ มหาเกตุ, 2540: 48)

การใช้สโมาธานในเรื่องเล่านอกจากจะแสดงให้ผลตอบแทนของการสั่งสมบุญแล้ว ยังเน้นย้ำความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ขณะเดียวกันยังนำมาใช้เพื่อเชื่อมโยงกับการสอนเรื่อง “การให้ทาน” โดยลุงเป็นตัวละครที่ตอบคำถามของหลานและชี้ให้เห็นว่าการให้ทานคือการไม่ยึดติด เป็นการละวางกิเลส ซึ่งทำได้ยากจึงเป็นบารมีในข้อสุดท้ายของการจะบรรลุพุทธะเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ทั้งนี้ใช้การยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นจริงและใช้เป็นบทสนทนาปิดเรื่องเพื่อเน้นความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมี

ทศชาติชาติกถบัการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์มีการปรับภาษาเพื่อให้เหมาะสมกับวัยเด็ก เช่นเดียวกับนิทานสมานวัย **พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี** ทั้งนี้ทศชาติชาติกถบัการ์ตูน มีทั้งปัจจุบันวัตถุและสโมาธาน โดยแยกออกจากส่วนเนื้อหา ปัจจุบันวัตถุกล่าวถึงในลักษณะการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องในแต่ละพระชาติ และใช้ระบุบารมีประจำชาติ ส่วนสโมาธานใช้ปิดเรื่องในแต่ละพระชาติ

โดยใช้ว่า “กลับชาติมาเกิดสมัยพุทธกาล” การระบุว่าเป็น “สมัยพุทธกาล” สืบถึงสมัยของ พระพุทธเจ้า รวมถึงการใช้คำว่า “ตถาคต” แทนตัวพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีพุทธศาสนสุภาษิตอยู่ ด้านล่างท้ายหน้ากระดาษ มีนัยยะความหมายสัมพันธ์กับบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญในพระชาติ นั้นเช่น ตอนพระมหาชนก ใช้พุทธศาสนสุภาษิต “คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร”

ภาพที่ 83 ภาพสโลมอานในทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน

สโลมอานในทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน

พระศาสดาตรัสว่า มิใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น ที่ตถาคตออกบวช ในชาติก่อน ตถาคตก็ออกบวชเช่นกัน แล้วสรุปชาตกว่า “ถ้าวิภิกขเทวราช ในอดีตชาตินั้นได้มาเกิดเป็นพระอนุรุทธะในชาตินี้ พราหมณ์ทศปาโมกษ์ได้มาเกิดเป็นพระมหากัสสปะ นางมณีเมขลาเทพธิดาผู้รักษาสมุทรได้มาเกิดเป็นอุบลวรรณภิกษุณี...ส่วนพระมหาชนกนรินทรราชคือ เราพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เอง”

(โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 25)

สโมธานในอรรถกถาหานิบาตมหาชนกชาดก

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแสดงแล้วตรัสว่า
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลายมิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นออกมहाภิเนชกรรมณ์แม้ในกาล
 ก่อนตถาคตก็ออกมहाภิเนชกรรมณ์เหมือนกันแล้วทรงประชุมชาดกว่า
 ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะในบัดนี้พราหมณ์ทิส
 ปาโมกข์ได้มาเป็นพระกัสสปะนางมณีเมขลาเทพธิดาผู้รักษาสมุทรได้มา
 เป็นอุบลวรรณาภิกษุณีนารทดาบสได้นำมาเป็นพระสารีบุตรมคชาชินดาบส
 ได้มาเป็นพระโมคคัลลานะนางกุนาริกาได้มาเป็นนางเขมาภิกษุณีช่างศร
 ได้มาเป็นพระอานนท์ราชบริษัที่เหลือได้มาเป็นพุทธบริษัท
 สีวลีเทวีได้มาเป็นราหุลมารดาทิวากุมารได้มาเป็นราหุล
 พระชนกพระชนนีได้มาเป็นมหาราชศัยกสกุลส่วนพระมหาชนกนริน
 ทรราชคือเราผู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เอง.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 154)

ใน**ทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน** มีการปรับภาษาให้เหมาะสมกับผู้อ่านวัยเด็ก เช่น ใช้คำว่า
 “ออกบวช” แทนคำว่า “ออกมहाภิเนชกรรมณ์” และใช้คำว่า “ได้มาเกิดเป็น” สื่อถึงการกลับชาติมา
 เกิด ลักษณะนี้ปรากฏใช้ในปัจจุบันวัตถุเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันวัตถุในทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน

วิรุรชาดกเป็นชาดกที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงเรื่องราวใน
 อดีตชาติของพระองค์เมื่อครั้งเกิดเป็นวิรุรบัตติต ทรงมีปณิธานที่จะ
 บำเพ็ญ “สัจจบารมี”

วิรุรบัตติตปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกายชาดก
 มหานิบาต และอรรถกถาขุททกนิกายชาดก มหานิบาต

ขณะตรัสเล่าเรื่องวิรุรบัตติตนั้น พระพุทธองค์ประทับที่
 พระเชตวันมหาวิหาร อารามที่ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีซื้ออุทยานของ
 พระกุมาร พระนามว่า “เชต” สร้างถวายพระองค์

วันหนึ่งพวกภิกษุสนทนากันที่โรงธรรมสภาว่า “ท่านทั้งหลาย
 นำอัครจริยใจยิ่งนัก พระบรมศาสดาทรงมีพระปัญญามาก มีพระปัญญา
 เฉียบแหลม ทรงตอบโต้คำของคนอื่น ตอบปัญหาลึกซึ้งที่กษัตริย์และ

พวกบัณฑิตถามด้วยกำลังแห่งปัญญาของพระองค์ให้เขาเหล่านั้นสิ้นพยศ แล้วให้ตั้งอยู่ในสรวงและศีล ให้ดำเนินไปตามหาทางอันจะทำให้บรรลุพระนิพพาน”

พระบรมศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน” เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วสามารถแก้คำพูดที่คนอื่นกล่าวให้ร้าย และแนะนำชนทั้งหลายได้เช่นนี้ ไม่ใช่เรื่องน่าอัศจรรย์”

“เพราะว่าแม้เมื่อตถาคตยังไม่ได้ตรัสรู้ กำลังแสวงหาหนทางที่จะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในชาติก่อนก็มีปัญญาแก้ข้อกล่าวหาที่คนอื่นกล่าวให้ร้ายได้เหมือนกัน ในกาลที่ตถาคตเกิดเป็นวิรูปบัณฑิต ตถาคตทรงมานัยกัษเณนาบดินามว่า ‘ปุณณกะ’ ด้วยกำลังญาณบทยอด เขากาฬศิรบรรพต ทำให้หมดพยศ ให้ตั้งอยู่ในศีล 5 จนยอมมอบชีวิตให้ตถาคต” ครั้นตรัสแล้วก็ทรงนิ่งโดยดุชฌิภาพ พวกภิกษุกราบทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตชาติมาตรัสให้หมู่ภิกษุทั้งหลายฟัง

(โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 86-87)

ปัจจุบันวัตถุในอรรถกถาหานิบาตวิรูปชาดก

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันทรงพระปรารภปัญญาบารมีจึงได้ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำเริ่มต้นว่า **ปณทกัถิยาสิทูปุพลา** ดังนี้ ความพิศดารว่าวันหนึ่งภิกษุทั้งหลายสนทนากันที่โรงธรรมสภาว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลายนำอัศจรรย์จริงหนอพระศาสดาทรงมีพระปัญญามากมีพระปัญญากว้างขวางมีพระปัญญาเร็วไวมีพระปัญญาร่าเริงมีพระปัญญาเฉียบแหลมมีพระปัญญาประูประ่งทรงย้ายีถ้อยคำกล่าวด้วยของคนอื่นทรงทำลายปัญหาอันละเอียดที่กษัตริย์และบัณฑิตเป็นต้นแต่งขึ้นได้ด้วยอานุภาพแห่งพระปัญญาของพระองค์ทรงทรมาณให้หมดพยศแล้วให้ตั้งอยู่ในสรวงและศีลและให้ดำเนินไปตามหนทางอันจะนำสัตว์ไปสู่อมตมหานิพพานพระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่าบัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอเมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบจึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลายข้อที่เราตถาคตได้บรรลุพระปรมาภิสมโพธิญาณอันสามารถ
ทำลายเสียซึ่งคำที่คนอื่นกล่าวให้ร้ายแนะนำชนทั้งหลายมีกษัตริย์เป็นต้น
ได้เช่นนี้ไม่น่าอัศจรรย์เพราะว่าตถาคตแม้เมื่อกำลังแสวงหาพระอนุตตร
สัมมาสัมโพธิญาณในภพก่อนก็เป็นผู้มีปัญญาอย่าถ้อยคำที่คนอื่นกล่าวให้
ร้ายเช่นนี้เหมือนกันจริงอย่างนั้นในกาลที่เราเป็น **วิรุบบัณฑิต** เราทรมาน
ยักษ์เสนาบดีนามว่าปุณณกะได้ด้วยกำลังญาณบนยอดกาฬศิรบรรพตสูง
ถึง ๖๐ โยชน์ปราบให้หมดพศให้ตั้งอยู่ในศีล 5 จนยอมมอบชีวิตให้แก่เรา
ตั้งนี้แล้วทรงดูสมบัติภาพอันภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนาแล้วจึงทรงนำเรื่อง
ในอดีตมาตรัสดังต่อไปนี้.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 351-352)

นอกจากนี้ ในเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาว มีการนำทำนองการเทศน์
ลีลาธรรมวาทอันเป็นขนบมุขปาฐะที่ใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติมาใช้ การสวดใช้สร้างศรัทธาและ
เป็นกลวิธีสอนธรรมะ กล่าวคือ

การสวดของพระภิกษุจึงเป็นการเปล่งเสียงในพิธีกรรม เสียงสวด
ในความหมายของดนตรีเป็นเสียงของทำนองเพลง มีจุดมุ่งหมายเพื่อ
สร้างความศรัทธา ความขลังเพื่อโน้มน้าวจิตของผู้ฟังให้ตั้งสัจเข้าสู่สมาธิ

ลีลาที่พระภิกษุสวดและเทศน์แสดงธรรมมีทั้ง **ทำนองธรรมวาท**
ทำนองปุจฉา ทำนองสวด และทำนองແหล่ ทำนองสวด และทำนองແหล่
ภาษาไทยมีการปรุงแต่งทำนองอย่างหลากหลายเพื่อมิให้ผู้ฟังเบื่อหน่าย
โดยเฉพาะทำนองແหล่ของการเทศน์มหาชาติและทำนองสวดพระมาลัย
ซึ่งมีอิทธิพลต่อเพลงและมหรสพของชาวบ้าน

ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นธรรมเนียมการอ่านหนังสือ
เวสสันดรชาดกเป็นทำนองของพระนักเทศน์ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรี
อยุธยา เป็นการถ่ายทอดวรรณกรรมลายลักษณ์ **เรื่องเวสสันดรชาดก**
ฉบับภาษาไทย ให้ชาวบ้านได้รับรู้

การเทศน์มหาชาติร้อยยาวเป็นภาษาไทย นิยมใช้ทำนอง 2
แบบ คือทำนองธรรมวาท และทำนองແหล่ **ทำนองธรรมวาท** คือ การ
เทศน์อย่างที่พระเทศน์สอนธรรม หรือสุดตันตปริยายวัตร (ทำนองพระ
สูตร) เป็นเสียงเทศน์ ที่มีจังหวะเฉื่อย ๆ ไม่มีเสียงสูงต่ำมากนัก มี

ช่วงเสียงแคบมากเพียง 2-3 เสียงเท่านั้น (อ้าง) ใช้เทศน์กัณฑ์เทศพร ซึ่งเป็นกัณฑ์แรก นิยมให้เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์และใช้เทศน์อีกครั้งในตอนประชุมชาดกตอนท้าย

การเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ถือเป็นแบบฉบับในการเทศน์มหาชาติ เป็นการอ่านสมุดใบลานร้อยยาวเวสสันดรชาดกไปทีละกัณฑ์รวม 13 กัณฑ์ พระครูวินัยธรแบ่งทำนองเทศน์หลักเป็น 13 ทำนอง ตัวอย่างเช่น *ทำนองธรรมวัตร* เป็นทำนองอ่านธรรมคา ใช้เทศน์กัณฑ์เทศพรซึ่งเป็นกัณฑ์แรกตั้งแต่หลักที่ 1-4 ในจำนวน 8 หลัก ทำนองนี้นิยมให้เจ้าอาวาสเป็นผู้เทศน์ เป็นต้น

(สุกัญญา สุจฉายา, 2556: 202-205)

มหาชาติคำฉันท์ ของฉันทน์ ขำวิไล นำชนบจากประเพณีการเทศน์มาใช้ ดังตัวอย่าง

ลีลา ทำนองธรรมวัตร

สัตถา สมเด็จพระสรรเพชญ์ ปางเมื่อพระองค์เสด็จอาศัยซึ่ง
กรุงกบิลพัสดุ์บุรีเป็นที่ภิกขาจาร ทรงสำราญพระพุทธานุทัยในนิโคร
ธารามบรมพุทธานุवास แห่งศากยราชร่วมพระประยูรวงศ์บริวาร อารัก
ทรงปรารภซึ่งผนโปกขรพัสสีให้เป็นอุบัติเหตุ กเถสิ จึงตรัสเทศนาพระ
มหาเวสสันดรชาดก ให้เป็นผลาติลภยอดยิ่งพระญาณ พระอรหันต์นับ
ประมาณห้าร้อยพระองค์ แต่ล้วนทรงพระปฏิสัมภิตา

(ฉันทน์ ขำวิไล, 2521: 1)

ผู้แต่งใช้ลีลาทำนองธรรมวัตรใน “เทศพร กัณฑ์ที่ 1” โดยใช้ในเนื้อหาส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุตอนต้นเรื่อง และใช้ลีลาทำนองธรรมวัตรกลาย ทำนองธรรมวัตรแท้ ในเนื้อหาส่วนที่เป็นสโฆธานตอนจบเรื่อง แสดงให้เห็นความตั้งใจและจงใจของผู้แต่ง ที่นำเอาลีลาทำนองธรรมวัตรมาใช้ในการสร้างสรรค์ร้อยกรอง โดยใช้ตามธรรมเนียมหรือตามขนบที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติที่ว่า “...จำเดิมแต่กัณฑ์เทศพรมักนิยมพระแก่ ๆ ให้ศิลาบอกศักราชตั้งนโมจบแล้วก็เริ่มเรื่อง ว่าเรื่อย ๆ อย่างธรรมวัตร... ลงท้ายเมื่อกลับชาติก็เป็นทำนองธรรมวัตร” (ธนิต อยู่โพธิ์, 2508: 9-10) เทศน์แสดงให้เห็นความตั้งใจแต่งให้อ่านได้ตามขนบเดิม

4.4 การสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอน

เรื่องเล่าทศชาติชาดกมีที่มาจากเรื่องในพระไตรปิฎก จึงเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาและวรรณคดีชาดก ในขณะเดียวกันเนื้อหาเป็นหลักธรรมที่ใช้สอนจึงเป็นวรรณคดีคำสอนด้วย

ในอดีตกาล เมื่อพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจอันสำคัญยิ่งของกวี กวีจึงใช้วรรณคดีและศิลปะแห่งกาพย์กลอน เป็นเครื่องมือถ่ายทอด “ธรรมะ” อันเป็นอุดมคติแห่งพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องกรรมและบาปบุญคุณโทษ คือ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็น “สัจธรรม” ที่กวีโบราณสอดแทรกไว้ในงานของตน

(สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 46)

วรรณคดีพุทธศาสนามีจุดประสงค์ที่จะชักจูงผู้อ่านให้เข้าถึงหลักคำสอนของพุทธศาสนาโดยละเว้นความชั่ว มุ่งทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ภาวะหลักที่กวีแสดงจึงมักจะเป็นความน่าเกรงกลัว (ภยะ) และความน่ารังเกียจ (ชุกุปสา) ของความชั่ว เพื่อให้ผู้อ่านอยากจะหนีห่างจากความชั่ว หรืออาจเป็นความน่าพิศวง (วิสมยะ) ของความดี เพื่อให้ผู้อ่านแสวงหาความดี หรืออาจเป็นความสงบ (ศมะ) ของจิตใจที่ผ่องแผ้ว เพื่อให้ผู้อ่านละกิเลสและทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์

(กุสุมา รักษมณี, 2550: 216)

วรรณคดีพุทธศาสนาของไทยนั้น มีพันธกิจในฐานะเป็นวรรณคดีคำสอน กล่าวคือ เป็นวรรณคดีที่มุ่งเน้นจะเสนอสาระหลักธรรมอันเป็นหลักของพุทธศาสนา มีลักษณะของคำสอนทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม

(พิสิทธิ์ กอบบุญ, 2548: 255)

ชาดกนั้นนอกจากจะให้คติแล้ว ยังสัมพันธ์กับพุทธประวัติอันแสดงถึงวิวัฒนาการทางกายและใจของชีวิตหนึ่ง จากความหยابไปสู่ความประณีต และจากความเป็นผู้มีสติปัญญาน้อยไปสู่ความสุขุม

รอบรู้ เรื่องชาดกจึงเป็นประโยชน์แก่การศึกษาหลักและแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง (กิ่งแก้ว อัครถาวร, 2514: 16) นอกจากนี้ กรมหลวงชินวราวุฒินิพนธ์กล่าวไว้ในคำนำของการแปลทศชาติว่า พระบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างสำหรับสามัญชนทั่วไป “ผู้ประพาศความดีชอบนั้นชื่อว่า บำเพ็ญบารมี แม้บกพร่องได้บ้างเสียบ้าง ทำได้เป็นครั้งคราวก็ตาม ก็ชื่อว่าได้บำเพ็ญบารมีเหมือนกัน”

เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ที่มีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ การใช้เป็นวรรณคดีคำสอน เรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดขนบวรรณคดีคำสอน โดยใช้ทั้งกลวิธีการสอนแบบตรงไปตรงมา และการสอนผ่านพฤติกรรมและคำพูดตัวละคร

เรื่องเล่าชุด**ขบวนการเด็กวัด ตอนเมตตาคอลเวง และตอนครั้นแครง** **อริชฐาน**ของจันทร์เจ้า แบ่งเนื้อหาเรื่องเป็นตอน ๆ ใช้กลวิธีสร้างสรรค์เรื่องเล่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวัด โดยมีหลวงตา หลวงพี่มานะ สามเณรเด่น และบรรดาเด็กวัดเป็นตัวละครดำเนินเรื่อง หลวงตาเป็นผู้เล่านิทานเพื่อสอนธรรมะเรื่องเล่าชุดนี้ใช้บารมีประจำชาติเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าทศชาติและการสอนธรรมะ แต่ละตอนนำเสนอปัญหาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในวัด มีการแทรกอธิบายธรรมะ และแทรกเล่าชาดกเรื่องอื่น ๆ ตัวละครมีการถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับหลักธรรมะ และแสดงให้เห็นการใช้หลักธรรมะแก้ไขปัญหาในบริบทต่าง ๆ ในลักษณะใกล้เคียงกัน**นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี** เป็นการตุนที่ใช้ตัวละครลุง เป็นผู้เล่านิทานและสอนธรรมะจากเรื่องราวการบริจาคทานของพระเวสสันดร การใช้ตัวละครผู้ใหญ่อธิบายและสอนธรรมะให้กับเด็ก เป็นภาพจำลองการสอนที่สร้างความใกล้ชิดกับกลุ่มผู้อ่านวัยเด็ก เป็นกลวิธีการเล่าเรื่องและกลวิธีการสอนโดยใช้ตัวอย่างแสดงให้เห็นจริง เป็นการสืบทอดชาดกโดยใช้นิทานชาดกเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังแนวคิด และใช้สอนธรรมะ

ขบวนการเด็กวัด ตอน เมตตาคอลเวง ใช้ทศชาติชาดกเรื่องสุวรรณสามเป็นนิทานที่หลวงตานำมาเล่าให้สามเณรและเด็กวัดฟัง เพื่ออบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก ๆ เรื่องเล่าเรื่องนี้เริ่มต้นเรื่องด้วยการกล่าวถึงมูลเหตุการณ่เล่าเรื่องมาจากปัญหาการทะเลาะวิวาทและชกต่อยระหว่างเด็กวัดกลุ่มเดิมกับเด็กใหม่ชื่อพีพี หลวงตาทราบเรื่องก็เรียกสามเณรเด่นและเด็กวัดทุกคนมารวมกันที่กุฏิแล้วเล่าชาดกเรื่องสุวรรณสามให้ฟัง เมื่อเล่าถึงตอนกำเนิดสุวรรณสาม สามเณรเด่นสงสัยและตั้งคำถามเรื่องการเกิดของสุวรรณสาม หลวงตาจึงอธิบายเรื่องกำเนิดมนุษย์ 4 ประเภท แล้วฝากคำถามเป็นการบ้านให้กลับไปคิดและค้นคว้าคำตอบว่าสุวรรณสามจัดอยู่ในการเกิดแบบใด จากนั้นหลวงตาก็เล่าเรื่องต่อไปจนจบ สนิสมุทระเด็กวัดคนหนึ่งพูดขึ้นมาด้วยความผิดหวังว่า “ไม่เห็นสุวรรณสามมีอิทธิฤทธิ์อะไรเลย” หลวงตาจึงตั้งคำถามว่าเหตุใดไม่มีสัตว์ตัวไหนกลืนสุวรรณสามเลย ทำไมเสือจึงมาเป็นเพื่อนกับสุวรรณสามได้ทั้ง ๆ ที่เป็นสัตว์ดุร้าย และเมื่อโดนธนูอาบยาพิษ ทำไมสุวรรณสามจึงฟื้น

ขึ้นมาได้โดยที่ไม่ได้รับการรักษา หลวงตาถามเด็ก ๆ ต่อไปว่าเรื่องมหัศจรรย์เหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะอะไร หลวงตาให้ทุก ๆ คนช่วยกันหาคำตอบเพื่อจะได้ลตโทษที่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทกันในวัด เด็ก ๆ ต่างก็ช่วยกันค้นคว้าและช่วยกันคิดหาคำตอบจนลืมนื่องที่เคยบาดหมางกัน

เมื่อสามเณรเด่นและเด็กวัดมาประชุมกันอีกครั้งที่กุฏิหลวงตา เด็ก ๆ ก็ช่วยกันตอบคำถาม หลวงตาจึงอธิบายเรื่องความเมตตาว่าเป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดสิ่งมหัศจรรย์ ดังปรากฏในตอน “ต้นเหตุของเรื่องอัศจรรย์” ความว่า

“...นิทานเรื่องสุวรรณสามเป็นนิทานชาดกที่เล่าถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมตตานี้มีอานิสงส์มากนะ เพราะสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดกับสุวรรณสาม ทั้งหมดนั้นก็เพราะพลังของความเมตตาที่นี้แหละ” (จันทร์เจ้า, 2555ช: 38)

“สุวรรณสามนั้นเป็นผู้แผ่หรือเจริญเมตตาไปในหมู่มนุษย์และสรรพสัตว์ตลอดเวลาทำให้สัตว์ต่าง ๆ เป็นมิตรกับสุวรรณสามไม่ว่าจะเป็นสัตว์ขี้กลัวหรือดุร้ายเพียงใด และที่สุวรรณสามสามารถรอดพ้นจากความตายของธนูอาบยาพิษก็เพราะผลที่เกิดจากการเจริญเมตตาที่นี้แหละ ตอนนี้นำกับว่าหลวงตาเฉลยคำตอบข้อที่สองให้แล้วนะว่าทำไมเสือไม่กัดสุวรรณสาม”

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 38)

ในตอนนี้นหลวงตาได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “...ช่วงที่สุวรรณสามไปตักน้ำ สุวรรณสามลืมแม่เมตตาไปชั่วขณะหนึ่ง จึงทำให้ถูกยิงด้วยลูกธนูอาบยาพิษ” (จันทร์เจ้า, 2555ช: 40) โดยอธิบายเรื่องอานิสงส์ของความเมตตาให้เด็ก ๆ ได้เข้าใจว่า

“ก่อนที่จะรู้วิธีแม่เมตตา มารู้อานิสงส์หรือประโยชน์ที่เกิดจากการแผ่เมตตากันก่อนดีกว่า คนที่ชอบแผ่หรือเจริญเมตตาจะได้ผลคือนอนเป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของเทวดาและอมมนุษย์ เทวดาคุ้มครอง ไฟไม่ไหม้ ไม่นอนยาพิษ ไม่ถูกทำร้ายด้วยอาวุธ เป็นการฝึกสมาธิ มีใบหน้าที่ยิ้มใส เวลาจะตายก็ไม่หลง ไม่ทรมาน สุดท้ายก็คือพอตายไปก็จะได้ไปเกิดในที่ที่ดี เช่น สวรรค์ เป็นต้น”

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 39)

ทั้งนี้วิธีการแผ่เมตตาทำได้ 3 ลักษณะ กล่าวคือ

“การแผ่เมตตาทำได้สามทาง คือทางใจ โดยการตั้งใจปรารถนา
ให้ผู้อื่นเป็นสุข ทางวาจา คือการสวดมนต์ แผ่เมตตาให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วย
ปาก สุดท้ายคือทางกาย โดยการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย”

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 40)

ต่อจากนั้น หลวงตาได้อธิบายถึงหลักการแผ่เมตตาแต่ละลักษณะอย่างละเอียด และนอกจาก
จะอธิบายหลักธรรมะเรื่องความเมตตาแล้ว หลวงตายังได้ฝึกให้ปฏิบัติจริงด้วยการสั่งให้สามเณรและ
เด็กวัดจดบันทึกการแผ่เมตตาของตนเองใน 1 สัปดาห์ เหตุการณ์หลังจากนี้คือเด็กวัดนำหลักเมตตาไป
ใช้แบบผิด ๆ ทำให้เกิดเรื่องปั่นป่วนวุ่นวายในวัด หลวงตาจึงเรียกเด็ก ๆ มาตักเตือนและทำความเข้าใจ
เรื่องความเมตตาใหม่ โดยสอนเพิ่มเติมว่า

“ระวังแล้วกัน อย่าให้เมตตากลายเป็นความโกรธ บางทีถ้าเรา
ปรารถนาหรือหวังดีกับเขามาก ๆ แต่เขาทำไม่ได้ตั้งใจ เมตตามันจะ
เปลี่ยนเป็นความโมโหไปนั้นเท่ากับความเมตตาที่เรามีให้กลายเป็นสูญ
เปล่าทันที การวางใจที่ถูกต้องก็คือ ต้องมีอุเบกขาไปด้วย เมื่อเมตตาแล้ว
กรุณาแล้ว แต่ยังไม่มียะไรดีขึ้น ก็ต้องวางอุเบกขาละทีนี้ แต่ก่อนวาง
อุเบกขาก็พยายามให้เต็มทีเสียก่อน จะได้ไม่ต้องมาเสียใจทีหลัง” หลวง
ตาสอนเด็ก ๆ อย่างเอ็นดู

(จันทร์เจ้า, 2555ช: 65)

ในลักษณะนี้ จะเห็นว่าหลวงตาได้อธิบายหลักธรรมะอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยแสดงให้เห็นว่าการ
แก้ปัญหาในสถานการณ์จริง จำเป็นต้องปรับใช้หลักธรรมะเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และ
เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับการแก้ปัญหานั้น ๆ ในตอนท้ายเรื่องหลวงตาได้เฉลยคำตอบเรื่องกำเนิด
ของสุวรรณสาม โดยชี้แนะว่าได้อ่านและค้นคว้ามาจากหนังสือ **มิลินทปัญหา** หากเด็ก ๆ สนใจก็มายืม
หนังสือไปอ่านเพิ่มเติมเองได้ หลวงตาสอนเด็ก ๆ ว่า หนังสือคือครูของหลวงตา ถ้าเด็ก ๆ อยากอ่าน
นิทานและอยากมีความรู้เยอะ ๆ ก็ต้องค้นคว้าอ่านจากหนังสือบทสนทนาที่ยกมาเป็นคำสอนของหลวง
ตาที่ใช้ภาษาพูดแบบง่าย ๆ พูดกับเด็ก ๆ

ขบวนการเด็กวัด ตอน เมตตาอลเวง ใช้บารมีประจำเรื่องเชื่อมโยงกับการสอนธรรมะ โดย
อธิบายหลักธรรมะในหัวข้อที่สัมพันธ์กับบารมีของพระโพธิสัตว์สุวรรณสาม ทั้งแสดงให้เห็นว่าธรรมะ

ข้อต่าง ๆ มีส่วนเกื้อกูลให้นำมาใช้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังยกย่องสุวรรณสามเป็นแบบอย่างของบุคคลที่มีความเมตตา อันเป็นคุณธรรมนำสู่ “เรื่องอัศจรรย์” ในชีวิตที่เด็ก ๆ ควรปฏิบัติตาม เรื่องเล่านี้สร้างตัวละคร “หลวงตา” ซึ่งมีสถานภาพเป็นพระสงฆ์เป็นตัวละครผู้เล่าเรื่อง ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน สามเณรและเด็กวัด มีนัยยะสำคัญของการนำเอานิทานชาดกมาใช้ในการสอน การเล่านิทานให้เด็ก ๆ ฟัง เป็นการสืบทอดขนบการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ และการใช้นิทานชาดกสอนธรรมะ ทั้งนี้การนำเสนอในรูปแบบของวรรณกรรมเยาวชนที่ระบุกลุ่มผู้อ่านชัดเจนก็แสดงให้เห็นถึงพลวัตของวรรณคดีชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย จากนิทานที่ถ่ายทอดผ่านการเล่าให้ฟังมาเป็นการถ่ายทอดผ่านการเขียนให้อ่าน โดยกลุ่มผู้เสพเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

ขบวนการเด็กวัด ตอน ครั้นเครงอธิษฐาน เนื้อหาหลักของเรื่องเริ่มจากเกิดปัญหาชาวบ้านเสื่อมศรัทธากับวัดและหลวงตา หันไปนับถือพระพุทธรูปที่มากปกคลุมแถวหมู่บ้าน เนื่องจากมีข่าวลือว่าพระรูปนี้ให้หายคูดวงแฉ่ง ช่วยชาวบ้านสะเดาะเคราะห์ รักษาโรค และยังมียุทธิฤทธิ์รู้ได้ว่าญาติใครตายแล้วไปเกิดเป็นอะไร สามเณรเด่นและเด็กวัดกังวลและกลัวว่าจะไม่มีคนมาทำบุญที่วัด จึงพากันไปไหว้พระประธานและอธิษฐานขอพรพระให้ช่วย เมื่อหลวงตาทราบเรื่องก็เรียกเด็ก ๆ มาซักถามและสอนธรรมะเรื่อง “อธิษฐาน” หลวงตาเล่าทศชาติชาดกพระชาติของพระเนมิราชให้สามเณรเด่นและเด็กวัดฟัง เพื่ออธิบายความหมายของคำว่า “อธิษฐาน” ซึ่งเป็นบารมีที่พระเนมิราชทรงบำเพ็ญในตอน “ผมหงอกออกบวช” “ขมนรก” และ “เทียวสวรรค์” หลวงตาเล่าเรื่องพระเนมิราชเพื่อจะอธิบายและสอนเด็ก ๆ เรื่องการอธิษฐาน และเน้นย้ำความสำคัญของการบำเพ็ญอธิษฐานบารมีของพระโพธิสัตว์ ดังนี้คือ

“...การอธิษฐานหมายถึง การตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ความมั่นคงแน่วแน่ในจุดมุ่งหมายของตนเอง เหมือนกับเรื่องของพระเจ้าเนมิราชนี้ ซึ่งเป็นเรื่องที่อธิษฐานในการที่จะดำรงวงศ์ตระกูลของตนให้ออกบวชเมื่อเจอผมหงอก ...ลองคิดดูนะ คนที่เป็นกษัตริย์แต่ต้องสละราชสมบัติและออกบวชนั้น จำกัต้องเป็นคนี่แน่วแน่และต้องอาศัยความเด็ดเดี่ยวแค่ไหนในการทำเช่นนี้ ความตั้งใจมั่นในการทำสิ่งที่ตนเองตั้งใจแม้จะยากเย็นเพียงใดนี้แหละ เรียกว่าอธิษฐาน พระพุทธเจ้าของเรา นั้น ต้องบำเพ็ญอธิษฐานบารมีอย่างยิ่งยวด หากจิตใจไม่แน่วแน่ไม่มั่นคง พระโพธิสัตว์คงจะเลิกอธิษฐานจิตเป็นพระพุทธเจ้าไปแล้ว และเราก็คงไม่มีศาสนาพุทธ...”

(จันทร์เจ้า, 2555ค: 53)

หลวงตาชี้หน้าให้เด็ก ๆ เห็นว่าตัวละครพระเนมิราชโพธิสัตว์สืบทอดลักษณะสำคัญของ พระโพธิสัตว์ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสั่งสมบุญ อดทนและเอาชนะจิตใจของตนเองจนได้ออกบวชตั้งที่ตั้งใจไว้ ทรงใช้ปัญญาในคิด พิจารณาและไตร่ตรอง ทั้งยังสามารถสั่งสอนและชี้แนะให้ประชาชนทำความดี เป็นกษัตริย์ที่ทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ทั้งด้านทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้ หลวงตาได้แก้ไขข้อเข้าใจผิดให้เด็ก ๆ พร้อมทั้งอธิบายความแตกต่างระหว่างคำว่าอริชฌานในความหมายที่คนทั่วไปมักใช้กันกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นย้ำอีกครั้งว่าการอริชฌานไม่ใช่การขอให้ใครมาช่วยเหลือหรือขอให้เกิดปาฏิหาริย์กับชีวิต แต่เป็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่และลงมือกระทำด้วยตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนตั้งใจ การอธิบายความแตกต่างในลักษณะนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้กระจ่างชัดขึ้น ดังตัวอย่าง

“คำว่าอริชฌานที่ชาวบ้านโดยทั่วไปใช้กันนะ มักจะหมายถึง การตั้งจิตปรารถนา การมุ่งผลอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่า เหมือนที่พวกเจ้าไหว้พระขอให้ช่วยเรื่องนั้นเรื่องนี้ หรือที่ชาวบ้านมาไหว้ต้นโพธิชฌานขอเลขเด็ดนั่นแหละ”

“อริชฌานในทางพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่การร้องขอ ไม่ใช่การตั้งจิตปรารถนาเรื่องนั้นเรื่องนี้โดยอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาดลบันดาล แต่หมายถึง การตั้งไว้ในใจ กำหนดในใจ การตั้งใจมั่นในการทำสิ่งที่ตนเองตั้งใจ...”

(จันทร์เจ้า, 2555ค: 53)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องเล่าทศชาติชาดก **ขบวนการเด็กวัด ตอน ครั้นครองอริชฌาน** นำเสนอตัวละครพระโพธิสัตว์ในฐานะแบบอย่างของการบำเพ็ญอริชฌานบารมี โดยอธิบายและแสดงตัวอย่างการกระทำอริชฌานบารมีในรูปแบบที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามได้ บทสนทนาที่ยกมาเป็นกลวิธีการสอนธรรมะ และแสดงให้เห็นการอธิบายธรรมะผ่านการตีความของผู้แต่งและเล่าผ่านตัวละครหลวงตา มีการชี้ให้เห็นประเด็นถูกผิดจากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในเรื่อง โดยใช้ภาษาปากหรือภาษาพูดถ่ายทอด กลวิธีนี้เป็นการสอนตรง ๆ ทำให้แนวคิดและสารที่ต้องการนำเสนอเข้าใจได้ง่าย

การสอนผ่านพฤติกรรมและคำพูดตัวละคร เช่นตัวอย่างจากตอนที่มโหสถช่วยแก้ปัญหาตัดสินข้อพิพาทของชาวบ้านจาก **ขุนทัพแห่งมิลินนคร**

ตอน “เรื่องเครื่องประดับทำเป็นปล้อง ๆ”

มโหสถสอนว่าเจ้าอย่าพระนาง	อย่าโลภหลงกลับตนเป็นคนดี
เราสงสารจะปล่อยไปไม่เอาโทษ	อย่าเฉาโฉดฉกฉกเสียศักดิ์ศรี
จงสุจริตคิดหากินแผ่นดินมี	จะเป็นที่สรรเสริญเจริญงาม

(พระราชธรรมกวี (สิริ ฐานยุตโต), 2516: 18)

ตอน “เรื่องด้ายกลุ่ม”

จึงว่ากล่าวตักเตือนเหมือนเผ่าพงษ์	เจ้าอย่าหลงทำบาปกรรมจงจำไว้
คนทำบาปหยาบคายเมื่อตายลับ	ก็จะกลับตนรกรได้หมกไหม้
จากนรกมาเป็นคนจนยากไร้	มีแต่ได้รับทุกข์ไม่สุขเลย
เจ้าจงหวังตั้งหน้ารักษาศีล	เป็นอาจิมทุกเช้าอย่าทำเฉย
ตายแล้วได้สุขสมเฝ้าชมเชย	ก็จะเลยสู่สวรรค์ชั้นเมืองแมน

(พระราชธรรมกวี (สิริ ฐานยุตโต), 2516: 21-22)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงบทบาทหน้าที่ของตัวละครพระโพธิสัตว์ในฐานะ “ผู้สอนธรรมะ” ลักษณะนี้ปรากฏในอรรถกถาชาดกที่มโหสถให้เบญจศีลสอนโจรในเรื่องโค บุตร หรือคนเตี้ยชื่อโคพภาพ เป็นต้น แต่**ขุนทัพแห่งมิลินทร**นำมาใช้ในตอนที่ต่างกัน และใช้ตัวละครพระโพธิสัตว์เป็นผู้สอนผ่านคำพูดสอนตรง ๆ ทำให้เข้าใจคำสอนได้ง่าย ตัวอย่างที่ยกมาเป็นคำพูดของมโหสถที่กำลังแนะนำสั่งสอนคนทำผิด ลักษณะเดียวกัน การใช้ตัวละครและแสดงการสอนผ่านคำพูดตัวละครยังปรากฏในเรื่องเล่าเรื่องอื่น อาทิเช่น การสอนของพระวิฑูรย์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ใน**วิฑูรย์บัณฑิตคำกลอน** สุวรรณสามสอนราชาปิลาภให้ประพฤติตนเป็นกษัตริย์ที่ดี และบิดาของมโหสถสอนการเป็นข้าที่ดีของกษัตริย์เมื่อจะต้องถวายตัวมโหสถให้พระเจ้าวิเทหราช ใน**ทศชาติคำฉันท์** การสอนดังกล่าวนี้เป็นการสอนผ่านตัวละครโดยแสดงออกผ่านคำพูดในบทสนทนาของตัวละคร นอกจากนี้การใช้ตัวละครเพื่อสอนธรรมะและหลักปฏิบัติอาจนับเนื่องเป็นขนบการสอนในวรรณคดีไทยดังปรากฏในบทแทรกหรือในวรรณคดีคำสอน การใช้ตัวละครเพื่อสอนธรรมะและหลักปฏิบัติในเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวจึงเป็นกลวิธีการสร้างสรรค์ที่ใช้ขนบผสมผสานกับการเลือกใช้ตัวละครที่มีสถานภาพและบทบาทเหมาะสมกับการเป็น “ผู้สอน” ทำให้สารหรือคำสอนมีน้ำหนักชัดเจนและกลมกลืนเป็นเอกภาพกับการดำเนินเรื่อง สามารถสื่อคำสอนได้โดยตรง เข้าใจง่าย และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

ฉะนี้จะมีหวัง	ฤ จะยังมีสิ้นหทัย
กุศลสนองใน	สุจริตมีผิคมิผัน
สุกัจจนัยก่อ	พฤติต่อตลอดนิรันดร
ประทับประคองชั้น-	ดิเสมอสมัยสมาน
ผดุงบิดามาร-	ดรภาระนิจจกาล
สุจิตสมาจาร	ปฏิบัติระมัดระวัง
อนึ่งนุกูลสัตว์	ณ พนัสมิเปียมมิบัง
กรุณยภาพดั่ง	ปิยมิตรประโมทย์ประมาณ
ก็อาณภาพบุญ	อธิคุณอเนกประการ
ประคองประคองโดยดล	คนุรอดภัยอันตราย

(บุญเดือน ศรีวรพจน์, 2542: 148)

ตัวอย่างจาก “สุวรรณสามคำฉันท์” ใน **ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ แสดงให้เห็นว่ากุศลกรรมดีของสุวรรณสามทั้งความอดทนอดกลั้น การเลี้ยงดูบิดามารดา รวมถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์ เป็นบุญที่เกื้อหนุนให้สุวรรณสามรอดพ้นจากความตาย ทำให้ฟื้นคืนชีวิตมาได้ การบรรยายและพรรณนาจรรยาของพระโพธิสัตว์ในลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่ในร้อยกรองขนาดยาวทุกเรื่องที่น่าสนใจ ทั้งที่ดำเนินตามเนื้อหาในอรรถกถาและเพิ่มเติมขึ้นมา เช่น **ขุนทัพแห่งมิลิสถาน** ได้เพิ่มการกล่าวถึงความกตัญญูของมโหสถและนางอมรที่มีต่อบิดามารดาของทั้งสองฝ่าย ที่ว่า

พาพ่อแม่ทั้งสองที่ซ่องใจ	มาอยู่ในที่พักดำเนินกต
ส่วนสุมนาเทวีสิริวัฒน์	มหาสัตว์ไปเยี่ยมเยือนเดือนละหน
ยามเจ็บไข้ไม่สบายกระวายกระวน	ทั้งสองคนไปปฏิบัติอยู่อุตรา
เมื่อท่านหายกลับมารับภาระ	ขององค์พระธรณินทรปิ่นมหา
องค์พระเจ้าวิเทหราชา	ทรงเมตตารักใคร่ไว้พระทัย

(พระราชธรรมกวี (สิริ ฐานยุตโต), 2516: 189)

ตัวอย่างนี้แสดงจรรยาของพระโพธิสัตว์ในด้านความกตัญญูดูแลปรนนิบัติบิดามารดา ที่แม้ว่าพระมโหสถจะมีหน้าที่ในฐานะนักปราชญ์ที่ต้องทำงานรับใช้กษัตริย์ แต่ก็ได้ละเลยหน้าที่ที่บุตรที่ดีพึงกระทำต่อบิดามารดา เป็นการกระทำหน้าที่ที่ไม่บกพร่องทั้งในฐานะบุตรและฐานะข้าแผ่นดิน คำสอนนี้สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันในแง่ของการทำหน้าที่ที่มีหลายสถานภาพและบทบาทให้ได้ครบถ้วน

การแทรกทัศนคติของผู้แต่งในลักษณะการสอนและการชี้ทางความคิด ดังที่ว่า

พญานาคสอนลูกไม่ถูกเหตุ	ก่อกิเลสตัณหาพาพหุ
อันคำพูดกับบุตรชี้แจงจน	เหมือนทারণให้เขวประเพณี
เกิดเหตุการณ์บานปลายรายผิดพลาด	ผิดโอวาทศาสนาทรงราศี
ที่แสดงแก่สาวกยกวิธี	ในทางดีลดด้อยให้น้อยลง
นี้จอมเจ้าบาดาลคิดอ่านออก	เป็นนอกคอกนอกคู้ชู้สาวส่ง
ตนเป็นพอก่อกิจผิดกระทง	เจตจำนงให้ลูกผูกพันชาย

(พระเทพมุนี (กลั่น ฐิตคนฺโธ), 2540: 28)

ตัวอย่างนี้ยกมาจาก**วิสุทธิบัญญัติคำกลอน** ตอน “ให้หาคู่ครอง” ซึ่งเป็นตอนที่พญานาคให้พระธิดาคือนางอิรันทตี ออกไปหาคู่ครอง เพื่อไปเอาหัวใจวิสุทธิธรรมมาให้นางวิมาลาพระมารดา ในตอนนี้มีเสียงเล่าที่แสดงทัศนคติของผู้แต่ง ใช้น้ำเสียงตำหนิการกระทำของพญานาคในฐานะพ่อว่า ไม่ถูกไม่ควรที่สนับสนุนให้ลูกสาวออกไปประกาศหาคู่ ทั้งยังได้แสดงทัศนคติต่อการกระทำนี้ว่าเป็นเหตุทำให้เกิดเรื่องบานปลายและเกิดความผิดพลาดตามมา เป็นการสอนด้วยการกล่าวตำหนิว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม หรืออีกตัวอย่างหนึ่งกล่าวถึงผลของการเนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมือง ก็เป็นการแทรกทัศนคติและชี้ให้เห็นว่าการเนรเทศพระเวสสันดรในครั้งนี้ไม่ใช่การแก้ปัญหา แต่กลับจะนำมาซึ่งปัญหา นั่นคือ เมื่อไม่มีพระเวสสันดร ในเวลาที่ประชาชนลำบากขาดแคลน ก็จะไม่มีการ “ให้” ได้ไม่จำกัดเท่ากับพระองค์

ต่อไปท่านไกลจาก	จะยุ่งยากลำบากครัน
ใครใดใครแบ่งปัน	ประโยชน์ตนกะคนเรา
อดอยากเมื่อยากแค้น	ก็สุดแสนจะบรรเทา
เย็นเยียบคงเจียบเหงา	สังข์ผู้ระงันภัย
...	
ตอนนี้มีแต่นับ	พระไม่กลับจะลับหาย
คิดคุณท่านวุ่นวาย	มิว่างเว้นนะทุกวัน

(ฉันทน์ ขำวิไล, 2521: 27)

การสอนธรรมะและหลักปฏิบัติ เป็นกลวิธีการสอนที่กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธา ยึดมั่น ในคำสอนและช่วยปลูกฝังความคิดในหลักพระพุทธศาสนาอันเป็นบทบาทหน้าที่และพันธกิจหนึ่งของ

เรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณกรรมคำสอน ตัวอย่างจากเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรอง ขนาดยาวสอนธรรมะและหลักปฏิบัติ ผ่านบทสนทนาของตัวละคร โดยแสดงคำสอนที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ทำให้เข้าใจได้ง่ายและเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านในสังคมสมัยใหม่

เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน มีกลุ่มผู้เสพเป้าหมายเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้จดจำเนื้อหาเรื่องทศชาติ เป็นการปลูกฝังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้นและจุดเริ่มต้นจากความศรัทธาจะช่วยขัดเกลาจิตใจ ทั้งนี้การใช้ธรรมะเป็นหลักยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ กระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการสะสมและสั่งสอนในวัฒนธรรมทศชาติชาดก ในมิตินี้เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชันจึงจัดเป็นวรรณคดีคำสอนในรูปแบบใหม่ที่มีบทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังแนวคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์งาน รวมถึงการใช้พุทธศาสนสุภาษิตประกอบท้ายเรื่องเป็นคำคมทำให้จดจำได้ง่าย อาทิ

คำนำสำนักพิมพ์กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ว่า “เรื่องราวใน “ทศชาติอัศจรรย์” นี้ยังช่วยให้เยาวชนของเราได้เห็นแบบอย่างอันดีงามของพระพุทธองค์ในหลาย ๆ ด้าน แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมานานมากแล้วก็ตาม แต่ใจความสำคัญหรือประเด็นที่น่าเสนอนั้น ไม่เคยล้าสมัยเลย” (สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 4) เช่นเดียวกับ “จากใจผู้เขียน” ที่ผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ธรรมะและเพื่อช่วยสืบทอดคำประพันธ์ด้วยการแต่งเป็นกลอนดังนี้

ด้วยคำกลอน รูปภาพ ปรับให้ง่าย

มีมุ่งหมาย ทำลายศิลป์ อันสูงส่ง

เพียงน้องๆ ใฝ่ธรรม เจตจำนง

พร้อมเสริมส่ง เสน่ห์กลอน ก่อนสิ้นกาล

(สายฝน ศิลปพรหม, 2547: 5)

ทศชาติฉบับการ์ตูน ของโอม รัชเวทย์ปกหลังฉบับพิมพ์ครั้งแรกกล่าวว่า “พระองค์ทรงฝ่าฟันอุปสรรคด้วยความดี บารมีสืบประการ ไม่ว่าจะเป็ความพากเพียรของพระมหาชนก ความอดทนของพระจันทรกุมาร หรือการเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยมิหวังผลใด ๆ ของพระเวสสันดร เป็นต้น ซึ่งแนวทางเหล่านี้ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานความคิดดี ๆ ให้เด็ก เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมที่แสนวุ่นวาย” (โอม รัชเวทย์, 2550) คำนำฉบับพิมพ์ครั้งหลังสุดกล่าวว่า “...ได้รวบรวมเรื่องราวของทั้งสิบพระชาติแห่งพระพุทธองค์มารวมไว้ในเล่มเดียวในรูปแบบของหนังสือ

การ์ตูน ซึ่งจะเป็นหนทางที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจและรับรู้ถึงสิ่งที่พระองค์ได้ทรงกระทำในชาติต่างๆ อันจะเป็นตัวอย่างให้เราสามารถกระทำตามได้โดยง่ายเพื่อความสุขของชีวิตอย่างยั่งยืน” (โอม รัชเวทย์, ม.ป.ป.: 3)เช่นเดียวกับ**ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)** ของชลลดา ชะบางบอนที่ว่า

พุทธศาสนิกชนในสมัยโบราณนั้นรู้เรื่องราวของทศชาติชาดกจน
ขึ้นใจ ทว่าด้วยปัจจัยแวดล้อมหลายประการในปัจจุบัน ทำให้เรื่องราว
ของทศชาติชาดกค่อย ๆ ถูกลืมเลือนหายไปบ้างตามกาลเวลา

การรวบรวม ทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน) จึงถือเป็นการน้อมรำลึก
ถึงพระบารมีสืบประการ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใจ รู้เห็นและ
สัมผัสอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความมุ่งมั่นในด้านกุศลตั้งจิตให้บริบูรณ์
ไม่เปียดเบียนผู้อื่น ปรับปรุงและนำพาตนเองสู่ความดีเลิศต่อไป

(ชลลดา ชะบางบอน, 2555: 4)

ตัวอย่างการใช้คติธรรมและพุทธศาสนสุภาษิต

ภาพที่ 84 ภาพคติธรรมในทศชาติชาดก(ฉบับการ์ตูน)

ภาพที่ 85 ภาพพุทธศาสนสุภาษิตในการ์ตูนแอนิเมชันของธรรมสภา

การนำพุทธศาสนสุภาษิตหรือคติธรรมมาใช้ประกอบเป็นการสอนแบบตรงไปตรงมา และสื่อถึงพุทธวิจนะของพระพุทธเจ้าที่นำมาใช้สอนร่วมกับเรื่องทศชาติชาดก แสดงให้เห็นการสอนธรรมะที่ชัดเจน

4.5 การสืบทอดและสร้างสรรค์ขนบการเฉลิมพระเกียรติ

การสร้างงานประเภทเฉลิมพระเกียรติแสดงถึงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ เดิมการยกย่องพระมหากษัตริย์นิยมยกย่องในฐานะผู้ทรงทศพิธราชธรรม การยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ทรงทศพิธราชธรรมโดยเชื่อมโยงกับทศบารมีเป็นลักษณะใหม่ที่ปรากฏชัดในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เช่นในหนังสือ

ทศบารมี ทศพิธราชธรรม ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช และในเรื่องเล่าทศชาติชาดก**ทศชาติคำฉันท์** ของบุญเตือน ศรีวรพจน์ ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างทศบารมีกับทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน เรื่องเล่านี้มีวัตถุประสงค์การสร้างสรรคเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ดังปรากฏในคำปรารภ คำนำ และคำชี้แจง (บุญเตือน ศรีวรพจน์, 2542: 5-8) ดังนี้ “...ถวายเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง **ทศชาติคำฉันท์** นี้ แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม” และ “...มีจุดประสงค์ให้หนังสือ**ทศชาติคำฉันท์** เป็นวรรณกรรมร้อยกรองคำฉันท์ที่เพียบพร้อมด้วยความไพเราะและงดงามด้วยอลงการภาษา อันเป็นแบบฉบับวรรณกรรมคำฉันท์ที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลที่ 9”

การสร้างงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติและให้เป็น “แบบฉบับในรัชกาลที่ 9” นี้ แสดงซึ่งความศรัทธาและความจงรักภักดีที่จะรังสรรค์งานด้วยความประณีต การเลือกใช้เนื้อหาเรื่องทศชาติก็เพื่อนำสู่บุญกุศล ทั้งยังสัมพันธ์กับความคิดเรื่องการยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะธรรมราชาและพุทธราชา นอกจากนี้ ผู้จัดทำยังได้กล่าวถึง การสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อเป็นสมบัติของแผ่นดินและเป็นการดำเนินรอยตามขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีที่มีมาแต่โบราณ ดังที่ว่า “...สร้างหนังสืออันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาวไทย...จะได้เผยแพร่ไปสู่สถานศึกษาทุกระดับทั่วราชอาณาจักร ยังประโยชน์ให้แก่เยาวชนทุกรุ่น” และ “การนำเค้าโครงเรื่องจากนิทานชาดกมาประพันธ์คำฉันท์เป็นประเพณีมีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา”

ทศชาติคำฉันท์ ของบุญเตือน ศรีวรพจน์เป็นเรื่องราวร้อยกรองขนาดยาวที่แสดงลักษณะของวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ ด้วยการประสานประเภทของวรรณคดี ทั้งวรรณคดีพระพุทธานุชาต วรรณคดีชาดก วรรณคดีคำสอน และวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ กล่าวคือ สืบทอดเนื้อหาแนวคิดและขนบการสร้างงานในฐานะวรรณคดีพระพุทธานุชาต วรรณคดีชาดก และวรรณคดีคำสอน

การนำขนบการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์มาใช้ในเรื่องเล่าทศชาติชาดก จากเดิมที่เปรียบพระมหากษัตริย์เทียบกับพระโพธิสัตว์ด้วยการใช้ความเปรียบ มาเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ผ่านบทพรรณนาและใช้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในวรรณคดีชาดก เป็นการผสมผสานประเภทวรรณคดี ขยายขอบเขตการเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์กับพระโพธิสัตว์ให้มีมิติชัดเจนลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะการเน้นย้ำความเป็นธรรมราชาและพุทธราชาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ตัวอย่างจาก “เทมียกุมารคำฉันท์” และ “เนมิราชคำฉันท์” เป็นการพรรณนาสรรเสริญพระมหากษัตริย์สองพระองค์ คือ พระบิดาของพระเทมีย กับพระเนมิราช ในฐานะพระมหากษัตริย์ที่ดี มีคุณธรรม และห่วงใยเมตตาประชาชน ดังที่ว่า

“เทมียกุมารคำฉันท์”

ในน้ำก็เนื่องนิกรมัจ-	ฉะชน์ดอเนกนันท
ในนาก็เนื่องธัญ-	ญอุตมลำดับดี
ฝนร้าง บ แล้งพิรุณหลวง	นรปวงก็เปรมปรีดี
พฤษ์พันธัญอันมี	ก็ระบัดขจีใบ
...	
น้ำไรก็ไขอุทกเขื่อน	ชลเยื่อนมิช้าไย
ทันถั่งและหลังไหล	กลีเกื้อเกษตรกรรม
พร้อมพัฒนาวิหะคิด	ก็ประดิดประดอยท่า
สินค้าประดานำ	<u>แนะชนิดผลิตภัณฑ์</u>
เปรอปรุ่งผดุงสุขนคร	<u>อุปกรณ์จะสื่อกัน</u>
ข่าวสารเสนอทัน	จิตดวงประดุจหมาย
รอบรอบบุรี ฤ ก็อิ๊ก	ระยะตีกส้างราย
เสียดฟ้าจะทำทาย	นภเมฆวิมานอินทร์

จุฬาลงกรณ์ (บุญเดือน ศรีวรวจน์, 2542: 17-18)

ความตอนนี้ปรากฏตอนต้นเรื่อง เป็นการพรรณนาสรรเสริญคุณธรรมความดีเพื่อจะกล่าวต่อไปว่าพระองค์ยังไม่มีผู้สืบราชสมบัติ จากตัวอย่างจะเห็นว่าการสรรเสริญยกย่องพระบิดาของพระเทมีย แต่ใช้การเชื่อมโยงกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 เป็นการนำขนบวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติมาใช้ในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก

“เนมิราชคำฉันท์”

โลกเลื่องพระเดชคุณอดุล-	ยพสุนธราดล
ดลสุขเกษมहितพิศาล	ชนต่างกตัญญู
ไต้ร่มละอองยุคลบาท	นรชาติเชิดชู
ต่างภักดีพร้อมมนสบู-	ชิตราชเฉลิมพร

ทวยราษฎร์สร้าถรมยสุข	นิริทุกข์มีอาทร
<u>โครงการประทานคณะนิกร</u>	ผิจะนับอนันต์เนือง
<u>สร้าสรรรค์เกษตรกสิกษัตริย์</u>	ทะนุรัฐภิมย์เรื่อง
ปลิดเชษฐประเด็นทุรประเทือง	รัฐพันสภาพภัย
ภูพงพนมพนประเทศ	ระยะเขตนิคมไกล
<u>กันดารเสด็จพิริยไช</u>	ชลทิพย์สุหร่ายริน
ชื่นชุ่มชุ่มปณิธิผล	สุขดล ณ แคนดิน
บันดาลอุดมประดุงจิน-	ตนราชมิแรมรา
<u>เสโท ๖ ต่างอุทกสรง</u>	นิจคง บ คลาดคลา
เหน้อยยาก ๓ พร่องพิพิธภา-	ระ บ เว้นทิวาวาร
ทั่วแดนวิเทห์รัฐอุดม	อนุกรมคุณาการ
มิ่งเมืองประโมทย์กิจประมาณ	นยเยียมนโยบาย
ฝนแล้งพิลาปพิรุณร้ง	ชลห่างและเหือดหาย
<u>ฝนหลวงก็หลังดลระบาย</u>	กสิสร้งเกษมสม
ข้าวกล้าระบัดระบุดุคัน-	ธนิรันดรอำรุงรมย์
รวงงามอร่ามพิศอุดม	ทิพลาภละลานตา
...	
เพื่อปวงชนพระกัตติประดิษฐวิหะจัด	
<u>ชัยพัฒนาพัฒน</u>	ลุลผล
...	
<u>เมตตาประชาดล</u>	<u>ปิยบุตรธิดาดรุณ</u>
เอื้อเพื่อ ๖ เจือจุน	ดลสิ่งสะดวกสบาย
เรงรัตถนัตเนน	บ มิเว้นขยับขยาย
หิวโหยก็เหือดหาย	นโรโรคและโศกก็ซา
...	
<u>กองทุนประทานการ</u>	ดลด้านวิจารณ์วิจัย
นานากรุณย์ใน	ธูรราชพระบาทบดี
ราชานุกุลธา-	<u>ชประชาชนุเคราะห์วิ</u>
ผองชนสกลมี	มนซึ่งคะนึ่งพระคุณ
...	

สมเด็จพระสังฆราช	ดร.อนันต์
ทุกหมู่เหล่าเยาวชน	
ดอยร้างทางไกลโพรสมถ์	โครงการด่วนดล
...	
ใฝ่ฝึกศึกษานาคร	
ส่งเสริมไฟฟ้าอาหาร	ถวิลนิกร
ได้เล่าได้เรียนเพียรปล้น	
อุดมศึกษาสถาบัน	ประสงค์สพสรรพ์
ทุกศาสตร์ทุกศิลป์จินดา	
อุษินท์บัณฑิตบรรดา	สำเร็จปริญญา
ทรงเอื้อโอกาสพระราชทาน	
แรงใจครูธรมันดาล	เสนอตนปฏิญาณ
สืบสานวิจัยไพบุลย์	
ทุนหลวงอำนวยอนุกุล	รับทุนเทิดทูน
พระบาทบพิตรอิสรา	
...	
ฤดูแล้งพิรุณเลื่อน	ช คิตเขื่อนทวีคั่น
อุทกแห่งระเห็ดหัน	ก็ทอดกักประจักษ์ผล
อุทกล้นระบายลุ่ม	ประเมินชุ่มประมาณชล
สะดวกสุขสบายดล	มิเดือดด้วยมนาดูร
พนัสภูพนมกว้าง	บ อาจขวางนรางกูร
ประพาสสุกัภัยสุญ	ประเดิมสุขสวัสดิ์
กะเหรียงเข้าและชาวป่า	ช เมตตาสุจารี
เพาะพฤษ์พันธุ์อันมี	กำเนิดเนื่อง ณ เมืองหนาว
...	
ประเพณีพิธีพร้อม	จรดนมพระนังคัล
ฤดูฝนเฉลิมขวัญ	เกษตรกิจประกอบภาร
พระคือมิ่งนิกรชน	สุขมงคลจำเนียรนาน
เถลิงรัฐสราญศาน-	ติสุขล้ำนรินทร ฯฯ

ตัวอย่างข้างต้นขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย ตัวอย่างนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของบทพรรณนาที่ใช้สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การแต่ง**ทศชาติคำฉันท์** ที่แต่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติ ความตอนที่ยกมาปรากฏแทรกอยู่ในเนื้อหาตอนที่พระเนมิราชกลับมาจากขมนรกและสวรรค์ เป็นบทยอพระเกียรติก่อนที่พระเนมิราชจะออกบวช การยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเปรียบกับพระโพธิสัตว์คือพระเนมิราช เป็นการให้ความเปรียบที่มีมิติความหมายลึกซึ้ง กล่าวคือ ตัวละครพระเนมิราชโพธิสัตว์สืบทอดลักษณะสำคัญของพระโพธิสัตว์ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสั่งสมบุญ อดทนและเอาชนะจิตใจของตนเองจนได้ออกบวชดังที่ตั้งใจไว้ ทรงใช้ปัญญาในคิด พิจารณาและไตร่ตรอง ทั้งยังสามารถสั่งสอนและชี้แนะให้ประชาชนทำความดี เป็นกษัตริย์ที่ทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมในฐานะพระมหากษัตริย์ของพระเนมิราช คุณสมบัติและคุณธรรมเหล่านี้ปรากฏผ่านการพรรณนาถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ และทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ในลักษณะนี้เปรียบได้กับพระโพธิสัตว์พระเนมิราชที่กำลังสั่งสมบุญบารมีในโลกมนุษย์

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีพระพุทธรูปศาสนากับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ สะท้อนถึงศรัทธาและความคิดเรื่องอานิสงส์ของการสร้างสรรค์งานพระพุทธรูปศาสนา กล่าวคือ การสร้างสรรค์ทศชาติชาดกอันมีเนื้อหาจากพระไตรปิฎก ทั้งยังเป็นเรื่องสำคัญในพระพุทธรูปศาสนา เป็นกุศลที่ทำให้อานิสงส์สูงสุด ซึ่งผู้แต่งใช้เพื่อแสดงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกยังมีความสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดี โดยเฉพาะเวสสันดรชาดก ดังจะเห็นจากพระราชานิพนธ์ “มหาชาติ” ฉบับต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชานิพนธ์และโปรดฯให้กวีในราชสำนักร่วมกันสร้างสรรค์ รวมถึงการใช้ในประเพณีเทศน์มหาชาติ

การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก**ทศชาติคำฉันท์**ของบุญเดือน ศรีวรรณพจน์ในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เป็นการนำขนบวรรณศิลป์มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ชับเน้นการบำเพ็ญบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชด้วยการใช้คำและข้อความที่สื่อความหมายทั้งความหมายตรงและความหมายที่ลึกซึ้ง สร้างมิติที่ลึกซึ้งเข้มข้นด้วยการเลือกใช้เนื้อหาจากทศชาติทั้งสิบเรื่อง แสดงให้เห็นการบำเพ็ญบารมีในสิบพระชาติสุดท้ายเพื่อสั่งสมบุญของพระโพธิสัตว์ เปรียบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจใหญ่น้อยนานัปการมาอย่างยาวนานตลอดรัชสมัย เป็นการย้ำเน้นความสำคัญของ

แนวคิดทศบารมีอันสอดคล้องกับหลักปฏิบัติทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ และเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะธรรมราชาที่เป็น “พุทธะ”

นอกจากนี้ มีการใช้เรื่องเล่าทศชาติชาดกเฉลิมพระเกียรติในลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ หนังสือชุด **ทศชาติแห่งพระบารมี** จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสพระชนมายุครบ 4 รอบ พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายพร้อมเหรียญพระมหาชนกเงิน เนื่องในปีกาญจนาภิเษกครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ฉบับปกแข็งพิมพ์ครั้งแรกมิถุนายน พ.ศ.2539 และในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ พ.ศ. 2542 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)**

พระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** สร้างสรรค์และตีพิมพ์เผยแพร่ในวโรกาสพิเศษของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทั้งยังผลิตซ้ำเป็นฉบับการ์ตูนในวาระพิเศษแห่งการเฉลิมฉลอง นับเป็นวโรกาสอันเป็นมงคลที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบ “ปัญญา” เป็นของขวัญให้แก่ประชาชน ต่อมา มีการใช้พระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** เป็นต้นคำในการสร้างสรรค์ และสร้างสรรค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยใช้เนื้อหาและแรงบันดาลใจจากพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** กับ **พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก(ฉบับการ์ตูน)** ได้แก่ ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง **พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน 4 สี) ของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง **พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร เผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี การสร้างสรรค์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นขนบการบูชาครูและการใช้ขนบการเฉลิมพระเกียรติในเรื่องเล่าทศชาติชาดก

การใช้ขนบการเฉลิมพระเกียรติในเรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา อันเป็นความคิดที่มีรากฐานมายาวนานในสังคมไทย การสร้างงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติแสดงถึงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ด้วยการการสร้างงานพระพุทธศาสนาถวายพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทยยังแสดงให้เห็นการสร้างงานในระบบกษัตริย์อุปถัมภ์ จากพระราชนิพนธ์ “มหาชาติ” ฉบับต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์และโปรดฯ ให้กวีในราชสำนักร่วมกันสร้างสรรค์ ในเรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงให้เห็นจากการประชุมศิลปินสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** กล่าวคือ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องลายเส้นจิตรกรรมไทยพิมพ์สีสี่ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเป็นฉบับปกแข็งในปีพ.ศ. 2539 “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับพระราชนิพนธ์ เรื่อง **“พระมหาชนก”** ฉบับปกแข็ง” ส่วนฉบับปกอ่อนจัดทำเฉพาะหนังสือ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกในปีพ.ศ. 2540 และต่อมาในปีพ.ศ. 2542 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนแบบนิยายภาพมีทั้งที่เป็นภาพสีสี่และภาพขาวดำ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับอายุและระดับสติปัญญา ในบทพระราชปรารภ ทรงกล่าวถึงการพระราชนิพนธ์โดยตัดแปลงเนื้อเรื่องตอนท้ายให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันรูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแก่สาธุชนทั้งหลาย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดกเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ.2531 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย.

ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: (8))

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล” เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2539 นั้น ถือเป็นวาระพิเศษอันเป็นมงคลที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานบทพระราชนิพนธ์เป็น “ของขวัญ” อันล้ำค่าแก่ปวงชนชาวไทย โดยในบริบทการสร้างสรรคืทศชาติชาดกพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์การสร้างสรรคืทศชาติชาดกมาแต่โบราณ ในมิตินี้แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างวรรณคดีชาดกในสังคมไทย ทั้งยังแสดงให้เห็นการใช้ทศชาติชาดกเฉลิมฉลองในวาระมงคลของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ การสร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับพระราชนิพนธ์ โดยด้านหน้าเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกำลังทรงงาน ภาพด้านหลังเป็นภาพพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรและกำลังสนทนากับนางมณีเมขลาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิริยบารมีอันเป็นแนวคิดสำคัญของพระราชนิพนธ์พระมหาชนก เหรียญพระมหาชนกจึงเป็นทั้งเครื่องบูชาและเครื่องเตือนใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเพียร โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นแบบอย่าง เป็นกลวิธีการสื่อแนวคิดและสอนผ่านเหรียญพระมหาชนก ซึ่งการ

สร้างเหรียญประกอบกับการสร้างสรรค์บทพระราชนิพนธ์ไม่เคยปรากฏในกระบวนการสร้างสรรค์
ทศชาติชาดก

ภาพที่ 86 ภาพเหรียญพระมหาชนก

นอกจากนั้น บทพระราชปรารภที่ว่า “ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
ของสาธุชนทั้งหลาย”. สอดคล้อง กับเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ ความว่า “เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่ง
ความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” การเน้นย้ำคำว่า “สาธุชน” สื่อถึงประชาชนและ
กลุ่มผู้อ่าน แสดงความตั้งใจของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ในการสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มี
พันธกิจในฐานะวรรณคดีคำสอน ช่วยขัดเกลาจิตใจประชาชน นอกจากนี้ยังมีนัยยะสื่อถึงการแสดง
บทบาทหน้าที่ของ “พระมหาชนก” ในฐานะ “พระมหากษัตริย์” ผู้ทรงทศพิธราชธรรมกับ “พระ
โพธิสัตว์” ผู้ชี้ทางปัญญานำพามวลมนุษย์ก้าวข้ามวัฏฏะสงสาร

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชสร้างสรรค์และ
นำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องหรือ Picture-Story Book ภาพประกอบที่ใช้เป็นภาพ
ลายเส้นจิตรกรรมไทยวาดใหม่โดยศิลปินไทย “รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเท
ทั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์.”
(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, 2540: (8)) จากบทพระราชปรารภที่กล่าวว่า “เพื่อ
ถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” นั้น ในมิติวรรณคดี การรังสรรค์ “ความงาม” และ
“ความสมบูรณ์” แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในฐานะงานพระราช
นิพนธ์ที่มีความเป็นเลิศและใช้เป็นต้นแบบในการสร้างงานต่อไปได้

ความประณีตในการสร้างงานและกระบวนการสร้างสรรค์ตามพระราชประสงค์ของ
พระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิด “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” นั้น หัวหน้าโครงการจัดทำหนังสือพระ
ราชนิพนธ์**พระมหาชนก** กล่าวไว้ดังนี้

ใช้ศิลปิน 8 ท่าน เลือกคนที่ฝีมือจริง ๆ มีพื้นฐานทั้งที่เป็นศิลปะไทยและพื้นฐานร่วมสมัยด้วย พระเจ้าอยู่หัวพูดว่า อยากจะได้ศิลปะที่เป็นสมัยรัชกาลที่ 9 พระองค์ท่านเคยเอาบทพระราชนิพนธ์ให้ศิลปินทำมาแล้ว แต่ทำออกมาเหมือนจิตรกรรมฝาผนัง ท่านไม่โปรด ผมเตรียมผลงานและประวัติทุกคนให้ท่านทอดพระเนตรก่อนเข้าเฝ้าฯ ท่านรับให้ทั้ง 8 ท่านมาช่วยงานนี้ ตอนเข้าเฝ้าฯครั้งแรก ให้คณะทำงานเข้าเฝ้าฯเป็นกลุ่มสุดท้ายของวัน นั่นคือพระองค์ท่านใช้เวลากับกลุ่มนี้มาก และเมื่อไปถึงห้องพระโรงในหลวงประทับอยู่ก่อนแล้ว มานั่งรอ แสดงว่าพระองค์ท่านเอาพระทัยใส่มาก ๆ

...

ทรงแนะนำศิลปินทั้ง 8 ท่านในการปรับแก้งาน ทุกคนยอมแก้ เพราะท่านมีเหตุผล อย่างลืมน่าในหลวงท่านผ่านการเป็นศิลปินมาแล้ว ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เพราะฉะนั้นทรงเข้าใจศิลปิน

...

ศิลปินทุกคนสัญญากันตั้งแต่ต้นว่า ทำงานถวายพระเจ้าอยู่หัว จะไม่มีข้อ ไม่มีการถอนตัวกลางคัน ทำงานกันด้วยความเพียร

(พิชณุ ศุภนิมิตร, 2559)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานเหรียญพระมหาชนกทองคำแท้ และสลักพิเศษว่า “พระราชทาน” ให้คณะทำงาน และทรงเสด็จไปเททองสร้างเหรียญพระมหาชนกที่วัดบวรนิเวศด้วยพระองค์เอง

ตั้งนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์พระมหาชนกในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นการสืบทอดขนบการสร้างศิลปะและวรรณคดีให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ทั้งนี้ การใช้กลุ่มศิลปินวาดภาพประกอบเรื่องร่วมกันเป็นคณะ สืบทอดขนบการสร้างงานด้วยการระดมปัญญาเพื่อสร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์วรรณคดีและพระพุทธศาสนา ทั้งยังแสดงให้เห็นความคิดเรื่องกุศลกับศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา การสร้างงานถวายพระมหากษัตริย์ รวมถึงการใช้ขนบการเฉลิมพระเกียรติในเรื่องเล่าทศชาติชาดก

นอกจากนี้ ยังพบว่าหนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี ที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสพระชนมายุครบ 4 รอบ นั้น ใช้การสร้างสรรค์ภาพประกอบด้วยการระดมฝีมือศิลปินเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เป็นการแสดงความจงรักภักดีผ่านกิจกรรม และการแสดงออกของหน่วยงานต่าง ๆ สะท้อนถึงความผูกพันและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย

4.6 การสืบทอดขนบการใช้ฉันทลักษณ์

ฉันทลักษณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญของงานสร้างสรรค์ประเภทร้อยกรอง วรรณคดีไทยเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ที่มีการสร้างอঙ্การทางภาษา และใช้เสียงสัมผัสในฉันทลักษณ์เพื่อสร้างความไพเราะ ความงามทางวรรณศิลป์เกิดจากเสียงและคำที่กวีเลือกใช้ การสืบทอดขนบวรรณคดีด้านการใช้ฉันทลักษณ์ปรากฏในเรื่องเล่าทศชาติชาดกกลุ่มร้อยกรอຍขนาดยาว และในการ์ตูน**ทศชาติอัศจรรย์** ของสายฝน ศิลปพรหม

การใช้ฉันทลักษณ์ในเรื่องเล่าทศชาติชาดกสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การแต่งและผู้เสก กล่าวคือ คำฉันท เป็นฉันทลักษณ์ประสมระหว่างฉันทกับกาพย์ นิยมใช้ในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น **สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์** นอกจากนี้ยังนิยมใช้แต่งในวาระพิเศษ แต่งประกวด และแต่งฝากฝีมือ จากการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาวที่แต่งเป็นคำฉันท์ ได้แก่ **มหาชาติคำฉันท์** ของฉันท ขำวิไล **พระมหาชนกคำฉันท์** ของพระราชาธรรตนิลก (ก.ศรณรินทร์) **ทศชาติคำฉันท์** ของ บุญเตือน ศรีวรพจน์ เรื่องเล่าทั้ง 3 เรื่องนี้เป็นการแต่งฝากฝีมือ แต่งประกวด รวมถึงแต่งในโอกาสพิเศษเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เรื่องเล่าที่แต่งเป็นกลอน ได้แก่ **ขุนทัพแห่งมิลินทร** ของพระราชาธรรมกวี กับ **วิสุทธิบัณฑิต** ของพระราชาธรรตนิลก (ก.ศรณรินทร์) วัตถุประสงค์คือแต่งเพื่อสร้างกุศลกับแต่งประกวด ฉันทลักษณ์ที่เลือกใช้จึงต้องแสดงฝีมือแต่งของกวี แสดงความประณีตในการเลือกสรรคำอย่างวิจิตร

เรื่องเล่ากลุ่มที่แต่งเป็นหนังสือประกอบการเรียนและเป็นหนังสือสำหรับเด็ก ได้แก่ **นิทานทศชาติคำกาพย์** ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ของอภัย จันทวิมล และ**ทศชาติอัศจรรย์** ของสายฝน ศิลปพรหม

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า เรื่องเล่ากลุ่มนี้เป็นเรื่องสำหรับเด็ก ผู้แต่งจึงใช้กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการให้ภาพกว้างเป็นภาพรวมของเนื้อหา ให้เด็กรู้จักตัวละครหรือบารมีประจำเรื่องก่อนจะกล่าวถึงเนื้อหา ทำให้เด็กเข้าใจเนื้อหาเรื่องได้ง่ายและติดตามเรื่องได้สะดวก เช่น **นิทานทศชาติคำกาพย์** ของ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ ผู้แต่งระบุวัตถุประสงค์การแต่งเพื่อให้เป็นแบบสอนอ่านให้เด็กอย่าง **กาพย์พระไชยสุริยา** และใช้บทนำที่มีลักษณะคล้ายสูตรสถานี ส่วน**ทศชาติอัศจรรย์** ของสายฝน ศิลปะพรหม มีร้อยแก้วสรุปเรื่องและแต่งเป็นกลอน รวมถึงการให้คำอธิบายศัพท์ยากสำหรับเด็กใน**เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร** ของอภัย จันทวิมล

ตัวอย่างจาก**นิทานทศชาติคำกาพย์**ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ ใช้บทนำที่มีลักษณะคล้ายสูตรสถานี คือเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา ให้ภาพรวมทั้งหมดของเรื่องเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานแก่ผู้อ่าน แล้วจึงขยายความให้รายละเอียดเนื้อหาในเรื่องราวแต่ละพระชาติ ในมิตินี้สอดคล้องสัมพันธ์กับ

วัตถุประสงค์การแต่ง คือแต่งเป็นหนังสือประกอบการเรียนสำหรับเด็ก บทนำของเรื่องจึงเป็นโครงเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้เนื้อหาของเรื่องอย่างคร่าว ๆ และได้จดจำบารมีประจำเรื่อง ทั้งนี้การใช้สูตรสถานี่มีความสำคัญ กล่าวคือ

หากพิจารณาความสำคัญของ “สูตรสถานี่” ในวรรณคดีไทยพบว่า “สูตรสถานี่” มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นวรรณคดีมูขปาฐะหรือวรรณคดีการแสดง เพราะในการเล่าเรื่องหรือแสดงนั้นไม่จำเป็นต้องเล่าหรือแสดงทั้งเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ แต่สามารถตัดตอนเพียงตอนใดตอนหนึ่งหรือหลายตอนของเรื่องมานำเสนอแก่ผู้ชมได้ โดยที่ตอนที่นำมาเสนอนั้นอาจจะเป็นตอนหรือเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกันหรือไม่ต่อเนื่องกันก็ได้ ด้วยเหตุนี้ การเล่าเรื่องอย่างคร่าว ๆ ให้ผู้ดูผู้ฟังรู้เรื่องเสียก่อนตั้งแต่แรกจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะทำให้ผู้ดูผู้ฟังสามารถดูหรือฟังรายละเอียดของเรื่องที่ตัดตอนมาเล่าหรือตัดตอนมานำเสนอได้เข้าใจยิ่งขึ้นหรือเข้าใจได้ง่ายขึ้น

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2558: 215-216)

นอกจากนี้ การใช้สูตรสถานี่ยังปรากฏในวรรณคดีหลายประเภท โดยใช้คำขึ้นต้นคล้ายกัน เช่นสมุทรโฆษคำฉันท์ ขึ้นต้นว่า “ปาง” ในลักษณะเดียวกัน บทนำในนิทานทศชาติ คำภาพย์ ของฐะปะนีย์ นาครทรรพ ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ปาง” โดยให้ภาพรวมทั้งหมดของเรื่อง และเป็นโครงเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านรับรู้เนื้อหาบารมีประจำเรื่องอย่างคร่าว ๆ ดังนี้

ปางเมื่อองค์พระสัมมา	สัมพุทธศาสนา
ประทับเขตวันวิหาร	
ภิกษุประชุมต่างวาร	ปรารภเหตุการณ์
ที่พระพุทธร่องค์ทรงศรี	
ได้ทรงบำเพ็ญบารมี	คุณงามความดี
พาพันทุกข์ภัยใหญ่หลวง	
จึงทรงเทศน์โปรดสงฆ์ปาง	กล่าวถึงชาติล่วง
ไปแล้วในอดีตสมัย	
แต่ละชาติที่เป็นไป	สิบชาติทรงช่วย
บำเพ็ญคุณธรรมนำศรี	

หนึ่ง เนกขัม พระเตมีย์	พันทุกข์ย่ำยี
ด้วยการบวชนาอัศจรรย์	
สองพระมหาชนกนั้น	วิริยะ เพียรมั่น
ว่าสมุทรรพันทุกข์สุขใจ	
สามพระสุวรรณสามไซรั	เมตตา อภัย
ยกโทษปิลยักข์ภูบาล	
สี่พระเนมิบันดาล	ด้วยแรง อธิษฐาน
ได้เสด็จขมนนรกและสวรรค์	
ห้าพระมหอสถเที่ยงธรรม	ปัญญา เลิศครัน
เกียรติคุณปรากฏยศไกร	
หกพระภูริทัตตรงชัย	ถือ ศิล อำไพ
ไมโกรธไม่เกลียดไพร	
เจ็ดจันทกุมารภูมิ	มั่นใน ขันติ
อดทนพันภัยทั้งผอง	
แปดพระนารทะเรื่องรอง	อุเบกขา ครอง
ปราบทิวองค์ราชา	
เก้าพระวิฐูรเมธา	สัจจะ สูงค่า
เทศนารรโปรดนาคินทร์	
สิบเวสสันดรภูมินทร์	บำเพ็ญ ทาน สิ้น
ทุกสิ่งแม้โอรสธิดา	
ถ้วนทศบารมีปรีชา	องค์พระสัมมา
สมพุทธดลพระโพธิญาณ	

(ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2521: [3]-[4])

จากนั้นจึงขยายความให้รายละเอียดในเนื้อหา เช่น พระชาติที่ 4 พระเนมิราช

ครั้นถึงเมืองแมน	แดนโรจน์เรื่องรอง
แสงแก้วแกมทอง	เจ็ดจ่าเป็นลำ
ได้ยลทวยเทพ	เสพสุขเข้าค่า
ผลบุญน้อมนำ	สู่แมนแดนสรวง
ไท้เสด็จคืนวัง	ตั้งจิตน้อมนำ

สั่งสอนศีลธรรม	เปลื้องทุกข์ชนปวง
วันหนึ่งทรงเห็น	หงอกเด่นเงินยวง
เส้นเกศาร่วง	รำพึงถึงวัย
ไต่จิ้งทรงผนวช	บวชพลันทันที
ราชสมบัติมี	โอรสยศไกร
รับมอบครอบครอง	ทำนองภวนัย
จึงองค์ทรงชัย	ได้ซึ่งพรหมจรรย์
เรื่องนี้ชี้ชัด	องค์กษัตริย์ทรงเดช
เทิดธรรมเป็นเหตุ	ให้เปื้อไศศวรรย์
บาปบุญคุณโทษ	เทศน์โปรดทั่วกัน
ชาตินี้สำคัญ	อธิษฐานบารมี

(ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2521: 16)

การเขียนบทนำแบบสูตรสถานีในเรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาวช่วยให้การดำเนินเรื่องมีลำดับ ดำเนินเนื้อหาไปได้อย่างต่อเนื่องกลมกลืน และมีเอกภาพ นอกจากนี้ การนำสูตรสถานีมาใช้ในเรื่องเล่าร้อยกรองขนาดยาวเป็นการจัดลำดับเนื้อหาในรูปแบบของงานเขียนสมัยใหม่ เหมาะสมกับการเป็นหนังสือประกอบการเรียนสำหรับเด็กที่จะช่วยให้เข้าใจลำดับเนื้อหาได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุป ฉันทลักษณ์ที่ผู้แตงนำมาใช้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การแต่งและกลุ่มผู้รับสาร กล่าวคือ ฉันทกำหนดจังหวะคำด้วยครุหลุ่ นิยมใช้ศัพท์บาลีเพราะมีรากมาจากตำราบาลี เป็นฉันทลักษณ์ที่แตงยากและใช้แตงเรื่องสูงส่ง จึงใช้แตงเพื่อประกวด แต่งฝากฝีมือ และแตงเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ผู้แตงมีความรู้ทั้งทางวรรณคดีและคำประพันธ์ ส่วนกลอนเป็นคำประพันธ์ที่นิยมแต่งแพร่หลายในสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวนคำยืดยุ่นได้มากกว่าฉันท เหมาะกับการเล่าเรื่องขนาดยาวและกำหนดให้ใช้ประกวด ในขณะที่คำกาพย์ด้วยจังหวะและจำนวนคำ เหมาะสำหรับการแตงให้เข้าใจความได้ง่ายและง่ายต่อการจดจำ จึงนำมาใช้แตงเป็นหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ การใช้ฉันทลักษณ์ยังแสดงให้เห็นการสืบทอดขนบฉันทลักษณ์และลีลาการแตงในลักษณะการเลียนแบบครู แสดงถึงความศรัทธา ความตั้งใจและความประณีตในการเลือกฉันทลักษณ์มาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการแตง

4.7 การสืบทอดขนบการพรรณนา

การพรรณนาเพื่อสร้างจินตภาพเป็นขนบสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย บทพรรณนาใช้ในการดำเนินเรื่อง การสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร การแสดงทัศนะของผู้

แต่ง การสร้างบรรยากาศของเรื่อง นอกจากนี้ยังแสดงความสามารถเชิงวรรณศิลป์ของผู้แต่ง เรื่องเล่า ทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวและประเภทร้อยแก้วสืบทอดขนบการพรรณนาเพื่อสร้าง จินตภาพ ในลักษณะเดียวกับวรรณคดีพระพุทธศาสนาเรื่องสำคัญ ๆ ที่ใช้บทพรรณนาสร้างอารมณ์ สะเทือนใจและสร้างจินตภาพ โนม้นำผู้อ่านสู่ความเข้าใจสัจธรรม อันเป็นแนวคิดและวัตถุประสงค์ สำคัญของการสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธศาสนา ดังที่ว่า

วรรณคดีพุทธศาสนามีจุดประสงค์ที่จะชักจูงผู้อ่านให้เข้าถึงหลัก คำสอนของพุทธศาสนาโดยละเว้นความชั่ว มุ่งทำแต่ความดี และทำจิตใจ ให้ผ่องแผ้ว ภาวะหลักที่กวีแสดงจึงมักจะเป็นความน่าเกรงกลัว (ภยะ) และความน่ารังเกียจ (ชุกุปสา) ของความชั่ว เพื่อให้ผู้อ่านอยากจะหนี ห่างจากความชั่ว หรืออาจเป็นความน่าพิศวง (วิสมยะ) ของความดี เพื่อให้ผู้อ่านแสวงหาความดี หรืออาจเป็นความสงบ (ตมะ) ของจิตใจที่ ผ่องแผ้วเพื่อให้ผู้อ่านละกิเลสและทำใจให้สะอาดบริสุทธิ์

(กุสุมา รัชชมณี, 2550: 216)

ภาวะต่าง ๆ ที่แสดงในบทพรรณนาเป็นการสร้างรสทางวรรณคดีผ่านผัสสะและความกระทบ อารมณ์ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวใช้การพรรณนาธรรมชาติเชื่อมโยงกับ อารมณ์ความรู้สึกอันเข้มข้นของตัวละครเพื่อสื่อแนวคิด เช่น

“กุมาร กัณฑ์ที่ 8” จากมหาชาติคำฉันท์ ฉันทน์ ขำวิไล พรรณนาความหวาดกลัวและความ ทุกข์ของสองกุมาร เพื่อแสดงให้เห็นความพยายามในการระงับอารมณ์โกรธของพระเวสสันดร ดังนี้

ตวาดตวัดเหวี่ยง	สุรเสียงละอองศรี
เรียกแม่พระมัทรี	นักษัตรสุดสำเนียงขาน
พระครวญกำสรวลสิ่ง	ชลหลังระรัวลาน
วังเวงวิเวกวาน	วะวะแ่ววะหวั่นไหว
ก็แสนจะชอกช้ำ	ธ ระกำเพราะกรอมใจ
เจ็บนอกและเจ็บใน	กะพระน้องนระร้องคราง

(ฉันทน์ ขำวิไล, 2521: 136)

การใช้คำ “ตวาดตวัดเหวี่ยง” แสดงภาพสองกุมารถูกชุกตวาดและกระทำทารุณจน “ชล หลังระรัวลาน” และ “กะพระน้องนระร้องคราง” ภาพเหล่านี้พระเวสสันดรในฐานะพ่อรับรู้ด้วยความ เจ็บปวดและแค้นเคือง ดังที่ว่า

ชะช้า ทิชาชาติ	สีประมาทและหมิ่นใจ
เห็นกูประการใด	ฤ วะเรนนะเต่าปลา
ฤ เห็นวะจนยาก	บริจาตุกุมารา
ตีลูกตีดำตา	บ่มีต้องกะคลองธรรม
...	
เพราะโมหเมฆหมอก	พระก็มีดและมีวมน
ผลอพลางเสด็จล	ณ ภูฏีสี่โดยพลัน
พระแสงธนูศร	ก็จะจรประจันมัน
จิตตั้งและยังทัน	สติทอดตลอดทาง
พระแม่พระเมตตา	กรุณานะแวดวง
อุเบกขาก็กั้นกลาง	สติใกล้มีไกลองค์
ก็โพธิญาณยอด	ปิยยิ่งประยูรวงศ์
เคียงข้างประคองคง	ขณะใคร่ครวญใจ
สกัตกิเลสแล้ว	มนแผ้วสภาพ
สบสุขสโมสร	สิริวิวัฒน์สวัสดิ

(ฉันท ขำวิไล, 2521: 137)

ผู้แต่งใช้คำว่า “กู” แสดงความโกรธอย่างที่สุดของพระเวสสันดรแต่ขณะไปทียิปศรและคันธนู จะมาฆ่าชูชกก็ทรงระลึกได้ด้วยสติ ทรงใช้ “เมตตา กรุณา อุเบกขา” ระงับกิเลสในใจ กล่าวได้ว่า ศรัทธาในโพธิญาณของพระเวสสันดรนำมาซึ่งสติ ปัญญา เมตตา และการให้อภัย

นอกจากนี้ ผู้แต่งใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครกันหากับชาติ ตอนถูกบริจาคนั้นให้ชูชก ดังนี้

นกหกหกห้อยโหยหวน	เหมือนลูกรัญจวน
เจ็บจากพรากพลัดรำพัน	
นกเปล้าเปล้าเปลี่ยวเที่ยวหัน	ลูกพรากจากกัน
เที่ยวต้นเที่ยวต้นค้นหา	
เราพรากจากแม่ลับมา	จะทรงโศกา
กู้องร้องเรียกเพรียกไพร	
โปรดกนกน้อยกลอยใจ	จากแม่มาไกล

กรอมอกตกยากจากจร

เรายากจากมาอาวรณ์

รันทตทอดถอน

ถวิลเทเวชวังเวง

(ฉันท ขำวิไล, 2521: 139)

บทคร่ำครวญนี้ใช้ชื่อนกชนิดต่าง ๆ เช่น นกหก นกเป้ล่า และนกโพรตกล่นคำและเสียงสัมผัสใน คือ “นกหก-หกห้อย” “นกเป้ล่า-เป้ล่าเปลี่ยว” “โพรตก-นกน้อย” และใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงกับการจากพราก โดยใช้เสียงร้องเรียกหาแม่ของนกในป่า เป็นสื่อเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับความทุกข์โศกของตัวละครวัยเด็กเมื่อต้องพลัดพรากจากแม่ของตน ผู้แต่งเลือกใช้คำที่สื่ออารมณ์ทุกข์ แสดงการคร่ำครวญด้วยความโศกเศร้าอย่างแสนสาหัส เช่นคำว่า “โหยหวน” “ร้อจวน” “เจ็บ” “จากพราก” “พลัด” “รำพัน” “กรอมอก” “อาวรณ์” “รันทต” “ทอดถอน” “ถวิล” “เทเวช” “วังเวง” คำว่า “ลูก” สื่อถึงการคร่ำครวญจากลูกถึงแม่ และคำว่า “จากพราก” “พรากจาก” “จากมา” “จากจร” เพื่อย้ำเน้นทุกข์จากการพลัดพรากจากแม่บุคคลที่ลูกรักและผูกพันมากที่สุด และไม่รู้ว่าจะได้พบเจอกันอีกหรือไม่ นอกจากนี้ การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะของคำในแต่ละวรรคและแต่ละบทได้ช่วยเพิ่มความไพเราะด้านเสียงที่ก่อให้เกิดความประทับใจได้เป็นอย่างดี

ความกระทบอารมณ์จากบทคร่ำครวญของกัณหาภิชาลีย์ แสดงให้เห็นความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร ความทุกข์ยากและความเจ็บปวดที่ต้องเผชิญเมื่อเห็นลูกถูกทำร้าย ต้องใช้การข่มใจอย่างยากยิ่ง บทคร่ำครวญจึงเป็นตัวอย่างความทุกข์ สื่อถึงการระงับทุกข์ของพระโพธิสัตว์ ขบเน้นความยากลำบากในการสร้างทานบารมีของพระเวสสันดร

ในลักษณะเดียวกัน การใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเชื่อมโยงอารมณ์ทุกข์ จาก “มหาชนกคำฉันท” ใน **ทศชาติคำฉันท** ของบุญเดือน ศรีวรพจน์ พระมหาชนกได้แสดงภาวะทุกข์โศกอ้างว้างจากการเดินทางพลัดพรากจากแม่ โดยวางภาพตามลำดับเวลาและอารมณ์ของพระมหาชนก จากที่ยืนมองความงามตามธรรมชาติของทะเล เพลิดเปลื่นกับภาพสัตว์น้ำนานาชนิด ก่อนจะหวนคิดถึงพระมารดา ดังนี้

งามยิ่ง ณ ยามทศนทาว	ระยะขาวสลั้บคราม
นำชมชลเรรวีระวาม	รุจีเลื่อมระลอกกราย
เลื่อนไล่ละลิวสลิราบ	พิศภาพระเพื่อมพราย
โชติชัชวาลสุริยะฉาย	ชลทาบประเทืองทอง
ตั้งแก้วมณีนิลประภัสสร	นพรัตน์ระเรืองรอง
รุ้งรัศมีกษณะมอง	ระวิสอดประสานแสง

มายเมียงคณานิกรมัจ-	ฉะฉวัดเฉวียนวาง
ชวักไขว้เลาะเล็มตถุณแฝง	จรเลียบปะการัง
...	
จอมเจิมจุฑิปสุธิ	ทฤษฏีชโลดม
อวารณ์ประหวัดวรบรม	ชนนีนิราศมา
ลูกไกลจะไร้มยสุข	จिरทุกซ์เทวษา
หวนห้วงเพราะห่างรติทิวา	ประลุนั้นจำเนียรนาน
ว่าแห่วทะเลทศุคร้าง	จิตฟ่างพระเพลิงผลาญ
บัดคลนภาพิรุชปาน	จะทลายถล่มชล
เมฆมีดทะมีนวิวิธิต	วิปริตค่านปน
คำรามพิลึกอชีกยล	พยุกล้าสะพริงกลัว

(บุญเดือน ศรีวรรณ, 2542: 86-87)

ความตอนนี้เป็นเนื้อหาก่อนเรือแตก ขณะที่พระมหาชนกล่องเรืออยู่กลางมหาสมุทร พระองค์ออกมาชื่นชมความงามของท้องทะเล แล้วจิตประหวัดถึงพระมารดา จากตัวอย่างผู้แต่งใช้ภาษาวรรณศิลป์สร้างจินตภาพความงามของท้องทะเลด้วยการใช้คำแสดงแสงสี เช่น “ขาว” “คราม” “วะวาม” “เลื่อม” “โชติชัชวาล” “ฉาย” “ประเทืองทอง” ทำให้เห็นภาพท้องทะเลสะท้อนแสงอาทิตย์ สวยงามด้วยแสงสี “ดั่งแก้วมณีนิลประภัสสร นพรัตน์ระเรื่อรอง” เป็นแสงสีรุ้งระยิบระยับเป็นประกายส่องสะท้อนจากท้องทะเล และเมื่อมองลงไปใต้น้ำก็เห็นภาพงามของฝูงปลากำลังว่ายน้ำ กวีใช้คำว่า “ฉวัดเฉวียน” “ชวักไขว้” “เลาะเล็ม” “เลียบ” แสดงปริมาณและอากัปกริยาของปลา แต่ความงามเหล่านี้ก็เป็นความสุขเพียงชั่วขณะ เมื่อพระมหาชนระลึกได้ว่าพระองค์กำลังเพ่งพิศความงามของทะเลเพียงพระองค์เดียวจึงหวนประหวัดคิดถึงพระมารดา ผู้แต่งเล่นเสียงคำแสดงอารมณ์ทุกซ์เช่น “ทุกซ์” “เทวษา” “หวน” “ห้วง” “ห่าง” และ “จิตฟ่างพระเพลิงผลาญ” สื่อแสดงทุกซ์ที่เกิดจากความรุ่มร้อนของจิตใจ พร้อมทั้งหลากคำแสดงความหมายของการจากและระยะเวลายาวนานที่ต้องจากกัน เช่น “นิราศ” “ไกล” “จिर” “ห่าง” “เนิ่น” “จำเนียร” “นาน” ทั้งหมดนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับอารมณ์ความรู้สึกที่เชื่อมโยงกัน ทั้งยังแสดงให้เห็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ผู้แต่งนำมาใช้สร้างจินตภาพได้อย่างงดงามและมีเอกภาพ

การใช้เนื้อความที่มีความหมายเหมือนจะขัดแย้งกันมาประสานกันอย่างกลมกลืน แสดงให้เห็นการไล่ระดับบรรยากาศของเรื่องที่สัมพันธ์กับภาวะอารมณ์ของตัวละคร จากความเปลี่ยวเปลี่ยวเป็นสุขมาเป็นความโหยหาอวารณ์ด้วยความทุกซ์ และจากนั้นใช้ความแปรปรวนของธรรมชาติเปลี่ยน

ภาวะอารมณ์และเหตุการณ์ให้ดำเนินต่อไปอย่างเป็นเอกภาพ โดยใช้คำว่า “บัดดล” เปลี่ยนภาวะอารมณ์และเหตุการณ์ในเรื่อง จากอารมณ์ทุกข์ของพระมหาชนกอันเกิดจากความว่าเหวที่ตองเดินทางจากพระมารดา เป็นความรู้สึก “สะพรึงกลัว” อันเกิดจาก “เมฆมืดทะมึน” ท้องฟ้า “วิปริต” และเสียง “คำรนคำราม” “อหึก” ของลมพายุ แสดงภาวะความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ในขณะที่เดียวกัน การพรรณนาความสุขความทุกข์สลับกันไปก็แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของธรรมชาติและภาวะอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามการกระทบของผัสสะ ภาวะอารมณ์เกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไปแสดงความเป็นภาวะ “ชั่วคราว” ของอารมณ์ที่ไม่แน่นอนและไม่ยั่งยืน นำไปสู่ความคิดสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

ขนบการพรรณนาธรรมชาติโดยใช้เป็นสื่อในการเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะในบทพรรณนาคร่ำครวญเป็นขนบสำคัญของการพรรณนาแบบนิราศ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองขนาดยาวนำขนบดังกล่าวมาใช้ในสถานการณ์ของการพลัดพราก แสดงถึงความไม่แน่นอนของชีวิต ซึ่งในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงเหตุแห่งทุกข์ข้อหนึ่งว่าเกิดจากการพลัดพราก

การพรรณนาธรรมชาติในเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยแก้ว **สุวรรณสามชาดกวรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา** ใช้การพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดแล้วเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความทุกข์ เช่น การพรรณนาให้รายละเอียดความงามตามธรรมชาติของฝั่งน้ำมีคสัมมตาอันเป็นฉากสถานที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง

ธรรมชาติแพฝั่งมีคสัมมตานั้น งดงามเกินที่มวลกวีศิลป์ทั้งโลก
จะเก็บมาบรรยายได้สมบูรณ์เท่าพื้นทรายอันสะอาดแลลาดจากขอบฝั่งที่
อุดมไปด้วยพฤกษชาติ ไปจิมจรดลง ณ กระแสธารที่กระเพื่อมเคลียฝั่งอยู่
เป็นนิจันนั้น แลดูเป็นดังทองคำ พื้นน้ำแห่งมีคสัมมตาใสแจ้ว ให้ความ
ชุ่มชื่นเสียแล้วเมื่อเพียงแต่มองเกลียวคลื่นที่ไหลเอื่อยเอื่อยเป็นประกาย
วาวระวับเมื่อตะวันส่องนั้น ไม่ได้แสดงความเป็นภัยคุกคามผู้มาสู่ให้หวั่น
ตระหนกเลย

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 6)

ผู้แต่งใช้ในการพรรณนาธรรมชาติแล้วทิ้งท้ายไว้ท้ายย่อหน้า ให้สะกิดใจถึงเหตุการณ์ในเรื่องที่จะดำเนินต่อไปว่า “ไม่ได้แสดงความเป็นภัยคุกคามผู้มาสู่ให้หวั่นตระหนกเลย” หรือการพรรณนาชมธรรมชาติในป่า ความงามของดอกไม้ เสียงร้องของสัตว์นานาชนิดที่สร้างความเพลิดเพลินใจแต่ทิ้ง

ทำยว่า “นาน ๆ จะได้ยินเสียงอันโหยหาของชะนีลอยล่องตามลมจากป่าใหญ่ฟากข้างโน้น เป็นสัญญาณสิ่งเดียว ที่คอยสะกิดใจไว้ว่าขณะนี้โลกยังคงมีความทุกข์ทเวศเป็นเศษหลงเหลืออยู่ให้สำนึกบ้าง” (หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 6) เป็นการเตือนสติว่าในความงาม ความสุข ล้วนมีความทุกข์แฝงอยู่ แสดงแนวคิดอันเป็นสัจธรรมของชีวิต

จินตภาพที่แสดงความทุกข์ของตัวละคร นอกจากจะนำเสนอแนวคิดเรื่องสัจธรรมของชีวิตแล้ว ในการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตสมัยใหม่ การพรรณนาเพื่อสร้างจินตภาพแสดงความทุกข์ของพระโพธิสัตว์ มีนัยยะความหมายสื่อถึงการบำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์สั่งสมบุญบารมีในแต่ละพระชาติ ด้วยการเผชิญทุกข์และก้าวข้ามทุกข์ด้วยพระองค์เอง โดยมีทศบารมีเป็นเครื่องนำทาง ตัวละครพระโพธิสัตว์ในเรื่องเล่าทศชาติชาตกจึงเป็นแบบอย่างการปฏิบัติและการใช้ทศบารมีที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมในฐานะมนุษย์

นอกจากนี้ การพรรณนาธรรมชาติที่ธรรมชาติแสดงอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันกับมนุษย์ เช่น เนื้อหาตอนที่พระเวสสันดรตั้งปณิธานในการบริจาคตาน แล้วแผ่นดินสะท้านสะเทือน สื่อถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ ที่แม้แต่ธรรมชาติก็ร่วมรับรู้และแสดงความยินดี การพรรณนาธรรมชาติลักษณะนี้ แสดงฝีมือทางวรรณศิลป์ของผู้แต่ง ดังปรากฏในมหาชาติหลายสำนวน มหาชาติคำฉันท์ ของฉันทน์ ขำวิไล สืบทอดขนบการพรรณนาในลักษณะเดียวกัน ดังนี้

แม้ว่ากระยาจกณะใคร	ผิวใครสกนธ์ตน
เรานี้จะควักจะแควะกมล	สละเลือดและเนื้อพลัน
ทันใดสุเมรุและพระสมุท	อุตุลุดพิลึกครัน
แผ่นภูมิภาคพนสัณฑ์	ก็สะท้านมิทานทน
ทวยเทเวท้าวสุริยเทพ	ธ สถิต ณ เบื้องบน
ถ้วนท้าววิปสกลมณ	ทล แยมและแจ่มใส
ชื่นชมเพราะโสมนัสจิต	วิปริต ณ โลกัย
คือโพธิสัตว์พระอภิไธย	ธ ก็พุทธโคดม
โปรยทิพยรัตนสุมา	ลิ สุชาเสริงรมย์
เริ่งรื่นก็ชื่นคุณอุดม	อติเรกเรียงราย

(ฉันทน์ ขำวิไล, 2521: 11)

จากตัวอย่าง พระเวสสันดรทรงตั้งพระปณิธานในการบริจากร่างกายไม่ว่าจะเป็นเลือดเนื้อหรือชีวิตหากมีใครมาขอก็จะสละให้ ผู้แต่งใช้คำว่า “จะควัก” “จะแควะ” สร้างจินตภาพ

การสละอวัยวะได้ทุกส่วนซึ่งทันทีที่พระเวสสันดรประกาศพระปณิธานแห่งทานนี้ ธรรมชาติก็สะท้อนสะท้อน เหล่าเทพเทวดาก็ร่วมกันแสดงความยินดี ด้วยการ “โปรยทิพย์รัตนสุมาลี สุธาเสริงมย์”

อีกลักษณะหนึ่ง การนำเสนออารมณ์ของพระโพธิสัตว์ผ่านการพรรณนา อาทิ ในเรื่องเล่า **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** เนื้อหาที่เพิ่มเติมขยายความตอนที่มโหสถออกแสวงหาผู้ครอง แสดงความสำคัญของธรรมชาติในฐานะแหล่งทรัพยากรของมนุษย์ ดังนี้

อรรถกถาชาดก

เมื่อมโหสถรับทำอวาหมงคล...พระมหาสัตว์คิดว่านางกุมาริกาที่พระนางจะนำมาบางทีจะไม่พึงชอบใจเราเราจะพิจารณาหาตัวเองก่อนคิดขณะนี้แล้วจึงทูลว่า ข้าแต่พระราชเทวีพระองค์อย่าตรัสอะไรแต่พระราชาสักสองสามวัน ข้าพระบาทจักแสวงหานางกุมาริกากุมาริกานางหนึ่งเองที่ชอบใจ แล้วจักทูลให้ทรงทราบ พระนางอุทุมพรทรงอนุญาตมโหสถจึงถวายบังคมลาพระเทวีไปเรือนของตน ให้สัญญาแก่พวกสหายแล้วแปลงเพศที่ใครๆไม่รู้จัก ถือเครื่องอุปกรณ์แห่งช่างขุนผ้าออกทางประตูด้านทิศอุดรแต่ผู้เดียว ไปสู่บ้านอุตตระยวมัชฌคาม...

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 383)

มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร

วันหนึ่ง อากาศในยามเช้าแห่งเดือนท้ายของฤดูร้อนมีเมฆเป็นกลุ่มๆ ลอยผ่านท้องฟ้า เป็นสัญลักษณ์ให้กสิกรทราบวา ไร่ไถเข้าเกิดฟ้าจะโปรยเมล็ดฝนลงเขยชะแผ่นดินในไม่ช้าแล้ว ทวยกสิกรผู้พลิกแผ่นดินหาทรัพย์ ต่างก็ขะมักเขม้นประกอบกิจ ก่อนพระอาทิตย์จะเยี่ยมโลกนั้นเทียว ต่างไถต่างคราดด้วยความอดทน ผลนั้นหรือคือความหวัง ความหวังเท่านั้นทำให้กสิกรพากันไถ ความหวังเท่านั้นพาให้กสิกรพากันหว่าน เหมือนกับการงานทั้งหลายในโลก ทุกคนอยู่ด้วยความหวัง...

โสมทัต-ช่างขุนหนุ่ม เดินทางมาตามแนวถนนอันตัดผ่านท้องทุ่ง มุ่งหน้าไปยังหมู่บ้านอันมองเห็นทิวไม้เขียวอยู่เบื้องหน้าโน้น ดวงใจเต็มไปด้วยความหวังเช่นเดียวกับกสิกรที่ผ่านมา แต่ผลที่หวังเท่านั้นที่ต่างกัน กสิกรหวังรวงสาลี โสมทัตหวังพบคู่ครอง เมื่อผ่านกสิกรแต่ละ

แห่ง ๆ ก็ชวนให้คำนึง “กรณียะแห่งผู้ไถหวานเหล่านี้หนอได้เพิ่มพูน ความมั่งคั่งให้แก่แคว้นแคว้น แรงกายและความอดทนเหล่านี้ได้เลี้ยง รัฐบาลให้รุ่งเรืองบ้านเมืองมีความสมบูรณ์ บรรดาทรัพย์ในโลกอะไรเล่า จะเสมอเหมือนธัญชาติ บ้านใดเมืองใดไร้ธัญชาติ ก็คือขาดทรัพย์อัน ประเสริฐสุด” รำพึงพลางเดินพลางผ่านทิวทัศน์อันรื่นรมย์ ผ่านแสงอ่อน แห่งดวงอาทิตย์ยามอรุณ ผ่านสรรพชีวิตที่กำลังตื่นตัวและเคลื่อนไหวไป ตามจ่านาง

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 97)

ตัวอย่างจาก**มหาบัตติแห่งมิลินทร**“ตอน 14 ครองคู่” จะเห็นว่าผู้แต่งพรรณนาให้ รายละเอียดและขยายความ ผู้แต่งตั้งชื่อพระมหोสดตอนปลอมตัวหาว่า “โสมทัต” และพรรณนา ภาพระหว่างการเดินทางของพระมหोสด โดยแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานของกสิกรในการ พรรณนาภาพธรรมชาติระหว่างเดินทาง การแทรกบทพรรณนาเน้นปัญญาของพระมหोสดที่เป็น นักปราชญ์ประจำราชสำนัก การมองเห็นคุณค่าของธรรมชาติทั้งในแง่ความงดงามและผลประโยชน์ เป็นคุณสมบัติอันเกิดจากความช่างสังเกตและสติปัญญา ในฐานะผู้ช่วยของพระมหากษัตริย์ การให้ ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ในระบบทุนและแรงงานเป็นคุณสมบัติเด่นทาง ปัญญาของพระมหोสดในเรื่องเล่าเรื่องนี้

การพรรณนาภาพศาลาที่มโหสถออกแบบให้สร้าง แสดงให้เห็นความงดงามร่มรื่นของสถานที่ ปลุกสร้างและธรรมชาติแวดล้อม ผู้แต่งใช้ความเปรียบเทียบกับความงดงามบนสวรรค์ พรรณนาภาพผู้คนหลากหลายกลุ่มที่ได้ใช้ประโยชน์จากศาลาแห่งนี้ การพรรณนาชมความงดงามของ ศาลาเทียบได้กับการพรรณนาชมเมืองและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในวรรณคดีไทยเพื่อยกย่อง ยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ในลักษณะเดียวกัน**มหาบัตติแห่งมิลินทร**ใช้กลวิธีนี้เพื่อยกย่อง บุญญาธิการและเน้นย้ำปัญญาบารมีของพระมหोสด เช่นตัวอย่างจาก “ตอน 2 ได้ข่าว”

ฝั่งโบกขรณีให้สร้างเป็นสวน ปลุกพรรณพฤกษชาติต่าง ๆ สล้า ง สลอน บางตอนปลูกไม้ยืนต้นทั้งไม้ผลไม้ออกตุ้มครี้งามตา บรรดาไม้ ดอกก็มีดอกออกบานทุกฤดูกาลไม่อย่างนั้นก็อย่างนี้ ไม่มีขาดตลอดปี ไม้ผลก็เช่นนั้น พื้นภูมิภาคเล่าก็มีหญ้าแพรกมียอดเสมอกัน ไม่สั้นไม่ยาว นุ่มปานผ้ากำพลขนยาวนานั่งนอน แม้นจะพักผอนนั่งเล่นนอนเล่น ก็เป็น ที่สำราญรมย์ยิ่ง ความร่มรื่นแห่งสวนชวนให้ฝูงชนเพลิดเพลิน

จึงประมวลว่าเหมือนชลอนันทวันในดาวดิงส์ ซึ่งมีฉายาว่า **โมหวัณ** ลงมาไว้ฉะนั้นเทียว

ที่ศาลานี้ ประชาชนพากันมาพักผ่อนแน่นทุก ๆ วัน ความสะดวกสบายที่ผู้สัญจรไปมาจะพึงได้รับอย่างใด อย่างนั้นรับรองครบครัน ณ ศาลานี้ อาหารการบริโภคตลอดจนน้ำใช้น้ำกิน การดูแลรักษาพยาบาลมีครบครัน บัณฑิตน้อยได้จัดการเป็นที่เรียบร้อยโดยมุ่งให้เป็นทาน พูนเพิ่มบารมีของตนให้ยิ่งยอด ท่านผู้เป็นสมณพราหมณ์ก็ได้รับรักษาตามบัญญัติแห่งตน ๆ ผูกชนทั่ว ๆ ไปก็ได้รับตามสภาพแห่งตน ๆ ทุกคนมีความสุขในการพัก แหม่น ๆ ก็อยู่ ณ ถิ่นฐานบ้านเมืองตน พ่อค้าพาณิชย์ต่างได้รับความเบาใจในการพัก ไม่ต้องพะวัภพะวนใจด้วยข้าวของ หลึงอนาถาไรที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งเพราะไม่สามารถจะสร้างเหย้าเรือนได้ ก็พากันมาตลอดบุตร ณ ห้องซึ่งจัดไว้รับรองเป็นอันดี เสียงสรรเสริญบัณฑิตน้อยได้กระจายไปในทิศานุทิศ

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 7)

มหาบัณฑิตแห่งมิลินทรใช้ภาษาร้อยแก้วพรรณนาเพื่อเน้นนำเสนอปัญหาบารมีของพระมโหสถตลอดทั้งเรื่อง ดังตัวอย่าง (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย)

ท่านผู้สำเร็จราชการมโหสถ ได้จัดการบ้านเมืองทั้งภายในและภายนอก ด้วยปรีชาอันสามารถเป็นยอดเยี่ยม ประชาชนชาวมิถิลาพากันแซ่ซ้องสรรเสริญ แม้แต่คณะอาจารย์ทั้ง 4 ซึ่งเคยริษยา ก็พากันชื่นชม ปรีดาในการผดุงและส่งเสริมสวัสดิภาพให้แก่พระนคร บรรดาพ่อค้าต่างเมืองเล่า ก็พากันชื่นชมสดุดีมิเว้นวัน พร้อมทั้งนำความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคงแข็งแรงของมิลินทรเที่ยวป่าวประกาศไปในทิศานุทิศ ตามบ้านเล็ก เมืองน้อย เมืองใหญ่ ที่ตนไปทำการค้าขาย กิตติศัพท์อันงดงามของท่านผู้สำเร็จราชการมโหสถปรีชาอันยอดเยี่ยมของท่านได้เป็นที่ทราบกันกระฉ่อนทั่วทวีปชมพู

(แยม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 220)

รุ่งเช้า แสงอรุณของมิลินทรนคร ซึ่งทอแสงอันหม่นหมองมานาน เพราะถูกเมฆหมอกสงครามปกคลุม บัดนี้สดใสแจ่มกระจ่าง

เป็นเวลาเช้าที่งามหนักหนา ประชาชนยิ้มแย้มเบิกบานต่างต้อนรับอรุณ
ด้วยจิตใจอันแบ่งบานเต็มที หน้าตาร่าเริงแจ่มใสประกาศว่าจิตใจเป็น
อิสระแล้ว ปราศจากความหม่นหมองแล้ว เมฆหมอกสงครามได้
เคลื่อนย้ายไปแล้วจากความคิดนึก เคลื่อนไปด้วยความดำรงอยู่แห่งเอก
ราชและอธิปไตยของมิถิลา ปัญญาจะต้องกระจัดกระจายไปด้วยอำนาจ
ปรีชาของท่านผู้เป็นดวงแก้วแห่งแคว้นวิเทหะ

(แย้ม ประพัฒน์ทอง, ม.ป.ป.: 346)

สุวรรณสามชาตก วรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา เน้นการนำเสนอลักษณะตัวละคร
พระโพธิสัตว์ที่มีความกตัญญูและมีเมตตา บทพรรณนาต่าง ๆ เน้นย้ำภาพสุวรรณสามที่เปี่ยมไปด้วย
ความกตัญญูและความเมตตา เช่นเหตุการณ์ระหว่างทางที่ไปตักน้ำและหาอาหาร สุวรรณสามได้ฟัง
การขับเพลงของนางกนิรีที่นำเอาคำสอนของดาปาลีนี้ปาริกามารดาของสุวรรณสามมาขับร้องด้วย
ความประทับใจ ดังที่ว่า

มานพนักธรรม นามสุวรรณสาม สดับเพลงจากน้ำเสียงเจื้อย
หวานของกนิรีสาว ก็ลดหม้อทะนลงจากบ่าประคองไว้ด้วยช่วงแขน
ประสานมือพนม ก้มศีรษะลงแสดงคารวะ ด้วยความสำนึกว่านั่นเป็น
โอวาทของมารดา พระผู้ประเสริฐสุดของลูก

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 4)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า การฟังเพลงขับของนางกนิรีส่งผลต่อการดำเนินเรื่องด้วยการกระตุ้น
อารมณ์ความรู้สึกของสุวรรณสามให้ระลึกถึงเรื่องราวในอดีตของบิดามารดา ความรักและคำสั่งสอน
ของบิดามารดา โดยแสดงออกผ่านความคิดคำนึงของสุวรรณสามในตอน que ระลึกถึงพระคุณของบิดา
มารดาที่ว่า “...ท่านเป็นสิ่งที่เดียวที่ข้าต้องระลึกไว้ด้วยความคารวะบูชา เพราะท่านเป็น
พระประจำชีวิตข้า ข้าต้องรับใช้แสวงหาความสุขปรนนิบัติบำรุงท่านจวบจนกว่าจะสิ้นลมปราณ ”
(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 4) ตัวอย่างนี้จะเห็นว่าสุวรรณสามเกิดพูนความบริสุทธิ์และความดีของ
บิดามารดาเป็น “พระประจำชีวิต” ทั้งนี้ด้วยความรักความห่วงใยและการอบรมสั่งสอนให้ตนประพฤติ
ปฏิบัติแต่สิ่งดี รวมถึงในฐานะเพศบรรพชิตของบิดามารดาก็ล้วนเอื้อให้สุวรรณสามเติบโตมาเป็นคนดี
สุวรรณสามระลึกถึงคุณความดีเหล่านี้และตั้งใจว่าตนจะทำหน้าที่ของบุตรที่ดีด้วยการ “รับใช้”
และ “ปรนนิบัติ” บิดามารดาจนกว่าตนจะสิ้นอายุ ดังปรากฏในตัวอย่างการพรรณนาและการใช้ความ
เปรียบต่อไปนี้

ลูกจะเป็นแสงสว่างให้พ่อกับแม่ เป็นทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความ
ทรงอยู่ของพ่อกับแม่ อย่างที่ลูกปรารถนาจะเป็น แต่พ่อกับแม่ไม่เคยยอม
ลูกจะได้โอกาสเข้าป่าหาผลไม้ ลูกจะได้รับใช้ เป็นแขนเป็นขาเป็นดวงตา
ของพ่อแม่ อย่างแท้จริง

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 16)

รู้สึกได้ ณ บัดนั้น ว่าตนกำลังตกอยู่ในอำนาจของมรณะ เห็นจะ
หมดโอกาสที่จะไปให้ถึงบิดามารดาเสียแล้ว ค่อย ๆ พับเพียบหันศีรษะไป
ทางทิศที่บิดามารดาอยู่ มือทั้งสองยันพื้นทราย แล้วก็ค่อยเอนกายลง
นอนด้วยความรู้สึกฝืนทนพิษณุสร กลิ่นคาวโลหิตกระจายคลุ้ง หมู่มะมั่ง
มฤคมาศ ต่างพากันกระเจิงเข้าสู่สุ่มทุมเพื่อเอาตัวรอด คงทิ้งแต่ร่างของ
มุนีน้อยให้บิดกายคร่ำครวญอยู่บนหาดแต่ผู้เดียว

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 18)

“จงกรุณานำข่าวตายของข้าพระองค์ไปบอกแก่บิดามารดา ว่า
สามบุญน้อย ขอภิวาทแทบเท้าท่านทั้งสอง กิจอันใดที่ลูกประพฤติ
บกพร่องและล่วงเกินตลอดทั้งการหมดโอกาสที่จะบำรุงรับใช้ท่านได้
ต่อไป ขอท่านบิดามารดาทั้งสองจงเมตตาอโหสิแก่ลูกด้วยเถิด...”

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 23)

การพรรณนาข้างต้นเกิดจากการเลือกสรรคำและการใช้ความเปรียบที่นำไปสู่การกระทบ
อารมณ์ รวมถึงการพรรณนาเป็นลำดับอย่างละเอียดช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพเหตุการณ์ตามไปด้วยได้
นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้บรรยายลักษณะของสุวรรณสามผ่านผู้เล่าเรื่องไว้ว่า “ดวงใจอันเต็มอยู่ด้วย
กตัญญู” “ดวงหน้าของสุวรรณสามจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งไมตรี” “สุวรรณสามสำคัญใจจนเป็น
อุปนิสัยว่าตนเป็นมิตรต่อทุกสิ่ง และทุกสิ่งก็ไม่ใช่อันตรายแก่ตน” “รอยยิ้มอันเป็นเครื่องหมายแห่ง
เมตตาจิตซึ่งมีอยู่เป็นประจำ” คุณลักษณะเหล่านี้ย้ำเน้นให้เห็นว่าสุวรรณสามเป็นพระโพธิสัตว์ที่มี
ความกตัญญูและมีเมตตาจิต โดยเฉพาะความกตัญญูที่มีผลต่อเนื้อหาสำคัญของเรื่อง นั่นคือ การตั้ง
สัจจกิริยาของสองฤาษีบิดามารดาของสุวรรณสาม ด้วยการถือเอาคุณธรรมความดีของสุวรรณสาม
เป็นที่ตั้ง ดังนี้

“สามนี้ได้เป็นผู้ประพาศธรรมเป็นปกติ ได้เป็นผู้ประพาศ
 ดั่งพรหมเป็นปกติ ได้เป็นผู้กล่าวคำจริงเป็นปกติมาแต่ก่อน ได้เป็นผู้เลี้ยง
 บิดามารดา ได้เป็นผู้ประพาศยาเกรงต่อท่านผู้เจริญในสกุล เป็นผู้เป็นที่
 รักอย่างยิ่งราวกะชีวิตของเรา โดยความจริงอันเราได้กล่าวด้วยความรู้สึก
 จริงใจแห่งเรา ขอพิชณุสรจงสูญหายไปจากกายของสาม บุญอันหนึ่งอัน
 ใดที่สามได้ทำแล้วมีอยู่แก่เรา ผู้เป็นบิดามารดาเธอ ด้วยอานุภาพแห่ง
 กุศลบุญนั้น ๆ ทั้งหมด ขอจงอย่าเพื่อทอดทิ้งสาม ขอพิชรายในกายสาม
 จงหายไป และคืนชีวิตมาเพื่อความดีเถิด...”

(หลวงตา แพร่เยื่อไม้, 2537: 35)

ความตอนนี้นำเนื้อหาเดียวกันกับพระสูตรต้นปิฎกขุททกนิกายชาดกเล่ม 4 ภาค 2 ที่ว่า

มารดาผู้ระทมจิตด้วยความโศกถึงบุตรได้เห็นสามะผู้เป็นบุตร
 นอนเกลือกเปื้อนด้วยฝุ่นทรายได้กล่าวคำสัจว่าลูกสามะมิได้เป็นผู้
 ประพาศธรรมเป็นปกติได้เป็นผู้ประพาศดั่งพรหมเป็นปกติได้เป็นผู้กล่าว
 คำจริงมาแต่ก่อนได้เป็นผู้เลี้ยงบิดามารดาได้เป็นผู้ประพาศยาเกรงต่อ
 ท่านผู้เจริญในสกุลเป็นผู้เป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเราโดยความจริงใดๆ
 ด้วยการกล่าวความจริงนั้นๆขอพิชของลูกสามะจงหายไป บุญอย่างใด
 อย่างหนึ่งที่ลูกสามะกระทำแล้วแก่เราและแก่บิดาของเธอมีอยู่ด้วย
 อานุภาพกุศลบุญนั้นทั้งหมด ขอพิชของลูกสามะจึงหายไป.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543: 206-207)

เรื่องเล่าสุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นพรรษา กล่าวถึง การกระทำ
 สัจจกิริยาทั้งของบิดามารดาและนางพสุนทรเทพธิดาว่าทำให้สุวรรณสามฟื้นขึ้นมา และทำให้สอง
 ฤาษีมองเห็นได้อีกครั้งเหตุการณ์ทั้งหมดนี้เป็นความ “อัศจรรย์” อันเกิดจาก “อำนาจแห่งธรรม”
 การกล่าวว่ “ขอพิชรายในกายสามจงหายไป และคืนชีวิตมาเพื่อความดีเถิด” มีนัยยะสำคัญที่แสดง
 ให้เห็นว่าการคืนชีวิตของสุวรรณสามนอกจากจะเป็นผลแห่งการกระทำความดีแล้ว ยังจะเป็นการสืบ
 ต่อความดีที่สุวรรณสามจะได้ทำต่อไปหากมีชีวิตอยู่ นอกจากนั้นคุณธรรมความดีของสุวรรณสาม
 ยังเป็นที่สรรเสริญทั้งต่อมนุษย์และเทวดา

การพรรณนาเพื่อสร้างจินตภาพในเรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นลีลาร้อยแก้วแบบไทยที่นำมาใช้ในรูปแบบเรื่องสั้นและนวนิยาย โดยเป็นเรื่องสั้นและนวนิยายในยุคต้นที่เริ่มรับอิทธิพลรูปแบบการแต่งมาจากตะวันตก ในลักษณะนี้การใช้ภาษาร้อยแก้วที่เน้นพรรณนาและใช้ความเปรียบจึงแสดงถึงความวิจิตรงดงามทางภาษาอันเป็นรากเดิมในขนบวรรณศิลป์ไทย การพรรณนาเพื่อสร้างจินตภาพนำมาใช้เพื่อนำเสนอแนวคิดโดยเฉพาะการนำเสนอบารมีของพระโพธิสัตว์

กล่าวโดยสรุป การสืบทอดขนบวรรณคดีในเรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงให้เห็นความสำคัญของขนบวรรณศิลป์ และความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีและวรรณกรรมไทย เป็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสังคมพระพุทธศาสนาที่มีการสืบทอดและดำรงอยู่ เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นกลุ่มข้อมูลที่แสดงให้เห็นการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกสมัยใหม่ในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องเรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดเนื้อหา แนวคิด กลวิธีการเล่าเรื่องและรูปแบบการนำเสนอ รวมถึงศึกษาความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยมีสมมติฐานการวิจัย 2 ประการ ประการแรก เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยมีบทบาทความสำคัญในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ทั้งการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดจากวรรณคดีชาดก กับการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องและการนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย ประการที่สอง การสืบทอดเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยมีพันธกิจสำคัญคือ การสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบาปมีอันนำไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.2500-พ.ศ.2556 ทั้งรูปแบบร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว หนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูน และการ์ตูนแอนิเมชัน

5.1 สรุปผลการวิจัย

เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ที่มีทั้งเล่าชาดกเพียงหนึ่งเรื่องและเล่าเป็นชุดชาดกทั้งสิบเรื่อง ผู้วิจัยศึกษาลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ โดยศึกษาวิธีการเล่าเรื่องและรูปแบบการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกแต่ละประเภทเพื่อแสดงให้เห็นความหลากหลายของกลวิธี รูปแบบการนำเสนอ รวมถึงวัตถุประสงค์การแต่งหรือการสร้างงาน ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกแต่ละประเภทใช้กลวิธีการแต่ง ตลอดจนกลวิธีการเล่าเรื่อง ตามกรอบของประเภทหรือรูปแบบการนำเสนอ กล่าวคือ เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทร้อยกรองกับร้อยแก้ว ใช้ขนบวรรณคดีร้อยกรองกับกลวิธีทางวรรณศิลป์สร้างอารมณ์สะเทือนใจและสร้างรสวรรณคดี เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทหนังสือภาพประกอบเรื่อง เป็นร้อยแก้วอีกลักษณะหนึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพจิตรกรรมกับการเล่าทศชาติ มีการสร้างสรรค์ภาพประกอบเรื่องและใช้กลวิธีการดัดแปลงเนื้อหา สร้างสรรค์งานในลักษณะหลากหลาย เช่น การเล่าเรื่องแบบสารคดี การสร้างสรรค์แบบวรรณกรรมเยาวชน เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชัน ใช้การเล่าเรื่องด้วยภาพ เสียง และตัวอักษร มีการใช้มุกตลกและการดัดแปลงเนื้อหา การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบที่หลากหลาย เป็นการปลูกฝังแนวคิดทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแสดงให้เห็นการสร้างสรรค การปรับเปลี่ยนวิธีการสืบทอดและการเผยแพร่ทศชาติชาดกในบริบทการสร้างเสพที่เปลี่ยนแปลงไป

ลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่แสดงให้เห็นความหลากหลายของประเภทและรูปแบบที่นำมาใช้ โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์และสื่ออินเทอร์เน็ต รวมถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์และการเผยแพร่ แสดงให้เห็นการผสมผสานประเภทของเรื่องเล่ากับกลวิธีการเล่าเรื่อง รวมถึงความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องของศิลปะแขนงต่าง ๆ เรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานะวรรณคดีชาดกสมัยใหม่แสดงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องระหว่างศิลปะวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์และจิตรกรรมไทยประเพณี ดังจะเห็นจากการใช้ภาพจิตรกรรมที่รวบรวมมาจากวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย นอกจากนี้การสร้างสรรค์ภาพขึ้นใหม่ในหนังสือภาพประกอบเรื่อง รวมถึงการใช้ภาพการ์ตูนในหนังสือการ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน วิธีการเหล่านี้ยังเป็นการผสมผสานเนื้อหาเกี่ยวกับกลวิธีการเล่าเรื่องทั้งแบบการเล่าในงานลายลักษณ์ มุขปาฐะ รวมถึงการเล่าเรื่องด้วยภาพ ยิ่งไปกว่านั้นรูปแบบการนำเสนอเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทต่าง ๆ ยังสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์และความหลากหลายของกลุ่มผู้เสพ แสดงให้เห็นพลวัตและการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

ผลการศึกษาการสืบทอดแนวคิดและเนื้อหาในเรื่องเล่าทศชาติชาดก พบว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดเรื่องทศชาติชาดกจาก**อรรถกถาชาดก** การสืบทอดเนื้อหามี 2 ลักษณะ ได้แก่ การดัดแปลงด้วยการเพิ่มลด ปรับเปลี่ยนรายละเอียดเนื้อหาและตัวละคร โดยไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินเรื่องและแนวคิด ปรากฏในกลุ่มข้อมูลเรื่องเล่าทศชาติชาดกทุกประเภท อีกลักษณะหนึ่งเป็นการดัดแปลงด้วยการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่อง ปรากฏใน**พระมหาชนก** และ **พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช การเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่องนี้ส่งผลต่อแนวคิด จากเดิมพระมหาชนกจบเรื่องด้วยการที่พระโพธิสัตว์ออกบวช เป็นการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี สิ้นสมบารมีเพื่อการบรรลุโพธิญาณ พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เปลี่ยนให้พระโพธิสัตว์ไม่ออกบวช แต่สิ้นสมบารมีด้วยการให้ความรู้สร้างปัญญาให้กับประชาชน การเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่องถือเป็นลักษณะใหม่และไม่เคยปรากฏในการดัดแปลงวรรณคดีชาดก ส่งอิทธิพลต่อเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่นำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ไปใช้สร้างสรรค์ต่อ

การสืบทอดเนื้อหาทศชาติชาดกและแนวคิดทศบารมีในเรื่องเล่าทศชาติชาดก เป็นการสืบทอดพันธกิจวรรณคดีชาดกด้วยการนำชาดกมาใช้สอนและปลูกฝังแนวคิดทศบารมีในสังคมไทย มีความสำคัญในแง่การสร้างสรรค์ การตีความทศชาติชาดกและการนำมา “เล่าใหม่” ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การสืบทอดเนื้อหาทศชาติชาดกเป็นการสืบทอดแนวคิดทศบารมี เนื่องจากเรื่องเล่าชีวิตพระโพธิสัตว์สัมพันธ์กับการสร้างทศบารมี นับแต่การตั้งความปรารถนาของสุเมธดาบสที่จะบรรลุพุทธะเป็นพระพุทธเจ้า การเวียนว่ายตายเกิดของพระโพธิสัตว์มาจนถึงสืบพระชาติสุดท้ายจึงมีความสำคัญ การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยสืบทอดแนวคิดทศบารมีทั้งใน

ความหมายบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องสั่งสมนำไปสู่การบรรลุโพธิญาณ กับคุณธรรมที่บุคคลทั่วไปสามารถปฏิบัติตามได้ โดยนำมาใช้ในลักษณะการสอน และตัวละครพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างบุคคลที่ปฏิบัติให้เห็นจริง

แนวคิดเรื่องการให้ธรรมะเป็นทานดังพุทธพจน์ที่ว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ” การให้ธรรมะเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ทศชาติสำนวนต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทศชาติชาดกมีความสำคัญในฐานะต้นเค้าของการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย

เรื่องเล่าทศชาติชาดกที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ อาทิ **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร วิฐุรบัณฑิต ค่ำกลอน ทศชาติคำฉันท์ ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** และพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ผู้แต่งระบุไว้ อย่างชัดเจนว่า งานประพันธ์ของตนได้รับแรงบันดาลใจหรือค้นคว้าข้อมูลประกอบจากแหล่งใดบ้าง เช่น น.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้อ่านหนังสือเรื่องสามก๊กแล้วประทับใจในปัญญาของขงเบ้งจึงนึกถึงปัญญาของโมหสถในพระไตรปิฎก น.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง ได้ถอดความและเรียบเรียงจากต้นฉบับ ภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยถอดความและเรียบเรียงใหม่และให้ชื่อว่า **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** หรือพระราชรัตนดิลก (ก.ศรณรินทร์) ได้อาศัยคัมภีร์มหานิบาตชาดก ฉบับ ส.อ.ส. ในการประพันธ์ **วิฐุรบัณฑิตคำกลอน** บุญเดือน ศรีวรพจน์ แต่ง **ทศชาติคำฉันท์** โดยค้นคว้าจาก “มหาชนกชาดก” ในหนังสือ “พุทธนิบาตชาดก” ของพระธรรมสิริชัย (จิต ชิตวิบูลมหาเถระ) คัมภีร์ฉนโทมฤชรี ตำราฉันท์ วรรณพฤติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส อลังการศาสตร์ ของวาทภักฏ์ แปล โดย ป.ส.ศาสตรี คัมภีร์สุไพธาลังการ แปลโดย น.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง จินตามณี ของพระโหราธิบดี และหนังสือวรรณคดีคำฉันท์ต่าง ๆ อุ่ทอง ประศาสน์วินิจฉัย ใช้ทศชาติฉบับชินวร เป็นต้นเค้าในการ เรียบเรียงหนังสือ **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วินธัมมสาโร) วัดราชาธิการาม เมื่อ พ.ศ. 2520 ทรงสนพระราชหฤทัยค้นเรื่องพระมหาชนกจากพระไตรปิฎก และทรงพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2539

การที่ผู้แต่งระบุ “ที่มา” ของเรื่องที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นับเนื่องเป็นขนบของการบูชาครูและการสืบทอดเนื้อหาจากทศชาติสำนวนก่อนหน้าทั้งในชั้นพระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนสำนวนอื่น ๆ

การสืบทอดแนวคิดทศบารมีในฐานะบารมีประจำเรื่องปรากฏในการตั้งชื่อเรื่องเล่าทศชาติชาดก เช่น **บารมีสิบทิศ** ของสุวรรณมา เกรียงไกรเพ็ชร **หนังสือชุดทศชาติแห่งพระบารมี** ของธีรพันธ์ โลโพบูลย์ **ขบวนการเด็กวัด ตอนเมตต์จตุกอบุชชา ตอนเมตตาอลเวง ตอนครั้นเครื่องอัฐฐาน** ของ

จันทร์เจ้าและ**พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้** ของ ว.วชิรเมธี เป็นต้น การตั้งชื่อเรื่องลักษณะดังกล่าวเน้นย้ำถึงแนวคิดเรื่องการทำบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ แม้ชื่อเรื่องบางเรื่องที่ไม่ได้ใช้ชื่อแสดงบารมีโดยตรง เช่น **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทนคร** แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ ก็พบว่าผู้ประพันธ์เน้นย้ำถึงปัญญาของมโหสถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเด่นชัด

นอกจากจะนำเสนอแนวคิดเรื่องการทำบุญบารมีของพระโพธิสัตว์แล้ว ผู้แต่งยังแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนสามารถฝึกตนด้วยการทำความเข้าใจบารมีและปฏิบัติตามแนวคิดทศบารมีได้ ดังปรากฏชัดเจนจากเรื่องเล่าชุด**ขบวนการเด็กวัด** ทั้ง 3 ตอน ได้แก่ **ตอนเผด็จศึกอุเบกขา ตอนเมตตาอลเวง และตอนครั้นเครงอธิษฐาน** หลวงตาเล่านิทานจากทศชาติชาดกให้สามเณรและเด็กวัดฟัง จากนั้นมีการตีความและนำไปปฏิบัติตามความเข้าใจของตน และทำให้เกิดปัญหาขึ้น หลวงตาจึงได้อธิบายชี้แจงหลักธรรมะเกี่ยวกับทศบารมีอีกครั้งว่ามีความหมายและต้องนำไปปฏิบัติอย่างไร

ผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้ความประณีตบรรจงทั้งในการใช้ภาษา การจัดรูปเล่ม ภาพประกอบ ตลอดจนรายละเอียดอื่น ๆ ผู้แต่งระบุระยะเวลาในการประพันธ์และการขัดเกลางานที่ใช้ระยะเวลายาวนาน เช่น น.อ.แยม ประพัฒน์ทอง ใช้เวลาเรียบเรียง**มหาบัณฑิตแห่งมิลินทนคร** นานถึง 10 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ทั้งพากย์ไทยและพากย์ภาษาอังกฤษ ใช้ระยะเวลา 20 ปี แสดงถึงพระราชศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนาที่ยังคงปรากฏอย่างชัดเจน

เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย แสดงให้เห็นการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกและวรรณคดีพระพุทธศาสนาในสังคมไทย การสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดทศบารมีผ่านรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย ตอบสนองวัตถุประสงค์และกลุ่มผู้เสพที่หลากหลาย ทั้งยังแสดงให้เห็นความพยายามในการตีความและอธิบายธรรมะของผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์งาน เรื่องเล่าทศชาติชาดกจึงเป็นวรรณคดีคำสอนที่เน้นการอธิบาย แสดงเหตุผลและยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการสอนให้ปรับใช้แนวคิดทศบารมีในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ การใช้เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกแสดงจริยาของพระโพธิสัตว์ เป็นตัวอย่างให้บุคคลทั่วไปประพฤติปฏิบัติตามได้ การดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยจึงมีบทบาทหน้าที่ทั้งในฐานะวรรณคดีชาดก วรรณคดีพระพุทธศาสนา และวรรณคดีคำสอน

เรื่องเล่าทศชาติชาดกนำไปสู่การสร้างปัญญาและใช้เป็นเครื่องอบรมปัญญาหลายระดับตามกลุ่มผู้เสพ ปัญญาเกิดจากศรัทธาทั้งในตัวพระโพธิสัตว์และคำสอน เป็นปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้เสพแต่ละวัย แต่ระดับความรู้ ปัญญาอันเป็นอุดมคติสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือความเข้าใจแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา ความเข้าใจเกิดจากศรัทธาความเชื่อ นำสู่การปฏิบัติเพื่อละกิเลส การสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างของการสร้างกุศลกรรมดีในลักษณะของการสะสมหรือสั่งสม

โดยมีอุดมคติสูงสุดคือก้าวข้ามฝั่งได้ คือเข้าสู่พระนิพพาน เรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นเครื่องมือที่ใช้ขัดเกลาและอบรมปัญญา การใช้รูปแบบหลากหลายถ่ายทอดเนื้อหาและแนวคิดตอบสนองความเข้าใจของผู้เสพหลากหลายระดับ

การศึกษาการสืบทอดและการสร้างสรรค์ชนบวรณคติในเรื่องเล่าทศชาติชาดก แสดงให้เห็นวิธีการสร้างวรรณคดีชาดกในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ ยืนยันความสำคัญของชนบวรณศิลป์ และแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะใช้รูปแบบใดในการนำเสนอ ชนบวรณคติหรือชนบวรณศิลป์บางประการก็ยังคงดำรงอยู่และใช้เป็นกรอบในการสร้างงาน เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยแสดงให้เห็นการสืบทอดชนบวรณคติ ได้แก่ การสืบทอดชนบการสร้างงานเพื่อสร้างกุศล การสืบทอดชนบการบูชาครู การสืบทอดและสร้างสรรค์ชนบการเฉลิมพระเกียรติ การสืบทอดชนบวรณคติคำสอน การใช้ปัจจุบันวัตถุและสโมธานตามชนบวรณคติชาดก รวมถึงการใช้ฉันทลักษณ์ และการใช้บทพรรณนาสร้างจินตภาพ

การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงให้เห็นความสำคัญของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัย บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณคดีพระพุทธศาสนาของไทย รวมถึงแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ การปรับเปลี่ยนวิธีการสืบทอดและการเผยแพร่ทศชาติชาดกให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย แสดงให้เห็นพันธกิจของวรรณคดีชาดกในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งการให้ความรู้ การอบรมสั่งสอน รวมถึงการปลูกฝังแนวคิดทศบารมีผ่านการเผยแพร่และการผลิตซ้ำ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคม วรรณคดีกับจิตรกรรม รวมถึงคุณูปการในแง่ของการรักษาและส่งต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ของไทย การดำรงอยู่ของทศชาติชาดกเกิดจากการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการรักษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความรู้วรรณคดีให้เป็นสมบัติสำคัญของชาติสืบไป

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

เวสสันดรชาดกหรือมหาชาติเป็นพระชาติที่ได้รับความนิยมในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นได้จากการสร้างสรรค์เวสสันดรชาดกในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรองหลากหลายสำนวน ทั้งยังมีประเพณีเทศน์มหาชาติในทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมถึงความนิยมวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังจากเรื่องมหาชาติ นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาชาติร่วมกับชาดกเรื่องอื่นในชุดทศชาติอีกด้วย กล่าวได้ว่า คนในสังคมไทยมีความรับรู้เรื่องทศชาติชาดกทั้งสิบพระชาติจากภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน งานวิจัยนี้ศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทต่าง ๆ ในสังคมไทยร่วมสมัย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ามีการนำเนื้อหาทศชาติ

เรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากมหาดิมาแต่งหรือสร้างสรรค์มากขึ้นกว่าเดิม และในการสร้างสรรค์มีทั้งที่เป็นเรื่องเล่าชาดกหนึ่งเรื่องกับเรื่องเล่าเป็นชุดชาดกสิบเรื่อง การสร้างสรรค์ทศชาติชาดกครบสิบเรื่อง เป็นพัฒนาการยุคหลังในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย และปรากฏชัดในกลุ่มข้อมูลเรื่องเล่าทศชาติชาดก นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยแสดงให้เห็นพัฒนาการการสืบทอดขนบเนื้อหา แนวคิด และการสร้างทศชาติชาดก การสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบ ร้อยกรองและร้อยแก้วแสดงให้เห็นการสืบทอดและการสร้างสรรค์จากขนบวรรณคดีไทย ส่วนรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนแอนิเมชัน มีการใช้ภาพเล่าเรื่องเป็นพัฒนาการสร้างสรรค์ต่อยอดจากภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกในสังคมไทยร่วมสมัยดำรงอยู่อย่างมีพลวัตมีทั้งการสืบทอดและการสร้างสรรค์ และยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย ดังจะอภิปรายคือ

เรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงให้เห็นการสืบทอดเนื้อหาจาก**อรรถกถาชาดก** การสืบทอดแนวคิดทศบารมี และการสืบทอดขนบวรรณคดี ในการสืบทอดมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมและต่อยอดจากขนบเดิม มีการดัดแปลงเนื้อหาและการปรับใช้ขนบวรรณคดีให้เหมาะสมกับการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ และใช้เพื่อถ่ายทอดแนวคิด เรื่องเล่าทศชาติชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยมีการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ แสดงให้เห็นพัฒนาการและความนิยมใช้รูปแบบการนำเสนอ จากการแต่งวรรณคดีชาดก ภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก และประเพณีเทศน์มหาชาติ มาเป็นเรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบต่าง ๆ โดยได้ผสมผสานขนบวรรณศิลป์ ขนบความสัมพันธ์ระหว่างภาพจิตรกรรมกับการเล่าทศชาติชาดก รวมถึงขนบมุขปาฐะเข้าไว้ด้วยกัน การสืบทอดเนื้อหา แนวคิด และขนบวรรณคดีในเรื่องเล่าทศชาติชาดกเป็นกระบวนการหนึ่งในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ ทั้งนี้ ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การสืบทอดเนื้อหา แนวคิดและขนบวรรณคดียังคงปรากฏในกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศน์มหาชาติ กิจกรรมงานบุญประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีปี 2560 สร้างสรรค์ขบวนต้นเทียนทศชาติชาดก โดยใช้แนวคิดวิจิตรทัศนาศาสตร์ ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา “ทศชาติ” เชื่อมโยงกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

เรื่องเล่าทศชาติชาดกแสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดทศบารมี ทั้งในฐานะบารมีของพระโพธิสัตว์และในฐานะคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างการปฏิบัติ ดังตัวอย่าง ผู้แต่งแสดงให้เห็นการนำแนวคิดทศบารมีมาใช้ในการสร้างสรรค์งาน เพื่อให้ผู้อ่านเห็นจริงและนำไปปฏิบัติตามได้ เช่น ท้ายเล่ม**ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม** กล่าวถึงคุณธรรมสิบประการที่ต้องบำเพ็ญเพื่อให้บรรลุจุดหมาย ดังนี้

ในขั้นแรก ต้องมีการตั้งใจแน่วแน่(**อธิษฐาน**) ว่าเราจะทำหนังสือให้สวย ให้ความรู้ อ่านสนุก และทำให้ผู้อ่านทั้งว่าทศชาติชาดกและจิตรกรรมฝาผนังนี้ น่าสนใจกว่าที่เคยคิด ด้วยความเชื่อมั่นในคุณค่าของ

คุณธรรมทั้งสิบประการและด้วยจิตอันเป็นกุศล(เมตตา) ว่าอยากให้
คุณธรรมนี้แพร่หลายออกไป โดยหวังว่าจะช่วยให้สังคมดีขึ้น อีกทั้ง
ต้องการให้หนังสือเล่มแรกที่ทำรายได้มาทำโครงการต่อเนื่อง เพื่อให้
สามารถผลิตหนังสือราคาไม่แพงมากสำหรับบุคคลทั่วไปซื้อหาอ่านได้ใน
อนาคต... ต่อจากนั้น ทีมงานก็ต้องใช้ **วิริยะ** ในการค้นคว้าและอาศัย
ปัญญาช่วยค้นหาวิธีเขียนและการนำเสนอที่ต่างออกไป อีกทั้งต้องสละ
ความสุขสบายหลายประการ(**เนกขัม**) รอนแรมไปต่างจังหวัดเพื่อ
ถ่ายภาพในบางวัดนั้น แทบจะต้องนำไม้กวาดไปด้วยเพื่อกวาดพื้นโบสถ์
ก่อนตั้งกล้องถ่ายภาพถ้าไม่อยากจะเขย่งเก้งกอยหลบซี้ค่างควาและสิ่ง
ปฏิกูลอีกหลายประการในสถานที่ที่มีเพชรอยู่ในมือแต่ไม่ทราบและไม่
บำรุงรักษาสมควรค่าควรดูแล... ระหว่างการทำงาน ความขัดแย้งทางความคิด
ย่อมมีบ้าง เหนื่อยเข้าก็หงุดหงิด **ขันติ**และ**อุเบกขา** เป็นตัวกำกับให้งาน
ยังคงเดินต่อไปได้ เราตกลงกันว่ามื่ออะไรต้องพูดจากันให้เข้าใจโดยมี**ศีล**
เป็นสิ่งที่สร้างความไว้วางใจระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทองหรือ
ความรับผิดชอบในแต่ละหน้าที่และความสุจริตใจที่มีต่อกัน... ทั้งนี้ คณะ
ผู้จัดทำขอขอบคุณผู้ร่วมอุปถัมภ์ทั้งปวงที่เชื่อมั่นและไว้วางใจว่าจะทำงาน
สำเร็จตามที่พูดไว้ ทั้งที่ไม่มีอะไรเป็นประกันการทำงานและเงินที่ได้รับมา
ก่อนเลยนอกจาก**สัจจะ**เพียงสิ่งเดียวเท่านั้น... การทำงานทั้งหมดตั้งต้น
และลงท้ายด้วยความตั้งใจที่จะให้ความรู้เป็น**ทาน** ด้วยบุญกิริยาของท่าน
ผู้ร่วมอุปถัมภ์ทั้งหมด คณะผู้จัดทำ ผู้ให้กำลังใจและผู้ซื้อหนังสือ ทุกคน
ล้วนเป็นผู้ให้ในบางส่วนทั้งสิ้น การรับหนังสือ การอ่านหนังสือ และบอก
เล่าต่อ รวมทั้งการคิดและปฏิบัติตามคุณธรรมทั้งสิบประการที่ทศชาติ
ชาดกเป็นตัวอย่างขั้นสูงสุด ย่อมนำความสุขและความสำเร็จมาให้ทุกๆ
ท่านและความร่มเย็นเป็นสุขของสังคมของเราโดยทั่วกัน ด้วยบารมีและ
บุญญาภิบาลของคุณธรรมทั้งสิบประการนั่นเอง

(อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย, 2545ข)

กลวิธีการเล่าเรื่อง การเลือกนำเสนอเนื้อหาและการตีความเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งอัน
แสดงให้เห็นพลวัตในการสืบทอดและการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก การเลือกนำเสนอเนื้อหา
และการตีความของผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์เพื่ออธิบาย ถ่ายทอดเนื้อหาและแนวคิด เป็นกลวิธีสำคัญใน
การสืบทอดและสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดก เนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกเอื้อต่อการหยิบยกนำมา

ตีความเพื่อถ่ายทอดแนวคิด และนอกจากการถ่ายทอดแนวคิดทศบารมีแล้ว เรื่องเล่าทศชาติชาดก ยังคงแสดงให้เห็นการเน้นย้ำความสำคัญของการกระทำของพระโพธิสัตว์ โดยใช้กลวิธีการให้เหตุผล รวมทั้งการถกเถียงหรือโต้แย้งเพื่อสนับสนุนการกระทำของพระโพธิสัตว์ในลักษณะต่าง ๆ ตามประเภทและรูปแบบของเรื่องเล่า การถกเถียงหรือโต้แย้งเป็นกลวิธีที่ปรากฏใน **อรรถกถาชาดก** ดังนี้

สาระสำคัญที่สุดประการหนึ่งซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “แก่น” ของชาดก คือการแสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งทศชาติชาดกได้นำเสนอแนวคิดนี้อย่างชัดเจนผ่านเรื่องราวและตัวละครที่สะท้อนความขัดแย้งกันระหว่างวิถีทางโลกกับวิถีสละโลกของพระโพธิสัตว์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ การนำเสนอ ความหมายและคุณค่าของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์และการบรรลุพระโพธิญาณว่าเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งที่ “เหนือโลก” หรือแย้งกับ “คุณค่า” ตามวิถีของโลก แต่จะนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงทั้งแก่ตนเองและสรรพสัตว์ทั้งหลาย

...

ไม่เพียงแต่นำเสนอการ “ถกเถียง” ระหว่างคุณค่าของวิถีทางโลกกับวิถีสละโลกเท่านั้น ทศชาติชาดกยังนำเสนอการถกเถียงต่อสู้ทางความคิดระหว่างพุทธศาสนากับ “มิจฉาวาทะ” อันหมายถึงคำสอนในศาสนาพราหมณ์และแนวคิดลัทธิอื่น ๆ ด้วย

(อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล, 2559: 227-251)

เรื่องเล่าทศชาติชาดกใช้การถกเถียงโต้แย้งสนับสนุนคุณค่าการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในขณะเดียวกันก็ได้แสดงเหตุผลเพิ่มเติมผ่านการตีความของผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์เรื่องเล่า นอกจากนี้ พบว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกประเภทการ์ตูนกับการ์ตูนแอนิเมชันไม่ปรากฏการนำเสนอ การถกเถียงต่อสู้ทางความคิดระหว่างพุทธศาสนากับ “มิจฉาวาทะ”

การสืบทอดและการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในรูปแบบต่าง ๆ กลุ่มผู้แต่งหรือผู้สร้างสรรค์ที่ยังคงมีบทบาทสำคัญคือพระมหากษัตริย์ พระภิกษุ นักวรรณคดี นักวิชาการ รวมถึงหน่วยงานราชการ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การสร้างกุศล การให้ธรรมะเป็นทาน การสืบทอดเนื้อหา แนวคิด และคำสอนจากทศชาติชาดกให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย ในมิตินี้เรื่องเล่าทศชาติชาดก ยังคงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะวรรณคดีคำสอน ทั้งเป็นแบบเรียนสอนในชั้นเรียน เป็นวรรณกรรมและเรื่องเล่ารูปแบบต่าง ๆ

นอกจากนี้ บทบาทพระมหากษัตริย์ในการอุปถัมภ์และสร้างสรรค์ทศชาติชาดกส่งอิทธิพลต่อความนิยมและความแพร่หลายของเรื่องพระมหากษัตริย์ ชาดกพระชาติที่สองในทศชาติชาดก ดังจะเห็นจากการนำบทพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**ไปสร้างสรรค์เป็นการ์ตูนแอนิเมชันและใช้ในการแสดง โดยเฉพาะการสร้างสรรค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อาทิจการสร้างสรรค์ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน “พระมหากษัตริย์” โดยดัดแปลงจากบทพระราชนิพนธ์**เรื่องพระมหากษัตริย์** ฉบับการ์ตูนภาพสี่สี ร่วมกันสร้างสรรค์โดยจากกลุ่มบริษัทผู้ผลิตแอนิเมชัน 15 บริษัท และผู้อำนวยการ 250 คน เพื่อเฉลิมพระเกียรติ โดยเผยแพร่ในโรงภาพยนตร์และสื่อโทรทัศน์ตลอดเดือนธันวาคม เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2557 การแสดงละครเพลงกลางน้ำเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เดอะพีโนน็อนไลฟ์ โชว์ สร้างสรรค์โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมพรรษา 87 พรรษา 5 ธันวาคม 2557 โครงการทศชาติ “วัฏจักรทศชาติ” ของสมเด็จฯ สุจริตกุล ได้รับแรงบันดาลใจจากพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์** สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติราชวงศ์จักรีและพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า กลุ่มข้อมูลที่เลือกศึกษาเป็นเรื่องเล่าทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 เรื่องเล่าทศชาติชาดกหลายเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทศบารมีกับทศพิธราชธรรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เช่น การเชื่อมโยงพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับทศบารมีและทศพิธราชธรรมในเรื่องเล่า**ทศชาติคำฉันท์** ในลักษณะเดียวกัน การเชื่อมโยงแนวคิดทศบารมีกับทศพิธราชธรรมปรากฏในการแสดงบัลเลต์-โอเปร่า “พระเนมิราช-เสด็จสู่สวรรคาลัย” เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และร่วมแสดงความอาลัยในช่วงสวดมนต์ ร้อยวันสวรรคต “เพื่อให้ผู้ชมสัมผัสสุนทรียศาสตร์และซึมซับพระธรรมด้วยความเพลิดเพลิน”

ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทศบารมีกับทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในเรื่องเล่าทศชาติชาดกสะท้อนบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อัครศาสนูปถัมภ์ และแสดงแนวคิดการ ยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะพระโพธิสัตว์ ดังนี้

พระมหากษัตริย์ผู้ครองประเทศไทยได้ปฏิบัติทศพิธราชธรรมมาช้านาน และในขณะเดียวกันก็ทรงปฏิบัติในพระบารมีทั้ง 10 นั้นด้วย และก็เป็นที่น่าถือพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเหมือนอย่างพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ซึ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อพุทธภูมิ ความนับถือพระมหากษัตริย์เป็นเหมือนอย่างพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ดังกล่าวนี้ได้มีมาช้านาน และก็แสดงว่า ได้นับถือบารมี 10 นี้ยิ่งกว่า

ทศพิธราชธรรม คือพระมหากษัตริย์เองก็ทรงนับถือบารมีว่า จะพึง
ต้องทรงปฏิบัติเพื่อพุทธมุนียิ่งกว่าทศพิธราชธรรม ได้เป็นมาจนถึง
กรุงรัตนโกสินทร์นี้
(สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,
2555: 79)

งานวิจัยเรื่อง **เรื่องเล่าทศชาติชาดก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย** ใช้ข้อมูลเรื่องเล่า
ทศชาติชาดกที่สร้างสรรค์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในแง่หนึ่งเป็น
การศึกษาเพื่อแสดงคุณค่าและความสำคัญของวรรณคดีชาดกในสมัยรัชกาลที่ 9 วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มี
คุณูปการในแง่ของการสร้างองค์ความรู้ทั้งวรรณคดีพระพุทธศาสนา วรรณคดีชาดกและวรรณคดีคำ
สอน ทำให้เข้าใจ พลวัต การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีวรรณกรรมไทย การส่งต่อแก่น
ความสำคัญจากแนวคิดทศบารมีอันเป็นแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยใช้ช่องทางการสื่อสาร
ของคนในสังคมไทยร่วมสมัย บทบาทหน้าที่และพันธกิจของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในการสร้างปัญญา
ให้แก่บุคคลระดับต่าง ๆ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 การเลือกศึกษาทศชาติชาดกจากพระชาติใดพระชาติหนึ่ง หรือการเลือกศึกษาทศชาติ
ชาดกจากรูปแบบการนำเสนอ น่าจะแสดงให้เห็นแนวคิดที่ปรากฏ และการดำรงอยู่ของทศชาติชาดก
ในสังคมไทยร่วมสมัยได้

5.3.2 การศึกษาเปรียบเทียบทศชาติชาดกในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ น่าจะแสดง
ให้เห็นการสืบทอดและการสร้างสรรค์เรื่องทศชาติชาดกในแต่ละสังคมได้

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2539). **ร้อยกรองกาพย์จนาภิกษก**. กรุงเทพมหานคร: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กระทรวงยุติธรรม. (2545). **ทศชาติแห่งพระบารมี**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.
- กรุงเทพมหานคร. (2556). **ละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระมหาชนก**. [ดีวีดี]. โมเดิร์นไนน์ทีวี.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2555). **สื่อที่ใช้ของใครที่ชอบ: การ์ตูน โทรทัศน์ท้องถิ่น แพนคลับ**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2514). **วรรณกรรมจากบ้านใน**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กุสุมา รัชชมณี. (2547ก). **วรรณสารวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำฝาง.
- กุสุมา รัชชมณี. (2550). **ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: แม่คำฝาง.
- จตุพร เพชรบุรณ. (2553). **มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ 8-13: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทร์เจ้า. (2549). **ขบวนการเด็กวัด ตอน เมตต์จี้กอบอกขา**. กรุงเทพมหานคร: เนรมิต.
- จันทร์เจ้า. (2555ข). **ขบวนการเด็กวัด 2 ตอน เมตดาอลเวง**. กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิเด็ก.
- จันทร์เจ้า. (2555ค). **ขบวนการเด็กวัด 3 ตอน ครั้นเครงอิฐฐาน**. กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิเด็ก.
- จิตตกานต์ มณีนาถ. (2551). **การศึกษาเนกขัมบารมีในเทมียชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- จินตนา ไบกาซูยี. (2534). **การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ (บรรณาธิการ). (2556). **เบิกทางวรรณคดีศึกษาไทย : รวมผลงานที่ใช้เป็นตำราเรียนนิชาวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์รุ่นบุกเบิก** ในคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ของ ศาสตราจารย์พิเศษ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ คณบดีคนแรกของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. จัดพิมพ์เพื่อเชิดชูเกียรติศาสตราจารย์พิเศษ หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ในวาระได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ให้เป็นบุคคลสำคัญประจำปี 2555 ในโอกาส 100 ปี ชาตกาล 15 มีนาคม 2556.

- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. (2543). **ร้อยคำร้อยความ: รวมประวัติและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม.**
กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลศักดิ์ อมรเวช. (2544). **ตำนานการ์ตูน.** กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- เจตน์ มหาเกตุ. (2540). **นิทานสมานวัย พระเวสสันดรผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี.** กรุงเทพมหานคร:
สุวีรียาสาส์น.
- ฉันทน์ ขำวิไล. (2521). **มหาชาติคำฉันท์ จบ 13 กัณฑ์บริบูรณ์** (หนังสือที่ระลึกงานศพกิตติฉันทน์
รัตนชื่น ร.น., ร.ด. 2494-2521). กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์.
- ชมนาด บุญอารีย์. (2555). **การวิเคราะห์หนังสือพุทธศาสนาประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กก่อน
วัยรุ่น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2558). **วรรณลีลา: รวมบทความวิจัยวรรณคดีและวรรณกรรมไทย.**
กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชลลดา ชะบางบอน. (2555). **ทศชาติชาดกฉบับการ์ตูน.** ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. (2521). **นิทานทศชาติคำกาพย์.** กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา.
- ฐานิสร์ ชาครัตน์พงศ์. (2538). ความรู้เรื่องชาดก. ใน อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (บรรณาธิการ), **อายุบวร:
รศ.พระคุณครูในโอกาสเกษียณอายุราชการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐานิสร์ ชาครัตน์พงศ์,**
หน้า 53-64. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ณัฐวรรณ อักษรเมศ. (2550). **การพัฒนาแผนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยแบบ
บูรณาการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน.** ม.ป.ท.
- ณัฐฉิณี จันทระ. (2551). **การพัฒนาทักษะด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์และเจตคติต่อการเรียนการ
สอน วิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ฉบับการ์ตูน
ภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนฝางชนูปถัมภ์ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการ
สอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.**
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2556). **วรรณคดีวิจารณ์เบื้องต้น.** ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2545). **การเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาและอาชีพ.** กรุงเทพมหานคร:
ธารอักษร.
- เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2524). **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท.**
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2508). **ตำนานเทศน์มหาชาติ**. ธนบุรี: โรงพิมพ์พระประยูรวงศ์.
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2533). **ลีลาในงานร้อยแก้วของอังคาร กัลยาณพงศ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2543). **ตำราประพันธ์ศาสตร์ไทย: แนวคิดและความสัมพันธ์กับขนบวรรณศิลป์
ไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุริยางค์บัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ธรรมสภา. (2555ก). **การ์ตูนอนิเมชัน 3 มิติ ชุดพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระมหาชนก**. [ดีวีดี].
กรุงเทพมหานคร.
- ธรรมสภา. (2555ข). **การ์ตูนอนิเมชัน 3 มิติ ชุดพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระมหโสถ**. [ดีวีดี].
กรุงเทพมหานคร.
- ธรรมสภา. (2555ค). **การ์ตูนอนิเมชัน 3 มิติ ชุดพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระเวสสันดร**. [ดีวีดี].
กรุงเทพมหานคร.
- ธรรมสภา. (2555ง). **การ์ตูนอนิเมชัน 3 มิติ ชุดพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระสุวรรณสาม**. [ดีวีดี].
กรุงเทพมหานคร.
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว. (2552). **ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาดกในพระพุทธรศานาระหว่างปี พ.ศ.
2000-2400**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- นิตา ชูโต และ กลุ่มจิตต์ ปลายเวช. (2527). **สภาพและแนวโน้มหนังสือเด็ก**. กรุงเทพมหานคร:
คณะกรรมการอนุกรรมการอุดมการณ์แห่งชาติ.
- เนื่ออ่อน ขรัวทองเขียว. (2556). **ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (ม.ป.ป.). **พระเจ้าสิบชาติ นิทานชาดกทศบารมีประกอบภาพพร้อมคติธรรม**.
กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- บริษัทกรู๊ปแอมมีลี. (2555). **การ์ตูนธรรมะชุดครอบครัวตัวป. ตอนทศชาติชาดก**. [PSI ช่อง 100].
- บริษัทอโยธยาครีเอชั่น. (2550). **การ์ตูนทศชาติชาดก พระมหาชนกบำเพ็ญวิริยะบารมี**. [ดีวีดี]
พระนครศรีอยุธยา.
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2542). **ทศชาติคำฉันท์ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหภูมิ
พลอดุลยเดช**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- บุญทัน คนใจบุญ. (2544). **การศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของตัวละครหลักและตัวละครเสริม
ในมหาเวสสันดรชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2518). **แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์.
- ประทีป ชุมพล. (2539). **จิตรกรรมฝาผนังภาคกลาง ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประทุม สุวรรณคังคะ. (2526). **การศึกษามหาเวสสันดรฉบับถิ่นใต้จากต้นฉบับวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประพจน์ อัสวีรุฬหการ. (2546). **โพธิ์สัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2556). **100 ปี การ์ตูนไทย: จากสยามคลาสสิกสู่ไทยโมเดิร์น**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร. (2549). **พระมหาชนก: การพัฒนาประเทศในกระบวนทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรม สอนสมุทร. (2547). **ผู้เสกกับการดัดแปลงเนื้อหาและตัวละครเรื่องพระอภัยมณีในวัฒนธรรมประชานิยม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปลื้อง ณ นคร. (2514). **ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา**. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ผดุง พรหมมูล. (2547). **ศิลปะการสร้างสรรคภาพประกอบ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก.
- พระครูปลัดสมชาย จิตตคุตโต (โถมจันทร์). (2553). **การศึกษาการบำเพ็ญสังฆจารีมีของวิธูรบัณฑิต**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระนิพนพาน สารคาญ (สุจิตโต). (2553). **วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพระโพธิ์สัตว์ในทศชาติชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาชุมพล นุ่นภักดี. (2551). **การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดปรัชญาการเมืองในพระเวสสันดรชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระมหาบุญทัน อานนโท (พาหา). (2540). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิทักษ์ สุขเมโธ. (2549). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสุวรรณสามชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

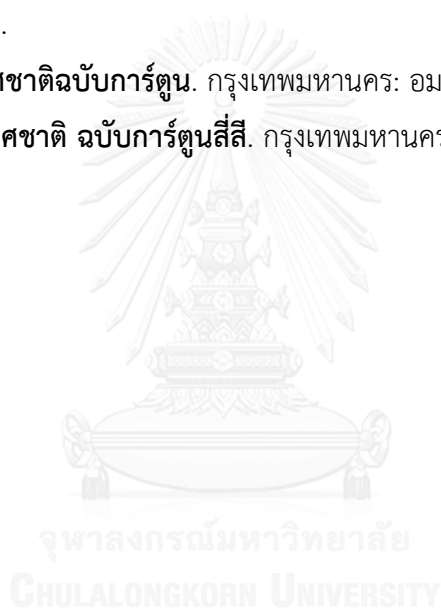
- พระมหาภิรมย์ คุ่มเพชร. (2536). การศึกษามหาเวสสันดรฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาเลอเดช วรวิโส (วงศ์ศรีชา). (2549). การศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีของพระมโหสถ.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมกวี. (2516). ขุนทัพแห่งมิลินทร. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.
- พระราชรัตนติก (ก.ศรนรินทร์). (2540). อนุสรณ์การบำเพ็ญกุศลพระราชทานในการออกเมรุ
พระราชทานเพลิงศพพระเทพมุนี (กลั่น จิตคนฺโธ). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระสมบุรณ์ สุพรรณวัฒน์กุล. (2540). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบรายชื่อพืชในมหาเวสสันดรชาดก
สำนวนต่างๆ และการใช้เป็นพืชสมุนไพรในศิลาจารึก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
รวมหาวิหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสฤทธิ์ สุมโน (บุญใหญ่). (2553). ทศนคติที่มีต่อการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏ
ในชาดกเรื่องพระมหาชนกไปปรับใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนประ
ทุมวราวิทยา ตำบลกระโสม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พริมรดา จันทร์โชติกุล. (2553). หนุมานในหนังสือการ์ตูนไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2535). บาลีสันสกฤตในภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- พิศาล เสนะเวส. (2515). วรรณกรรมไทยเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. นครหลวงฯ:
ธนาคารกรุงเทพ.
- พิษณุ ศุภนิมิตร. (2559). รายการต่างคนต่างคิด ตอน “พระมหาชนก” หนังสือที่ในหลวงรัก.
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=XFeRzd-4K2M> [27
ตุลาคม 2559].
- พิสิทธิ์ กอบบุญ. (2548). ปุจฉา-วิสัชนา: กลวิธีการวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยพุทธศาสนา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พูนพิสมัย ดิศกุล, ม.จ. (2502). ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร:
รวมสาส์น.

- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา. (2540). **พระมหาชนก**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา. (2542). **พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543). **พระสูตรตันตปิฎกขุททกนิกายชาดกเล่ม 4 ภาค 2**. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มัชฌิมา วีรศิลป์. (2549). **การศึกษาวรรณกรรมล้านนาเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มาลีสา เจียบกิ่ง. (2544). **การพัฒนากิจกรรมโครงการเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องพระมหาชนก ฉบับการ์ตูน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- แย้ม ประพัฒน์ทอง. (ม.ป.ป.). **มหาบัณฑิตแห่งมิลิธานคร**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554: เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). **สุนทรียรสแห่งวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: ณ เพชร สำนักพิมพ์.
- ว.วชิรเมธี. (2555). **พระเวสสันดร พระชาติแห่งการให้**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แสบปีคิดส์.
- วกุล มิตรพระพันธ์. (2553). **มหาชาติไทลื้อกัณฑ์ที่ 1-7: กลวิธีทางวรรณศิลป์และภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชุดา เกิดมณี. (2550). **แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเรื่องพระมหาชนก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วิสุทธิศักดิ์ สัตพันธ์. (2549). **การศึกษาเปรียบเทียบมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์ชูชกฉบับภาคอีสานและภาษาไทยเขมร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศักดิ์ดา วิมลจันทร์. (2549). **เจาะใจการ์ตูน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). **พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์: พัฒนาการของงานช่างและแนวคิดที่ปรับเปลี่ยน**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

- ศิริภาพ ฐิติฐาน ณ ถลาง. (2539). **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ศิริพร เศรษฐพุทธิ. (2551). **ลักษณะเด่นของมหาชาติกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2555). **บทบารมีทศพิธราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมพร จารุณภู. (2538). **คู่มือการเขียนเรื่องบันเทิงคดีและสารคดีสำหรับเด็ก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมโภชน์ ยิ่งสังข์. (2553). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศิลปะการมีในปฏิวัติชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, พุทธศาสตร์ (การบริหารจัดการคณะสงฆ์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. (2556). **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย[ฉบับย่อ]: การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (2537). **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สายฝน ศิลปพรหม. (2547). **ทศชาติอัศจรรย์**. กรุงเทพมหานคร: ครอบครัว.
- สายวรุณ น้อยนิมิตร. (2542). **อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทย และความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2556). **วรรณกรรมมุขปาฐะ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2541). **หวังสร้างนฤมิตศิลป์ เปรตแพรว: การสืบทอดขนบกับการสร้างวรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2542). **พระมหาชนก: โหมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย**. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย, 16, 185-201.
- สุจิตรา ศรีมูล. (2548). **ภาวะผู้นำแบบ “ตะวันออก”: ศึกษาผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุดารัตน์ พลแพงพา. (2544). **ผลของการสอนนิทานชาดกเรื่องพระมหาชนกโดยใช้การสอนแบบโครงการที่มีต่อความเพียรของเด็กวัยอนุบาล**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพินดา จักรพันธ์ และ ศิริศักดิ์ นันทเสน. (2556). **รายการเพื่อนแก้ว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.downloadyoutubeonline.com/video/ifBDm5NZGro> [29 สิงหาคม 2559].
- สุภักดิ์ มหาวรากร. (2552). **ความเปรียบเกี่ยวกับน้ำกับมรรคาสู้นิพพานในอรรถกถาชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2533). **วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี วีระวงศ์ และ เจตนา นาควัชร. (2544). **กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย: บทวิเคราะห์และสรรคินิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. (2530). **บารมีสิบทิศ**. กรุงเทพมหานคร: ปลาตะเพียน.
- เสฐียรโกเศศ. (2546). **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- หลวงตา แพร่เอี่ยม. (2537). **สุวรรณสามชาดก วรรณกรรมเรื่องสั้นสรรษา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- อนุภา อัสวปิยายนนท์. (2528). **การศึกษามหาเวสสันดรฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับวัดกลางโคกคือ จ.กาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภัย จันทวิมล. (2532). **เล่านิทานคำกาพย์เรื่องพระเวสสันดร**. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ่อน.
- อลงกรณ์ จันทร์สุข. (2546). **พัฒนาการของจิตรกรรมพระมหาชนกชาดกตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2546). **ทศชาติชาดก: 'ปัญญา' และ 'ศรัทธา' สู่มรรคาแห่งความหลุดพ้น**. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**, 20, 25-57.
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2552). **ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2558). **ทศชาติ กับ ทศบารมี: การศึกษาเปรียบเทียบ**. ใน สุภาณี พัดทอง (บรรณาธิการ), **ทอแพรดอกไม้ในสายธารา**, หน้า 242-264. กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์.

- อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. (2559). วิถีโลก-วิถีโพธิสัตว์/พุทธศาสนา-มิจฉาวาทะ: ถกเถียงเรื่องคุณค่าในทศชาติชาดก. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ), **ถกเถียงเรื่องคุณค่า**, หน้า 223-268. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- อุมาวรรณ รุยาพร. (2551). **ลักษณะเด่นของมหาชาติพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย. (2545ก). **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม เต ช สุ เน ม**. กรุงเทพมหานคร: คณะบุคคลน้ำริน.
- อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจฉัย. (2545ข). **ท่องทศชาติผ่านจิตรกรรม ภู จ นา วิ เว**. กรุงเทพมหานคร: คณะบุคคลน้ำริน.
- โอม รัชเวทย์. (2550). **ทศชาติฉบับการ์ตูน**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์คอมมิกส์.
- โอม รัชเวทย์. (ม.ป.ป.). **ทศชาติ ฉบับการ์ตูนสี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ MY BOOK.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวณัฐกาญจน์ นาคนวน เกิดวันอาทิตย์ที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2522 ที่จังหวัด นครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (เกียรตินิยม อันดับ 2) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2544 จากนั้นศึกษาต่อที่ภาควิชา ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2547 ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

